

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN EDUCATION, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH 63

ANITA KANGAS

KESKI-SUOMEN KULTTUURITOIMINTAKOKEILU
TUTKIMUKSENA JA POLITIIKKANA

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO, JYVÄSKYLÄ 1988

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN EDUCATION, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH 63

ANITA KANGAS

KESKI-SUOMEN KULTTUURITOIMINTAKOKEILU
TUTKIMUKSENA JA POLITIIKKANA

ESITETÄÄN JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON YHTEISKUNTATIETEELLISEN
TIEDEKUNNAN SUOSTUMUKSELLA JULKISESTI TARKASTETTAVAKSI
SALISSA S-212 HELMIKUUN 6. PÄIVÄNÄ 1988 KLO 12

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO, JYVÄSKYLÄ 1988

**KESKI-SUOMEN KULTTUURITOIMINTAKOKEILU
TUTKIMUKSENA JA POLITIIKKANA**

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN EDUCATION, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH 63

ANITA KANGAS

KESKI-SUOMEN KULTTUURITOIMINTAKOKEILU
TUTKIMUKSENA JA POLITIIKKANA

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO, JYVÄSKYLÄ 1988

URN:ISBN:978-951-39-8459-5
ISBN 978-951-39-8459-5 (PDF)
ISSN 0075-4625

ISBN 951-679-847-0
ISSN 0075-4625

COPYRIGHT © 1988, by
Anita Kangas and University of Jyväskylä

Abstract

Kangas, Anita

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu tutkimuksena ja politiikkana

-Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1988. -301 p.-

(Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research, ISSN 0075-4625; 63).

ISBN 951-679-847-0.

Summary: The action research on cultural activities in the Province of Central Finland.
Diss.

This action research has two aims: (1) to analyse and find methods a) for getting people in rural districts to participate in cultural activities and b) for improving the conditions in their villages and (2) to test the bill of cultural affairs on local level before it is passed in the Parliament. This research is based on the methodology of Kurt Lewin. The action research project took three years to complete. The material (postal enquiries, interviews, observation, documents) were collected in one urban and two rural districts in Central Finland and in four villages within these districts, control material was collected in one urban and two rural districts elsewhere in Finland.

The results show that during the research project there was increased participation in cultural activities among the inhabitants in the observed districts. A general trend towards more cultural activities was observed during the project, though this was slightly less noticeable in the control areas.

This study supports the findings of previous studies, i.e. parent's interest in cultural affairs, high social status, good education still seem to be factors that promote cultural interest whereas lack of cultural facilities, low social status and level of education were seen as non-favourable background. Furthermore women seemed to be more culturally active irrespective of their background. This project showed clearly that when culture was made accessible to people this also increased their participation. In closer analysis of the factors that increased people's activity and initiative in general it was found out that co-operation and interaction between the inhabitants in the village was a major factor. There was more participation in villages where the inhabitants were engaged in social interaction and in villages where, in addition to cultural activities, also other improvements were made.

Keywords: cultural policy, cultural administration, action research, cultural participation, cultural activities, rural districts, socio-cultural animation, voluntary organisation, public policy and arts.

Esipuhe

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu (1975–78) oli laaja yhteiskunnallinen kokeilu. Tieteellisen tutkimuksen kannalta siihen liittyi monia ongelmia. Kokeilun keskeinen tavoite oli analysoida, millä keinoin voitaisiin poistaa ihmisten eriarvoisuutta mahdollisuuksissa osallistua kulttuuritoimintoihin.

Kokeiluun liittyneen tutkimuksen kiinnittyminen toimintatutkimuksen lähtökohtiin vei tutkijan intensiiviseen kenttätööhön analysoimaan ja parantamaan ihmisten mahdollisuuksia osallistua kulttuuritoimintoihin sekä arvioimaan kulttuuritoimintalain ja -asetuksen toimivuutta käytännössä yhdessä kokeilukuntien ja -kylien asukkaiden sekä kokeilua paikallistasolla toteuttavien kanssa. Tämä käytännön ja tutkimuksen yhteenliittäminen oli yhteiskuntapoliittisena tutkimuksena haastava. Johtuen kokeilun laajuudesta ja toimintatutkimuksellisesta lähestymistavasta tuotti tutkimuksen saattaminen akateemiseksi oppinnäytteeksi kuitenkin vaikeuksia.

Kulttuuritutkimuksissa samoin kuin muussakin yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tutkimus ja keskustelu ovat viime vuosina olleet voimakkaassa liikkeessä. Olen pyrkinyt analysoimaan kulttuuritoimintakokeilua niistä tieteellisistä ja yhteiskunnallisista lähtökohdista käsin, joihin se 1970-luvun puolivälissä liittyi. Monet näistä ovat relevantteja tälläkin hetkellä.

Tutkimustyötäni ovat kokeilun alusta saakka seuranneet, arvioineet ja tukeneet professori Leo Paukkunen ja apulaisprofessori Veikko Anttila, joita erityisesti kiitän. Kulttuuritoimintakomitean työstä, sitä edeltäneestä ja sen työskentelyn aikana käydystä kulttuuripoliittisesta keskustelusta olen saanut arvokasta tietoa muutamilta komitean jäseniltä ja VTK Terttu Nupponselta.

Tutkimuksen viime vaiheissa ovat sen kokonaisuutena tai osia siitä lukeneet ja kommentoineet apulaisprofessori Veikko Anttila, vt. professori Risto Eräsaari, väitöskirjani esitarkastajat dosentti Katarina Eskola ja professori Kyösti Urponen, YTT Raija Julkunen, kulttuurisihteeri Elina Kiiski, Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research -julkaisusarjan toimittaja YTT Mikko Korhokangas, apulaisprofessori Marjatta Marin, professori Leo Paukkunen, YTL Helena Rasku-Puttonen ja YTL Tuula Vaskilampi. Heitä kaikkia kiitän mo-

nista hyödyllistä kommenteista ja keskusteluista.

Kiitän pääsuunnittelija Mauno Väisästä, jonka asiantuntemus tekstinkäsittelyssä oli minulle tärkeä ja FK Liisa Salminen-Anttilaa, joka on piirtänyt kaikki tutkimukseni kuviot. Marja Pääkkönen ja Sari Nieminen sekä kulttuuritoimintakokeilun aikana toimineet tutkimusapulaiset ovat suuresti auttaneet tutkimuksen valmistumisessa.

Taloudellista tukea olen saanut Jyväskylän yliopiston julkaisutoimikunnalta, jonka sarjassa tutkimukseni ilmestyy.

Kiitän myös niitä kokeilukuntien työntekijöitä ja kylien asukkaita, joiden aktiivinen toiminta ja myötämielinen apu olivat tutkimuksen olennainen osa sekä opetusministeriötä kokeilutoiminnan mahdollistumisesta.

Haluan kiittää erityisesti perhettäni, Lassea ja Elinaa, tuesta ja ymmärtäväisestä suhtautumisesta työhöni samoin kuin vanhempiani, jotka ovat tukeneet ja innostaneet minua jatkamaan opintojani.

Jyväskylässä Sylvesterin päivänä vuonna 1987

Anita Kangas

SISÄLLYS

I JOHDANTO

1. Tutkimustehtävä	1
2. Taide kulttuurin kentässä	5
3. Kulttuuritoiminta ja kulttuuritarpeet	9
3.1. Kuka harrastaa taidetta	13
3.2. Miten taiteenharrastusta voidaan lisätä	16

II TAIDE JA POLITIIKKA

4. Taide-elämän valtiollistuminen	23
4.1. Taiteen tuki- ja säätelyjärjestelmän kehittyminen	25
4.2. Taidepolitiikka itsenäisyyden ajan Suomessa	27
4.2.1. Eduskunnan taidepolitiikka	27
4.2.2. Taidepolitiikka hallitusohjelmissa	31
4.2.3. Taidepolitiikka puolueohjelmissa	33
4.3. Taidepoliittinen keskustelu lehdistössä 1960- ja 1970-luvun vaihteessa	36
5. Kulttuuripolitiikka-taidepolitiikka	40
5.1. Kulttuuri- ja taidepolitiikan ala	40
5.2. Sosiaalinen näkökulma kulttuuripolitiikassa	44
5.3. Kulttuuripolitiikan mahdollisuus	47
5.3.1. ”Uusi kulttuuripolitiikka”	51
5.3.2. Animaatiotoiminnan muodot	54
6. Kulttuuritoimintakomitean työ	58
6.1. Komitean työskentelyn lähtökohdat	58
6.2. Komitean ehdotukset	62

III KULTTUURITOIMINTAKOKEILU TOIMINTA- TUTKIMUKSENA

7. Toimintatutkimus yhteiskuntatieteissä	67
7.1. Kurt Lewin ja toimintatutkimus	70
7.2. Tieteelliset kriteerit toimintatutkimuksessa	75
8. Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu toimintatutkimuksena	78

8.1. Kokeilun suunnittelu	79
8.1.1. Kokeilun pääperiaatteet ja kokeilukuntien valinta	80
8.2. Kulttuuritoimintakokeilun aloittaminen	83
8.2.1. Johtoryhmä ja sen rooli	83
8.2.2. Kokeilukuntien rooli	86
8.3. Tutkimusongelmat ja tutkimusmenetelmät	92
8.3.1. Tutkijan rooli	96

IV KULTTUURITOIMINNAN MUODOT

9. Kokeilutoiminta kunnissa - onnistumisia ja ongelmia	101
9.1. Kinnula	101
9.2. Jyväskylän maalaiskunta	107
9.3. Saarijärvi	113
10. Järjestöt ja virallinen kulttuuri	119
10.1. Ennen kokeilua.....	122
10.2. Kokeilun jälkeen	126

V KOKEILU JA MUUTOS

11. Muuttiko kokeilutoiminta kokeilukuntien asukkaiden käyttäytymistä	139
12. Keitä kokeilutoiminta aktivoi taideharrastuksiin	147
13. Kyläkulttuuri	152
13.1. Mikä on kylä	153
13.2. Suomalainen maaseutukylä 1980-luvulla	156
14. Urpilan kylä Kinnulassa	162
15. Vanhukset Kinnulassa	171
16. Lakomäen kylä Saarijärvellä	177
17. Saarijärven Mahlu	187
18. Leppälahden kylä Jyväskylän maalaiskunnassa	198
19. Kylä ja kulttuuritoimintakokeilu – tulkintoja	208
19.1. Kylien aktivoitumisen edellytykset	208
19.2. Kulttuurikäsitteen merkitysten muuttuminen	214

VI HALLINNOLLINEN KOKEILU

20. Kulttuuritoimintalain kokeilu	219
20.1. Lakisääteisen kulttuurilautakunnan tarve	222
20.2. Lain ja asetuksen toimivuus	230
20.3. Laki säädettiin	233

VII TULOSTEN TARKASTELUA

21. Kulttuuritoimintakokeilu	239
21.1. Kokeilun taustat	239
21.2. Miksi kokeilu	243
21.3. Tutkimuksen tuloksia	246
22. Kokeilu toimintatutkimuksena	255

SUMMARY: The action research on cultural activities in the Province of Central Finland

1. The background of the action research in the Province of Central Finland	260
2. The administrative experiment	262
3. Village and cultural activities	263

LÄHTEET

LIITTEET

Taulukot

1. Vuosina 1917-74 valtiopäivillä jätettyjen taidetta ja sen lähialueita koskevien aloitteiden määrä	28
2. Kokeilukuntien valtionavunlaiset menot ja valtionavut vuosina 1975-1978 (mk)	88
3. Yhdistysten aktiivisuus kunnittain (%)	123
4. Avustuksia saaneet järjestöt kunnittain ja rahoituslähteittäin (%)	123
5. Yhdistysten järjestämien kulttuuritoimintojen määrä kokeilukunnissa vuosina 1974-75	124
6. Järjestöjen vuosina 1975-78 järjestämien tilaisuuksien määrä kunnittain	128
7. Järjestöjen vuonna 1978 ilmoittamat toimintaansa haittaavat ongelmat kuntakohtaisesti (%)	130
8. Järjestöjen ja kulttuuriohjaajien yhteistyön muodot kunnittain (%)	131

9. Yhdistysten käsitykset kulttuuritoimintojen organisoijista (%)	132
10. Järjestöjen käsitykset kulttuuritoimintakokeilun vaikutuksista niiden toimintaan kunnittain (%)	133
11. Järjestöjen kulttuuritoimintojen kehitys kokeilun aikana kunnittain (%)	134
12. Järjestöjen käsitykset kulttuurilautakuntien tehtävistä kunnittain (%)	135
13. Kulttuuritoimintaan osallistuminen kokeilu- ja vertailukunnissa ennen ja jälkeen kokeilun (%)	142
14. Taide-esityksiin osallistumista estävät tekijät Kinnulassa ja Kestilässä vuonna 1978 (%)	143
15. Omakohtaiseen harrastustoimintaan osallistuminen kokeilu- ja vertailukunnissa ennen kokeilua ja sen jälkeen (%)	145
16. Kokeilukuntien asukkaiden käsitys kokeilutoiminnan sisällöstä vuonna 1978 (%)	146
17. Urpilan väestön (haastatellut) sukupuoli- ja ikäjakautuma (%) vuonna 1978	164
18. Urpilalaisten taideharrastukset vuosina 1975 ja 1978 (%)	170
19. Kinnulan vanhustentalossa asuvien ikä- ja sukupuolijakauma (%) vuonna 1978	172
20. Lakomäen kylän haastateltu väestö ikä- ja sukupuoliryhmittäin (%) vuonna 1978	179
21. Lakomäen asukkaiden osallistuminen kulttuuritoimintoihin vuosina 1975 ja 1978	186
22. Mahlun väestön sukupuoli- ja ikäjakautuma (%) vuonna 1978	188
23. Mahlulaisten osallistuminen taidetoimintoihin vuosina 1975–78 (%)	196
24. Leppälahden kylän väestön ikä- ja sukupuolijakautuma (%) vuonna 1978 haastattelun mukaan	200
25. Leppälahtelaisten taidetoiminnot vuosina 1975 ja 1978 (%)	207
26. Kokeilu- ja vertailukuntien kunnanhallitusten ja kulttuurilautakuntien jäsenten mielipiteet kulttuurilautakuntien lakisääteistämisen tarpeellisuudesta vuonna 1978 (%)	223
27. Kokeilu- ja vertailukuntien väestön käsitykset väittämästä ”kulttuurilautakunta tulisi saada lakisääteiseksi”	225

Kuviot

1. Toimintatutkimusprosessin eteneminen	71
2. Toimintatutkimusprosessin eteneminen vuosina 1975–78	95

3. Avoimuudeltaan ja integraatioasteeltaan erilaiset yhteisötyypit	155
4. Kylien hajaantumisen syitä	157
5. Tutkimuskohteena olevat kylät ulottuvuuksien avoimuus-integraatio mukaan	161
6. Kokeilun aikana tapahtuneet muutokset palvelutasoltaan ja integraatioasteeltaan erilaisissa kylissä	211
7. Kokeilun aikana tapahtuneet muutokset avoimuudeltaan ja integraation asteeltaan erilaisissa kylissä	212
8. Kulttuuritoimintakokeilun prosessi	251

I JOHDANTO

1. Tutkimustehtävä

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu alkoi 1970-luvun puolivälissä, aikana, jolloin yhteiskunnallinen uudistusmarginaali ei ollut kapea. Oli organisoitu sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmät ja peruskoulu. Oli pystytty vähentämään monia sosiaalisia ongelmia, mutta uusia oli syntynyt ja syntymässä tilalle. Suunniteltiin keskiasteen uudistusta sekä tutkinnonuudistusta yliopistoihin. Vielä oli uskoa taloudelliseen kasvuun ja yhteiskuntapoliittinen keskustelu korosti politiikan tavoitteena tasa-arvoa.

Yhteiskuntatieteellisten tutkimusten perustavat kysymykset siitä, miksi ihmisten välillä on eriarvoisuutta ja mikä sitä aiheuttaa, olivat siirtyneet myös taidesosiologisen tutkimuksen perusongelmiksi jo 1950-luvulla. Tutkimukset osoittivat, että taidetoiminnot, joiksi luettiin omakohtaiset taideharrastukset ja taide-esityksissäkäynnit, kuuluivat pienelle koulutetulle eliitille (Allardt, Jartti, Jyrkilä & Littunen 1956; Piepponen 1960; Eronen 1968; Dahlström & Grönberg 1967; Kämäräinen 1970; Eskola 1976). Samat tutkimukset osoittivat taideharrastusten olevan enemmän nuorten ja naisten harrastuksia kuin muiden.

Alueellisten tekijöiden yhteys nuorten eristäytymiseen muista nuorista todettiin sellaiseksi, että eristäytyneitä (nuoria) oli eniten köyhillä syrjäseuduilla ja suurissa kaupungeissa. Nämä eristäytyneet nuoret eivät osallistuneet taideharrastuksiin (Allardt ym. 1958; Kainulainen 1966). Toimintamahdollisuuksien vähäisyys harrastusten esteenä jäi tutkimuksissa vähäiselle problematisoinnille. Lapsuudenkodin vaikutus harrastuksiin tuli esiin

lukemisharrastustutkimuksessa (Qvist 1960). Vuorotyö osoitautui esteeksi monille vapaa-ajan toiminnoille (Köppä & Visuri 1970).

Vapaa-ajan lisääntymisen ja koulutustason kohoamisen uskottiin lisäävän ihmisten halukkuutta taidetoimintoihin. Jo hyvin nopeasti saatiin tietoa siitä, että vapaa-ajan lisääntyminen ei vaikuttanut ihmisten taideharrastuksiin (Kämäräinen & Eronen 1968). Vapaa-ajan lisääntyessä ihmiset eivät lähteneet mukaan taideharrastuksiin. Liikuntaharrastukset kiinnostivat heitä enemmän. Näytti lisäksi siltä, että mitä suurempi kaupunki oli sitä eriytyneempää palveluiden käyttö oli (Eronen 1968).

Taidesosiologinen tutkimus toi siis esiin voimakkaan eriarvoisuuden taideharrastuksissa ihmisten välillä. Pyrkimys tasa-arvon lisäämiseen määriteltiin hyvinvointiyhteiskunnan kulttuurij- ja taidepolitiikan ensimmäiseksi tavoitteeksi. Tasa-arvo ymmärrettiin saavutettavan lisäämällä heikommassa asemassa olevien mahdollisuuksia osallistua toimintaan (ks. Uusitalo 1973; Salavuo 1973). Tavoitteeseen pääsemiseksi kehiteltiin ns. sosiaalisen kulttuuripolitiikan käytäntöjä esimerkiksi eri taiteenaloihin kiinnittyneissä komiteoissa, joita 1970-luvun alussa asetettiin yli 20.

Taide- ja kulttuuritoiminnot tulivat näin tavoitteellisen suunnittelun kohteeksi. Paljoakaan ei problematisoitu sitä, mitä tapahtuu kun suunnittelematon, spontaani ja kriittinen otetaan suunnittelun kohteeksi. Arkikieleen vakiintui käsite kulttuuri- ja taidepalvelut, joilla tarkoitettiin valtion ja sen virallisten instituutioiden kaikille kansalaisille järjestämiä edellytyksiä osallistua omakohtaiseen harrastustoimintaan ja taide-esityksiin. Toimintamahdollisuuksien järjestäminen samaistettiin näin palveluiden organisoimiseen muilla yhteiskunnan sektoreilla.

Yksi kulttuuripolitiikan muutosstrategioita kehitelleistä komiteoista oli kulttuuritoimintakomitea (1974:2), jonka tuli selvittää, miten omakohtaiset taideharrastukset ja taide-esitykset sekä -näyttelyt tavoittaisivat maamme väestöä kattavammin kuin tutkimukset osoittivat tapahtuvan. Taide- ja kulttuuritoiminnot ymmärrettiin ihmisen kokonaispersoonallisuuden kehittymisen kannalta tärkeiksi. Yhteiskunnan nähtiin kehittyneen tilanteeseen, jolloin olisi ajankohtaista kiinnittää huomiota myös kulttuuritoimintojen järjestämiseen. (ks. Riihinen 1975, 872-881; Koskiahho 1969, 48-52).

Taidehallinto uudistettiin Suomessa 1960-luvulla luomalla valtakunnan ja aluetason organisaatiot. Samaan aikaan kulttuuripoliittiset keskustelutilaisuudet korostivat voimakkaasti sitä, että myös paikallistasolla tarvitaan hallinnollista yksikköä, joka vastaisi palvelujen tuottamisesta ja kehittämisestä taidekulttuurin alueella.

Kulttuuritoimintakomitean pääesitys olikin, että säädettäisiin laki ja asetus kunnallisten kulttuurilautakuntien asettamisesta. Ehdotus merkitsi taidehallinnon ulottamista paikallistasolle. Tämä tutkimus kiinnittyy kulttuuritoimintakomitean lähtökohtiin. Itse asiassa komiteanmietinnössä esitettiin kulttuuritoimintakokeilun aloittamista Keski-Suomen läänissä. Kokeilua seuraavan tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, minkälaisia esteitä osallistumisessa toimintaan on, miten näitä esteitä voitaisiin poistaa ja voidaanko ihmisiä yleensä aktivoida taideharrastuksiin. Kysymys oli sekä yksilöllisten, rakenteellisten, hallinnollisten että myös kielellisten esteiden murtamisesta.

Lähtökohtansa perusteella tutkimus oli myös yhteydessä lainsäädäntöön. Siinä pyrittiin analysoimaan komitean esittämien laki- ja asetusehdotusten toimivuutta käytännössä. Näin tutkimus rajautui vastaamaan kysymyksiin, minkälaisin kulttuuripoliittisin keinoin ihmisten osallistumista taidetoimintoihin voitiin lisätä ja miten laki ja asetus kuntien kulttuuritoiminnasta toimivat kunnissa.

Tutkimus käynnistettiin toimintatutkimuksena. Tutkimuksen yksi päätavoite oli, että ihmiset itse määrittelevät kulttuuritoiminnan sisältöjä ja muotoja sekä kulttuuriesteitä vähentäviä keinoja. Toimintatutkimus, osallistava tutkimus tai osallistava toimintatutkimus on määritelty tutkimukselliseksi lähestymistavaksi, jossa tutkimuksen kohde osallistuu toimintaprosessiin sen kaikissa vaiheissa (Swantz 1979, 130–136). Toimintatutkimus indikoi yhteiskuntatieteen kaksinaisluonnetta eli sitä, että yhteiskuntatiede on toimintaa ja että se tutkii toimintaa (Töttö 1982, 213). Erityisen luonteva tällainen tutkimusote on yhteiskunta- ja sosiaalipoliittisissa tutkimuksissa.

Toimintatutkimuksen yhteiskunnallinen tavoitteellisuus johdattaa usein kysymyksiin tutkimuksen poliittisesta sidonnaisuudesta. Voimakkaasti dikotomisoiden voidaan todeta, että on esimerkkejä toimintatutkimuksista (esim. Latinalaisessa Amerikassa), joissa tutkimus on osa poliittista vastarintaliikettä tai

tutkimuksista, joissa se on integroitu yhteiskunnalliseen kehitystyöhön. Toimintatutkimus on periaatteessa poliittista, mutta tutkimuksena sen ja siinä mukana olevien ryhmien on pystyttävä erottautumaan puoluepoliittisista ryhmittymistä tieteellisten funktioidensa kautta.

Kun Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun tutkimus kiinnitettiin toimintatutkimuksen lähtökohtiin, haluttiin erityisesti korostaa paikalliskulttuurien ja niitä kantavien ryhmien asemaa kulttuuripolitiikan muotoilemisessa ja toteuttamisessa. Heidän mahdollisuutensa toimintojen sisältöjen ja muotojen määrittelymiseen oli taattava. Toimintatutkimuksellinen lähtökohta merkitsi ratkaisua myös tutkijan roolin osalta. Tutkija ei ollut kokeilua ulkopuolelta seuraava evaluoija, vaan toimintaan ja sen kehittelyihin osallistuva, konsulttoija sekä kokeilua yhdessä siinä mukana olevien kanssa evaluoiva. Käsillä oleva tutkimus on tutkijan reflektio koko kokeiluprosessista ja sen lähtökohdista.

Kokeilun tulosten tulkinta tapahtuu aikana, jolloin kulttuuripolitiikassa ovat esillä uudet ongelmat. Näiden ongelmien ratkaisuisissa haetaan kuitenkin edelleen keinoja kulttuuria luovien ihmisten mahdollisuuksille osallistua toiminnan sisältöjen määrittelyyn. Yhteiskunnallinen ja eritoten teknologinen kehitys on johtanut tilanteisiin, jolloin ylikansalliset yhdenmukaistavat paineet kulttuurissa ovat voimistuneet ja paikalliskulttuurien elin ehdot kaventuneet. Yksi esimerkki tästä on kehitys videomarkkinoilla: markkinoilla on tällä hetkellä yli 3000 erilaista videolokuvien nimikettä, joista suomalaista alkuperää on noin 2 %.

Keskeinen ja epäilemättä ongelmallinen tämän tutkimuksen kannalta on kulttuurin käsite. Sen määrittelyn vaikeuden voi osoittaa viittaamalla esimerkiksi antropologeihin ja sosiologeihin, jotka ovat rekisteröineet yli sata erilaista kulttuurin määritelmää (esim. Kroeber & Kluckhohn 1952). Laajimmillaan kulttuuri ymmärretään luonnon vastakohtaksi. Perusjako kulttuurin alueella tehdään yleensä aineelliseen ja henkiseen kulttuuriin sen mukaan kumman alueella ihmisen luova toiminta voimakkaimmin ilmenee. Voimakkaimmin toiminnan luova komponentti on esillä henkisessä kulttuurissa, joka ilmenee erityisesti tieteessä ja taiteessa.

2. Taide kulttuurin kentässä

Taide ei ole aina muodostanut yhteisöissä niin selvärajaista aluetta kuin nykyisin. Esimerkiksi Antiikin Kreikassa maalaus-taide, kuvanveisto ja arkkitehtuuri miellettiin lähinnä osaksi käsityötaitoa. Taide oli käsityötä ja kuului taidon lajeista luovaan tai valmistavaan taitoon. Käsityöläisen ammattitaito näkyi esineiden käytännöllisyyden lisäksi niiden kauneudessa (Ok-sala 1978, 52-53).

Tämän tutkimuksen lähtökohtien kannalta on tärkeitä analysoida niitä murroksia, joita suomalaisessa kansantaitessa ja kansankulttuurissa on tapahtunut. Kansankulttuurin osana kansantaide ja korkeakulttuuriin kiinnittyvä eliittitaide ovat yhteiskunnallisilta tunnusmerkeiltään erilaisia. Eliittitaide on yhteiskunnan ylempien ryhmien luoma, omaksuma ja ylläpitämä kulttuurimuoto, joka jakautuu ajallisiin tyylikausiiin. Siinä tunnistetaan yksilöllinen taiteilija ja hänen teoksensa.

Kansantaide oli sääty-yhteiskunnassa sen alempien tasojen eli ns. yhteisen kansan taidetta. Se on yhteisöllinen kulttuuri-ilmiö, jossa yksilöllillä ei ollut yhtä näkyvää osaa kuin eliittitaiteessa. Kansantaide kuului kiinteänä osana yhteisöjen elämään. Esimerkiksi häät, erilaiset vuotuisjuhlat sekä uskonnolliset seremoniat ja rakennukset synnyttivät kansantaidetta (Anttila 1986, 405). Kirkollinen kuva-, sävel- ja miljöötaide, kansanperinne legendoineen, rukousloitsuineen ja mietelauseineen olivat myös elinvoimaisia ja tavoittivat muodossa tai toisessa jokaisen. Kirkolla oli Suomessa monopoliasema kansanvalistuksessa aina 1800-luvun lopulle saakka (Talve 1979, 302).

Kansantaide oli alueellisesti erilaista. Monimuotoisinta se oli rannikolla, jossa väestö sai ulkomaisia vaikutteita (Anttila 1986, 405).

Bourdieu (1985, 20-21) on analysoinut kansankulttuuria hyvin kriittisesti: ei ole olemassa kansankulttuuria sanan varsinaisessa mielessä. Se, mitä pidetään kansankulttuurina olisi itse asiassa vain hallitsevien luoma myytti ja hallinnan väline. Kansankulttuurin käyttö olisi siis useimmiten sinänsä välineellistä ja sen määrittelisivät aina jotkut muut kuin kansa itse (Bourdieu 1985, 21-22). Käsitys kansankulttuurin luonteesta kiinnittyy Bourdieun esittämään makujen analyysiin. Hän erottaa kolme maku-ulottuvuutta: erottelutietoisuus, hyvä kulttuuri-

tahto ja välttämätön valitseminen. Ylimmän luokan maku on erotteluihin perustuvaa, autonomista ja pelisääntöjen luomista, keskiryhmien maku taas olennaisesti muiden asettamien sääntöjen orjallista seuraamista ja ”kansan syvien rivien” maku on siinä, että he pitävät hyvänä sitä, minkä joutuvat muutenkin valitsemaan (Bourdieu 1985, 20–21).

Kansankulttuuri näyttäisi muuttuvan hallitsevan maun pohjalta ja siirtymää hallitsevan maun piiristä osaksi kansan makua tapahtuvan (vrt. Bourdieu 1985, 20–21). Tapojen ja tyylien siirtyminen ylempisäätyisiltä alaspäin tulee esiin myös suomalaisessa kansakulttuurissa sen monissa eri muodoissa. Tulkinta ei kuitenkaan voi olla yksiuolotteinen. Suomalaiselle yhteiskunnalle ovat olleet ominaisia yhdenmukaistavat teemat (kristillisuus, suomalaisuus jne.) sekä voimakas paikallinen yhdistyselämä.

Keskiajan alussa suomalaisen kansankulttuurin muuttumista kiihdyttävänä tekijänä oli ulkoinen pakko sekä maallisen että kirkollisen esivallan taholta. Se kohdistui erityisesti yhteiskuntaan, sen rakenteeseen ja kansan uskomus- sekä arvomaailmaan. Keskusjohdon ohjauksen ja valvonnan alaisena tapahtuva kulttuurin muuttuminen ei ulottunut kansankulttuurin kaikille osaluueille. Normalisointi- ja yhdenmukaistamisohjelman tavoitteena oli valtiollisesti Ruotsiin liitetty alue ja sen kristitty kansa.

Uskonpuhdistus johdatti kirkollisen kansankulttuurin uuteen siirtymävaiheeseen, jolle yhdenmukaistuminen painoi leimansa. Samanaikaisesti sääty-yhteiskunnalle ominainen säätyerojen korostaminen aiheutti yhtenäisyyden rakoilua myös kirkollisten tapojen yhteydessä. Kansanomaisten yhteisöjen sosiaalinen rakenne muuttui heterogeeniseksi taloudellisesti varakkaimpien ryhmien eriytyessä.

Suomalaisen kansankulttuurin pääpiirteet olivat muuttuneet 1700-luvulle tultaessa hyvin hitaasti ja vähän. Mutta jo 1700-luvun alkaessa tulee selvästi esiin esimerkiksi kansankulttuurin alueellisuus: Itä- ja Länsi-Suomen välinen kulttuuriraja, joka kulkee Kymijoesta Päijänteen rantoja pitkin Pohjois-Pohjanmaan rannikolle. Erot kansankulttuurin eri muodoissa olivat havaittavissa.

Suomalaisessa kansaelämässä tapahtui 1700-luvulla muutoksia, jotka kuitenkin aluksi koskettivat vain Länsi-Suomea (Anttila 1986, 403–405). Kansanomaisten yhteisöjen sosiaalinen ra-

kenne muuttui taloudellisesti varakkaimpien ryhmien eriytyessä. Talonpoikien varallisuuserot kasvoivat. Yhteinen perinne menetti normiluonnettaan ja jakautui sosiaalisten kerrostumien mukaan (Anttila 1986, 405; Talve 1979, 302-303).

Vaikka säätyläiskulttuuria edustava väestökerros oli tuolloin ohut ja vähälukuinen omaksuivat varakkaimmat talonpojat heiltä tai välittävältä ryhmältä uusia tapoja, jotka sitten levisivät kansankulttuuriin (Anttila 1986, 404). 1700-luvun lopulla tapahtunut talonpoikaisväestön varallisuuden kasvu yleensäkin teki tuolloin mahdolliseksi kansantaiteen nousukauden.

Ylempien säätyjen makua ja tyyli-ihanteita pyrittiin seuraamaan rakennus- ja asumistavoissa, sisustuksessa, vaatetuksessa, ajovälineissä, kansantaiteessa, -musiikissa, -tansseissa ja -taivoissa. Mutta vanhaa feodaaliaatelistoa, uudempaa keisarillista aatelistoa ja suurporvaristoa, jotka olisivat edustaneet ja luoneet omia tyyliperinteitään, ei Suomessa edes ollut.

Kansallisen heräämisen myötä 1800-luvun lopun Suomessa voimistui suomalaisuus. Kansanvalistus siirtyi kirkolta maalliselle yhteiskunnalle. Taloudellisesta lamakaudesta huolimatta 1870- ja 1880-luvut olivat suomalaisen kulttuurin (kirjallisuuden, taiteen, musiikin) ensimmäinen kukoistuskausi. Suomen kieli sai virallisen aseman (v. 1883), perustettiin suomenkielisiä sanomalehtiä ja aikakauskirjoja. Perustettiin kansakouluja sekä erilaisia yhdistyksiä ja järjestöjä, jotka alkoivat levitä myös maaseudulle. Kansa kävi kansakoulua, vietti monia juhlia, luki suomenkielisiä sanomalehtiä, aikakauskirjoja ja perusti erilaisia yhdistyksiä: nuorisoseuroja, työväenyhdistyksiä, maamiesseuroja, raittiusyhdistyksiä jne. Kuusi (1974, 160-161) nimittää ajankohdan kansankulttuuria puoliohjatuksi: ”siinä oli runsaasti paikallisleimaa, pienten piirien ohjelmointia, yksityistä yrittämistä.”

Raittiusliike, naisasialiike, nuorisoseurat, työväenyhdistykset, osuustoimintajärjestöt, maamiesseurat, martat ja vapaapalokunta toimivat aktiivisesti ja mukailivat valistus- ja viihdetoiminnassaan kirkollisia malleja: iltamien ohjelmaan kuului esitelmää, runonlausuntaa, yhteislaulua, näytelmäesityksiä ja torvisoittoa. Vapaa-ajan harrastustoiminta erilaisten järjestöjen piirissä oli hyvin vilkasta.

Liikenneyhteyksien lisääntyminen ja yhdistystoiminnan leviäminen myös maaseudulle muuttivat siellä asuvan nuorison kon-

taktimahdollisuuksia ja vapaa-ajan viettotavat. 1880–90-luvuilla alettiin rakentaa tanssilavoja ja hanurin leviäminen viulun ja klarinetin syrjäyttäen vaikutti 1860–70-luvulta lähtien tanssimusiikin luonteeseen. 1920-luvulla levisivät modernit tanssit levysoittimien ja radioiden kautta maaseudullekin (Talve 1979, 309). Radio, elokuva ja levysoitin vaikuttivat voimakkaasti kansankulttuurin muuntumiseen.

Valmisvaatteet tulivat vuosisadan vaihteessa yleisesti myyntiin ja yhtenäismuoti määräsi yhä yleisemmin pukeutumista. Erot pukeutumisessa tulivat esiin lähinnä ikäryhmittäin. Ihmisen suhde aikaan, työhön ja lähiympäristöön muuttui (ks. esim. Frykman & Löfgren 1979).

Teollistuneessa yhteiskunnassa yleinen kommunikaatioverkko laajentui huomattavasti ja yhteiskunta oli avoin kansainvälisille vaikutuksille. Suomalaisten suhtautuminen kansainvälistymiseen on tosin aikojen kuluessa vaihdellut. Jo 1800-luvulla käytiin kiihvasta keskustelua siitä, oliko ylipäättään tarpeellista kääntää suomeksi muuta kirjallisuutta kuin hengellisiä tekstejä. Pelättiin myös, että suomennoksissa suomalainen kirjallisuus voisi saada vieraan muodon tai että kansan taideaisti tylsytettäisiin käännöksillä, johdettaisiin pois omalta kansalliselta pohjalta. Toisen maailmansodan jälkeen oli jo totuttu suomennoksiin ja ulkomaisen kulttuurin välittymiseen maahan (Jalonen 1985, 11–12).

Teollistuneessa yhteiskunnassa, jolle on tunnusomaista pitkälle kehittynyt erikoistuminen, tapahtui kulttuurin muuttuminen toisin kuin rakenteeltaan yksinkertaisemmissa ja vähemmän eriytyneissä yhteisöissä. Kansanomaisen kulttuurin erot kytkeytyivät aikaisempaa korostuneemmin sosiaalisiin eroihin ja asenteisiin (Talve 1979, 312). Lisäksi yhteiskunta toi kansalaisten eteen yhä useammin paikallisyhteisöjen ulkopuolella tehtyjä ratkaisuja, joiden toteuttaminen saattoi syrjiä paikallisia ja ryhmäkohtaisia intressejä sekä perinteellisiä arvoja (Talve 1979, 342).

Uusi kulttuurinen yhdenmukaistuminen alkoi Suomessa 1950-luvun jälkeen. Sitä vauhdittivat elinkeino- ja luokkarakenteen sekä koulutusjärjestelmän murros, voimakas muuttoliike, tuloerojen tasoittumisen myötä tapahtunut kulutusmahdollisuuksien tasoittuminen sekä joukkoviestintävälineiden, erityisesti television leviäminen (Mäkelä 1985, 257). Suomen kulttuurielämälle tyypillinen voimakas järjestötoiminta lamaantui.

Homogeenisuus huipentui 1960- ja 70-lukujen vaihteessa ja jatkui aina 1970-luvun loppupuolelle saakka.

Eriytynyt palkkapolitiikka, tulosidonnainen sosiaalipolitiikka (Sipilä 1985) ja tavaramarkkinat sekä mainonta näyttäisivät tällä hetkellä toimivan sosiaalisen eriarvoisuuden komponentteina ja sen kautta luovan makujen ja tyylien hierarkiaa (Mäkelä 1985, 258).

Tämän tutkimuksen aineisto kerättiin ja toiminnot käynnistettiin 1970-luvun puolivälissä, aikana, jolloin kulttuurinen yhdenmukaistuminen oli huipussaan, mutta jolloin jo analysoitiin voimakkaan muuttoliikkeen seurauksena ihmisten kokemia kulttuurisia murroksia. Nämä murroksethan koskettivat kaikkia suomalaisia (Allardt 1983, 230–231). Aikaan liittyi myös voimakasta pyrkimystä aktivoida kaikkia ihmisiä heidän vapaa-aikansa areenoilla. Pohdittiin, miten taidetoiminnot tavoittaisivat kaikki kansalaiset ja miten voitaisiin uudelleen elvyttää suomalaiseen kansankulttuuriin perinteisesti kuulunutta voimakasta järjestöissä tapahtuvaa kulttuuritoimintaa.

Lähinnä muissa Euroopan maissa sekä Kanadassa käynnistettiin animaatioprojekteja ja pohdittiin, miten taiteilijat ja kulttuurityöntekijät yhdessä voisivat aktivoida ongelma-alueilla asuvia ihmisiä tai ongelmaryhmiä ilmaisemaan itseään, osallistumaan taidetoimintaan ja vaikuttamaan elinpiiriään koskevissa asioissa. Kysymys oli siis sitä, miten taiteen ja ihmisen arkielämän välisiä rajoja voitaisiin murtaa?

3. Kulttuuritoiminta ja kulttuuritarpeet

Käsite ”kulttuuritoiminta” kuuluu niihin uudissanoihin, joita taidepoliittinen keskustelu 1970-luvulla toi ja antoi niille oman merkityksensä. ”Kulttuuritoiminta”-käsite esiintyi esimerkiksi Ahlmannilla (1982, 69) 1950-luvulla. ”Kulttuuritoiminta, henki, luo omalaatuisia henkisiä maailmoja. Ne ovat kokonaan ihmisen keksimiä ja rakentamia, joskin niillä on omat ihmisestä riippumattomat sisäiset lakinsa. Niitä ei luoda missään käytännöllisessä tarkoituksessa, vaan ainoastaan sen vuoksi, että niiden kokemiseen liittyy korkea-arvoisia elämyksiä. Tällaisia ovat esimerkiksi musiikin ja korkeamman matematiikan maailmat.” Ja

yhtä hyvin voitaisiin puhua kulttuurista – sen sisältämine toimintaulottuvuuksineen. Kun kulttuurin käsitettä määritellään, korostetaan usein kulttuurin toimintaulottuvuutta. Esimerkiksi Vitanyi (1982, 2) toteaa esitelmässään, että kulttuuriin yhdistetään käsitteet ”aktiivisuus, prosessi, menettelytavat ja kokonaisuus, kohde, kohteistaminen ja työ. Taidekulttuuri on sekä yhteisön taideteosten kokonaisuus että kaikkien niiden prosessien kokonaisuus, joissa ihmiset luovat, ottavat vastaan, tuottavat ja käyttävät näitä töitä. Toiminta ja tuote ovat erottamattomat.”

Kulttuuripoliittisessa keskustelussa käsite sai oman sisältönsä. Kulttuuritoiminnalla ymmärrettiin taidepalvelusten käyttöä ja vastaanottamista, taideharrastusta sekä perinteen vaalimista ja edistämistä. Kulttuuritoiminta-käsitteeseen liitettiin ’omaehtoisuus’, mikä korostaa toiminnan praxis-luonnetta. Sitä vielä vahvistaa toiminnan kiinnittyminen ihmisen vapaa-ajan areenaan. Toiminnassa itsessään on peruste sen suorittamiselle (Juntunen & Mehtonen 1977, 40).

Kulttuuritoiminta-käsitteen voidaan ymmärtää merkitsevän toimintaa, jossa primaarina tarpeena ovat esteettiset tarpeet. Mutta toimintaa ohjaavina ja virittävinä on usein myös muita tarpeita. Analysoitaessa esimerkiksi taiteen funktioita ihmiset näkevät taiteen antavan tietoa, viihdyttävän, mahdollistavan sosiaalisen kanssakäymisen tai paljastavan yhteiskunnan epäkohdita (Lehtinen 1973, 73). Kun kulttuuritoiminta määritellään laaja-alaisesti eikä vain taiteisiin ja niitä lähellä oleviin toimintoihin liittyen, on otettava huomioon muitakin tarvealueita.

Kulttuuripoliittiseen keskusteluun ja päätöksentekoon kiinnittyvä kulttuuritoiminnan käsite on kuitenkin kapea-alainen. Se merkitsee implisiittisesti samaa kuin taidetoiminta tai taide- ja perinnetoiminta. Lähinnä niiden edistämisestä kulttuuripolitiikka on kiinnostunut. Näin määriteltyä kulttuuritoiminnan edistämistä yhteiskunnan tehtäväalueena on perusteltu hyvinvointivaltion kehittymisen kautta. Perustelu sisältää myös ajatuksen, että sen jälkeen kun ihmisten perustarpeet on tyydytetty mahdollistuvat korkeamman asteen tarpeisiin liittyvät edistämistoimet. Tarvehierarkioitahan on usein sovellettu osoittamaan yhteiskuntapolitiikan oikeutus inhimillisten tarpeiden tyydyttämisessä ja määrittämään yhteiskuntapolitiikan tavoitteita (Allardt 1971, 299-310; Riihinen 1979, 819-827). Tällaiseen lähtökohtaan saattaa kuitenkin liittyä epädemokraattinen malli,

yhteiskunnallinen manipulaatio, mikä tarkoittaisi yhteiskunnallisten toimenpiteiden suunnittelua kansalaisten mielipiteitä lainkaan kuulematta (Airaksinen & Salo 1979, 227).

Inhimillisiä tarpeita on yhteiskuntatieteissä systematisoitu erilaisin luokituksin, joihin on sisältynyt jonkinasteinen tulkinta hierarkiasta (esim. Maslow 1970; Alderfer 1967; Wilenius 1972, 60–61; Allardt 1976, 37–38). Luokitukset tuovat esiin jaon aineellisiin ja henkisiin tarpeisiin eli vanhan dualistisen käsityksen ihmisestä jakautuneena materiaan ja henkeen. Tarveryhmien nimet vaihtelevat eri luokittelijoilla. Puhutaan toimeentulotarpeista, elintasosta, fysiologisista ja turvallisuuden tarpeista. Henkisiin tarpeisiin kuuluvat yhteisyyden, rakkauden ja liittynän, arvostuksen ja sosiaaliset tarpeet sekä ns. korkean asteen tarpeet, joita puolestaan ovat itsensä toteutuksen tarpeet, henkiset tai kasvutarpeet. Viimeksi mainituista tarveluokista on käytetty myös nimitystä kulttuuritarpeet.

Tarveluokituksiin liittyy monia ongelmia (ks. Ilmonen 1985, 16–27), joita ei ratkaise myönnytys tarpeiden suhteellisuudesta. Maslow (1970, 54) nimittäin esittää esimerkkejä ihmisistä, joilla fysiologiset tarpeet ovat 85 %:sti tyydytetyt, turvallisuuden tarpeet 70 %:sti, rakkauden tarpeet 50 %:sti, arvostuksen tarpeet 40 %:sti ja itsensä ilmauksen tarpeet 10 %:sti. Hänen käsityksensä mukaan yhteisöissä, joissa fysiologiset tarpeet ovat vain esimerkiksi 10 %:sti tyydytetyt, ei muita tarpeita edes esiinny.

Ongelmallinen on myös klassisen taloustieteen tekemä jako välttämättömiin ja luksustarpeisiin. Tällöin luksustarpeita tyydyttäisi kaikki se kulutus, joka on vain harvalukuisen eliitin ulottuvilla. Rajanveto välttämättömien ja luksustarpeiden välille voidaan tehdä kysynnän rakenteen perustalta. Tällöinkin ratkaisu on väliaikainen (Ilmonen 1986, 128–130). Luksuksen kategoria on suhteellinen. Yhteiskunnallinen vauraus karttuu ja luksustarpeetkin käyvät välttämättömyystarpeiksi.

Tämän tutkimuksen kannalta perustava kysymys on, voidaananko esteettisiä tarpeita pitää yksilön perustarpeina. Sivilisaatiohistoriat (esim. Frykman & Löfgren 1979) osoittavat, että ihminen ei ole elänyt ainoastaan leivästä. Maslowin (1970, 46–51) mukaan esteettiset tarpeet ovat itsensä ilmaisun tarpeita. Hän pohtii niitä myös omana perustarveryhmänään. Hän katsoo, että perustavia ja universaaleja esteettisiä tarpeita on olemassa. Tätä osoittaa se, että kaikilla normaalisti kehittyneillä

lapsilla on voitu niitä havaita ja että esteettisten virikkeiden puuttuminen tai ympäristön rumuus saa jotkut ihmiset jollakin tavalla sairiksi. Deprivaatiotilat eivät kaikilla välttämättä ole vaikeita, mutta yleistä on reagointi rauhattomuudella tai stressillä esteettisesti puutteellisiin tilanteisiin.

Esteetikot perustelevat esteettisten tarpeiden perustarveluonnetta taiteen ihmiselle hyvää tekevien seikkojen kautta. Esimerkiksi Beadsley (1958, 571–583) analysoi taiteen hyvää tuottavia tekijöitä sekä taiteilijan että taiteen vastaanottajan kannalta. Taiteellinen kokemus olisi Beadsleyn mukaan moraalinen vastakohta väkivallalle, integraation ja harmonian luoja, mielikuvitusta ja empatiaa kehittävä, keino mielenterveyteen ja inhimillisen elämän idean tuoja.

Mahdollisuudet suuntautua taiteisiin, hakea taiteesta itselleen jotakin ovatkin yksilöillä erilaiset ja liittyvät heidän kokemuksiinsa taiteen funktioista. Taiteesta voidaan hakea esteettistä nautintoa (hedonismi), yhteyttä taiteen tekijään/esittäjään sekä muuhun yleisöön (sosiaalinen aspekti), tietoa (tietoa ihmisen historiasta, aikakausista, elämän psykologiasta, ystävydestä yms.), ja kokea teokseen sisältyviä arvoja sekä löytää keinoja kohottaa oman toimintansa intensiteettiä (Kagan 1975).

Taidefilosofit ja esteetikot korostavat taiteen merkitystä ihmiselle (esim. Beadsley 1958; Cassirer 1972; Hauser 1973; Kagan 1975). Beadsley (1970, 17–18) puhuu myös ”esteettisestä hyvinvoinnista”: ”Jos kukoistava taide on korvaamaton elämän korkeinta laatua varten, valtiovalta on velvollinen olemaan laiminlyömättä sitä”. Taiteilla on hänen mukaansa oikeutuksensa yhteiskunnallisina palveluina, koska ne ovat suhteellisen halpoja ylläpitää, ovat rajattomasti jaettavissa, koska taiteesta nauttiminen ei kuluta nautinnon kohdetta, ne ovat omaa kysyntäänsä lisääviä kehittämällä makua ja ovat vastaanottajissa luovuuteen stimuloivia.

Myös yhteiskuntatieteilijä Inglehart (1977) osoittaa laajassa tutkimuksessaan taidetoiminnoille kasvualustan ja huomauttaa, että kun yhteiskuntakehityksessä saavutetaan taloudellisesti turvattu taso, korostuvat henkiset arvot. Lisääntyvä yhteiskunnallinen hyvinvointi ei kuitenkaan mekaanisesti tuota arvojen muutoksia. Muutoksen keskeisenä agenttina toimii nuoriso, jonka ikääntyminen lisää näiden arvojen osuutta koko väestössä.

3.1. Kuka harrastaa taidetta

Ihmisten osallistuminen ja aktiivisuus sekä toisaalta ns. huono-osaisen muotokuva ja vieraantuneisuus ovat olleet sosiologisen tutkimuksen perusprobleemoina aina 1950-luvulta lähtien. Esimerkiksi Suomessa analysoitiin sitä, ketkä osallistuivat erilaisiin toimintoihin, kasautuuko osallistuminen ja ketkä toimivat mielipidejohtajina, ts. tietoa osallistumismahdollisuuksista välittävinä. Toisaalta analysoitiin ns. huono-osaisen profilia ja vieraantumista selittäviä tekijöitä sekä vieraantumisen ilmene-mismuotoja. Tutkimuksissa osoitettiin myös eroja maaseudulla asuvien ja kaupunkilaisten tai periferia- ja keskusalueilla asuvien elämäntapojen välillä.

Taidesosiologinen tutkimus haki vastauksia samoihin probleemoihin taideharrastusten ja taiteen tekemisen osalta. Kiinnostuttiin siitä, mitkä tekijät aktivoivat ihmisiä taideharrastuksiin, kasautuivatko harrastukset samoille henkilöille ja mitkä tekijät vaikuttivat harrastusten valintaan (Allardt ym. 1958; Piepponen 1960; Eskola 1976). Liittyneenä kulttuurihallinnon organisoitumiseen sekä yleensä yhteiskuntasuunnittelua koskevan keskustelun ja tutkimuksen lisääntymiseen analysoitiin myös niitä toimintamahdollisuuksia, joita eri alueilla oli olemassa ja jotka mahdollistivat ihmisten osallistumisen taidetoimintoihin (esim. Komonen 1974; Lehtinen 1974).

Työajan lyhentyessä oltiin kiinnostuneita siitä, hakeutuisivatko ihmiset aikaisempaa useammin taideharrastusten pariin (Kämäräinen 1970) ja minkälaisiin taidetoimintoihin he haluaisivat lähteä mukaan (Lehtinen 1974). Vapaa-ajan pidentymisen uskottiin yleisesti lisäävän taideharrastuksiin osallistuvien määrää.

Suomalaisten vapaa-ajan käytöstä saatiin 1980-luvulla keskimääräisiä tilastotietoja. Tilastokeskuksen julkaisema kulttuuri-tilasto (1984:73) esimerkiksi osoitti, että noin vajaa kolmannes suomalaisista kävi vuonna 1981 ainakin kerran vuodessa konserteissa, teatterissa tai taidenäyttelyissä, lähes puolet elokuvissa ja kirjastossa. Omakohtaisen taideharrastuksen määrät olivat huomattavasti pienemmät: vajaa 10 % suomalaisista lauloi, kirjoitti runoja, novelleja tms., harrasti musiikkiliikuntaa, hieman enemmän kuvataiteita ja noin 20 % soitti jotakin instrumenttia tai esiintyi näytelmäryhmässä. Tilasto kertoi myös, että noin 78

% suomalaisista valokuvasi, 79 % luki naisten lehtiä, 50 % Aku Ankkaa tai muita Disneyn lehtiä, 93 % harrasti liikuntaa (45 % jopa päivittäin), 63 % kävi jumalanpalveluksissa tai muissa hengellisissä tilaisuuksissa, 53 % teki ristisanatehtäviä ja 85 % erilaisia käsitöitä, joiden mallit suunniteltiin pääosin itse sekä 41 % kävi tanssiravintoloissa. Vielä tilasto osoitti, että ihmisten hakeutuminen taidetoimintojen piiriin ei ole vuosien 1972 ja 1981 välisenä aikana sanottavasti lisääntynyt, vaikka vapaa-aika ja väestön koulutustaso ovat lisääntyneet. Tulokset antoivat keskimääräistä tietoa suomalaisen väestön käyttäytymisestä.

Ketkä sitten osallistuvat taidetoimintoihin? Sosiologisten tutkimusten mukaan yksi tärkeimmistä osallistujien piirteistä liittyy koulutukseen (Eskola 1976). Mitä korkeamman koulutuksen henkilö on saanut sitä todennäköisemmin hän harrastaa taiteita ja/tai käy taide-esityksissä.

Kulttuuriharrastukset nähtiin yksilöille tärkeiksi ja niiden määrän uskottiin lisääntyvän koulutustason kohotessa (vrt. Swedner 1981). Kulttuurisosiologisten tutkimusten osoittaessa, että alemmilla koulutustasoilla olevat eivät osallistu taidetoimintoihin, kulttuuripolitiikan ongelmien on katsottu tulevan ratkaistuksi väestön koulutustason kohoamisen myötä. Kulttuuritilaston (1984) tulokset eivät kuitenkaan tukeneet tehtyä johtopäätöstä. Kysymys on monimutkaisemmista yhteyksistä. Koulutuksen sisällöt ovat tärkeitä. Koulutuksellinen pääoma, koulutuksen sisällöt, kaikki mikä liittyy kouluun ja koulutukseen voi toimia distinktiivisesti ja johtaa koulutukselliseen polarisointimiskehitykseen, jota esimerkiksi Ruotsissa on jo viime vuosina havaittu tapahtuvan (Karisto 1985, 52–54). Kehityksen todennäköisyyttä lisää se, että tasa-arvon tavoitteet ovat koulutuspolitiikassa jäämässä taka-alalle.

Lapsuudenkoti oli hyvin tärkeä taidetoimintoihin osallistumista selittävä tekijä (Kangas 1977; Lauhakangas & Eskola 1981). Kodin taiteille myönteinen ilmapiiri, joka ilmenee esimerkiksi jonkun/joidenkin perheenjäsenten osallistumisena taidetoimintoihin, on vahva resurssi henkilön nykyisellekin taideharrastukselle. Joillakin taiteenaloilla lapsuudenkodin merkitys taideharrastuksiin ohjaavana osoittautui asianomaisen sosiaali-kerrostumaa tai koulutusastettakin voimakkaammaksi. Pääosin tekijät kietoutuvat kuitenkin yhteen.

Asuinympäristö sekä fyysisenä että sosio-kulttuurisena toi-

mii henkilön osallistumisen taidetoimintoihin joko mahdollistavana tai estävänä. Toimintamahdollisuuksista tehdyt alueelliset analyysit osoittivat voimakasta eriarvoisuutta erilaisissa ympäristöissä asuvien ihmisten välillä (Kainulainen 1966; Lehtinen 1974). Tulos nostikin kysymyksen, olisiko taidetoiminnan käsitteen merkityssisältöjen oltava aluesidonnaisia.

Mahdollisuuksia osallistua taidetoimintoihin on erityisen vähän maaseudun haja-asutusaluekyllissä ja kaupunkien vastarakennetuissa lähiöissä. Vielä osallistumismahdollisuudet ovat erilaiset kaupunkien keskuksissa, muiden kuntien keskuksissa ja näissä molemmissa riippuen kunnan maantieteellisestä sijainnista. Fyysisten tekijöiden lisäksi vaikuttavat myös kulttuuriset tekijät: jossakin kylässä/kunnassa on perinteisesti voimakasta musiikin harrastusta jossakin teatteritoimintaa. Toiminnot leimaavat koko yhteisöä ja määrittelevät paikallisen taidetoiminnan sisältöjä.

Työelämään, työn laatuun liittyvät tekijät ovat myös tärkeitä, kun analysoidaan taideharrastuksiin osallistumista (Kasvio 1984). Tutkimuksissa on osoitettu, että vuorotyö, yleensä epäsäännöllinen työaika tai henkisesti tai ruumiillisesti kuluttava ja raskas työ muodostuvat esteeksi taideharrastuksille (Meteli 1975; Eskola 1976). Myös yksitoikkoiseksi koettu työ vaikuttaa samansuuntaisesti. Taidetoimintoihin osallistuville onkin ominaista säännöllinen työaika, luova työ ja korkea sosioekonominen taso (Mäkinen & Paldan 1977; Eskola 1976; Kangas 1977).

Vielä taidetoimintoihin hakeutumista määrittävät nk. elämänvaihetekijät, joita osittain selittää henkilön ikä. Niitä ovat lasten syntyminen, sairaudet, muutot ja muut ihmisen elämäntilanteisiin liittyvät muutokset. Pääosin ne muodostavat esteitä osallistumiselle.

Kun vielä on todettu, että taiteen harrastajat ovat pääosin naisia ja että hypoteesit osallistumisen kasautumisesta on yleensä voitu hyväksyä, on tutkimusten johtopäätöksissä pyritty vastaamaan kysymykseen, miten taideharrastusta voitaisiin yhteisöissä lisätä. Monet toimintaa määrittävistä tekijöistä ovat sellaisia, joita on kulttuuripoliittisin keinoin vaikea manipuloida.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun yksi tavoite oli löytää toimenpiteitä, kehitellä strategioita ja yleisesti pohtia mahdollisuuksia lisätä ihmisten taideharrastuksia. Keväällä 1975

(ennen kokeilutoiminnan aloittamista) analysoitiin kokeilukuntien väestön taideharrastuksia ja niihin vaikuttaneita tekijöitä. Saadut tulokset tukivat pääosin aikaisempien tutkimusten tuloksia, mutta osoittivat myös uusia riippuvuussuhteita. Alkumittausten mukaan hyvin tärkeä edellytys ihmisten taideharrastuksille oli lapsuudenkodin taidemyönteinen ilmapiiri. Se liittyi etenkin teatterissa, konserteissa ja taidenäyttelyissä käynteihin sekä omakohtaiseen taideharrastukseen. Täsmennettäessä taiteenharrastajien profileja analysoitiin erikseen omakohtaisesti taidetta harrastavia, elokuvissa kävijöitä ja kirjoja lukevia sekä konserteissa, teatterissa ja taidenäyttelyissä kävijöitä. Tulokset osoittivat, että

- omakohtaista taideharrastusta oli keskimääräistä enemmän henkilöillä, joiden lapsuudenkodissa oli harrastettu taiteita ja toiseksi eniten alle 25-vuotiailla naisilla,
- elokuvissa kävijät olivat keskimääräistä useammin alle 40-vuotiaita ja vähintään keskikoulun suorittaneita henkilöitä; toiseksi aktiivisin ryhmä olivat koululaiset,
- konserteissa, taidenäyttelyissä ja teatterissa kävijöistä aktiivisimman ryhmän muodostivat akateemisen koulutuksen saaneet henkilöt; toiseksi aktiivisimpia olivat järjestötoimintaan osallistuneet ja vähintään keskikoulun suorittaneet, joiden lapsuudenkodissa oli ollut taideharrastuksia.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun tavoitteena oli laajentaa taiteenharrastajien joukkoa ja analysoida niitä keinoja, joiden avulla pyrittiin tavoitteen saavuttamiseen.

3.2. Miten taiteenharrastusta voidaan lisätä

Ihmisten taideharrastusten lisäämiseen pyrkivän politiikan perusolettamus on, että kaikilla ihmisillä on samanlaiset resurssit vastaanottaa taide-esityksiä tai luoda taidetta. Lähtökohta korostuu riippumatta siitä, nähdäänkö ihminen passiivisena suunnitelmia toteuttavana vai aktiivisena itse päätöksiä omien tarpeittensa tyydyttämisestä tekevänä (Kangas 1983, 11–12). Tällaisten toimien subjektina on yleensä valtion taidehallinto ja keinoina toimintamahdollisuuksien lisääminen.

Kun edellä analysoitiin ihmisten taidetoimintoihin osallistumista määrittäviä tekijöitä todettiin, että toimintamahdollisuuksien lisääminen ei ole riittävä keino ihmisten aktivoimiseksi taideharrastuksiin. Tarvitaan koulutukseen, työelämään ja fyysiseen ympäristöön pureutuvia toimia ja nekin olisivat riittämättömiä.

Taidetoiminnan käytännöt, niiden taustalla olevat arvot ja normit ovat sosialisaatioprosessissa välittyviä. On kysymys sosiaalistumisesta esteettiseen kulttuuriin. Golaszewska (1982, 1-26), joka määrittelee esteettisen kulttuurin ”kyvyksi käyttää taidetta, oppia tuntemaan sen muotoja ja lajeja, kyvyksi reagoida osuvasti sen struktuureihin, arvioida sitä oikein sekä kyvyksi havaita esteettisiä arvoja luonnossa, jokapäiväisessä ympäristössä, omassa tai muiden ihmisten elämässä”, huomauttaa, että esteettistä kulttuuria voi edistää järjestämällä sen kehittymistä helpottavia tilanteita, mutta sitä on vaikea opettaa valmiina arvojärjestelmänä ja taiteeseen suhtautumisohjeina.

Toisaalta on esitetty, että vasta taito luo elämyksellisen kokemuksen mahdollisuuden (Ahlman 1976, 43). Näin esimerkiksi taiteen vastaanotto vaatisi kouluttamista, harjoittelua, vertaailua, tekniikan ja keinojen tuntemusta, tietoa traditioista ja nykyisestä kentästä, kritiikin kielestä, kykyä perustella väittämiä ja käydä teosta koskevaa keskustelua. Esteettinen harrastus, joka kohdistuu esimerkiksi luonnonkauneuteen, näyttlee varhaisemmassa kulttuurielämässä melko vähäistä osaa. Ihminen on oikeastaan vasta taiteen välityksellä tajunnut luonnonesineiden kauneuden.

Ihmiselle perhe on tärkeä sosiaalisen todellisuuden ja osakulttuurin välittäjänä. Sosiaalisen mallin siirtyminen tapahtuu vuorovaikutussuhteiden, kommunikaation, välityksellä. Se, mitä siirretään ja millaisia tavoitteita sosialisaatio lapselle välittää liittyy kiinteästi yhteiskuntaan.

Sosiaalipsykologi Mead (1970, 193-196) puhuu minän kahdesta osa-alueesta (”I” ja ”me”). Minä objektina (me) on perinteisiin turvautuva, se harjoittaa subjektiminään (I) nähden sosiaalista kontrollia ja sensuuria, sen lähtökohdat ovat yksilön ulkopuolisia (muilta otetut varhaiset roolit jne.). Minä subjektina korostaa sen omaan toimintaan perustuvaa luonnetta. Sopeutuminen yhteiskuntaan tapahtuu objektiminän alueella.

Subjektiivinen minä tulee esiin spontaaneissa ja luovissa ti-

lanteissa, jollaisista Mead (1970, 209–210) mainitsee esimerkiksi taiteellisen kokemuksen. Siinä perinteisyys, muiden ihmisten käsitteet, tunteet ja toiminnot voidaan rajoittaa minimiin. Taidekasvattajatkin korostavat tavoitteissaan emotionaalisesti rehellisen kokemuksen tuottamista. Tässä tavoitteessa painotetaan subjektiivisen, itsellekin tuntemattoman minän mahdollisuuksien esiinsaattamista.

Sosialisaatioprosessissa lapsi sisäistää paitsi arvoja ja normeja myös sen miten käytännössä toimitaan. Prosessissa lapsi ei ole vain objekti vaan omalta osaltaan myös subjekti. Myös malli kulttuuritoimintoihin siirtyy lapselle. Psykologiset oppimisteoriat (sosiaalisen oppimisen teoriat, jotka painottavat kognitiivisia prosesseja, mallioppimista ja itsearviointia sekä psykoanalyttiset teoriat) auttavat ymmärtämään, miten lapsi oppii erilaisia käyttäytymistapoja (Hilgard, Atkinson & Atkinson 1975, 318–317). Yleensä psykologisessa tutkimuksessa oppiminen määritellään kokemusten aikaansaamaksi melko pysyväksi käyttäytymismahdollisuuksien muutokseksi.

Primaari sosialisaatio lapsuudessa on perusteellinen ja minä suhteessa itseen lujittuu jo varhain. Muovautuu tunteet, käsitteet ja toiminta. Iän karttuessa sosialisaation sisältö muuttuu. Lapsuuden jälkeisessä sosialisaatiossa painopiste siirtyy motiiveista tietoihin ja valmiuksiin ja arvostuksista konkreettisiin toimintoihin. Tätä sekundaaria sosialisaatiota leimaa enenevä erikoistuminen. Brim (1966, 25) esittää kuusi muutosta sekundaarin sosialisaation sisällöissä verrattuna primaariin sosialisaatioon: (1) painopiste siirtyy arvoista ja motiiveista konkreettiseen käyttäytymiseen, (2) uuden tiedon oppimisesta vanhan synteesiin, (3) idealistisesta tarkastelusta realistiseen, (4) odotusten opettamisesta ristiriitaisten odotusten käsittelyn opettamiseen, (5) yhteiskunnan yleisistä vaatimuksista spesifeihin rooliodotuksiin ja (6) persoonallisuuden komponenteista, ”I – me”, muihin komponentteihin.

Sekundaarisosialisaatioon liittyy monia tärkeitä roolimutoksia, joita ihminen elämässään kohtaa. Siihen liittyy myös ihmisen samaistuminen erilaisiin ryhmiin tai henkilöihin, joista hän kuulee esimerkiksi televisiossa puhuttavan. Tällaiset ryhmät ovat tärkeitä toisia (the significant others) minän sisäisessä vuoropuhelussa.

Sosialisaatiota tarkastellaan tässä yhteydessä vain yleisellä ta-

solla. Yhteiskuntatieteen viitekehuksesta tarkastellen ovat mielenkiintoisia tutkimustulokset, joissa sosiaalistamisen ja sosiaalistumisen on nähty noudattavan yhteiskunnassa vallitsevia jakoja ja sosiaalisia eroja. Erityisesti sosiolingvistit (Bernstein 1971; Pride & Holmes 1972) ovat osoittaneet, että eri yhteiskuntakerrostumien kielenkäytössä on suuria eroja saman yhteiskunnan sisällä. Sosiaalistumisen erot näkyvät siis ennen muuta puheessa. Myös sosiologit (Willis 1984; Bourdieu 1985) ovat kulttuurianalyyseissään havainneet voimakkaita eroja eri yhteiskuntaluokkien välillä.

Tehdyt tutkimukset kiinnittyvät kuitenkin maihin, joissa kerrostumien väliset erot ovat perinteisesti olleet suuret (Englanti, Ranska). Suomesta vastaavia tuloksia on vaikeampi osoittaa (ks. esim. Mäkelä 1985). Rasku-Puttonen (1983, 223–230) havaitsi lapsen ja aikuisen välisessä (kielellisessä) kommunikaatiossa vain hyvin vähäisiä aikuisten koulutustaustaan liittyviä eroja. Tutkimus, joka suoritettiin laboratorio-olosuhteissa, antaa viitteitä siihen, että suomalaisessa yhteiskunnassa on ilmiänsuhtaan tasa-arvoistavia systeemejä. Erojen esillesaaminen vaatisi myös kulttuurien rakenteisiin pureutuvia analyysejä.

Käsilläolevan tutkimuksen kannalta olennainen kysymys on, kuinka ihmisten käyttäytymistä voidaan muuttaa. Kuinka ihmisiä voidaan aktivoida taideharrastuksiin?

Sosiologiset aktiviteettitutkimukset analysoivat, ketkä osallistuvat taideharrastuksiin ja mitkä tekijät estävät harrastuksiin osallistumista. Sosiaalipsykologiset tutkimukset taas pureutuvat niihin tekijöihin, keinoihin ja menettelytapoihin, joilla yksilön käyttäytymistä voitaisiin muuttaa. Sen tutkimuskohteena on sosiaalinen vaikutus, ihminen, jonka tunteisiin, käyttäytymiseen ja mielipiteisiin muut ihmiset vaikuttavat sekä pelkällä läsnäolollaan että aktiivisin toimin.

Perinteisiä sosiaalipsykologisia lähtökohtia edustavat tutkimukset, joissa on pyritty selvittämään esimerkiksi ihmisten asenteiden muuttumista eri tilanteissa, äänestyskäyttäytymisessä tai terveystieteessä tai suhtautumisessa etnisiin vähemmistöihin. Nämä tutkimukset ovat mielenkiintoisia lähtökohtia Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun kannalta, jossa pyrittiin myös muuttamaan ihmisten käyttäytymistä.

Sosiaalipsykologiset tutkimukset ovat osoittaneet, että muutoksia saadaan aikaan tietyin edellytyksin. Tärkeätä on, että

muutoksiin tähtäävät toimet kohdistetaan erityisiin toimintoihin eikä vain yleensä asian edistämiseen. Muutospyrkimyksissä olisi lähdettävä liikkeelle kohteena olevan joukon ominaisuuksista ja valittava muutosagentiksi alkuperältään samanlainen kuin kohteena oleva joukko. Tällöin esimerkiksi kielen merkityssisällöt olisivat samat agentilla ja kohdejoukolla (Wrigtsman & Deaux 1981, 367–370). Myös kognitiivisilla prosesseilla on merkitystä pyrittäessä saamaan aikaan muutoksia.

Yksi käsillä olevan tutkimuksen kannalta tärkeä, muutoshaikainen sosiaalipsykologinen koe oli Lewinin (1943) ruokatapa-tutkimus. Sen tavoitteet olivat terveystieteellisiä ja kansanhuollollisia. Lähtökohtana oli muuttaa ihmisten ruokatapoja. Lewin tutkimuksellinen näkemys oli kentäteoreettinen: tutkittaessa yhteiskunnallisia ilmiöitä tutkijan on otettava huomioon kaikki oleelliset tekijät, vaikka hän ei vielä olisi kykenevä analysomaankaan niitä kaikkia tyydyttävästi. Kaikki tekijät (yksityisten jäsenten persoonallisuus, ryhmän rakenne, ideologiat, kulttuuriarvot ja taloudelliset tekijät) on otettava huomioon (Lewin 1947, 193). Ryhmien välisten suhteiden tutkiminen edellyttää molempien ryhmien tutkimista (Lewin 1947, 213). Meadin (1970, 193–196) tapaan mutta toisin käsitteellistään Lewin erottaa elämänkenttä-käsitteen avulla ulkoisen puolen- ympäröivän maailman suhteineen ja ihmisen käsityksen siitä- sekä toisaalta sisäisen puolen, joka on ihminen itse, hänen psyykkeensä. Tarkastelutaso on siis subjektiivinen, elämäntilan sisäinen. Elementtien välillä on dialektinen vuorovaikutus.

Miten ihmisten ruokatapoja voitiin muuttaa? Lewin (1943, 50–51) korosti demokraattisen uudelleen koulutuksen merkitystä: ”Demokraattinen uudelleen koulutus edellyttää ryhmän vanhojen valtasuhteiden muuttamista. Demokraattinen koulutus ei voi tapahtua autoritaarisin keinoin. On myös tärkeätä, että ihmiset ovat tyytymättömiä aikaisempaan tilanteeseensa ja tuntevat muutoksen tarpeen.” Uudelleen koulutuksen tulisi tapahtua siellä missä tutkimuskohde on eikä kohteen ulkopuolelta ohjautuen.

Uudelleen koulutuksessa painotetaan ihmisten tiedonsaantia ja todellisuuden havainnointia. Toisaalta Lewin (1947, 229–231) havaitsi, että ryhmäpäätöksenteko oli tärkeä pyrittäessä muuttamaan ihmisten käyttäytymistä: ”Yksilöllinen valistustyö ja äitien yksilöllisesti tekemät päätökset ruokinnan muuttamisesta

eivät johtaneet hyviin tuloksiin. Sen sijaan ryhmille annettu valistus, ryhmän keskustelu ja ryhmän tekemä päätös yrittää muuttaa tapojaan johti merkittävään muutokseen.”

Tiedon ja ryhmäpäättöksen ohella tunne ohjaa ihmisen toimintaa: ”Tunteiden muutoksessa on eräs tekijä erittäin tärkeä, nimittäin aste, jolla yksilö on sidottu ongelmaan. Jos minkäänlaisista sidosta yksilön ja ongelman välillä ei ole, ei ole todennäköistä, että muutosta yksilön käyttäytymisessä ilmenee” (Lewin & Grabbe 1945, 63).

Tunne voi olla myös voimakkaan kielteinen (muutosvastarinta) muutoksia kohtaan, erityisesti silloin jos muutos ei ole ollut vapaaehtoinen. Vapaaehtoisuus ja valinnanvapaus ovat myös olennaisia tekijöitä pyrittäessä muuttamaan ihmisten käyttäytymistä: ”Ulkoapäin tapahtuva muutoksen ohjaus johtaa muutosvastarintaan, jonka välttämiseksi muutoksen pitäisi tapahtua subjekteista itsestään käsin” (Lewin & Grabbe 1945, 65). ”Pakolla ei voida saada aikaan muuta kuin rangaistuksen pelossa muuttunutta käyttäytymistä... Uusien arvojen on tultava sisäistetyksi, yliminäksi” (Lewin & Grabbe 1945, 65–66).

Käyttäytymisen muuttamisessa Lewin korostaa vielä ns. sisäryhmien luomista. Uusien arvojen omaksuminen on helpompaa, kun yksilö kuuluu johonkin ryhmään. On luotava mehenki, jotta muutokset olisivat mahdollisia ja muodostuisivat pysyviksi. Ja erityisen tärkeää on, että kohderyhmät kokevat itse löytäneensä uudet asiat. Siten asioista tulee heidän tosiasioitaan (Lewin & Grabbe 1945, 68).

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilussa oli tavoitteena lisätä ihmisten taideharrastuksia ja testata esityksenä ollutta laki- ja asetusehdotusta. Kokeiluun liittynyt toimintatutkimus pyrki edistämään kaikkien ihmisten kulttuuritoimintoja ja se kiinnitettiin näin pääosin kansantaiteen ilmentymiin, lähinnä väestön taideharrastuksiin.

Useiden tutkimusten tuloksena oli esitetty, että perinteisten taiteenalojen taide-esitykset ja harrastusmuodot kuuluivat pienelle vähemmistölle suomalaisista. Syyt harrastamattomuuteen olivat moninaiset ja tutkijat sekä kulttuuripoliitikot pohdiskelivat keinoja näiden kulttuuriesteiden voittamiseksi. Vahva käsitys oli, että taidetoimintaan osallistumisen malli välittyi sosiaalisuudessa. Toisaalta sosiaalipsykologiset kokeet, joissa pääideana

oli ihmisten asenteiden ja käyttäytymisen muuttaminen, toivat esiin ihmisten käyttäytymistä muuttavia tekijöitä. Niissä korostui ryhmien hyväksikäyttö ja tunnesuhde muutosta edellyttäviin asioihin.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun taustat olivat myös yhteiskuntapoliittiset. Suomalainen taidehallinto oli 1970-luvulla vakiintunut ulottuen läänitasolle saakka ja keskustelua toimintamahdollisuuksissa vallitsevasta eriarvoisuudesta taiteen alueella käytiin kiivaasti. Sekä päätöksentekijät, kulttuuripoliitikot että tutkijat olivat yksimielisiä taidetoimintojen välttämättömyydestä ihmisille ja vaativat toimintamahdollisuuksien tasa-arvoista järjestämistä.

Seuraavassa analysoidaan maamme taidepolitiikan ja taidehallinnon vakiintumista ja niihin liittyviä kokeilun taustalla olleita argumentteja.

II TAIDE JA POLITIIKKA

4. Taide-elämän valtiollistuminen

Vielä 1800-luvun alkupuolella valtio vaikutti hyvin vähän yksityisten ihmisten elin- ja elämänoloihin (Virrankoski 1975, 108; Waris 1973, 9–33). Nyt valtiollistuminen on havaittavissa yhä useammilla elämänaloilla. Mitä on tapahtunut ja mitkä seuraukset tällaisella kehityksellä mahdollisesti ovat? Yleinen vastaus kysymyksiin on ollut, että julkisen sektorin kasvu on ollut väistämätöntä, hyvinvointivaltion kehitykseen liittyvää.

Julkisen sektorin kasvua analysoitaessa on usein viitattu ns. Wagnerin (Martikainen 1975, 7–9) lakiin. Sen mukaan kasvu ”sisäisen turvallisuuden lohkolla” liittyi ennaltaehkäisevän järjestyksen valvontaan ja tuomioistuin- yms. laitosten kehittymiseen. Oletuksena oli, että kaupungistuminen ja väestönkasvun kehitys tuovat sosiaalista kitkaa, ongelmia ja turvattomuutta. Myös ”ulkoinen turvallisuus” vaatii enenevässä määrin preventtiivisten toimenpiteiden (armeijoiden yms.) ylläpitämistä.

Kasvu ”materiaalisen tuotannon alueella” liittyi Wagnerin mukaan siihen, että yksityinen pääoma hakeutuu aloille, joissa pääoman tuotto on varmintaa ja julkisen sektorin on otettava vastattavakseen yhteiskunnan infrastruktuurin kehittämistä (tiet, vesi-, postilaitos jne.). Wagner ennusti kulttuuri- ja hyvinvointitehtävien voimakasta lisääntymistä. Koulutuksen organisointi, terveydenhoito ja ympäristöongelmien ratkaisut tulisivat julkisen sektorin hoidettaviksi, samoin kuin taloudellisen kehittymisen myötä myös ”ylellisyshyödykkeet”, joiden jakelu taloudellisesti heikompien kansanosien jäsenille jäisi aina julkisen sektorin velvollisuudeksi.

Suomalaisen yhteiskunnan julkisen sektorin kasvu ei ole tapahtunut suoraviivaisesti. Ennen vuotta 1840 kyseisen sektorin osuus oli hyvin alkeellisella tasolla. Sen jälkeen alkoi uudistusvaihe ja erityisesti vuoden 1863 valtiopäivien koollekutsuminen merkitsi julkisen sektorin kehityksen mahdollisuuksien avautumista (Martikainen 1975, 48–103).

Vuosikymmenet 1870 ja 1880 olivat taloudellisen vaurastumisen vuosikymmenet. Valtion menotaloudessa kasvoivat voimakkaasti hallintomenot, mikä oli linjana myöhemminkin. Yleensä julkisen sektorin osuuden vähentymiseen/lisääntymiseen vaikuttivat käsitykset valtion tehtävistä (valtion yritteliäisyys monilla aloilla oli tuomittavaa), poliittisten olojen epävakaisuus ja sotaajat. Sektorin ekspansiovaiheet sijoittuvat 1920-luvulle ja 1960-luvun puolivälin jälkeiseen aikaan, kun asiaa tarkastellaan erityisesti sosiaali- ja kulttuuritoimen menokehityksen kautta (Sipilä 1979, 61–66). Sodanjälkeiseen aikaan kuului julkisen sektorin sisäisen työnjaon muotoutuminen niin, että kuntien tehtäväksi tuli enenevässä määrin vastuu julkisten palvelujen tuottamisesta ja kuluttamisesta. Toiseen ekspansiovaiheeseen liittyi erityisesti julkisten palvelujen tuotantoa ja jakelua koskevan lainsäädännön säätäminen ja toteuttaminen. Taustalla olivat Kuusen (1963) sosiaalipoliittisessa ohjelmassaan esittämät käsitykset ihmisten aktivoimisesta kulutuksessa.

Mitä seurauksia valtiollistumiskehityksestä on? Habermas (1981, 522–545) puhuu oikeudellistumisesta kuvatessaan, miten oikeussäännökset yhä enemmän säätelevät arkielämän yksityiskohtia. Marin (1984, 4–14) osoittaa tutkimuksessaan, että Suomessa oli vuonna 1979 yli 1700 julkis- tai yksityisoikeudellista lakia, joista yli puolet oli säädetty vuoden 1960 jälkeen. Kaksikolmasosaa laeista oli julkisoikeudellisia. Niitä Marin pitää kansalaisen kannalta vähemmän negatiivisena ilmiönä, koska ne tulkitaan lähinnä hallitsemisen byrokratisoitumiseksi eikä valtion tunkeutumiseksi ihmisten elämänpiiriin. Molemmat ovat kuitenkin valtiollisen säätelyn, hallinnollistumisen indikaattoreita (ks. myös Tuori 1983).

4.1. Taiteen tuki- ja säätelyjärjestelmän kehittyminen

Suomen taidehallinnon järjestelmän ja taiteilijoiden tukitoimenpiteiden idut olivat olemassa jo 1800-luvulla. Tuomikoski-Leskelä (1977, 21) on osoittanut, että systemaattinen taiteen edistämistoiminta alkoi vuonna 1864, jolloin senaatti varasi 8000 markkaa kaunotaiteiden edistämiseen Suomen taideyhdistyksen anomuksesta ja sen jaettavaksi.

Nykyisillä lakisääteisillä taiteilijoiden tukimuodoilla oli myös vastineensa jo 1800-luvulla. Tuki oli tosin tuolloin harkinnanvaraista, sattumanvaraistakin ja hyvin vähäistä. Tukemisen muotoina olivat apurahat, palkinnot, erillisavustukset, valtion gratiaalit ja eläkkeet, kilpapakinnot sekä eräät virat yliopistoissa ja taideoppilaitoksissa. Tukea ammattitaiteelle merkitsivät myös avustukset taidelaitoksille ja -seuroille. Myös maaseutukaupungeissa sijaitsevat taidelaitokset saivat apua jo vuosisadan lopulta lähtien.

Taiteentukemistoimia leimasi alan järjestöjen voimakas asema: edistämistoimet tapahtuivat aina 1800-luvun loppuun saakka seurojen välityksellä. Myöhemmin senaatti otti itselleen kyseisen tehtävän mutta säilytti seurat asiantuntijaroolissa neuvoaantavana organisaationa. Taiteen tukemismuodot säilyivät lähes samanlaisina aina 1960-luvun loppuun saakka. Muutoksia aiheutui lähinnä siitä, että tukijärjestelmän piiriin tulivat useammat taiteenalat kuvataiteiden ja musiikin lisäksi.

Taidehallintojärjestelmämme nykyiset pääpiirteet olivat olemassa jo 1800-luvun Suomessa. Tuomikoski-Leskelän (1977, 56–58) mukaan senaatin harjoittamia taiteenedistämistoimia voidaan tarkastella neljän eri kehitysvaiheen mukaisesti: 1) senaatti myönsi määrärahat Suomen taideyhdistykselle edelleen jaettavaksi, 2) kun apurahat lisääntyivät, otti senaatti itselleen niiden myöntämistehtävän pyytäen kuitenkin alan opettajilta ja taidelaitoksilta suosituksia, 3) senaatti asetti kirjallisuuden palkintoja jakaessaan asiantuntijalautakunnan nimeämään palkinnon saajat ja 4) senaatti antoi alan keskeisten järjestöjen nimetä lautakunnan annettua tehtävää varten.

1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa palkintolautakuntien taiteenaloittainen kattavuus lisääntyi. Vuonna 1918 lautakunnille tuli oma johtosääntö. Toiminta ei kuitenkaan ollut vakiintunutta. Lautakuntien johtosääntöä muutettiin useita kertoja

(Tuomikoski-Leskelä 1977, 56–60). Palkintolautakuntien nimeäminen tapahtui aluksi ns. itsetäydennyssysteemillä. Vuonna 1945 jäsenten nimeäminen siirtyi opetusministeriölle. Vuonna 1948 tehtiin vielä muutos, jonka mukaan opetusministeriön tulisi kuulla alan järjestöjä nimittäessään jäseniä lautakuntiin. Tämä periaate on säilynyt uudistuksien jälkeenkin.

Palkintolautakunnat toimivat monine ongelmineen aina 1960-luvun loppuun saakka, jolloin taidehallintojärjestelmämme uudistettiin. Valtion taidekomitea, jonka jäsenistä pääosa oli eri taiteen alojen asiantuntijoita, laati ehdotuksen valtion taiteenedistämistoimenpiteiden uudeksi järjestelyksi. Komiteanmietintö ilmestyi vuonna 1965 ja pääosin komitean ehdottamassa muodossa säilyneet lait tulivat voimaan vuosina 1968 (laki taiteen edistämisen järjestelyistä, 328/67) ja 1970 (laki taiteilijaprofessorin viroista ja valtion taiteilija-apurahoista, 734/69). Laki taiteen edistämisen järjestelyistä säätää valtion taidehallintoorganisaatiosta ja sen tehtävistä: palkintolautakuntien tilalle tulivat valtion taidetoimikunnat, taiteen keskustoimikunta ja uutuutena läänien taidetoimikunnat, joille kaikille myönnettiin itsenäistä päätäntävaltaa ja velvoite toimia opetusministeriön rinnalla asiantuntijaelimenä, tehdä aloitteita ja kehittää omaa taiteenalaansa sekä läänin taidetoimikunnat oman alueensa taidetoimintoja.

Laki taiteilijaprofessorin viroista ja valtion taiteilija-apurahoista säätää taiteilijaprofessorin virkojen perustamisesta sekä yksi-, kolme- ja viisivuotisten apurahojen myöntämisestä eri taiteenaloilla työskenteleville taiteilijoille. Vuoden 1981 lainmuutoksen mukaan myönnetään myös ns. pitkäaikaisia apurahoja. Apurahajärjestelmän osalta pyrittiin vastaaviin järjestelyihin kuin tieteen puolella.

4.2. Taidepolitiikka itsenäisyyden ajan Suomessa

4.2.1. Eduskunnan taidepolitiikka

Kansanedustuslaitoksen taidepoliittisten toimien osalta ovat tärkeitä aloitteet, joita kansanedustajat ovat tehneet eduskunnassa sekä valtion tulo- ja menoarvion käsittelyn ja lakien säätämisen yhteydessä käydyt keskustelut. Tuomikoski-Leskelän (1977, 135) mukaan taidealoitteiden määrä kaikista vuosina 1917–74 jätetyistä aloitteista oli 0.92 %. Hän päättelee, että kansanedustajien tekemien aloitteiden määrä on suoraan verrannollinen siihen, miten paljon eri sektoreilla on varoja käytettävissään. Taiteen sektorilla varat eivät olleet suuria ja erityisesti kriisiaikoina vähenivät entisestäänkin. Taiteen eri alojen saama mielenkiinto vaihteli siten, että sotien välisellä jaksolla näyttämötaide ja säveltaide saivat aloitteissa eniten huomiota, sotien jälkeen näiden lisäksi myös kuvataide ja 1960-luvulla näyttämötaide, elokuva ja säveltaide. Taidealoitteiden tekijä kuului useammin vasemmistopuolueisiin kuin muihin (Tuomikoski- Leskelä 1977, 135–139).

Vuosien 1917–74 valtiopäiville jätetyt taidetta ja sen lähialoja koskevat aloitteet osoittavat kiinnostuksen taidetta kohtaan lisääntyneen kyseisenä ajankohtana muita sektoreita huomattavasti voimakkaammin (taulukko 1).

Taulukko 1. Vuosina 1917–74 valtiopäivillä jätettyjen taidetta ja sen lähialueita koskevien aloitteiden määrä (Tuomikoski-Leskelä 1977, 145)

Kohteet	Valtiopäiväjaksot		
	1917–44	1945–61	1962–74
tiede	86	110	194
kirjastolaitos	6	25	63
vapaa kansansiv	80	104	125
nuorisokasvatus	20	25	46
urheilu	33	26	52
taide	57	149	265

Autonomian aikana eduskunta kiinnitti erityisesti huomiota vapaan kansansivistystyön ja sen ohella kirjastolaitoksen kehittämiseen. Kirjastoista ja niiden toiminnasta säädettiin lailla vuonna 1928.

Vapaa kansansivistystyö pysyi tarkasteltava olleena ajanjaksona jatkuvan mielenkiinnon kohteena. Taide sai huomiota erityisesti sotien jälkeisellä ajalla ja 1960-luvulla taidealoitteiden määrä nousi voimakkaasti.

Vuosien 1917–44 taidealoitteissa koettiin ongelmaksi se, että hallitus siirsi pula-aikana taiteen tuen kokonaan raha-arpajais-tuotoista tapahtuvaksi. Kansanedustajien vaalipiirialueilla sijaitsevat taidelaitokset saivat kansanedustajat tekemään aloitteita niiden toiminnan rahoittamiseksi. Aloitteissa toivottiin tuolloin myös musiikkijärjestön tai -oppilaitoksen, piirustuskoulun tai seuran tukemista. Yksittäisiä aloitteita olivat Kuva-Kalevalaa ja elokuva-alaa koskevat aloitteet (Tuomikoski-Leskelä 1977, 148).

Vuosien 1945–61 aloitteet keskittyivät musiikkiopistojen aseman järjestämiseen, oopperan valtiollistamiseen, musiikkiharastuksen ja näyttämötaiteellisen harrastuksen tukemiseen sekä laatukirjallisuuden lisäämiseen. Organisatorisissa aloitteissa puututtiin taiteen rahoitukseen sekä taidelaitosten ja taideseurojen aseman vakiinnuttamiseen lainsäädäntöteitse (Tuomikoski-Leskelä 1977, 148).

Aloitteille vuosilta 1962–74 oli leimallista aluenäkökohdan ko-

rostaminen ja se, että suurin osa aloitteista seurasi taidehallinnossa komiteatyöskentelyn aikana nousseita esityksiä. Tuona aikanahan toimi taiteen alueen kehittämiseksi noin 20 komiteaa, joiden tekemissä ehdotuksissa vaadittiin alueteatteri-, -orkesteri- tai -museolakia. Aloitteissa puhuttiin elokuva-arkistosta, valtion myöntämistä taidepalkinnoista ja laatutuesta, musiikkioppilaitoksia koskevasta lainsäädännöstä, kansanmusiikin harrastuksen tukemisesta, vapaista teatteriryhmistä ja teatterikorkeakoulua koskevasta lainsäädännöstä.

Tämän tutkimuksen kannalta on tärkeätä vielä tarkentaa analyysejä 1970-luvun alun osalta. Tiedot tätä analyysia varten kerättiin valtiopäiväpöytäkirjoista vuosilta 1970–75.

Ne kulttuuripoliittiset ongelmat, joiden ratkaisemiseen ainakin pieni vähemmistö kansanedustajista vuosina 1970–75 halusi pyrkiä, indikoivat sitä kulttuuripoliittista ilmapiiriä, johon Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilukin liittyi. Vuonna 1970 tehtiin raha-asia-aloitteita kaikkiaan 1498, joista taidetta koskevia oli 7. Aloitteissa puututtiin taiteenalojen oppilaitosten asemaan ja esitettiin veikkausvoittovarojen entistä tasarvoisempaa jakoa sekä taidelaitosten aluetoimintojen käynnistämistä.

Kansalaisjärjestöille esitettiin varoja kulttuuriohjaajien palkkaukseen vuonna 1971 yhdessä niistä 11 raha-asia-aloitteesta, jotka koskivat taidetta. Aloitteita tehtiin yhteensä 1545. Myös alueellinen näkökulma oli esillä muutamissa aloitteissa. Kunnallisen elokuvatoimintakokeilun rahoittaminen ja teatteriryhmien toiminta tulivat esiin uusina kohteina. Kansanperinteen edistämiseen toivottiin myös varoja.

Vuonna 1972 taidetta koskevien aloitteiden määrä oli kohonnut 25:een. Ne liittyivät pääosin ammattitaiteen eri muotojen edistämisyhtymisiin. Kulttuuriohjaajan palkkausta järjestöille pidettiin tärkeänä joka vuosi, niin nytkin. Sen lisäksi oli aloitteita määrärahojen varaamisesta taiteilijanvirka-järjestelmään, taidealojen korkeakouluille ja -opistoille, teatteriryhmille, julkisten rakennusten koristamiseen, kunnalliseen elokuvatoimintaan ja kansanperinteen edistämiseen. Kulttuurisäätiöiden toiminnan ohjaaminen ja koordinointi sekä esitys tutkijaryhmän asettamisesta taiteiden tukemistoimintaa selvittämään olivat taidepolitiikan linjauksiin kuuluvia aloitteita.

Vuonna 1973 taidetta koskevia aloitteita tehtiin vain 6 (kaikki-

aan 1531) ja niissä tuli erityisesti esiin elokuvan aseman voimistaminen (kunnallinen elokuvatoiminta, yleensä elokuvan tasa-
puolinen tarjonta ja kunnallisen lainsäädännön saaminen eloku-
vaa suosivaksi). Mustalaiskulttuurisäätiö, teatterikorkeakoulu
ja muut taideoppilaitokset saivat myös kansanedustajien huom-
mion.

Kulttuuritoimintakomitean mietintö ilmestyi vuonna 1974 ja
tuolloin tehtiin myös ensimmäiset eduskunta-aloitteet laiksi kun-
tien kulttuuritoiminnan järjestämisestä. Sen lisäksi esitettiin
varoja kulttuuripoliittisille järjestöille ja yleensä kansalaisjär-
jestöille joko toimintaan tai kulttuuriohjaajan palkkaamiseen.
Kirjailijapalkka-järjestelmä, teatteriryhmät ja elokuva monine
muotoineen kuuluivat niihin 24 aloitteeseen, joita jätettiin yh-
teensä 1840. Myös harrastustoiminnan tukeminen (musiikinhar-
rastus ja kesätapahtumat) ja vähemmistökuultuurina saamelais-
kulttuuri tulivat aloitteissa esiin.

Vuoden 1975 aloitteissa kiinnitettiin huomiota harrastustoi-
mintaan (näyttämö- ja musiikkitoiminta), kuntatason kulttuu-
rihallintoon (ehdotus kulttuurisihteerikokeiluksi) ja taidelaitos-
ten lisääntyvään käyttöön (keinoina esimerkiksi taidemuseoiden
pääsymaksujen poistaminen). Myös taiteilijoiden eläkeudistus,
taideoppilaitokset ja kirjailijakoulutus olivat aloitteissa esillä.
Teatteriryhmät saivat tarkasteltavana olevana aikana koko ajan
kansanedustajien huomiota.

Taidealoitteiden osuus kaikista aloitteista vaihteli tutkimusajan-
kohtana välillä 0.3–1.3 % riippuen eduskunnan toiminnan vai-
heesta ja alaa koskevien komiteoiden mietintöjen ilmestymisen
ajankohdasta. Aloitteita tekevien ja budjetin käsittelyssä tai-
teen edistämisestä puhuneiden kansanedustajien joukko oli vie-
lä 1970-luvun puolivälissä suppea. Yli puoluerajojenkaan yh-
distetyllä voimalla ei olisi saatu aikaan muutoksia budjetissa
(Tuomikoski-Leskelä 1977, 149–150).

Aloitteiden osalta oli vaikea tehdä linjauksia kansanedustajien
harjoittamasta kulttuuripolitiikasta. Tärkeätä oli, että monissa
aloitteissa joko lähdettiin tai päädyttiin mielipiteeseen: ”Muil-
lekin kuin eliittiryhmille tulisi taata kulttuuripalveluja.” Innok-
kaimmat keskustelut käytiin kuitenkin taidekorkeakoulujen ase-
masta ja ns. vapaiden teatteriryhmien toiminnan tukemisesta.
Kaikki liittyivät kulttuurin demokratisointi-pyrkimyksiin.

Sosiaalinen näkökulma oli aloitteissa hyvin vähän esillä. Si-

tä edustivat vuosikymmenen alussa korostuneet vaatimukset alueellisen tasa-arvon lisäämisestä ja vähemmistöjen kulttuurin edistämisestä.

Taidekasvatus eri muodoissaan oli aloitteissa esillä samoin kuin ammattitaiteen tukeminen taiteilijavirka- tai kirjailijapalkkajärjestelmineen.

Kulttuurijärjestöillä on suomalaisessa taidepolitiikassa ollut ja on edelleen voimakas rooli. Taidealoitteissa näkyi kansanedustajien halu tukea kulttuurijärjestöjen toimintaa. Niille oltiin valmiita lisäämään taloudellisia voimavaroja ja esimerkiksi järjestötoiminnan sisään haluttiin rakentaa alueellinen kulttuuri-ohjaajajärjestelmä.

4.2.2. Taidepolitiikka hallitusohjelmissa

Hallitusten työnsä alkaessa antama ohjelmajulistus, hallitusohjelma, kuvastelee omalta osaltaan kulloistakin yhteiskunnallista tilannetta. Siinä tulevat esiin ajankohtaiset ratkaisua vailla olevat konkreettiset ongelmat. Hallitusohjelmia analysoitaessa on myös pohdiskeltu niitä arvoja, joiden mukaan yhteiskuntaa kunkin hallituksen aikana pyritään ohjaamaan. Hakovirta ja Koskiaho (1973) ovat dokumentoineet kirjaansa Suomen hallitusohjelmat vuosilta 1945–73, ajalta ennen kulttuuritoimintakokeilua. Tämän tutkimuksen kannalta ovat tärkeitä ohjelmiin sisältyvät kulttuuripoliittiset maininnat.

Kulttuuripoliittiset ilmaukset ovat hallitusohjelmissa ”ylätason ilmauksien asteella” muilta kuin koulutuskysymysten osalta (Koskiaho 1973, 209–210). Lähtökohtana on, että kulttuurin alueen ongelmia ratkotaan, jos varoja jää. Jo vuonna 1945 esitettiin, että ”sivistyksen saavutukset ja välineet on saatava varallisuudesta ja yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta jokaisen kansalaisen käytettäväksi ja jokaiselle lapselle on varattava tilaisuus kykyjensä mukaan tiedolliseen kehitykseen.” Vuosikymmenen vaihteessa esimerkiksi Fagerholmin hallitus (vuonna 1948) kirjasi ohjelmaansa varsin yleisen lausuman. ”Kulttuurielämän elvyttämiseksi on kansantalouden kestokyvyn sallimissa puitteissa käytettävä valtion varoja. Tämä koskee niin hyvin korkeinta hengenviljelystä kuin opetus- ja kansansivistystoimin-

taa.”

Taidepoliittiset kysymykset eivät muodostuneet hallitusneuvotteluissa kynnyskysymyksiksi eivätkä usein edes sisältyneet hallitusohjelmiin. Lähes jokainen hallitus ilmaisi kuitenkin pitävänsä kansankulttuurin vaalimista tärkeänä.

1960-luvulla vähenivät hallitusohjelmista yleisiä arvolauseita sisältäneet maininnat ja ohjelmiin tuli enemmän suunnitelmallisuutta sekä täsmällisiä tavoitteiden ja keinojen erotteluja (Koskiahho 1973). Tämä koski myös taidepoliittisia ohjelmakohtia.

Miettusen hallituksen ohjelmassa (vuonna 1961) kirjattiin kulttuuripolitiikan tavoitteeksi: ”ottaa huomioon kouluolojemme, erikoisesti teknillisen ja maataloudellisen ammattiopetuksen kehittäminen, tieteellinen tutkimustyö ja taiteen eri alojen tukeminen sekä kansansivistyksen ajankohtaisten tarpeiden tyydyttäminen.”

Karjalaisen I hallitus (vuonna 1962) lupasi, että ”hallitus kiinnittää erityistä huomiota kansallisen kulttuurimme vaalimiseen ottaen tasapuolisesti huomioon valtakunnan eri osien samoin kuin eri kieliryhmiin kuuluvien tarpeet”. Myös Virolaisen hallituksen ohjelmassa (vuonna 1964) korostettiin tasapuolisuuden lisäämistä eri väestöryhmien kesken kulttuuri-, sosiaali- ja talouspolitiikassa.

Konkreettisia kulttuuripoliittisia toimenpide-ehdotuksia sisältyi vasta 1970-luvun hallitusten ohjelmiin. Karjalaisen II hallitus (vuonna 1970) esitti ihmisten alueellisten, taloudellisten ja sosiaalisten erojen poistamista sekä tasa-arvoisuuden toteuttamista koulutus- ja kulttuuripolitiikassa. Lisäksi luvattiin kiinnittää huomiota taidehallinnon kehittämiseen. Hallitusohjelman liitteenä oli pöytäkirja, jossa mainittiin ne toimenpiteet, jotka hallitusneuvottelujen mukaan pyrittäisiin toteuttamaan. Usean kymmenen kohdan sisältäneessä luettelossa oli toisena lupaus ”komitean asettamisesta laatimaan esitys kulttuuripalvelujen tuotannon, jakelun ja rahoituksen järjestämiseksi siten, että kaikkien kansalaispiirien kulttuuritarpeet ja maksukyky otetaan huomioon”, mikä sitten tapahtuikin.

Seuraavan kerran kulttuuripolitiikka sai huomiota Sorsan hallituksen lisäpöytäkirjassa (vuonna 1973): ”kulttuuripalvelujen jakelua tehostetaan, parannetaan sellaisten taidepalvelumuotojen toimintaedellytyksiä, joiden avulla voidaan saavuttaa kaikki väestöryhmät.” Samana vuonna ilmestyi Vuoden 1971 koulutus-

komitean mietintö (1973:52), jossa tasa-arvo koulutus- ja yleensä kulttuuripolitiikan lähtökohtana korostui. Mietintö on tärkeä dokumentti yhteiskunnallisen tasa-arvokeskustelun kannalta.

Vaikka taidepoliittinen kehittämistoiminta oli 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa voimakkaimmillaan (lähes 20 komiteaa oli tekemässä ehdotuksia eri taiteenalojen kehittämistoimista), eivät komiteoiden esitykset tulleet hallitusohjelmissa konkreettisina esiin. Niissä toistettiin yhteiskunnallisen tasa-arvoisuuden vaatimusta eri sektoreilla.

4.2.3. Taidepolitiikka puolueohjelmissa

Puolueohjelmat, varsinkin puolueiden periaateohjelmat, ovat puolueesta yleiskuvaa antavia, mutta eivät sisällä toimintaan liittyviä yksityiskohtia. Niihin kirjatut lähtökohdat ovat tärkeätä taustamateriaalia, kun halutaan selvittää establishmentin ja taiteen suhdetta.

Borg (1965, 302–384) on dokumentoinut kirjaansa puolueiden ohjelmat niiden perustamisesta lähtien aina 1960-luvulle saakka. Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilulle, sen aloittamisen perusteluille, ovat tärkeitä ne ideologiset lähtökohdat, jotka oli kirjattu puolueiden 1960- ja 1970-luvun vaihteessa voimassaollessiin ohjelmiin.

Jo ensimmäisissä puolueohjelmissa mainitaan sivistyskysymykset painottaen koululaitoksen kehittämistä ja kansallisen kulttuurin arvoja sekä puolueen edustaman väestöryhmän sivistyksellisten oikeuksien parantamista.

Seuraavassa esitetään lyhyitä lainauksia eri puolueiden taidepoliittisista kehittämisideoista 1960-luvun lopulla voimassaollessien ohjelmien mukaan: Suomen kansanpuolue (yleisohjelmassa vuodelta 1951) korostaa kulttuurin laajoja merkityksiä ja esittää tarkkoja tavoitteita koulutuksen, vapaan sivistystyön ja liikuntakasvatuksen kehittämiseksi.

Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen (periaateohjelma vuodelta 1952) lähtökohtana on, että työväestön kulttuuriharrastukset ovat huomattava tekijä sivistyselämässä. Työväenkulttuuripolitiikan avulla tulee edistää sivistyksen laajenemista. Kansainvälinen näkökulma nähdään tärkeäksi: kansallinen kulttuuri

voi kehittyä ja säilyä elinvoimaisena ainoastaan kansainvälisen henkisen ja aineellisen vuorovaikutuksen turvin. Mutta vain valtiollisesti vapaassa maassa kansa voi luoda omintakeista kulttuuria. Maan itsenäisyyden säilyttäminen onkin tärkeätä.

Kansallisen kokoomuksen yleisohjelmassa (vuodelta 1957) koulut ja sivistys saivat oman yhteisen kohtansa. Tarkemmin puututtiin lähinnä koulua koskeviin tavoitteisiin. Puolueen mielestä ”taiteelle on annettava mahdollisuus riippumattomaan ja taloudellisesti turvattuun toimintaan.”

Suomen kommunistinen puolue (ohjelma 1957) ilmoittaa taitelevansa rappiokulttuuria ja kulttuuritaantumusta vastaan ja vaatii, että valtion tulisi tukea tiedettä, kirjallisuutta ja taiteen eri aloja. Erityistä tukea tarvitsevat puolueen mukaan sellaiset sivistyslaitokset, tiedemiehet, kirjailijat ja taiteilijat, joiden työ tehokkaasti edistää kansan henkisen tai aineellisen kulttuurin kohottamista.

Suomen pientalonpoikien puolueen ohjelma (vuodelta 1959) ei sisällä erityistä kulttuuripolitiikkaan tai sivistykseen liittyvää kohtaa vaan toteamuksen pyrkimyksestä ”kehittää sivistyksellisiä oloja”.

Maalaisliiton ohjelmassa (vuodelta 1962) pohditaan kulttuuripolitiikan ideologisia tavoitteita sivistyksen käsitettä analysoiden. Kulttuuripolitiikkaa olisi puolueen mukaan rakennettava valtakunnallisen hajasijoituksen periaatteella, jotta laajat kansalaispiirit saadaan mukaan. Kulttuurin edistäminen tulisi kohdistua koeteltuun, oloihimme soveltuvaan kulttuuriin korostaen sen erikoispiirteitä eikä jäljitellä muiden maiden oloja. Kulttuurin olemukseen kuuluu humanisuus, vastuuntuntoinen vapaus ja kansanvaltaisuus.

Vapaamielisten liitto (periaateohjelma vuodelta 1962) painottaa kulttuuripolitiikkaa, mutta käytännössä se tarkoittaa koulutuksen kehittämistä jopa opetussuunnitelmien tarkkuudella esitettyine tavoitteineen. Taide ymmärretään elähdyttäväksi voimaksi koko yhteiskunnalle, joten kaikilla luovan ja esitettävän taiteen aloilla on taattava kasvun ja nousun mahdollisuudet. Todellisia kykyjä olisi erityisesti kannustettava.

Myös ruotsalaisella kansanpuolueella (ohjelma vuodelta 1964) oli laaja kulttuuri- ja koulutuspolitiikkaa koskeva ohjelmakohta, jossa korostetaan taiteen vapautta ja taiteilijoille suotuisia työkentelymahdollisuuksia. Tavoitteeseen pääsemiseksi puolue il-

moittaa pyrkivänsä tukemaan vapaaehtoista sivistystyötä, kunnallista kirjastotoimintaa, edistämään valtion hallinnon parempaa yhtenäisyyttä koulun ulkopuolelle jäävän kulttuurielämän osalta ja sitä, että kulttuuritarkoituksiin tehdyt lahjoitukset antaisivat oikeuksia vähennyksiin verotuksessa.

Puolueohjelmille oli 1960-luvulla ominaista kulttuuripolitiikan painopisteenä korostuva kansallisuuden vahvistaminen. Kaikki puolueet puhuivat kansallisesta kulttuurista ja sivistyksestä samaa tarkoittavina ja korostivat oman kansallisen kulttuurin merkitystä kansan henkisen ja aineellisen kulttuurin kohottamisessa. Vielä korostettiin ihmisten kulttuuriharrastusten elävöittämistä ja taiteellisen toiminnan taloudellisten resurssien välttämättömyyttä.

Puolueohjelmien kulttuuria koskevien ohjelmakohtien samankaltaisuus riippumatta puolueesta tulee ohjelmissa selvästi esiin. Kansallinen kulttuuri ja sivistys ovat kaikkien yhteisiä asioita ja niiden edistämiseksi kaikki puolueet ilmoittavat toimivansa. Taiteelle annetaan itseisarvoinen asema. Taidepolitiikkaa ei sinänsä nähdä kovin tärkeänä.

Tultaessa 1970-luvulle puolueohjelmien kulttuuripoliittiset osat muuttuivat ja alettiin laatia erillisohjelmia. Koulutus- ja kulttuuri(taide)poliittiset kokonaisuudet erosivat selvästi omiksi ohjelmikseen tai ainakin ohjelmakohtiksi. Kulttuuri tuli ”työväenluokan aseeksi”, kulttuuripolitiikka osaksi yhteiskuntapolitiikkaa ja kulttuuripalvelut yhteiskunnallisiksi palveluiksi, joihin kohdistettiin tasa-arvoisen jakaantumisen vaatimuksia. Nyt haluttiin voimakkaasti taiteen menevän ihmisten luo, taideyleisön laajentuvan sosiaaliselta rakenteeltaan ja taideharrastusmahdollisuuksien lisääntyvän. Ohjelmien kulttuuripoliittinen käsitteistö muuttui. Vielä kuitenkin puhuttiin kansallisesta kulttuurista, yksilön henkisestä kasvusta ja taiteen vapaudestakin.

Ohjelmien uudistusprosessi 1970-luvun alussa teki ohjelmista lähinnä kunkin puolueen ”kulttuuritoimintakomitean mietintöjä” (jonka käsitteistöön ja sisältöön palataan seuraavassa luvussa). Yhteisymmärrys taidepoliittisissa pyrkimyksissä oli edelleen voimakasta, vaikka toimien perusteluja sävyttivät erilaiset taustaideologiat. Vastakkaisia lähtökohtia edustivat SKDL:n voimakkaat näkemykset kulttuurista koko yhteiskunnan uudistajana ja keskustapuolueen korostama omaehtoinen kulttuuri-toiminta, jota politiikan tulisi edistää.

Tällä hetkellä, 1980-luvun lopulla puolueet, ovat jälleen uudistamassa kulttuuri- ja taidepoliittisia ohjelmiaan ja pohtimassa vastauksia uuden teknologian ja taiteen nostamiin kysymyksiin.

4.3. Taidepoliittinen keskustelu lehdistössä 1960- ja 1970-luvun vaihteessa

Tausta-analyysinä kulttuuritoimintakomitean asettamiselle ja siihen liittyvälle kokeilutoiminnalle on tarkasteltava myös sitä julkista keskustelua, jota käytiin 1960- ja 1970-luvun vaihteessa aikakaus- ja sanomalehdistössä.¹ Analyysin tarkoituksena on tarkastella niitä koodeja, jotka tuolloin aktualisoituivat ja joita senaikainen keskustelu välitti. Analyysi ei ole sisällön analyysia lehdistössä julkaistuista kirjoituksista, vaan keskittyy mielipideilmastoa ja siinä tapahtuneita muutoksia indikoivien teemojen erittelyyn.

Mäkelä (1976) on osoittanut, että alkoholipolitiikassa tapahtui 60-luvulla nopea mielipideilmaston murros, ja arvioi Suomen olleen tuolloin sekä kulttuurisesti että asenteellisesti käymistilassa, ainakin sanailun tasolla. Tämä tulee esiin myös kulttuuripoliittisessa keskustelussa. Tarkasteltavana olevaan ajankohtaan sijoittuu maamme taidehallinnon vakiinnuttaminen valtakunnan ja läänintasoilla. Kulttuurihallintoa koskevaa keskustelua käytiin innokkaasti: ”monet neuvottelupäivät ovat jaakertaneet kulttuurihallinnon kohdalleen ja kokonainen ammattikunta ansaitsee elantonsa puhumalla ja kirjoittamalla siitä, että meillä ei ole kulttuurihallintoa (kun se jonakin päivänä toteutuu, on edessä uudelleen koulutus ja ammatinvaihto)” (Taanila 1968, 74). Tätä samaa keskustelua voitiin jatkaa vielä 1970-luvulla arvioiden jo toteutunutta taidehallintoa ja vaatien sen ulottamista kuntatasolle.

Lehdistössä 1960- ja 1970-luvulla käyty keskustelu ei asettanut kyseenalaiseksi valtion ja kuntien mukaantuloa edistämään ja ohjaamaan vapaa-ajanpolitiikkaa. Se ei kysynyt, muodostuisiko

¹ Tutkimusaineistona tutkimuksen tässä osassa olivat seuraavat lehdet: Aika, Kanava, Suomalainen Suomi, Ajankohta, Tutkain, Ylioppilaslehti, Parnasso, Kommunisti, Helsingin sanomat ja Uusi Suomi vuosilta 1965-72

kulttuurihallinnosta uhka taiteille, olisiko vapaa-aikapoliitikassa lähdeittävä siitä, että ihmiset yleensä pystyvät viettämään vapaa-aikaansa ilman erityisiä yhteiskunnallisia toimenpiteitä ja ohjausta vai olisiko yhteiskunnalla oltava voimakasta vapaa-aikapoliitikkaa ja ihmisten ohjausta niiden vapaa-ajanviettomuotojen piiriin, joita yhteiskunta pitää arvokkaimpina. Muutamaa ammattitaiteilijaa lukuunottamatta (jotka korostivat taiteen vapautta) kulttuuripoliittisen keskustelun osanottajat olivat taiteen julkistumiskehityksen ehdottomia kannattajia – tosin erilaisin perustein.

Taiteen vapauden puolestapuhujat sitävastoin arvelivat, että kaikinainen valtion ja taiteilijan välinen yhteistyö tuhoaa väistämättä taiteilijan korvaamattoman yksilöllisyyden. Käsitys sai omat kannattajansa. Monien mielestä käsitys oli vanhanaikainen ja pidettiin tärkeänä tuottajien, taiteilijoiden ja kuluttajia edustavan valtion suhteiden luottamuksellisuutta. Valtion toivottiin antavan taiteilijajärjestöille saman aseman kuin mille tahansa työmarkkinajärjestöille. Näitä järjestöjä pidettiin yhteiskunnan kannalta tärkeinä ja omalle toiminnalle esikuvallisena (Ajankohta 2, 1967, 22).

Yksi voimakkaimmin myös lehdistössä esillä ollut kulttuuripoliittinen teema oli tasa-arvo. Keskustelijat puhuivat taidepalveluista yhteiskunnallisina palveluina ja kulttuuripoliitikasta osana yhteiskuntapolitiikkaa. Riippumatta keskustelijan puoluekannasta kritikoitiin taiteen voimavarojen keskittymistä alueellisesti, puhuttiin Helsinki-keskeisyydestä: ”Tuskin millään yhteiskunnallisen toiminnan sektorilla alueelliset erot ovat yhtä syvät kuin taiteessa. Jos piirrettäisiin taiteen kehitysaluekartta, siihen tuskin syntyisi edes vyöhykkeitä. Taide näyttää pisteittäisesti kasautuvan sinne, missä kaikkea on muutenkin eniten, asutuskeskuksiin ja ennenkaikkea Helsingin seudulle”, kirjoitti Kivelä (Aika 1971, 348). ”Meillä ei ole varaa tähän kehitykseen. Pohjoisen alueen ihmisille on annettava samat tasavertaiset edellytykset luoda ja kokea kuin etelän ihmisillekin. Taide elää ja syntyy voimakkaasti tiettyssä ympäristössä, siinä ympäristössä, johon taiteilija on sosiaalistunut, jonka kulttuuriperinteestä hän on osa. Taiteella on juurensa, sillä on oma alueellinen identiteetti”, jatkoi Tuomikoski (Ylioppilaslehti 24.2.1972).

Tasa-arvo ajateltiin saavutettavan sillä, että voimakas Helsinki-keskeisyys purettaisiin. Konkreettisina toimenpiteinä esitettiin

kulttuuritoimintojen hajautusta: tiloja, esityksiä ja yleensä toimintaa maaseudulle. Uskottiin kansalais- ja työväenopistojärjestelmän ja kirjastolaitoksen kehittämiseen. Siteerattiin Unescon kulttuuripoliittisten seminaarien teemoja kulttuurin demokratisoimisesta ja yhteiskuntapoliittisen keskustelun teemoja tehoikkaiden palvelujen jakeluverkostojen luomisesta.

Kansalaisten osallistumista taidetoimintoihin voitaisiin lisätä kun vain taattaisiin puitteet kulttuuritoiminnoille. Siteerattiin lisäämisen keinoja pohdiskelevia kirjoja (esim. Heineman, Rum för kulturen; Bolay, Riv kulturbarriärerna. Natur och kultur; Kulturaktivt samhälle. Rapport från TCO:s kulturutredning) ja pohdittiin, miten taiteen jakelua voidaan tehostaa niin, että päästäisiin alueellisesti tasa-arvoisempiin ratkaisuihin. Yleiskulttuurilehdet ja eri taiteenalojen omat erikoislehdet kirjoittivat temalla "Taide kuuluu kaikille". Kulttuuripolitiikan suoran vastauksena vaatimuksille olivat määrärahat taidelaitosten aluekokeiluun ja erilaisten elokuvakokeilujen rahoittaminen.

Kovin harvat keskustelijat pohtivat kriittisesti sitä, käytettäisiinkö taideharrastusmahdollisuuksia, jos niitä olisi. Mitä eriarvoisuus on? Ylioppilaslehdessä (24.2.1972) nimimerkki Epäluottamusmies problematisoi koko tasa-arvokeskustelua. "Jos kansan enemmistö on passiivinen, se ei ole vain syy vaan seuraus. Ja mistä? Yhteiskunnan taloudellisista vastakohtaisuuksista ja yhteiskunnallisesta murroksesta. Epäluottamusmies tarkoittaa nyt sitä, että tuloerojen tasoittaminen ja sosiaalipalvelujen lisääminen on kulttuuri- ja taidepolitiikan perusta. Jos ihmisten ja alueiden väliset erot ovat niin raa'at kuin ovat on turha filosofoida tasa-arvosta."

Parantaisiko palvelujen lisääminen toisaalta vain hyväosaisen osaa? Olisiko ylipäätään kehitettävissä keinoja, joilla kansalaisten käyttäytymistä voitaisiin ohjata niin, että he tulisivat vastaanottaviksi taiteelle? Mitä vaaroja kulttuurisuunnitteluun liittyisi? Kysymysten ydin liittyi Nupposen (Parnasso 1970, 329-333) mukaan siihen, että tasa-arvo ei voi toteutua, koska ihmisillä ei ole tasavertaisia mahdollisuuksia vaikuttaa kulttuuripolitiikan sisältöön ja suuntaan ja koska kulttuuripassiivisuudessa on kysymys myös sosiaalisesta oppimisesta. "Kulttuurielämä ei voi muodostua alueeksi, jolla toimiminen kompensoisi muissa yhteyksissä saadut kolhut ja rajoitukset (köyhyys, asunon huonous, kylien autioituminen, vähäinen koulutus). En-

nemminkin kulttuurielämä on mukana vahvistamassa ns. hyväosaisen muotokuvaa." Koska taidepoliittisten toimien avulla ei voida päästä ihmisten tasa-arvoisiin harrastusmahdollisuuksiin (Parnasso 1970, 511), Ripatti pyrki löytämään muutamia vaihtoehtoisia keinoja:

- 1) "enemmistön taidekäsityksen laajempi hyväksyminen, viihteen ja sosialistisen realismin välimuoto jonkun Pääatalon tapaan,
- 2) yhden luokkakulttuurin hegemonian säilyttäminen (oikeisto) tai sen siirtäminen toiselle (vasemmisto),
- 3) nykyisen diasporan jatkuminen: hyväksymme että yhteiskunta on tukku ryhmiä ja niistä jokaisella on omat tarpeensa ja ilonsa.

Neljäsikin ratkaisu on olemassa ehkä, taidekoulutuksen ja -kasvatuksen rankka remontti Nykyinen taidekasvatus on kansallinen häpeä.... Pelkään, että emme pysty rakentamaan systeemiä, joka yhtä aikaa tajuaisi enemmistön tarpeet ja luovien ihmisten oikut". Olennaisin kulttuuripolitiikan ongelma oli hänenkin mukaansa yhteiskunnan taloudellinen epätasaisuus.

Taiteen levittämiseen pyrkivä kulttuurisuunnittelu ongelmien tuli keskusteluissa myös esiin. Kulttuurisuunnittelun tehokkaan toteuttamisen oivallettiin johtavan yhtenäiskulttuuriin, jossa osakulttuurit on hävitetty ja taiteen erilaisten käyttö- ja tulkintatapojen määrä minimoitu. "Kulttuurisuunnitteluun liittyy välttämättä myös kulttuurin sisältöjen kuvaaminen, analysoiminen ja arvottaminen" (Taanila 1968, 77). Suunnittelijoilla tulisikin olla kulttuurin sisällöllistä tuntemusta.

Lähelle kulttuuridemokratian käsitettä tultiin keskustelussa, joka kiinnittyi kansankulttuurin merkityksen ja sisältöjen pohdintaan. Yhtä mieltä oltiin siitä, että kansankulttuuri on kansan kulttuuria. Sen on lähdettävä kansan elämästä ja kokemuksesta. Tavallisen ihmisen ehdoilla toimiva kulttuuripolitiikka olisi kansankulttuuria luovaa mutta samalla edistyksestä. Tähän saakka keskustelijat olivat yksimielisiä, sen jälkeen he nousivat barrikaadeille. Tuomikoski ja Volanen (Ylioppilaslehti 25.9.70) liittivät käsitteen kansanperinteeseen. Volanen kirjoitti: "Jokainen ihminen kasvaa kulttuuriperinteeseen ja saa tietoisesti tai ei itseensä sen tuntemis- ja kokemistavan, jota tämän kulttuurin kieli ja muut muodot on vuosisatojen kuluessa luotu tulkitsemaan".

Viittaukset agraariyhteisön tapaiseen toimivuuteen ja kansankulttuurin kokoavaan teemaan, kansanomaisuuteen, saivat Aarnialan (Ylioppilaslehti 23.10.1970) huomauttamaan, että kansankulttuurin syntymisen perusedellytys on se, että "...kansa saa kulttuurin tuottamisen ja kuluttamisen välineet omaan käyttöönsä ja voi itse päättää, miten niitä käytetään." Myös Gronow (Ylioppilaslehti 23.10.1970) varoitti kansankulttuurin perinteisestä ja muuttumattomasta tulkinnasta. "Kansankulttuurin ja kaiken muunkin kulttuurin konkreettiset ilmenemismuodot ovat muuttuvia. Puhuttu kieli muuttuu, uudet laulut tulevat muotiin, ulkomailta saadaan virikkeitä ... kunnilla on omat perinteensä. On kyseenalaista, kuinka suuri osa niistä on tällä hetkellä käyttökelpoisia."

Keinot kulttuuridemokratian saavuttamiseen jäivät keskustelussa taustalle ja viittauksia esimerkiksi Ranskassa ja Englannissa alkaneisiin animaatiotoimintoihin (joihin palataan seuraavissa luvuissa) ei tehty. Kulttuuridemokratian peruslähtökohdat kuitenkin hyväksyttiin yleisesti ja tiedettiin, millä edellytyksillä siihen voitaisiin päästä: "Kaikilla on edellytykset luovaan toimintaan. Tarvitaan taideohjausta, taidekasvatusta ja taidekriittikiä. Taiteen harrastajat ovat "tuuliajolla". Ohjaajia ei ole, koulutusta opistoasteella ei paljoakaan ole ja tuleva peruskoulu-kin ontuu taidekasvatuksen osalta."

5. Kulttuuripolitiikka – taidepolitiikka

5.1. Kulttuuri- ja taidepolitiikan ala

Vaikka suomalaisen kulttuuripolitiikan käytännöllä on jo vaikiintuneita perinteitä, kulttuuripolitiikan käsitettä ja sen suhdetta sosiaalipolitiikkaan tai yhteiskuntapolitiikkaan on analysoitu kovin vähän. Sosiaalipolitiikan alan systematisointeja on tehty (ks. esim. Sipilä 1985; Urponen 1979; Lehtonen 1977; Paukkunen 1967; Nieminen 1955) ja yleistäen esimerkiksi sanottu, että sosiaalipolitiikka on sosiaalisen näkökohdan sovelta-

mista yhteiskuntapolitiikan haaroihin (Nieminen 1955, 89).

Käsitteen ”yhteiskuntapolitiikka” tulo sosiaalipolitiikan rinnalle niin tieteen kuin käytännönkin tasolla on ilmausta sosiaalipolitiikan alan laajentumisesta koko väestöä koskevaksi. Sosiaalipolitiikan käsitteen historiasidonnaisuus voidaan todentaa analysoimalla alan tutkimuksia, sosiaalipolitiikan kohdetta tai sosiaalipolitiikan tavoitteita. Suomessa sosiaalipolitiikan luonne muuttui erityisesti sotien jälkeen. Poliitiikan kohteeksi tulivat paitsi yhteiskuntaryhmät myös yleensä perheet ja yksilöt. Alettiin puhua koko kansaa koskevasta sosiaalipolitiikasta ja tavoitteenasetteluissa näkyivät elintason sekä hyvinvoinnin kysymykset. Niemisen (1955, 95) määritelmä sosiaalipolitiikasta vuodelta 1955 kuvastaa sitä muutosta mikä sosiaalipoliittisessa ajattelussa tapahtui: ”Sosiaalipolitiikka käsittää ne pyrkimykset ja toimenpiteet, joiden tarkoituksena on kohtuulliseksi katsotun elintason, sosiaalisen turvallisuuden ja viihtyvyyden takaaminen eri yhteiskuntaryhmille, perheille ja yksilöille”.

Sosiaalipolitiikka nähtiin ennen muuta hyvinvointipolitiikkana ja tieteenalana sen määrittelevän itsensä valtiollisen politiikan sektoreitten kautta (Paukkunen 1967, 13–16). Sosiaalipolitiikassa korostui tällöin soveltuvuus valtiollisen politiikan eri sektoreitten tiedontarpeeseen. Tämä lähtökohta voi äärimmillään johtaa siihen, että sosiaalipolitiikan käsite määritellään ahtaasti koskemaan vain hyvinvoinnin hallintoa (Townsend 1975, 1).

Yhteiskuntapoliittiset pyrkimykset ja toimenpiteet kulttuurin alueella, kulttuurin edistämisessä, kuuluvat kulttuuripolitiikan alaan. Toimenpiteiden keskittyessä erityisesti taidekulttuuriin on kysymys taidepolitiikasta. Kulttuuri- ja taidepolitiikka ei ollut hyvinvointivaltion rakentamisessa keskeisellä sijalla. Yhteiskunnallisen kehityksen kulttuuriulottuvuutta ei otettu huomioon, vaikka se kulttuurin arvosidonnaisuuden vuoksi olisikin ollut tärkeätä.

Kulttuuripolitiikan käsite on myös historiasidonnainen. Vaikka Nieminen (1955, 45) määritteli kulttuuripolitiikkaan kuuluvaksi kansan- ja tieteellistä sivistystä, uskonnonharjoitusta, kasvatusta, yhteiskuntamoraalia sekä taide-elämää koskevat toimenpiteet, korostuivat 1960-luvulla lähinnä koulutuspoliittiset toimet. Ammattitaiteen edistämisyjärjestelmän luominen vakiinnutti taidepolitiikan osaksi yhteiskuntapoliittista ohjausjärjestelmää. Kun valtio 1970-luvun lopulla pyrki enenevässä määrin

suuntaamaan edistämistoimia myös ihmisten vapaa-ajan sektoreille, vakiintui kulttuuripolitiikan käsite ja sen alaksi koulutus-, taide- ja yleensä vapaa-aikapolitiikka.

Operationaalistettaessa kulttuurin käsitettä puhutaan käsitteen laajoista ja suppeista tulkinnoista. Kapeaksi kulttuurin käsite on tulkittu silloin kun sen merkityssisällöksi luetteloidaan tiede, taide, etiikka, moraalit ja laki, uskonto, filosofia ja metafysiikka tai silloin, kun hallintokäytäntö rajaa siihen kuuluvaksi taiteen ja sen lähialueet eli taidepolitiikan alan.

Laajassa merkityksessä kulttuuriin luetellaan kuuluvaksi ei vain intellektuaalinen ja ekspressiivinen kulttuuri (tiede, taide, etiikka ja filosofia) vaan myös ihmisten väliset suhteet, talous ja politiikka (Vitanyi 1982, 6-7).

Kapeimmillaan kulttuuri-käsitteen käyttö esiintyy kulttuuripoliittisessa keskustelussa ja suunnittelussa, joissa kulttuuri lähes samastetaan käsitteeseen taide. Tällöin ei kuitenkaan puhuta taidepolitiikasta vaan kulttuuripolitiikasta. Näin tapahtui esimerkiksi Unescon ja Euroopan neuvoston kulttuurineuvoston järjestämien kongressien keskusteluissa 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa. Niistä merkityssisällöt välittyivät jäsenmaidenkin poliittisiin keskusteluihin ja käytäntöihin.

Blåfield, Eerikäinen ja Jalonen (1976) ovat analysoineet kulttuurin käsitteen merkityksiä käyttäen tutkimusaineistona Unescon jäsenmaiden maiden laatimia kulttuuripoliittisia selvityksiä ja esittelyjä. Kartoituksen taustalla oli kulttuuripoliittisen keskustelun problemaattisuus. Koska keskustelijat eivät kyenneet eksplisiittisesti määrittelemään kulttuurin käsitettä, oli kongresseissa vaikea päätyä jäsenmaiden yhteisiin suosituksiin.

Tehty selvitys osoitti käsitteen merkitysten moniaineksisuuden. Merkitykset vaihtelivat sen mukaan, oliko kysymys ns. kehitysmaista vai ns. kehittyneistä maista, kapitalistisista vai sosialistisista maista, maapallon pohjois- vai etelävaltioista. Kapitalistimaat korostivat kulttuuripolitiikan tavoitteissaan ihmisille taattavia oikeuksia osallistua taide-esityksiin ja luoda taidetta; selvä painopiste oli taiteellisessa luovuudessa. Toimintojen sektoroituminen tuli voimakkaasti esiin. Vaikka raporteissa keskusteltiin koulutuksesta, joukkotiedotusvälineistä ja tieteestä, taide näytti muodostavan muista riippumattoman hallinnollisen kokonaisuuden.

Sosialistimaiden tavoitteissa korostettiin ihmisen koko persoonallisuuden kehittämistä lähtien liikkeelle siitä, että kaikille taa-taan materiaaliset perusedellytykset (työ, sosiaaliturva, vapaa-aika ja koulutus). Kulttuuripolitiikka ja -suunnittelu nähtiin kiinteänä osana yleistä yhteiskuntapolitiikkaa ja -suunnittelua.

Kehityksmaissa korostettiin kansallisen identiteetin säilyttämistä, missä taide on hyvä väline. Kulttuurin merkityssisältö oli kuitenkin laajempi: se yhdistettiin sosiaaliin taitoihin, luku- ja kirjoitustaitoon, työ ja tuotantomenetelmien kehittymiseen ja oppimiseen.

Suomalaisista dokumenteista analysoinnin kohteena oli kulttuuritoimintakomitean mietintö (1974:2), jossa korostettiin kulttuuripolitiikan näkemistä osana yhteiskuntapolitiikkaa. Kulttuuripolitiikan piiriin luettiin kuitenkin kuuluvaksi vain taide ja sen lähialueet, joilla tarkoitettiin huomattavaa osaa joukkotiedotusta, kansansivistystyötä, kulttuuriväritteistä järjestötoimintaa, yleisiä kirjastoja, kulttuuripoliittista tutkimusta sekä omaehtoista harrastustoimintaa eri muodoissaan.

Suomalaista määrittelyä leimaa voimakas sektoroituminen. Lähtökohta tuo esiin ne tehtäväalueet, jotka valtio näki itsellään olevan kulttuurin alueella. Samalla se merkitsi kulttuuripolitiikan sopeuttamista omaksi osa-alueekseen sektoreittain jaetussa yhteiskuntapolitiikassa. Alan määrittelyä on täsmennetty esimerkiksi valtion tulo- ja menoarvion pää- ja alaluokkien perusteella. Tärkeimmiksi osa-alueiksi muodostuvat tällöin yleissivistävä opetus, ammattiopetus, yliopistot, taide, aikuiskasvatus, kirjastot, urheilu-, nuoriso- ja virkistystoiminta sekä kirkolliset tehtävät. Tämä lähinnä budjettipohjainen määrittely on ongelmallinen erityisesti sen tähden, että useita kulttuurin kannalta olennaisia alueita jää politiikan ulkopuolelle. Tällaisia ovat esimerkiksi kulttuuriteollisuuden tai ihmisten elin- ja työympäristöön liittyvät asiat.

Käsitteiden selkiinnyttämiseen pyrittiin kulttuuripoliittisissa virallisissa dokumenteissa (hallituksen taidepoliittinen selonteko 2.5.1978 ja hallituksen kulttuuripoliittinen selonteko 20.10.1982 eduskunnalle), jotka luettelivat kulttuuripolitiikan alaan kuuluviksi paitsi opetusministeriön hallinnonalan tehtävät myös joukkoviestintään ja lehdistöön liittyvät kysymykset (joista pääosin vastaa liikenneministeriö), kaavoitus- ja ympäristökysymykset (ympäristö- ja sisäasiainministeriö), verotusasiat (valtiova-

rainministeriö) ja kansainvälisen kulttuuriyhteistyön (ulkoasiainministeriö). Taidepolitiikan ala kiinnittyi taidekulttuuriin. Näissäkin dokumenteissa taide- ja kulttuuripolitiikan erot olivat lähinnä semanttiset.

5.2. Sosiaalinen näkökulma kulttuuripolitiikassa

Sosiaalinen kulttuuripolitiikka ei ole Suomessa käsitteellisesti vakiintunut. Kun sosiaalipolitiikka määritellään sosiaalisen näkökohdan soveltamiseksi yhteiskuntapolitiikan eri haaroihin, on sosiaalisessa kulttuuripolitiikassa kyse lähinnä niistä sosiaalipolitiikan alaan kuuluvista toimista, joissa tavoitteena on ihmisten tasa-arvon lisääminen kulttuuritoiminnoissa. Sosiaalinen käsitteellä on tällöin eettinen sävy. Se viittaa keskinäiseen avunantoon kohdistuen koko yhteisöön tai erityisesti ns. vähäresursisiin. Tässä yhteydessä sosiaalisesta näkökohdasta puhutaan myös taloudellisen vastakohtana. Laajassa mielessähän sosiaalinen merkitsee samaa kuin interaktio ja on eettisesti neutraali käsite.

Sosiaalisesti tiedostavan kulttuuripolitiikan implisiittinen tavoite on vähentää sosiaalisia ongelmia omine keinoineen. Myöskään sosiaalisten ongelmien käsite ei ole teoreettisesti kovin selkeä. Sipilä (1976, 45–46) liittää sosiaalsiin ongelmiin köyhyyden, avuttomuuden ja poikkeavan käyttäytymisen. Köyhyys sisältää tällöin aineellisen puutteen, avuttomuus tietojen ja taitojen puutteen sekä poikkeavuus epäsosiaalisuuden. Köyhät, avuttomat ja poikkeavat syrjäytetään tai syrjäytyvät osista yhteisöelämää, mutta toisaalta syrjäyttäminen saattaa olla yksi syy näiden sosiaalisten ongelmien syntyyn tai syvenemiseen.

Osallistumattomuus kulttuuritoimintoihin liittyy lähinnä avuttomuuteen, tietojen ja taitojen puuttumiseen. Kulttuuripolitiikan toimet avuttomuuden vähentämiseksi kuuluvat sosiaaliin sosiaaliseen kulttuuripolitiikkaan. Toisaalta sosiaalityönkin alueella on nähty tärkeänä kulttuuritoimintojen mahdollistaminen ihmisille osana preventiivistä sosiaalipolitiikkaa.

Tasa-arvon korostaminen ja sosiaalisen näkökulman soveltaminen kulttuuripolitiikkaan tuo esiin painotuksia ja erityispiirteitä, joista jo Kuusi (1931, 17–19) 1930-luvulla kirjoitti:

”Yhteiskuntaluokkien välisen erotuksen tasoittamiseen ja luokkavastakohtien lieventämiseen pyritään etupäässä siten, että alempia luokkia kohotetaan. Ei voida osoittaa, että tämä laajojen kansakerrosten kohottaminen olisi ehdottomasti yhteiskunnallisen kehityksen tärkein tehtävä. On kysytty, yleisemmäl-
täkin kulttuuripoliittiselta kannalta, mitä lopulta on pidettävä kehityksen varsinaisena tarkoituksena, sitäkö, että saavutetaan korkeita kulttuurin huippuja, että on suhteellisen pieni määrä sivistyksellisessä, tieteellisessä, taiteellisessa ja teknisessä suhteessa mahdollisimman korkealle kehittyneitä yksilöitä joka kansassa, yksilöitä, jotka kannattavat, kehittävät ja vievät eteenpäin sukupolvesta toiseen inhimillisen kulttuurin korkeimpia saavutuksia ja heidän ohellaan varsinainen kansa jossakin kaukana alapuolella, ainoastaan sinä maaperänä, josta nämä kulttuurin kukat nousevat. Vai sitäkö on pidettävä kehityksen varsinaisena tarkoituksena, että kansan suuri enemmistö saadaan kohotetuksi kaikissa kulttuurin puolissa mahdollisimman korkealle asteelle? Tämä riitakysymys harvainvaltaisen eli aristokraattisen kulttuurin ja varsinaisen kansankulttuurin paremmuudesta on vanha. Se on niitä tarkoituksenmukaisuuskysymyksiä, joita ei voida tieteellisesti ratkaista. Käytännössä vastataan tähän kysymykseen yleensä, että toinen on tehtävä ja toista ei laiminlyötävä. Tässä kohden työnjako on tarpeellinen. Sosiaalipoliittikka puolestaan asettuu empimättä kansankulttuurin kohottamisen kannalle. Joka pitää kansankulttuurin kohottamista tärkeänä hyväksyy samalla sosiaalipoliittikan. Tehokkaan sosiaalipoliittisen toiminnan vaatimus on vain johdonmukainen seuraus kansankulttuurin kohottamisen vaatimuksesta. Alemmat kansankerrokset eivät voi kohota, ellei niille anneta siihen tarpeellista voimaa ja elämän rohkeutta, henkistä valppautta, ruumiillista vahingoittumattomuutta ja terveyttä, siveellistä tahtoa ja muita edellytyksiä, jotka ovat välttämättömiä kulttuurin omistamiseen ja eteenpäinviemiseen. On ehkä väärinkäsitysten välttämiseksi lisättävä, että sosiaalipoliittikan menestymisen kannalta ei sovi olla välinpitämätön myöskään siitä, että kulttuurin huippuja on olemassa. Niiden tarpeellisuus tienraivaajina on aina oivallettava, edellä kulkijoina sillä uralla, jolla suuret joukotkin pyrkivät eteenpäin niin pitkälle, kuin niiden voimat kullakin ajankohdalla sallivat. Mutta on selvä, että mitä laajempi ja vankempi yleinen kulttuuripohja on sitä helpommin kohoaa sii-

tä myös riittävästi noita huippuja. Sosiaalipoliittisen toiminnan tarkoituksena on, että eri yhteiskuntaluokat taloudellisessa suhteessa lähenevät toisiaan, niiden osallisuus kulttuurin hedelmiin tasoittuu ja luokkavastakohdat lievenevät.”

Kuusi analysoi sosiaalisen tai yleensä kulttuuripolitiikan relevanteimpia kysymyksiä: Mitä mahdollisuuksia on harjoittaa sosiaalisesti tiedostavaa kulttuuripolitiikkaa? Minkä kustannuksella se tehdään? On kysymys kulttuuripoliittisten toimenpiteiden kohdentumisen ongelmista. Tuetaanko taiteenharrastajia, perinnetyöntekijöitä vai ammattitaiteilijoita, tuetaanko harrastajaryhmiä vai taidelaitoksia, miten tuki taiteen kuluttajaryhmille osoitetaan, tuetaanko taiteen huippuja vai pyritäänkö kaikille mahdollistamaan oikeudet taiteelliseen toimintaan?

Kuusen kirjoituksen idea on analoginen niille käsityksille, joita 1960- ja 1970-lukujenkin kulttuuripoliittinen keskustelu toi esiin. Haluttiin laajentaa kulttuuritoimintaan osallistuvien määriä ja tasoittaa heidän mahdollisuuksiaan osallistua toimintaan. Sosiaalinen näkökulma tarkoitti erilaisten erityisryhmien tarpeiden huomioonottamista kulttuuripoliittisissa toimissa. Väestöä jaettiin erityisryhmiin: vanhukset, vammaiset, lapset, nuoret, siirtolaiset, maaseudulla asuvat, lähiöissä asuvat ja vuorotyötä tekevät. Tutkimusten mukaan he olivat vähän tai ei ollenkaan osallisia kulttuuriharrastuksista. Näitä ryhmiä tulisi politiikan erityisesti tukea.

Norjassa ja Ruotsissa ilmestyi useita mietintöjä ja julkaisuja, joissa tarkasteltiin erilaisten erityisryhmien rajoituksia ja mahdollisuuksia osallistua kulttuuritoimintaan sekä määriteltiin sosiaalisen kulttuuripolitiikan sisältöalueita (Kolstad & Billing 1978, 6–7; Kultur åt alla, SOU 1976: 20 ja myöhemmin 3-osainen raportti Kultur i vården 1983). Suomessa nämä lähtökohdat kirjattiin kulttuuritoimintakomitean mietintöön, mutta varsinaiseksi painopisteeksi ne eivät kulttuuripolitiikassa muodostuneet.

5.3. Kulttuuripolitiikan mahdollisuus

Kulttuuripolitiikassa on kysymys toimista, jotka edistävät kulttuuritoimintoja. Kulttuuripolitiikan olemukseen liittyy monia ristiriitaisuuksia. Kulttuuri toimintana on perimmältä olemukseltaan spontaania, suunnittelematonta ja luonnollisesti syntyvää. Siinä on tärkeässä asemassa ”ruohonjuuritaso”, jota edustavien vuorovaikutusta kulttuuritoiminta edellyttää. Kulttuuria ei voida synnyttää ylhäältä. Ihmiset ovat näiden prosessien subjekteja. Poliittika taas systematisoi, omaa tarkoituksellisuutta, suunnitelmallisuutta, pyrkii asetettuihin tavoitteisiin ja ottaa huomioon taloudelliset lähtökohdat. Poliittikkaan kuuluu myös kontrolli, joka taas nähdään kulttuurille suorastaan vahingolliseksi. Kulttuurielämään kuuluu naturalistisuus, minkä kulttuuripolitiikka helposti pyrkii korvaamaan keinotekoisilla ja väliteillä prosesseilla.

Kulttuuripolitiikassa ovat olennaisia kysymyksiä, kuka ja miten kulttuuria tuottaa, kuka ja miten kulttuurin määrittelee, kuka ja miten kulttuurin jakelee sekä kuka ja miten kulttuurin vastaanottaa. Tinbergen (1976, 85) pohti esitelmässään kulttuuripolitiikan kohdetta, sen olennaisia elementtejä: ”Sen, mitkä ovat kulttuurin olennaisia elementtejä oletetaan olevan diffuusi. Demokraattina voin sanoa, että on kysymys enemmistön haluamasta kulttuurista. Mutta enemmistöä edustaa eliitti. . . Kulttuuri on epäilemättä eliitin piirteisiin liittyvää, kansa jäljittelee tiettyjä fundamentaalisia mieltymyksiä.” Kulttuuripolitiikkaan liittyvät kysymykset ovat eittämättä valta- ja arvokysymyksiä.

Ei vain kulttuuripolitiikan käsitteen merkityksiin sisältyvät jännitteet vaan myös länsimaisten yhteiskuntien historiallisen kehityksen murrokset problematisoivat kulttuuripolitiikan alaa. Habermasin (1986, 103–104) mukaan modernien yhteiskuntien syntymiseen kuului rahataloudellisen kansalaisyhteiskunnan ja valtapoliittisen valtion itsenäistyminen hoitamaan tehokkaasti systeemiä tehtäviään. Samalla kulttuurissa tapahtui eriytymistä. Modernit tieteen, oikeuden ja moraalien sekä taiteen instituutiot alkoivat kehittyä asiantuntijakulttuuriksi ja toimia kulttuurisen rationalisoinnin verstaina. Alkoi tieteen, moraalien ja taiteen arvoalueiden eriytyminen toisistaan ja ongelmien käsitteily totuuden, normatiivisen oikeellisuuden ja kauneuden eri-

tyisistä näkökulmista, tieto-, oikeudenmukaisuus- tai makukyky-symyksinä.

Kulttuurista toimintaa vastaavissa järjestelmissä eriytyy tieteellinen diskurssi, moraali- ja oikeusteoreettinen tutkimus sekä taiteen tuotanto ja taidekriitikki asiantuntijoiden asiaksi (Habermas 1986, 103–104). Maallikon tai pikemminkin arkipäivän asiantuntijan käsityksillä esimerkiksi taiteesta on toinen suunta kuin ammattimaisen, taiteen sisäistä kehitystä silmällä pitävän kriitikon.

Nykyajalle on Habermasin mukaan tyypillistä, että systeemin maailma ja elämismaailma erottuvat selvästi ja että systeemi kolonialisoi elämismaailmaa. Elämismaailmalle keskeiset ymmärtämis- ja symbolijärjestelmät eivät pärjää talouden ja hallinnon lainalaisuuksille vaan alkavat murtua. Elämismaailman sanan varsinaisessa mielessä kaventuu. Aidot elämismaailman alueet supistuvat. Raha ja valta hallitsevat myös elämismaailman suhteita (Habermas 1986, 60–61).

Yhteiskunnallisen kehityksen perusongelma on, että rahan ja vallan välinein toimiva systeeminen rationalisoituminen pyrkii voimistuvasti tunkeutumaan kommunikatiivisesti järjestyneisiin elämismaailmoihin (Habermas 1986, 91–92). Asiantuntijakulttuurien ja suuren yleisön välinen välimatka kasvaa. Se, minkä kulttuuri saavuttaa asiantuntijoiden muokkauksen ja pohdinnan kautta, ei ilman muuta siirry arkikäytännön ulottuville. Kulttuurin rationaalistuminen uhkaa pikemminkin entisestään köyhdyttää perinnesisällöltään haalistunutta elämismaailmaa. Taiteellinen tuotanto taas köyhtyy sisällöltään, jos sitä ei harjoiteta omalakisien ongelmien erikoistuneena käsittelynä, asiantuntijoiden asiana ilman ulkopuolisten tarpeiden huomioon ottamista (Habermas 1986, 109).

Taide modernina instituutiona edistää ihmisen itseilmaisua. Taiteilijat ilmaisevat omia merkityksiään, auttaen ja kehittäen muita kuin taiteilijoita kehittämään itseään ja itseilmaisun muotojaan. Ihmisen elämismaailma, joka edustaa eriytymätöntä arkimaailmaa ja johon liittyy yksilöllinen sosialisatio, kulttuurin perimän siirtyminen, on systeemin ja asiantuntijakulttuurien taistelukenttä. Asiantuntijakulttuurina taiteella on valistava, valistuksellinen suhde elämismaailmaan. (Habermas 1986, 103–104). Habermas pohtii myös taiteen terapeuttisten ja valistuksellisten intressien kautta taiteen yhteiskunnallisia funkti-

oita, ts. taideinstituution muuttamista, taiteen ja arkielämän rajojen madaltamista. Tämän tulisi hänen mukaansa tapahtua taiteen ehdoin niin, että taide pyrkisi arkielämään eikä päinvastoin (Habermas 1986, 22, 92).

Tärkeä kysymys on, miten taide pystyy vaikuttamaan systeemiin ja vastustamaan systeemin kolonialismin uhkaa. Taiteella itsellään on kaksi uhkaa: kulttuuripolitiikka sekä markkinat. (Habermas 1986, 150).

Kulttuuripolitiikkaa kriittisesti arvioivat problematisoivat sen legitimoidun aseman yhteiskunnissa. On esitetty, että virallinen kulttuuripolitiikka saattaisi olla jopa vahingollista innovaatioille ja tiettyjen kriittisten taiteitten muodoille ja ilmaisuille. Kaikki valtiot tekevät kuitenkin päätöksiä, joihin liittyvät arvot ja prioriteetit kuuluvat kulttuurielämään. Ristiriidat ja kompromissit kiinnittyneinä erilaisiin intresseihin ja niiden kohtaamiseen muotoilevat aina myös kulttuuripolitiikkaa.

Ongelmallista on se, että esimerkiksi pohjoismainen hyvinvointivaltio on kehittynyt suuntaan, jossa sekä kulttuuri- että talouselämää hallitaan yhä enemmän samasta valtakeskuksesta päin ja samojen hallinnollisten periaatteiden mukaan. Tällä tavoin on muodostunut yhtenäinen säätelyverkko, jonka piiriin kuuluu lähes kaikki, mitä yhteiskunnassa tapahtuu. Säätelyn hallinnolliset periaatteet ovat peräisin liike-elämästä tai valtionhallinnosta ja siirtyneet kulttuuripolitiikkaan. Kulttuuritoiminnan kannalta molemmat ovat ongelmallisia (Wilenius 1972, 64–68).

Kulttuuripolitiikan oikeutusta voidaan perustella taloudellisten, sosiaalisten, kasvatuksellisten, moraalisten ja poliittisten argumenttien pohjalta (Mulcahy 1982, 33–56). Esimerkiksi taidelaitokset tarvitsevat julkista tukea. Vaikka niiden katsoja- ja kuulijaluvut ovat suuriakin, ne ovat taloudellisissa vaikeuksissa, koska taiteellisen tuotannon kustannukset ovat suuret. Tuotantokustannukset nousevat geometrisesti kun lippujen hinnat koHoavat aritmeettisesti.

Laitosten palveluja eivät kuitenkaan kaikki käytä. Siksi kulttuuripolitiikan keinoin tulisi pyrkiä laitosten toiminnan hajauttamiseen, ja luomaan ihmisille tasa-arvoiset mahdollisuudet osallistua toimintaan. Tämä on lähinnä julkisen kulttuuripolitiikan tehtävä.

Kasvatukselliset argumentit korostavat kulttuuritoimintojen

merkitystä ihmisten persoonallisuuden kehittymiselle (Gardner 1973; LaChapelle 1983). Vanhemmat yleensä pitävät tärkeänä, että kouluissa osallistutaan kulttuuritoimintoihin ja että kouluissa tuotetaan omakohtaisesti taidetta. Myös opettajat kokevat asian samoin. Taidekasvatuksen korostuminen koulujen opetuksessa voisi poistaa niitä esteitä, jotka estävät ihmisitä osallistumasta kulttuuritoimintoihin. Miksi tähän ei kuitenkaan päästä? Taiteiden poliittinen prioriteetti on yhteiskunnassa hyvin alhainen. Kun päätöksentekijät priorisoivat yhteiskuntapolitiikan eri osa-alueita esimerkiksi budjetteja ja suunnitelmia laadittaessa, taidepolitiikka tulee terveys-, liikenne-, koulutus-, asuntojne. politiikan jälkeen. Tämä priorisointi näkyy luonnollisesti myös koulujen opetussuunnitelmien taustalla.

Mistä argumenteista lähtien kulttuuripolitiikkaa perustellaankin ongelmana on muun muassa, kuinka edistetään kulttuuritoimintoja määräämättä toiminnan sisältöjä ja kuinka ratkaistaan taiteen vapauden ja taiteen tasa-arvoisen jakelun tavoitteista aiheutuvat mahdolliset ristiriidat. Ratkaisuja on haettu kulttuurisen pluralismin ja ruohonjuuri- tai katutason toiminnan nimissä. Edelleen jää kuitenkin valtaongelmia: mitkä ryhmät edustavat ruohonjuuritason toimintaa, mitkä ryhmät osallistuvat kulttuuripolitiikan edistämisen toiminnan määrittelyyn.

Kulttuuripolitiikkaan kuuluu keskustelu siitä, mikä on hyvää kulttuuria. ”Hyvä taide” on kuitenkin perusteltavissa esimerkiksi esteettisin kriteerein hyvin huonosti. Tasa-arvon tavoitteeseen pyrkivään kulttuuripolitiikkaan liittyisi luontevimmin relativistinen kulttuurikäsitys, joka tunnustaa ja tunnistaa yhteisöjen kulttuurien erilaisuuden.

Suomalaista kulttuuripolitiikkaa leimasi 1960-luvulle saakka käsitys taiteesta itseisarvoisena. Kulttuuripolitiikka oli sen mukaan onnistunutta kun maassa syntyi korkeatasoista taidetta. Ei niinkään ollut merkitystä sillä, kuinka monet sitä harrastivat (Gronow 1975, 104).

1960- ja 1970-luvun vaihteessa nousi esiin käsitys kulttuuripolitiikan liittämistä kiinteäksi osaksi yhteiskuntapolitiikkaa sosiaali- ja talouspolitiikan rinnalle. Kulttuurijärjestöjen politisoituminen ja päätöksentekijöiden kiinnostuminen kulttuuripolitiikasta liittyivät kyseiseen ajankohtaan. Alkoi voimakas kulttuuripoliittinen suunnittelu- ja uudistustyö (Gronow 1975, 104–105). Käsitys taiteesta muutoksen välineenä oli kulttuu-

ripoliittisissa keskusteluissa ja ilmapiirissä implisiittisesti läsnä. Varsinkin taiteilijat ja kulttuurijärjestöt olivat sen kantajina.

Mutta kulttuuripolitiikan liittäminen osaksi yhteiskuntapolitiikkaa ei merkinnyt niinkään kulttuurin näkökulman heijastumista yleensä yhteiskuntapolitiikkaan vaan erillisen kulttuuripolitiikan sektorin voimistumista sosiaali-, terveys-, asunto- jne. politiikkojen rinnalla.

Tuskin oli ehditty edes keskustella kulttuuripoliittisten uudistusten tärkeysjärjestyksestä kun 1970-luvun puolivälin taloudellinen lama olennaisesti vähensi päätöksentekijöiden kiinnostusta uudistuksiin. Seuraavalle vuosikymmenelle tultaessa korostettiin kansallista identiteettiä. Uusi teknologia ja kulttuuriteollisuus olivat tuoneet esiin monia probleemoja, joihin ei oltu varauduttu (Heiskanen 1985, 193–248).

5.3.1. ”Uusi kulttuuripolitiikka”

Kulttuuripoliittiseen keskusteluun vakiintui 1970-luvulla käsite ”uusi kulttuuripolitiikka”, johon tuolloin kytkeytyivät kulttuurin demokratisoimisen ja kulttuuridemokratian tavoitteet.

Kulttuurin demokratisoiminen ei käsitteenä ollut uusi (Mannheim 1967; Toffler 1965). Sillä ymmärrettiin kulttuuritoimintojen hajauttamista ja se edusti välitöntä vastausta politiikan asettamiin tasa-arvon tavoitteisiin: viedään taidepalvelut niiden ulottuville, joita tarjonta ei muuten tavoita. Tässä toiminnassa taiteen ja kulttuurin määrittelijöinä ja kehittäjinä toimivat organisaatioiden työntekijät eivätkä välttämättä ihmiset, joille esityksiä viedään. Tällainen lähtökohta sisältää muutamia perusoletuksia:

- kaikilla ihmisillä on kyky yhteiskunnan voimavarojen hyväksikäyttöön, kaikki sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset esteet tulee poistaa ja ne ovat poistettavissa,
- taide ja kulttuuri ovat jakelun ja levittämisen arvoisia, yhteiskunnalle on niistä hyötyä,
- taide ja kulttuuri edustavat riittävän korkeaa prioriteettia, jotta toimintaa voidaan tukea julkisista varoista,
- taide kommunikoi kaikille.

Oletusten mukaan korkeakulttuuri loukkaamattomine arvoineen

nähdään itseisarvoisena samoin kuin yleisön ja taideteoksen yhteensaattaminen (Girard 1972, 53).

Kulttuuridemokratia käsitteenä liittyi 1960- ja 1970-lukujen vaihteen kulttuuripoliittiseen keskusteluun. Se ei ole teoreettisesti selkeä käsite. Oikeastaan sen merkityssisältö liittyy lähinnä vaihtoehtoiseen tapaan määritellä kulttuuripolitiikan tavoitteita ja keinoja. Siinä painotetaan ihmisten aktiivisuutta, omaaloitteisuutta ja heidän omia käsityksiään tarpeistaan ja kulttuuristaan. Ihmiset käyttävät ja kehittävät aktiivisesti omaa kulttuuriaan heidän omien käsitystensä ja elämisen tyylejään koskevien valintojen mukaan.

Politiikan toimia ei muotoilla esimerkiksi suhteessa esteettisiin standardeihin vaan väestön käsityksiin omasta kulttuuristaan. Ihmiselle mahdollistetaan oikeudet ja kanavat muokata ja kehittää omaa kulttuuriaan, osallistua sitä koskevaan päätöksentekoon ja yhteisön monipuoliseen kehittämiseen.

Lähtökohta merkitsee myös sitä, että kaikki kulttuuritoiminta on tasa-arvoista eikä toimintoja voi verrata keskenään. Kulttuuritoiminnot voivat kehittyä, niitä voidaan edistää mutta niitä on mahdotonta verrata keskenään. Tämä voi johtaa populismiin joskus jopa konfliktiin perinteistä korkeakulttuuria kohtaan.

Käytännön kulttuuripolitiikan kannalta erot käsitteiden kulttuurin demokratisointi ja kulttuuridemokratia välillä ovat semanttiset. Esimerkiksi Ranskassa kulttuuriministeriö organisoii vapaa-aikakeskuksia kulttuurin demokratisointiin liittyen. Keskuksen toiminnan tavoitteena on taas kulttuuridemokratia.

Kulttuuridemokratian kannalta tärkeimmät toiminnot tapahtuvat välttämättä kotikadun tai -kylän tasolla. Aidon vaikuttamisen osallistumisrakenteet olisi perustettava sinne ja sieltä laajennettava. Kun julkinen kulttuuripolitiikka nimeää tavoitteekseen kulttuuridemokratian, ollaan periaatteellisesti tärkeiden kysymysten äärellä. Miten rakenteita voidaan perustaa ja saada toimiviksi? Kykeneekö hallinto olemaan vastuussa kulttuuritoimintojen elvyttämisestä, toimintaan innostamisesta paikallisten kulttuurien omin ehdoin? Onko kulttuuridemokratia tila, joka tulisi saavuttaa, mutta joka ei voi olla kulttuuripolitiikan tavoitteena?

Kun kysymyksiin haetaan vastauksia, tulevat analysoitaviksi ne menetelmät, joilla rakenteita perustetaan ja pyritään saamaan toimiviksi sekä viritetään toimintaa paikallisten kulttuu-

rien omin ehdoin. Animaatio, jolle ei ole vakiintunut suomenkielistä vastinetta, edusti tällaista työmenetelmää.

Länsi-Euroopan maissa ja esimerkiksi Kanadassa syntyi 1970-luvun alussa oma työntekijäkunta, animaattorit, jotka lähinnä freireläiseen pedagogiikkaan kiinnittyen (Freire 1972) aktivoivat ihmisiä vapaa-ajan toimintoihin erilaisissa vapaa-ajan keskuksissa tai kulttuuritoimintaa lähellä olevissa organisaatioissa. Animaatioon liittyi ihmisten välisen vuorovaikutuksen lisääminen, luovuuden vapauttaminen, ryhmäkasvatus, ryhmätoiminta ja osallistumisen kulttuurielämään kaikinpuolinen helpottaminen (Opaschowsky 1979, 47). Käsite liitettiin arkipäivän kulttuuriin tai vaihtoehtoiseen kulttuurityöhön, jossa tavoitteena oli kulttuuridemokratia. Animaatio on työmuotona lähellä rakenteellista sosiaalityötä ja erityisesti yhdyskuntatyötä.

Kansainvälisesti tarkastellen animaation sisältö oli painotuksiltaan moniaineksinen: Neuvostoliitossa ja Itävallassa animaatio merkitsi lähinnä luovuutta edistävää kasvatusta. Esimerkiksi Itävallassa animaatiotoiminta liittyi lapsi-, nuoriso- ja aikuistyöhön, sosiaalityöhön, kaupunki- ja tilasuunnitteluun sekä kulttuuriteollisuuden ja vähemmistöryhmien parissa tehtävään työhön. Se oli näin yhtäläillä opettajien, sosiaalityöntekijöiden, kasvattajien, psykologien, psykoterapeuttien kuin taiteilijoidenkin työmenetelmä ihmisiä aktivoitaessa.

Kulttuuritoimintapainotteista yhdyskuntatyötä animaatio oli Englannissa, Yhdysvalloissa ja Unescon sekä Euroopan neuvoston piirissä. Tässä toiminnassa oli tärkeitä saattaa ihmisiä vuorovaikutukseen keskenään. Erityistä huomiota kiinnitettiin sellaisten alueiden ja ryhmien aktivoimiseen, joilla oli sosiaalisia ongelmia. Animaation tavoitteena oli kehittää kulttuuritoiminnan innovatiivisia ja kokeilullisia muotoja traditionaalisten toimintojen rinnalle.

Ranskassa ja Belgiassa työssä korostui sosiaalinen ryhmätyöskentely. Toiminta keskittyi erilaisiin vapaa-ajan keskuksiin, jotka olivat usein nuorten toimintakeskuksia. Toiminnassa korostui luovuus, se oli ilman erityisiä päämääriä tapahtuvaa. Animaattori työskenteli ryhmissä ryhmän jäsenenä ilman johtajan asemaa. Hän toimi yksilön ja ryhmän välillä ja vaati yksilöiltä henkilökohtaista aloitteellisuutta sekä aktiivista ryhmään osallistumista. Animaattorin työtehtävät olivat moninaiset vaihdellen urheilutoiminnasta museotyöhön. Siksi ei ollut olemassa vain

yhdentyypiksi animaattoreita vaan erilaisilla tehtävälalueilla voitiin toimia animaattoreina.

Kommunikatiivinen vapaa-aikatyö oli keskeistä animaatiotoiminnassa Saksan liittotasavallassa. Animaatio oli vapaa-aikapedagoginen työmenetelmä, jossa päätavoitteena oli parantaa ihmisten vapaa-ajan laatua. Puhuttiin innovatiivisesta toiminnasta, laajasta kulttuuritoiminnan käsitteestä, (joka piti sisälleen esimerkiksi kielikurssit, erilaiset ammattikurssit jne.) sekä yleensä ihmisten saattamisesta kontaktiin, yhteyteen toistensa kanssa (Opaschowsky 1979, 66–86).

Kaiken kaikkiaan animaatiotoiminnan perusideana oli aktiivoida ihmisiä kulttuuritoimintoihin ja saada heidät vaikuttamaan omaan elinympäristöönsä. Toiminnan alku liittyi usein esikaupunkialueilla sijaitsevien lähiöiden ongelmien ratkaisemisyrittämyksiin. Ratkaisuja olivat ideoimassa ja kokeilemassa taiteilijat, pedagogit, sosiaalityöntekijät ja kulttuurityöntekijät. Kuvaavaa animaatiotoiminnalle oli tehtävien moniulotteisuus ja hallinnollisten rajojen väistyminen kuntien hallinnossa. Tähän viittasi esimerkiksi animaattoreiden kouluttamiseen liittyvä käytäntö: animaattoreita joko ammattikoulutettiin vapaa-ajan tai muihin kulttuurikeskuksiin, tai muiden keskusten työntekijöitä täydennyskoulutettiin animaatiotoimintaan kunkin omalla sektorilla.

Animaatiotoiminta sisälsi mielenkiintoisia kulttuuridemokratian tavoitteisiin pyrkiviä menettelyjä. Toimintaan liittyi sosiaalinen näkökulma ja se oli hyvä esimerkki preventiivisestä, vapaa-ajan yhteiskunnan negatiivisia aspekteja estävästä toiminnasta.

5.3.2. Animaatiotoiminnan muodot

Animaatiotoiminnan lähtökohtina olivat taiteen ensisijaisuus ihmisen humanisuuden piirteissä, ihmisten keskinäisen sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitys aktivoinnin perustana millä tahansa inhimillisen toiminnan sektorilla. Nämä merkitsivät hyvin laajaa kulttuurin käsitteen tulkintaa.

Ideologiset lähtökohdat toteutuivat niissä erilaisissa projekteissa, joita 1970-luvun alussa Euroopassa ja myös muualla toteutettiin. Erityisesti Euroopan neuvoston piirissä pyrittiin jä-

senmaita innostamaan kulttuurikokeiluihin ja koottiin palautetta projekteista. Esimerkiksi Jor (1976) tutustui yli 70 yksittäiseen animaatioprojektiin ja raportoi niitä Euroopan neuvoston sarjassa julkaistussa selvityksessään, joissa pääteemana oli kulttuurin (lähinnä taiteen) demystifointi. Jorin selvitysten lisäksi kiinnostavia ovat myös raportit kanadalaisista (Marino 1980), saksalaisista (Matthies 1980; Beck 1981; Nürnbergin kaupungin kulttuurisektorin monisteet vuosilta 1981–83) sekä muista eurooppalaisista animaatioprojekteista (Simpson 1970, 1976; Girard 1972; Mennell 1976).

Projekteista laadittujen raporttien perusteella niitä voidaan analysoida toimintojen painopisteiden perusteella ja luokitella ne kahdeksaan eri tyyppiin:

Projektit, joissa teemana oli

1. taiteen ja arkielämän rajojen murtaminen. Taiteilijat esittävät produktioitaan siellä, missä ihmiset viettivät aikaansa: puistoissa, kahviloissa, työpaikoilla, kaupoissa, pankeissa jne. Taiteilijat (esimerkiksi teatteriryhmät) saattoivat myös käydä kutsumassa yleisöä esityksiinsä rooliasuissaan lähiöiden kerrostaloista. Taidelaitosten toiminnan hajauttaminen merkitsi myös pyrkimystä madaltaa taiteen ja arkielämän rajoja. Joukkotiedotuksen (radion ja television) paikallisuutta korostavien ohjelmien lisääntyminen ilmensi myös tätä teemaa.
2. taidekasvatuksen korostaminen. Tähän teemaan liittyivät taidelaitosten (esimerkiksi teattereiden ja museoiden) hyväksikäyttö koulujen opetuksessa (esityksiä kouluun, koululaiset taidelaitoksissa osallistumassa produktioiden tuottamiseen jne.), erilaiset monitaidekokeilut, koulujen yhteyteen liitetyt huoneet, kampukset, joissa eri-ikäiset koululaiset voivat harrastaa taiteita, avoimet koulut, joiden taidekasvatukseen myös vanhemmat saivat osallistua ja uusien, lapsille soveltuvien keinojen löytäminen esimerkiksi modernin runouden analysointiin. On vielä todettava, että animaatiotoiminta kokonaisuudessaan miellettiin taidekasvatukseen kuuluvaksi. Uskottiin, että halu osallistua taidetoimintaan lisääntyy, kun toimintamahdollisuudet havaitaan.
3. käyttäjät suunnittelemassa ja toteuttamassa toimintaa, koristelemassa sairaaloita jne. Projekteihin kuului esimerkiksi sairaaloiden lastenosastojen koristelut, kulttuurikeskuksien

suunnitelut ja toiminnan kehittäminen. Näissä kulttuuri- ja kommunikaatiokeskuksissa ns. käyttäjäkokouksella oli usein valta suunnitella ja toteuttaa toimintaa. Kokouksen jäseniksi valittiin erilaisten käyttäjäryhmien edustajia. Tämän hallintomallin ongelmaksi osoittautuivat hallinnollisten tehtävien laajeneminen ja varainhankinta.

4. erityisryhmien identiteetin vahvistaminen. Toiminnan tavoitteena oli vahvistaa erilaisten, usein kaupunkien lähiöissä asuvien siirtolaisten tai muiden erityisryhmien identiteettiä. Keinoina olivat esimerkiksi näytelmien kirjoittaminen ihmisten arkielämän tilanteista, niiden dramatisointi ja esittäminen ryhmien itsensä toimesta. Samalla tavalla voitiin organisoida valokuvanäyttelyjä ihmisten arkipäivää koskevista teemoista tai tehdä videoita. Erilaiset juhlat, naamiais- ja tapahtumat olivat usein käytetty aloitus aktivointitoiminnalle, koska ihmisten välisen vuorovaikutuksen lisääntyminen oli alussa itseisarvoisena tavoitteena. Tämä toiminta oli lähinnä yhdyskuntatyötä, erityisesti naapurustyötä, jota tekivät kulttuurityöntekijät, taiteilijat, sosiaalityöntekijät, tiedotusvälineiden edustajat jne. yhdessä erilaisten erityisryhmien kanssa.
5. kommunikaatio-, vapaa-ajan keskustelun tai kulttuuritalojen toiminta ja sen kehittäminen. Keskuksissa oli tiloja erilaisiin harrastuksiin, näyttämöitä, elokuvateattereita, liikuntatiloja, kahviloita ja yleensä sosiaalityöntekijän tai muiden kunnallisten tai kirkon työntekijöiden vastaanottotilat sekä animaattoreiden ohjausta.
6. järjestömuotoisen toiminnan korostaminen. Animaatiotoiminnassa painotettiin ihmisten luovuutta ja aloitteellisuutta. Tästä oli luonnollisena seurauksena järjestömuotoisen toiminnan korostaminen. Järjestöjä koottiin toteuttamaan erilaisia toimintoja. Kulttuurityöntekijät ja animaattorit kutsuivat järjestöjä yhteistyöneuvotteluihin pyrkien perustamaan järjestöjen ja kunnallisten organisaatioiden yhteistyöelimisiä. Yhteistyöelimistä saadut kokemukset olivat tosin kovin ristiriitaisia.
7. sosiaaliset kysymykset. Sosiaaliset kysymykset olivat usein mukana animaatiossa jo senkin takia, että sitä toteuttamassa oli myös sosiaalityöntekijöitä. Toimintaan kuului usein esimerkiksi vanhempien aloitteesta syntyneitä päivä-

kerhotoimintaa tai päivisin lasten kaitsemista, eläkeläisryhmien toimintaa ja vammaisten toimintaa.

8. aikuiskoulutus. Tiedon lisääminen kuului ihmisten aktiivointiin. Se tarkoitti tietoa taiteesta, ihmisten elinympäristöön vaikuttavista tekijöistä, vaikutusmahdollisuuksista ja esimerkiksi siirtolaisten kohdalla kielitaitoa.

Esitetty luokitus on hyvin karkea ja yksittäisiä projekteja on vaikea liittää vain yhden muodon edustajaksi. Projekteista on raportoitu joko tutkijoiden tai työntekijöiden toimesta hyvin innostuneesti. Toiminta oli luovaa, innovatiivista ja offensiivista. Ihmiset osallistuiivat todella innokkaasti eri tilaisuuksiin. Kovin vähän on sen sijaan kirjattu niitä ongelmia, joita toimintaan erityisesti sen laajentuessa ja pyrkiessä vakiintumaan on eittämättä kuulunut.

Analysoitaessa projekteja nouseekin monia kysymyksiä, jotka jäävät raporteissa vastausta vaille. Avoimeksi jää esimerkiksi se, mitä on kulttuuri ja mitä erityisiä merkityksiä sillä on. Onko oikeastaan kysymys lähinnä sosiaalityöstä, kysyttiin muistioissa, joita projekteja arvioitaessa on kirjoitettu. Mikä on kulttuurin ja taiteen ammattilaisten rooli tässä toiminnassa?

Animaatiotoiminta tapahtui pääosin traditionaalisten kulttuuri-instituutioiden ja -muotojen ulkopuolella. Tärkeä kysymys nouseekin tästä lähtökohdasta: mikä tulisi olla julkisen sektorin suhde näihin ilmiöihin Kun animaatiota suositellaan julkisen kulttuurisektorin työmenetelmäksi, kuinka julkiset auktoriteetit voisivat tukea spontaania aloitteellisuutta, epävirallisia kulttuuritoimintoja, innovaatioita ja kokeiluja tuhoamatta niitä joko avoimesti tai vaivihkaa. Suhteesta seuraa monia ristiriitoja virallisten instituutioiden ja epävirallisten ryhmien välillä, amatillisen taiteen ja animaation sekä ryhmien autonomian ja julkisten auktoriteettien suhteiden välillä. Tärkeätä on myös, miten taideinstituutiot demystifioivat taiteen ja miten ne muuttavat hallintonsa demokraattisemmaksi, jotta käyttäjien ääni tulisi niissä kuulumaan.

Aktiivinen animaatioprojektien aika kesti 1960- ja 1970-luvun vaihteesta 1970-luvun loppupuolelle saakka. Suomessa animaatioprojekteja on vaikea löytää. Animaation lähtökohdakseen nimeämiä hankkeita on ollut hyvin vähän. Näitäkin hankkeita leimaa hallinnollinen kapea-alaisuus. Erilaiset lastenkulttuurikokeilut, elokuvabussikokeilut, kirjastojen oheistoimintoihin liit-

tyneet kokeilut ja muutamat kampanjat, joissa pääideana oli tuoda taide lähelle ihmistä ja joita 1970-luvulla eri puolilla Suomea toteutettiin, ovat yksittäisiä esimerkkejä.

Erilaiset yhdyskuntatyöprojektit, joita sosiaalisectori tai sitä lähellä olevat organisaatiot 1970-luvulla käynnistivät, vastaavat ehkä parhaiten esimerkiksi keskieuropalaisia animaatioprojekteja. Tosin ne kiinnostivat vain valitettavan harvoja kulttuurityöntekijöitä tai taiteilijoita. Tutkimuksellisesti animaatioprojekteja lähellä on samoihin aikoihin voimistunut elämäntapatutkimus.

Osin näihin kuului myös 1980-luvulla alkanut Euroopan neuvoston kulttuurineuvoston 21 kaupungin tutkimusprojekti, jossa Suomesta olivat mukana Espoon ja Vantaan kaupungit (Eskola & Hammerton 1980; Eskola 1984; Goodey 1984).

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu 1970-luvun puolivälissä kiinnittyi ehkä selkeimmin animaation teemoihin. Olihan kokeilun taustalla komiteanmietintö, jossa ns. uuteen kulttuuripolitiikkaan liittyviä aineksia operationaalistettiin taidepolitiikan keinoiksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Useimmat animaatioprojektit kiinnittyivät alueellisesti urbaaneihin yhteisöihin ja ongelmaksi koettiin toiminnan puuttuminen maaseutualueilta. Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu tapahtui pääosin maaseutualueilla ja liittyneenä julkiseen kulttuurihallintoon.

6. Kulttuuritoimintakomitean työ

6.1. Komitean työskentelyn lähtökohdat

Kulttuuripoliittinen ilmapiiri oli 1960-luvun lopun Suomessa uudistushaluinen ja yksimielinen. Kulttuuripolitiikkaa indikoi kulttuurin demokratisointi-pyrkimys. Uusi kulttuuripolitiikka haki muotojaan myös Suomessa ja siihen kuuluvia ideoita konkretisoimaan valtioneuvosto asetti kulttuuritoimintakomitean.

Kesällä 1970 käydyissä hallitusneuvotteluissa sovittiin komitean asettamisesta ”laatimaan esitys kulttuuripalvelusten tuo-

tannon, jakelun ja rahoituksen järjestämiseksi siten, että kaikkien kansalaispiirien kulttuuritarpeet ja maksukyky otetaan huomioon.” Hallitus toteutti lupauksensa jo seuraavana kesänä ja asetti komitean, jonka tuli (vastaavin tehtävin toimivat komiteat myös Norjassa ja Ruotsissa):

- ”1) selvittää, miten erilaiset kulttuuripalvelut tavoittavat eri kansalaispiirit ottaen huomioon erityisesti asuinpaikan ja iän vaikutus;
- 2) selvittää, miten voitaisiin kehittää toisaalta kulttuuripalvelujen jakelua, toisaalta kansalaisten mahdollisuuksia harjoittaa omaehtoista kulttuuritoimintaa sekä
- 3) tehdä ehdotukset kulttuuripalvelujen jakeluorganisaation kehittämiseksi siten, että nämä palvelut tavoittaisivat entistä paremmin eri kansalaispiirien kulttuuritarpeet”.

Kulttuuripalvelujen käsite määriteltiin komitealle jo toimeksiantossa: komitean tuli niillä ymmärtää lähinnä taide- ja vapaata kansalaistoimintaa.

Komitean tehtäväksiannon taustalla ovat 1960-luvun kulttuuripoliittisen keskustelun esiinnostamat ongelmat. Osa komitean jäsenistä ja sihteeri olivat olleet keskustelun virittäjiä ja kantajia.

Komitean jäseniksi kutsuttiin kirjailija Arvo Salo puheenjohtajaksi ja jäseniksi Pekka Gronow, Kaj Hagman, Olli Närvä, Keijo Perälä, Pentti Sillantaus, Tuomo Tirkkonen, Paula Tuomikoski-Leskelä, Jouko Tyyri ja Kalevi Viljanen. Sihteerinä oli Risto Kivelä. Jäsenten sidosryhmät ovat lähinnä hallinto ja kulttuuri- sekä puoluepoliittiset ryhmät. Jäseniksi ei tullut Suomen Kulttuurirahaston yhteydessä toimineen kulttuurihallinnon tutkijaryhmän jäseniä eikä kahta kirjailijaa lukuunottamatta taiteilijakunnan edustajia.

Komitean keskustelu nimestään oli puheenjohtajan mukaan linjaava. Ehdolla oli kaksi nimeä, kulttuuripalveluskomitea ja kulttuuritoimintakomitea, joista viimeksi mainittu aktiivista lähtökohtaa korostavana otettiin komitean nimeksi. Komitea työskenteli jaostoihin jakautuneena (hallintojaosto, oppilaitosjaosto ja joukkotiedotusjaosto). Se teetti työnsä pohjaksi selvityksiä toimeksiantoonsa kuuluvista asioista. Nupposen laatimaa raporttia, Kulttuuritoiminta Suomessa, komitea käytti työnsä lähtökohtana esimerkiksi käsitteiden osalta. Niiranen teki komitealle selvityksen taideaineiden opetuksesta vapaan sivistystyön

piirissä ja eri oppilaitoksissa ja Kajas laati komitealle selvityksen kulttuuritoiminnan rahoituksesta maassamme.

Työnsä aikana komitea kuuli kaikkiaan 28 eri asiantuntijaa, jotka edustivat eri kansansivistysjärjestöjä, yleensä hallintoa, taidealojen liittoja ja taidehallintoa. Yleisradion ja Jyväskylässä yliopiston taidekasvatusta suunnitelleen toimikunnan kanssa pidettiin erillisneuvottelut.

Mietintö oli laaja, lähes 200-sivuinen ja sisälsi paitsi kuntien kulttuurihallinnon järjestämistä koskevat ehdotukset myös laajakokonaisena perusselvityksen, jossa kartoitettiin kulttuuripalvelujen tarjontaa sekä taideharrastuksen ja taidekasvatuksen mahdollisuuksia maassamme. Kartoitus toi selkeästi esiin merkitykset, jotka komitea kulttuuritoiminnan käsitteelle antoi. Kulttuuritoiminta jaettiin seuraaviin osa-alueisiin:

Ainutkertaiset taidemuodot:

teatteri, ooppera- ja tanssitoiminta, orkesteri- ja konserttitoiminta (sinfoniaorkesterit, varuskunta-orkesterit, muu konserttitoiminta, tanssimusiikki), kuvataide.

Monistettu taide:

elokuva (tuotanto ja jakelu), äänilevy (tuotanto ja jakelu), kirjallisuus ja viihdelukemistot (kirjakauppa- ja kioskirjallisuus), tuotanto ja jakelu, kulttuuri- ja mielipidelehdet, videotallenteet.

Yleisradiotoiminta:

ääniradio, televisio

Kirjastot

Taideharrastus eri muodoissaan

Taidekasvatus kouluissa ja oppilaitoksissa.

Komitean näkemys kulttuuritoiminnan sisällöistä voidaan tiivistää käsitteisiin perinteinen taide (ammattitaide), taideharrastus ja kulttuuriteollisuus. Määrittely keskittyy lähinnä institutionaalisen toiminnan muotoihin ja hallinnollisesti kapealle sektorille.

Kulttuuritoimintakomitea vakiinnutti suomalaisen kulttuuripoliittiseen keskusteluun uuden käsitejärjestelmän omine lähinnä kansainväliseen käytäntöön kytkeytyvine merkityksineen (Nupponen 1972):

Kulttuuritoiminta määriteltiin kulttuuripalvelujen vastaanottamiseksi, kulttuuriluonteiseksi harrastustoiminnaksi ja omaeh-

toiseksi luovaksi toiminnaksi.

Kulttuurikäyttäytyminen oli jonkin ihmisryhmän (sosiaaliryhmän, ikäluokan tms.) kulttuuritoimintaa. Konkreettisen toiminnan lisäksi tämä käsite sisälsi esimerkiksi tarjolla olevien kulttuuritoiminnan mahdollisuuksien (esim. palvelusten) käytön tai käyttämättömyyden, käsitykset kulttuuritoimintojen merkityksestä, odotukset, toiveet ja mielipiteet, jotka kohdistuivat kulttuuriluonteiseen toimintaan.

Kulttuuripalvelut merkitsivät niitä edellytyksiä ja mahdollisuuksia, joita yhteiskunta tai sen viralliset instituutiot ovat järjestäneet kulttuuritoiminnalle. Nämä palvelut käsittivät kaikenlaisen henkisen toiminnan edellytysten järjestelyyn. Niinpä varsinaisen taiteen lisäksi palvelut käsittivät mm. opintopalvelut ja opintokerhotoimintaa.

Taidepalvelut-käsite oli muuten samansisältöinen kulttuuripalvelujen kanssa, mutta siihen kuuluivat ainoastaan ns. taiteellisen ilmaisun, itseilmaisun, luovan toiminnan, esteettisen toiminnan edellytysten järjestäminen, ts. konsertit, taidenäyttelyt, kaunokirjallisuuden tuotanto, musiikkikasvatus jne. (Nupponen 1972).

Komitean omaksumia käsitteitä on vaikea perustella teoreettisesti. Komitean työskentelyajankohtana keskusteltiin ja kehiteltiin voimakkaasti sosiaalipalveluja yhtenä vastauksena niihin ongelmiin, joita kaupungistuvassa ja nopeasti rakenteiltaankin muuttuvassa yhteiskunnassa ei muutoin kyetty hoitamaan (Nupponen 1971; Satka 1986).

Kulttuuri- ja virkistystoiminta kuuluvat yhteiskunnallisiin ja henkilökohtaisiin palveluihin, kun palvelu-käsite määritellään toiminnaksi jonkin hyväksi, tukemiseksi tai auttamiseksi (Kiviniemi 1985, 6–8). Sosiaalipalvelujen piirteiksi on erotuksena muusta sosiaalipolitiikkaan kuuluvasta toiminnasta mainittu ei-materiaalinen ihmisten auttaminen, palvelujen universaalisuus, käyttöön liittyvä vapaaehtoisuus, käyttökertojen rajoittamattomuus, yhteiskunnan tuella ja pääosin yhteiskunnan toimesta tapahtuva palvelujen tuottaminen (Satka 1986). Kulttuuripalvelujen määrittely osana yhteiskunnallisia palveluja ja osittain analogisena sosiaalisille palveluille korostaa kulttuuripolitiikan tehtävää ihmisten välisen tasa-arvon lisäämisessä.

Yhteiskunnallisten toimintojen voimakas kasvu merkitsee palvelujen ammatillistumista, virallistumista ja laitostumista (Ki-

viniemi 1985, 28). Palvelutehtävän suorittamista ohjaavat normit, jotka määräävät ainakin sen, missä muodossa palvelut tuotetaan ja jaellaan. Luonnollinen seuraus kulttuuripalvelujen identifioinnista yhteiskunnallisiin palveluihin oli kulttuuri-toimintakomitean näkemys paikallisen kulttuurihallinnon organisoimisesta jokaiseen kuntaan.

6.2. Komitean ehdotukset

Pohtiessaan kulttuuritoiminnan asemaa yhteiskunnassa komitea muotoili maamme ensimmäiset kulttuuripoliittiset tavoitelausumat. Parlamentaarisen komitean kirjaamina ne oli tulkittavissa viralliseksi näkemykseksi maan taidepolitiikan ohjauksen suunnasta.

Kulttuuripolitiikan tavoitteiksi rekisteröitiin kuitenkin hyvin yleisiä, pääosin jo komitean asettaneen hallituksen ohjelmaansa kirjaamia periaatteita.

Maamme kulttuuripolitiikan tavoitteeksi tuli tasa-arvon toteuttaminen taiteen harjoittamisen, taiteen harrastuksen ja taidesityksiin osallistumisen suhteen. Sen lisäksi tulisi pyrkiä kansainvälisen kulttuurivaihdon edistämiseen.

Tavoitteet ovat suppeat ja analogiset Vuoden 1971 koulutuskomitean (1973:53) esittämille lähtökohdille ja senaikaiselle tasa-arvoa korostavalle yhteiskuntapoliittiselle keskustelulle. Jos verrataan kulttuuritoimintakomitean ja muiden pohjoismaiden vastaavien mietintöjen tavoitelausumia, erot ovat suuria. Suomessa ilmaisut ovat väljiä eikä niihin sisälly toiminnan sisältöihin puuttuvia kannanottoja kuten esimerkiksi Ruotsissa (Ny kulturpolitik, SOU 1972). Kulttuuriarvoja muokkaavaa tai uudistavaa keskustelua olikin näiden tavoitelausumien pohjalta vaikea käydä, vaikka se kulttuuripolitiikan kannalta olisi ollut tärkeätä.

Kulttuuripolitiikan keinoiksi komitea määritteli kulttuurihallinnon, kulttuuritutkimuksen ja taidekasvatuksen. Esittämiensä tavoitteiden saavuttamiseksi komitea piti tärkeänä paikallistason kulttuurihallinnon organisoimista. Mietintöön kuului kuitenkin monia muitakin ehdotuksia, joilla kulttuuritoimintoja voitaisiin sen mukaan edistää.

Seuraavat hallinnollis-organisatoriset toimenpiteet olisivat tär-

keitä:

Valtakunnantason kulttuurihallintoa tulisi kehittää perustamalla kulttuuriministeriö. Lääninhallitukseen tulisi väliportaana hallinnonuudistuksen yhteydessä asettaa kulttuuriosastot. Läänien taidetoimikuntien edustaja tulisi nimetä alueellisten taidelaitosten johtokuntaan. Ja alueellinen yhteistyö opistojen, kansalais- ja työväenopistojen, musiikkiopistojen ja kirjastojen välillä sekä opintokeskusten ja järjestömuotoisen sivistystyön välillä tulisi lisääntyä. Jokaiseen kuntaan tulisi perustaa lakisääteinen kulttuurilautakunta, joka saisi tiettyihin toimintamuotoihin kantokykyluokitukseen sidotun prosentin mukaisen valtionavun sekä kulttuuriohjaajan palkkakustannuksiin 70 % palkkausmenoista olevan valtionosuuden.

Kulttuurin rahoitukseen liittyvien ongelmien ratkaiseminen edellyttäisi, että

- kulttuurin rahoitus tulisi järjestää varsinaisista budjettivaroista veikkausvoittovaroja ja raha-arpajaisvaroja voitaisiin käyttää erilaisiin harkinnanvaraisiin kohteisiin,
- kulttuurin rahoitusta tulisi kokonaisuudessaan lisätä ja kohdistaa se erityisesti kulttuurilaitosten ulkopuoliseen, epäinstitutionaaliseen kulttuuritoimintaan,
- kulttuurin määrärahojen jaossa olisi taattava alueellinen tasa-arvo, koska rahoitus keskittyy liiaksi etelän suuriin asutuskeskuksiin,
- rahoitusta olisi suunnattava vaihtelevasti painopisteryhmiin tai -aloille; kulttuurin rahoitus ei saisi olla staattista,
- rahoitusta koskevat päätökset tulisi saada lähelle sitä tasoa, jolla toiminta tapahtuu (tämä periaate oli ristiriitainen komitean tekemän lakiesityksen kanssa, jonka mukaan opetusministeriö myöntää kuntien kulttuurilautakunnille avustusta tiettyihin toimintamuotoihin ja tarkoituksiin, joita opetusministeriö kontrolloi).

Komitea ehdotti myös kulttuuritilastojen suunnittelun aloittamista sekä kulttuuripoliittisen tutkimuksen ja suunnittelun kehittämistä. Kulttuuritoiminnan suunnittelun vakiinnuttaminen nähtiin tärkeänä ja se rinnastettiin suunnitteluun terveydenhuollon ja koulutoimen piirissä.

Harrastajien toiminnan ohjaus ja sen ongelmat tulivat komitean teettämässä kartoituksissa voimakkaasti esiin. Komitea

esitti oman mallinsa ohjaajien puuttumisesta aiheutuneiden ongelmien ratkaisemiseksi: lääneihin ja kuntiin tulisi perustaa kolmenlaisia ohjaajan virkoja, läänin taideohjaajan, kunnan taideohjaajan ja kunnan kulttuuriohjaajan virkoja. Taideohjaajat olisivat yhden taiteenalan ohjaajia, kulttuuriohjaaja ”toimii kunnassa yleisten kulttuuriharrastusten ohjaajana . . . kulttuuriharrastusten virittäjänä, toiminnan järjestäjänä ja aktiivisuuden ylläpitäjänä.” Komitea piti tärkeänä, että yhteiskunnan tukea voitaisiin lisätä myös järjestöjen piirissä tapahtuvan ohjauksen kehittämiseen. Kansalais- ja työväenopistoissa, kansanopistoissa ja opintokerhoissa työskentelevien ohjaajien määrää haluttiin myös lisätä.

Kulttuuritoiminnan tilat ovat ohjaajien vähäisyyden ohella harrastajatoiminnan ongelma. Komitea esitti kulttuuritilojen järjestelmällistä inventointia ja inventoinnin liittämistä osaksi yleistä kulttuuritilastointia. Valtionavustuksen saaminen kulttuuritilojen rakentamiseen ja peruskorjauksiin sisältyi komitean lakiehdotukseen omana pykälänään. Koulurakennusten rakentamista ja valtionapua säätelevien valtioneuvoston ohjeiden, ts. ns. normaalihintapäätösten osalta olisi päästävä väljempiin tulkintoihin, jotta koulurakennukset voisivat paremmin toimia kulttuuriesityksille tarkoitettuna tilana. Myös kirjastojen osalta toivottiin esitys- ja näyttelytoimintaan soveltuvien tilojen saamista valtionavun piiriin.

Komitean mielestä kulttuuritiloja olisi saatava mahdollisimman lähelle niiden käyttäjiä. Se puhuikin ns. korttelitilojen puolesta ja esittää, että tällaiset kokoontumis- ja työskentelytilat olisi hyväksyttävä Arava-lainoitetuissa taloissa yhtiön asuntolainaan oikeuttavaksi asuntopinta-alaksi. Yhdyskuntien kaavoitus on myös tärkeä asia ja siinä olisi tietoisesti pyrittävä ratkaisuihin, jotka edistävät kokoontumista, yhdessäoloa ja kontakteja.

Komitealla oli vielä kulttuuritoimintaa edistäviä yksittäisiä opetusohjelmiin ja ohjaajiin liittyviä ehdotuksia kansalais- ja työväenopistoille, kouluille, kirjastoille sekä joukkoviestintävälineille.

1970-luvun kulttuuripoliittisen keskustelun tapaan myös kulttuuritoimintakomitea korosti kulttuuridemokratiaa. Siihen liittyen komitea esitti kulttuuritoimintalain kokeilua ja erilaisiin erityisryhmiin, erityisesti lapsiin kohdistuvia kokeiluja, ilmais-

tarjontakokeiluja, liikkuvan tarjonnan kokeiluja jne.

Komitean ehdotukset olivat hallitus- ja puolueohjelmien sekä kulttuuripoliittisen keskustelun nostamien käsitysten mukaisia. Saattoi hyvin ennustaa, että ehdotukset saisivat laajan kannattajajoukon, (mutta ovat suurelta osin edelleen toteuttamatta!). Kun tarkasteltiin kulttuuritoimintakomitean ehdotusten herättämää keskustelua sanomalehdissä² havaittiin, etteivät kulttuuritoimintakomiteaa koskevat uutiset ohittaneet eduskuntaa, öljykriisiä ja tulopoliittisia neuvotteluja koskevia uutisia, jotka olivat tuolloin eniten esillä. Kokonaisuutena mietinnön saama vastaanotto oli laimea. Sen ehdotukset ja kulttuuripolitiikan tavoitteet hyväksyttiin eri puoluekantoja edustavissa lehdissä lähes yksimielisesti. Eniten artikkeleissa (sekä pääkirjoituksissa että uutisjutuissa) kirjoitettiin komitean kulttuurin rahoitusta, kulttuurihallintoa ja kulttuuritoiminnan ohjaajien palkkaamista koskevista ehdotuksista. Eniten mietintöön positiivisesti suhtautuvia lausumia löytyi lähinnä vasemmiston ja keskustan lehdistä.

Arvioitaessa kulttuuritoimintakomitean työtä ei voi olla toteamatta, että komitea toisti yksittäisissä ehdotuksissaan monia kulttuuripoliittisen keskustelun esiinnostamia ongelma-alueita. Komitean itsensä mukaan sen lähtökohtana oli voimakas sitoutuminen käsitykseen kulttuuripolitiikasta osana yhteiskuntapolitiikkaa. Tämä näkökulma ei kuitenkaan heijastunut juuri muuhun kuin kulttuuripalvelusten ymmärtämiseen julkisina palveluina. Mietintö tukeekin yhteiskuntapolitiikan sektorijattelua.

Komitea esitti kunnallisen kulttuurihallinnon organisoimista omana kapeana sektorinaan vailla erityisiä yhteyksiä muihin hallintokuntiin tai järjestökenttään. Komitea ei puuttunut keskusteluun kunnallisten sivistys- ja vapaa-aikasektorin lauta- ja johtokuntien kirjavuuden mukanaan tuomista ongelmista. Se ei kirjannut jo aikaisemmin tehtyjä yrityksiä lautakuntien yhteistyön vakiinnuttamisesta eikä itse jatkanut yhteistyön muotojen kehittelyjä (Kunnallisen sivistyshallinnon yhteiskomitean mietintö 1959:33). Paikallistason kulttuurihallinnon näkemisen laajempuna kokonaisuutena saattoi estää samoihin aikoihin ta-

² Sanomalehdistön suhtautuminen kulttuuritoimintakomitean mietintöön. Yhteiskuntapolitiikan cl-seminaarityö, jonka tekijöinä olivat Jouko Keto, Ulla Laurila ja Matti Peltola kevät 1975.

pahtuneet asetusta nuorisolautakuntien valtionavusta koskeneet uudistukset sekä suunnitelmat liikuntasektorin osalta.

Komitea ei tarkastellut aikaisemmin esitettyjä näkemyksiä kirjasto- tai koululaitoksen tai kansalais- ja työväenopistojen taikka järjestömuotoisen sivistystyön kehittämistä paikallisina kulttuurikeskuksina (Numminen 1964; Ripatti & Kähkölä 1969). Myös taidelaitokset jäivät mietinnössä hyvin vähälle huomiolle. (Samaan aikaan työskenteli tosin useita komiteoita, jotka pyrkivät kulttuurin demokratisoinnin tavoitteisiin eri taidelaitosten toiminnan kehittämisessä).

Uusi kulttuuripoliittinen, kulttuuridemokratiaan ja kulttuuria demokratisointiin liittyvä näkemys, tuli dokumentoitua kulttuuritoimintakomitean mietintöön suomalaisella, lainsäädäntöä korostavalla tavalla. Käsitys lainsäädännön tarpeellisuudesta eri inhimillisen toiminnan sektoreilla liittyi 1970-luvun alun suomalaiseen malliin rakentaa hyvinvointivaltiota. Komitean jäsenten mukaan kysymys siitä, miten erilaiset kulttuuripalvelut tavoittaisivat eri kansalaispiirit tasapuolisemmin kuin aikaisemmin, voitiin parhaiten ratkaista organisoimalla kuntatason kulttuurihallinto. Monien kulttuuri- ja sivistyssektorien samanaikainen kehittäminen jätti kulttuuritoimintakomitealle hyvin kaupan hallinnollisen sektorin kulttuurihallinnon perustaksi.

Nummisen (1985, 62–64) mukaan komitealaitos on keskeinen kehittämisinstituutio suomalaisessa yhteiskunnassa mutta samalla myös erinomainen instrumentti kiusallisten asioiden hauraamiseksi. Sen olennainen puute liittyy jälkiseurantaan, ehdotusten toteuttamisen kontrollointiin. Kulttuuritoimintakomitea pyrki turvaamaan ehdotustensa toteuttamisen esittämällä työnsä jatkoksi idean kokeilutoiminnasta Keski-Suomen läänissä. Sen ideana olisi kokeilla komitean ehdottamien laki- ja asetusehdotusten toimivuutta käytännössä. Vaikka komitean ehdotusten saama vastaanotto oli yksimielinen ja positiivinen, se ei ollut innokas esimerkiksi lainsäätäjän taholta. Kokeilun uskottiinkin vakiinnuttavan ehdotukset toimivaksi käytännöksi ja lisäävän edellytyksiä lainsäädännölle.

Kokeilu oli kehittämistoimintaa, jossa erityisesti pyrittiin luomaan kanavia kokeilukuntien asukkaiden mielipiteiden välittymiselle. Tutkimukselliseksi lähestymistavaksi valittiin tämän lähtökohdan perusteella toimintatutkimus.

III KULTTUURITOIMINTAKOKEILU TOIMINTATUTKIMUKSENA

7. Toimintatutkimus yhteiskuntatieteissä

Kulttuuri- ja taidepolitiikka vakiinnutti asemansa suomalaisessa yhteiskunnassa 1970-luvulle tultaessa. Tärkeä edellytys oli oman hallinto-organisaation muodostuminen. Monia ongelmia ja haasteita oli kuitenkin olemassa. Kulttuuri- ja taidetoimintojen merkitys ihmisille tunnustettiin yleisesti ja näitä toimintoja arvostettiin. Pohdittiin, miten mahdollisuuksia harrastustoimintaan voitaisiin lisätä yleisesti, alueellisesti ja kohderyhmittäisesti. Keskustelun painopiste oli siirtynyt ammattitaiteen tukemisen edistämisestä taideharrastusten mahdollistamiseen kaikille kansalaisille. Pyrittiin luomaan kulttuuripalvelujärjestelmä ja sitä vastaava organisaatio.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun ideana oli hakea muotoja kulttuuripalveluille ja kokeilla niitä tuottavaa organisaatiota, kulttuurilautakuntaa, ja sen toimintaa sääteleviä laki- ja asetusehdotuksia. Tällainen lähtökohta on hyvin organisaatiokeskeinen ja alistaa ihmiset kuluttajiksi tilanteessa, jossa he itse ovat todellisia tuottajia. Kulttuuritoimintakokeilun seuranta-tutkimus käynnistyikin toimintatutkimuksena, jossa päätavoitteena oli saada ihmiset mukaan määrittelemään sen kulttuuri-toiminnan sisältöjä, jota kulttuurilautakunnat edistäisivät sekä aktivoida ihmisiä yleensäkin vaikuttamaan itseään koskevaan päätöksentekoon. Varsin yleisesti hyväksytty pyrkimys lisätä ihmisten kulttuuri- ja taideharrastuksia ja näin muuttaa ihmisten käyttäytymistä heidän vapaa-aikanaan tuli kokeilun tavoitteeksi. Tämä väljä tavoite tosin määriteltiin toimintatutkimuk-

sen peruseriaatteiden vastaisesti kokeiluun mukaan lähteneiden ulkopuolella.

Toimintatutkimus on saavuttanut vakiintuneen aseman yhteiskuntatieteissä. Myös muilla tieteenaloilla käydään toimintatutkimusta koskevaa keskustelua (esimerkiksi kasvatustieteessä ja humanistisilla aloilla). Toimintatutkimus nähdään ratkaisuna positivismiin ongelmiin yhteiskuntatieteissä.

Töttö (1982, 214) pitää toimintatutkimusta peruslähtökohdiltaan antiobjektivistisena eli sitä korostavana, että yhteiskunnallinen todellisuus rakentuu käytännöllisten subjektien toiminnasta ja sen merkityksistä. Tällöin yhteiskuntatiede edellyttää kommunikaatiosuhdetta teoreettisen ja käytännöllisen subjektin välillä, tieteen ja sen kohteen käsittämistä saman prosessin, yhteiskunnallisen käytännön momenteiksi ja sitä, että yhteiskunnallisten ilmiöiden selityksissä on otettava huomioon käytännöllisten subjektien toiminta ilmiötä uusintavana tekijänä.

Yhteiskuntatieteellisten selitysten ongelmallisuus on usein siinä, että ne liitetään joihinkin lainmukaisuuksiin, rakenteisiin ja funktioihin, ja muodostuu kuva, ettei ihmisten toiminta ole syytä siihen, mitä yhteiskunnassa tapahtuu ja ettei yhteiskuntaa voida muuttaa heidän toiminnallaan, vaan että muutos edellyttäisi jonkin ulkopuolisen, noista lainmukaisuuksista riippumattoman subjektin toimintaa (Töttö 1984, 214). Tällöin voidaan puhua objektivisista metodeista, jotka suhtautuvat kohteeseen ikäänkuin se olisi ulkoinen objekti vaikka todellisuudessa se ei sitä olekaan. Vastakohtana tälle ovat osallistavat menetelmät, joissa tutkimuskohde osallistetaan tutkimusprosessissa. Tämä osallistaminen on toimintatutkimuksen lähtökohta (Hall 1982, 33–34; Swantz 1979, 130–136). Toimintatutkimus on enemmän argumentatiivisen reflektion prosessi kuin hypoteesien testaamista.

Toimintatutkimuksen juuret ovat pyrkimyksissä, jotka kehittyivät sotien välisenä aikana. Toimintatutkijat kehittivät ja ”kokeilivat” muutostyön uusia menetelmiä ”kentän” kanssa. Toimintatutkimus-käsitettä on käytetty hyvinkin monenlaisesta tutkimuksesta. On vakiintunut omia koulukuntia, joissa toimintatutkimuksen käsite, tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusprosessi ovat erilaiset. Rapoport (1970, 499–513) esittää neljä eri perinteeseen nojaavaa koulukuntaa: (1) Tavistock-perinne, joka on lähtöisin Englannista ja kokosi yhteen psykologeja sekä antropologeja. Perinteeseen liittyy tutkimustoiminta sodan

aiheuttamien ongelmien yksilöllisiksi ratkaisuksi. Pääideana oli saada ihmiset auttamaan itse itseään yhteistyössä ”auttajien” kanssa. Tutkijoiden yhteisessä aikakauskirjassa ”Journal of Social Issues” käydään keskustelua hyvin moniulotteisen toimintatutkimuskäsitteen pohjalta. (2) Operationaalinen tutkimussuunta korostaa matematiikkaa, insinööritieteitä, fysiikkaa jne. Se käyttää hyväkseen matemaattisia malleja ja tietokoneohjelmia ratkaistessaan ongelmia, jotka liittyvät esimerkiksi teollisuuden päätöksentekoon, organisaatioiden kehittämiseen. Tämän perinteen menetelmälliset kehittelyt ovat saaneet jalansijaa Tavistock-perinteessä. (3) Ryhmädynaaminen perinne saa juurensa Lewinin tutkimustoiminnasta. Tutkimuksissa korostuvat yksilötason ja pienryhmien prosessit. Aikakauskirja ”Human Relations” välittää yhteiskuntatieteiden integraatioon pyrkivää tavoitetta. (4) Sovelletun antropologian suuntaus korostaa kulttuurin muutosta. Tämän perinteen tutkimusryhmien syntyminen voidaan ajoittaa vuoden 1941 Yhdysvaltoihin. Se sai siellä huomiota tutkiessaan sodan aikana mm. psykologista sodankäyntiä ja miehitettyjen alueiden hallintaa. Tämän tutkimusuuntauksen sisällä on myös työorganisaatioihin ja tuotavuuteen liittyvää tutkimustoimintaa. Tutkijoiden keskustelufoorumi on mm. aikakauslehti ”Human Organization”.

Toimintatutkimuksen koulukuntien erittely neljään eri ryhmään ei ole tyhjentävä eivätkä ryhmät ole tarkkarajaisia. On huomattava, että sodanjälkeinen tutkimustoiminta on nostanut uusia monitieteisiä toimintatutkimuksia, joiden kohdalla voidaan puhua omasta koulukunnastakin. Erityisesti kaksi tällaista on mainittava: Yhdyskuntatyön perinteeseen kiinnittyvä toimintatutkimus (radikaali toimintatutkimus) on ollut erityisesti esillä Pohjoismaissa. Tutkimuksen lähtökohtana on ns. vähäresurssisten ryhmien ongelmien ratkaiseminen yhdessä tutkitavien kanssa. On kysymys muutostyöstä ja ongelmaryhmien aktiivisuudesta, yhdyskuntatyöstä ja tutkimuksesta. Tämän perinteen teoreettiset kytkennät kiinnittyvät marxilaiseen ja ns. kriittiseen teoriaan sekä erityisesti aikuiskasvatuksen korostuksessa Freiren käsitteisiin (Levin 1987, 86).

Toista perinnettä edustaa antropologien yhdessä muiden tieteidenalojen edustajien kanssa tekemä ns. osallistava tutkimus. Esimerkkeinä voidaan mainita kehitysmaiden ongelmien ratkaisemiseen tutkimuskohteiden kanssa yhdessä pyrkineet tutkimuk-

set (esimerkiksi Jipemoyo- projekti).

Molempiin viimeksimainittuihin kiinnittyvät ne tutkimusideat, joita Töttö (1982) yleensä yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen ja Heinonen (1986) erityisesti sosiaalityön tutkimuksen kriittistä tutkimuskäytäntöä kehittäessään pitävät tärkeänä.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun tutkimus lähti liikkeelle Lewinin käsityksistä toimintatutkimuksesta. Tämä lähtökohta ja tutkimuksen kiinnittyminen osittain hallinnolliseksi kehittämistyöksi aiheutti monia ongelmia tutkimuksen periaatteiden noudattamisen osalta. Samat tekijät aiheuttavat yleensä Suomessa tehtyjen toimintatutkimusten ongelmat. Seuraavassa kootaan niitä ajatuksia, joita Lewin tai hänen työtoverinsa tai muut koulukuntansa edustajat toimintatutkimuksesta esittivät.

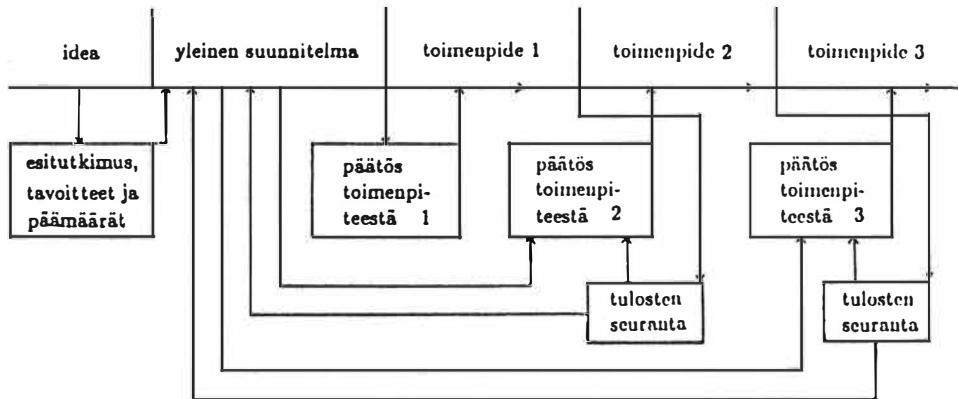
7.1. Kurt Lewin ja toimintatutkimus

Toimintatutkimuksen perinteitä haettaessa mainitaan yleensä Lewinin tutkimustoiminta 1930-luvun Yhdysvalloissa. Hänen tutkimuksensa ovat toimintatutkimuksen logiikkaa noudattavia. Ei-positiivistiseen traditioon nojaavaa tutkimuskäytäntöä Lewin ei kuitenkaan tutkimuksissaan tarkoittanut luoda. Positiivistisen tutkimuksen tieteelliset kriteerit (objektiivisuus, universaalisuus, reliabiliteetti- ja validiteettikriteerit) olivat niissä voimassa.

Toimintatutkimuksen klassikkona pidetään yleisesti Lewinin ruokatapatutkimusta USA:ssa. Tutkimuksen tavoitteet olivat yhteiskuntapoliittisia, terveystieteellisiä ja ”kansanhuollollisia”: oli perustettu ruokatapakomitea, jonka tuli tutkia ja antaa valtion viranomaisille ohjeita siitä, kuinka ihmisten ruokatuotteita muutettaisiin niin, että ne vastaisivat uuden ravitsemustieteen löytöjä (Lewin 1958).

Lewinin mukaan ruokatapoihin vaikuttavat kulttuuriset, psykologiset ja yhteiskunnallis-taloudelliset tekijät. Kentän kartoittamiseksi hän rakensi mallin ruuan kanavista (channels) pöytänsä. Näitä kanavia varten löydettiin portinvartijat, joihin muutostokokeilun kaikissa vaiheissa pyrittiin vaikuttamaan. Muutoksen aikaansaamiseksi ryhmä oli hyvin tärkeä samoin kuin sosiaalipsykologiset pienryhmäkokeet koe- ja vertailuryhmineen.

Toimintatutkimuksen etenemistä Lewin (1958, 200) kuvasi kaaviolla, jonka hän tulkitsi sopivan kaikenlaisen tavoitesuuntautuneen suunnittelun malliksi:

Kuvio 1. Toimintatutkimusprosessin eteneminen.

Prosessin kaikissa vaiheissa on tärkeitä tutkimuskohteen osallistuminen ja ryhmän toiminta ja päätöksenteko.

Lewin itse kirjoitti hyvin vähän toimintatutkimuksesta kesken jääneen tutkijan työnsä tähden, mutta monet hänen kollegansa täsmensivät hänen lähtökohtiaan ja julkaisivat niitä. Toimintatutkimuksen keskeiset piirteet ovat Lewinin käsitysten mukaan:

- *Kenttäteoreettinen lähtökohta (Lewin 1942, 60): asioita on tarkasteltava kenttänä ja kokonaisvaltaisesti sekä kiinnostuen tapahtumien dynaamisista prosesseista. Kun tapaukset tutkitaan kokonaisuudessaan, ei tarvita monia esimerkkejä. "Toisaalta keskiarvolapsella keskiarvo-tilanteessa ei ole mitään tekemistä todellisuuden kanssa" (Marrow 1969, 58-60).*
- *Muutoskokeilu: "instituutioiden kuvailemisesta ja asenteiden mittauksista meidän on edettävä "toimintatutkimukseen". Sillä vain kokeet, jotka koskevat muutosta ja jotka on suoritettu kontrolloiduissa olosuhteissa, voivat kertoa meille, mikä on niiden voimien vahvuus ja luonne, jotka estävät tai auttavat ryhmän elämän jonkun aspektin muuttamista" (Lewin 1944, 395).*
- *Ryhmäpätöksenteko: "yksilöllinen valistustyö ja äitien yksilöllisesti tekemät päätökset ruokailutottumusten muuttamisesta eivät johtaneet kovin hyvin tuloksiin. Sen si-*

jaan ryhmille annettu valistus, ryhmän keskustelu ja ryhmän tekemä päätös (painostusta pyrittiin tarkoin välttämään) yrittää muuttaa tapojaan johti merkittävään muutokseen (parhaimmillaan jopa 100 %).”

- *Tutkimus ja yhteiskunta: toimintatutkimuksen tavoitteena on auttaa yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisussa, auttaa luomaan parempaa maailmaa. Tällainen tutkimus ei ole ongelmatonta: ”Poliittiset johtajat ja vallassa olevat ryhmät saattavat luulla, etteivät he voisi toimia siten kuin haluavat toimia, jos he sekä muut ihmiset todella tietäisivät tosiasiat. He pelkäävät valtansa menettämistä. Siksi on tehtävä ero tutkimuksen ja politiikan muotoilemisen välillä... Pelätään myös, että tutkijat määräisivät käytännön työntekijöiden toimintaohjeet. He pelkäävät yhteiskuntatiedettä teknokratiana. Tämä luulo perustuu mahdollisesti käsitteeseen ”laki”, lainmukaisuus, joka yhteiskuntatieteissä on muotoa ”jos, niin”. Kuitenkaan tämänlaatuisesta lainomaisuudesta ei voida päätellä, mikä on oikea toiminta tietyssä paikassa, vaan se jättää diagnosoimalla pohjalta lukuisia toimintamuotoja harkittavaksi” (Lewin 1946, 212-213). Ryhmien välisiä suhteita koskevat asiat ovat potentiaalista dynamiittia. Tämän takia täytyy myös yhteiskuntatutkimuksen strategiassa ottaa huomioon tutkimukseen liittyvät vaarat (Lewin 1946, 212).*
- *Muutos tulee lähteä subjektista itsestään käsin ja tutkijan tulee sitoutua ongelmaan: ”Demokratian kehitys on tulos tietyistä kehitysprosesseista tietyissä olosuhteissa. Demokratia ei voi tulla ihmiseen ulkoapäin istutettuna tai ihmiseen vaikuttamisen kautta. Demokratian kehittymisen edellytyksenä on se, että ihmiset omaksuvat sen vapaaehtoisen ja vastuullisen osanottamisen oppimisprosessissa” (Lewin 1943, 38-40). ”Ulkoapäin annettu muutoksen ohjaus johtaa muutosvastarintaan, jonka välttämiseksi muutoksen pitäisi tapahtua subjekteista itsestään käsin... Se tosiasia, että muutos tarvitsee vahvistusta ulkoapäin näyttää niin ilmeiseltä välttämättömyydeltä, että se yleensä otetaan annettuna... opettajan täytyy olla kyllin älykäs manipuloidakseen subjekteja luulemaan, että he itse pyörittävät systeemiä. Tällöin olisi kysymys vain*

kunniallisemmasta, tehokkaammasta menetelmästä käyttä pakkoa... Vain jos uudet arvot on vapaasti omaksuttu ja jos ne vastaavat yksilön yliminää, aiheuttavat ne muutoksia yhteiskunnallisessa havaitsemisessa, jotka muutokset puolestaan ovat käyttäytymisen muuttumisen edellytys uudelleenkasvatuksen vaikutuksen kestävyydelle” (Lewin & Grabbe 1945, 65–66).

- *Tutkimuksen ja toiminnan yhteys: ”Analyysiprosessi lähtee jokaisen ryhmän erillisistä elämäntiloista jatkuen ryhmien yhteyksiin kokonaisessa sosiaalisessa kentässä ja päätyen koko kentän vaikutukseen ryhmän elämäntilassa. Tämä analyysiprosessi lähtee havainnon analyysistä päätyen ”toiminnan” analyysiin, lähtee subjektiivisesta päätyen objektiiviseen ja palautuu jälleen lähtökohtaansa” (Lewin 1947, 198). Tutkimuksen ja toiminnan yhteys on kiinteä ”Mitä tahansa ryhmän toimintaa tai yksilöllistä toimintaa hallitsevat seuraavanlaiset kausaaliset prosessit. Yksilöllinen havainnointi tai tietojen etsiminen – esimerkiksi arviointi – on yhteydessä yksilölliseen tai ryhmän toimintaan. Havainnoinnin sisältö tai tietojen etsiminen riippuu tavasta, jolla tilannetta muutetaan toiminnan avulla. Tietojen etsimisen tulos puolestaan vaikuttaa tai ohjaa toimintaa” (Lewin 1947, 199).*
- *Monitieteelliset lähtökohdat: ”Tutkittaessa yhteiskunnallisia ilmiöitä on tutkijan otettava huomioon kaikki oleelliset tekijät, vaikka hän ei vielä kykenisikään analysoida niitä kaikkia tyydyttävästi. Esimerkiksi ryhmäkokeiden tekeminen on eräs muoto yhteiskunnallisesta johtamisesta. Kaikki tekijät (yksityisten jäsenten persoonallisuus, ryhmän rakenne, ideologiat, kulttuuriarvot ja taloudelliset tekijät) on otettava huomioon. Ryhmäkokeilujen tekeminen johtaa siten luonnolliseen yhteiskuntatieteiden integraatioon ja pakottaa yhteiskuntatieteilijät näkemään todellisuuden ryhmäelämää määrittelevien tekijöiden totaliteettina (Lewin 1947, 193).*
- *Yleinen kiinnostus ryhmien välisten suhteiden parantamiseen, vähemmistöjen ongelmiin ja demokratian säilyttämiseen ja rakentamiseen (Lewin 1946, 213).*

Lewin ei aseta kyseenalaiseksi kokeellista menetelmää sosiaalitutkimuksen pääasiallisempänä muotona vaan pikemminkin

edellyttää sen käyttöä luonnollisissa tilanteissa ja sosiaalisissa muutoksissa. Tekniset vaikeudet kontrolliryhmän kokoamisessa ovat Lewinin mukaan ratkaistavissa.

Tutkijan rooli näyttäytyy perinteisenä, vaikka Lewin korostaakin tutkijan osallistumista ja sitoutumista ongelman ratkaisemiseksi tehtävään muutokseen. "Todellisuuden rajoja koskevan kysymyksen mystisyys voidaan murtaa tekemällä kokeita, experimenttejä. Käytännöllinen aspekti, "mukana tekeminen", "päälle katsomisen" sijasta saattaa aiheuttaa vallankumouksellisia muutoksia tieteellisissä käsitteissä" (Lewin 1947, 193). Näin pitkälle Lewin ei kuitenkaan itse tutkimusprosessin kehittämissä päässyt.

Hyvin tärkeitä Lewinille oli teorian ja käytännön yhteyden korostaminen. Yhteiskuntatieteellisessä toimintatutkimuksessa on erityisen kiinnostavaa tutkimuksen ja politiikan suhde. Lewin ei sano mitään siitä, kuka tutkimuksessa toimintapolitiikkaa muotoilee. Se itse asiassa voi olla kuka tahansa, poliittinen päätöksentekijä tai toimintatutkija. Mutta muotoilun rajat on tärkeitä hahmottaa: "Yhteiskuntatieteen edistymisen kannalta on tärkeää, että tiedostetaan siitä voitavan saada apua käytännön ongelmien ratkaisuun. Yhteiskuntatiede sinänsä ei kuitenkaan pakota kohti hyvää tai pahaa, kohti demokratiaa tai totalitarismia. Valinnan vastuu ja päätösvapaus jää joka tapauksessa. Yhteiskuntatieteilijän on tunnettava vastuunsa myös tämän suhteen" (Lewin 1946, 213). "Voidaan olettaa, että se laajuus, jolla yhteiskuntatutkimusta käännetään yhteiskunnalliseksi toiminnaksi riippuu asteesta, jolla tätä toimintaa eteenpäinviejät ovat mukana tosiasioiden etsimisessä, jolle toiminnan on perustuttava" (Lewin & Grabbe 1945, 68). Muutoksen aikaansaaminen voi tapahtua ja pääsääntöisesti tapahtuukin Lewinin mukaan tutkimuksessa mukana olevan ryhmän ulkopuolelta määräytyen.

Toimintatutkimus on yhdistelmä koetta ja sovellutusta. Pääajatus suuntautuu toimintaan, maailman muuttamiseen, tuoden samanaikaisesti edistystä tieteelliselle tiedolle. Ideaalina on se, että kansalaiset itse osallistuvat tutkimukseen (Marrow 1969, 215). Mutta Lewin ei ratkaise tutkimukselliseen lähtökohtaan liittyviä metodisia ongelmia.

7.2. Tieteelliset kriteerit toimintatutkimuksessa

Toimintatutkimuksen määritelmiä on eri tieteenaloilla esitetty monia. Ne ovat joukko strategisia väittämiä toimintatutkimuksesta. Kokoavasti toimintatutkimuksella voidaan ymmärtää lähestymistapaa, jossa tutkija yhdessä tutkittavien kanssa useiden eri menetelmien avulla analysoi tutkittavien arkielämäään liittyviä ongelmia, ongelmien synty- ja kehitysehtoja sekä ratkaisuvaihtoehtoja ja osallistuu ongelmien ratkaisemiseen tähtäävään muutostyöhön sekä sen analyysiin. Tutkimuksen kaikissa vaiheissa on tutkijan ja tutkittavien välinen aktiivinen kommunikaatio välttämätöntä.

Näin määritellen toimintatutkimuksen tieteenfilosofiset lähtökohdat voidaan kiinnittää esimerkiksi pragmatismiin, fenomenologiaan ja yleensä hermeneutiikkaan tai marxilaisuuteen. Lewinin tutkimustyö on toimintatutkimuksissa ollut eniten esillä. Myös viittaukset ns. Chicagon koulukunnan ja ns. utopistisocialistien tutkimuksiin ovat tuoneet joitakin perusperiaatteita toimintatutkimuksen kannalta. Selviä teoreettisia yhteyksiä voidaan hakea myös ns. kriittisen teorian edustajien käsityksistä. Freiren tai Gramscin ajatuksiin viitataan usein toimintatutkimuksissa. Dialektiikka laajasti ottaen on luonnollinen toimintatutkimukseen liittyvä teoreettinen viitekehys.

Toimintatutkimuksen määritelmät korostavat siis tutkijan ja tutkimuskohteen välistä dialogia. Lähtökohta on antiobjektivistinen. Perinteisen tutkimuksen tieteelliset kriteerit eivät voi toimintatutkimuksessa toteutua. (Voivatko ne yleensäkin yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa?) Moser (1975, 117–126) onkin esittänyt toimintatutkimukselle omia tieteellisiä kriteerejä, jotka tutkimuksissa tulisi olla täytetty, ettei päädyttäisi subjektivismiin ongelmiin. Hän nimeää kriteereiksi: (1) läpinäkyvyys, mikä tarkoittaa sitä, että kaikille tutkimukseen osallistuville tulisi olla mahdollista suorittaa koko tutkimusprosessi; prosessin funktiot, päämäärät ja metodit tuodaan selkeästi julki, (2) yhteensopiavuus merkitsee tutkimuksen ongelmien ja metodien yhteensopiavuutta; tutkimuksen dynaaminen lähtökohta asettaa tietojen keruulle vaatimuksia: metodien on oltava toimintatutkimuksen peruslähtökohtia noudattavia, tutkimustyön päämääriin sopivia, mikä merkitsee ns. objektivoivien metodien minimoimista, (3) tutkijan oma vaikutus on analysoitava; lähtökohtana on se,

että tutkija ei saa tietoisesti omaksua vaikutteita tietoja kerätessään, nämä vääristäisivät tuloksia. Toimintatutkimuksessa tutkija ei ole riippumaton. Tutkimusprosessi vaikuttaa häneen ja hän itse tapahtumaan. On tärkeätä, että toimintatutkimuksessa analysoidaan tutkijan roolia, hänen omaa vaikuttamistaan prosessiin ja hänen tiedostamisprosessiaan, koko kasvuprosessiaan toimintatutkimuksen aikana. Tutkijan rooliin kuuluu toimintatutkimuksissa paitsi käsitteiden ja metodien tuntemus myös kommunikaatiotaidot.

Nämä kolme kriteeriä ovat toimintatutkimuksen tieteellisen pätevyyden kannalta tärkeitä ja tukevat toimintatutkimuksen ominaislaatua ja -piirteitä eli sitä, että

- (1) toimintatutkimusta ei tehdä laboratorio-olosuhteissa,
- (2) toimintatutkimus on holistinen lähtökohdiltaan. Todellisuus nähdään monidimensioisena ja avoimuus suhteessa tutkimuskohteeseen on tärkeätä,
- (3) toimintatutkimus on arkielämän aktiviteetteihin orientoituvaa; kuten fenomenologinen sosiologia toimintatutkimus pyrkii pääsemään kiinni ihmisten arkielämän ilmiöihin, mutta ei pyri vain ymmärtämään arkielämää vaan aktiivisesti osallistumaan ihmisten kanssa muutostyöhön, todellisuuden muuttamiseen,
- (4) toimintatutkimus on dialogista tutkimusta, siinä korostuu kommunikaatioprosessi sekä tutkimuksellisen lähestymistavan antiobjektivistinen luonne (Moser 1981, 37–49).

Toimintatutkimuksen ominaispiirteet tulevat ehkä selkeimmin esiin, kun sitä verrataan muihin tutkimustyyppeihin. Erot liittyvät erityisesti tutkimuskohteen asemaan, tutkijan rooliin, tiedon hyväksikäyttöön ja tutkimusmenetelmien valintaan. Käyttäen lähtökohtana Moserin (1975), Hallin (1977, 6), Bellowsin (1953, 21) ja Eldenin (1981, 263) tyyppittelyjä voidaan tutkimusten erot esittää seuraavalla tavalla:

	Perustutkimus	Soveltava tutkimus	Toimintatutkimus (osallistava tutkimus)
Ongelmien muotoilu	Tutkija	Asiakas/ tutkija	Yhteisö, ryhmä (ne, joilla on kokemuksia ongelmasta), tutkija
Tutkimuksen päämäärä	Abstrakti, yleinen tieto	Kontekstiin sidottu, ratkaisuja hakeva	Paikallista, kontekstiin sidottua teoriaa
Metodien valinta	Teoreettinen analyysi, kokeellinen asetelma, tilastolliset analyysit Tutkija valitsee	Kvasikokeet, tilastolliset analyysit Tutkija valitsee	Laaja valikoima, haastattelut, muistiot, dokumentit, työpajat, draamat, videot, seminaarit. Prosessin aikana kehittyvät/uudistuvat Toimijat ja tutkija valitsevat
Tulosten analysoija	Tutkija (yksilöllinen)	Tutkija ja palautetta asiakkaalta (yksilöllinen)	Tutkija ja toimijat. Tulkinnassa mukana ongelmaan sitoutuneet
Tuotos	Tutkimusjulkaisu Artikkeli	Tutkimusraportti/ julkaisu	Muutoksia tilanteissa. Tiedon lisääntyminen Tutkimusraportteja/julkaisuja Artikkeleita
Tulosten käyttö	Tiedeyhteisö	Asiakas soveltaa usein satunnaisesti	Osallistujat soveltavat suoraan muutoksien aikaansaamiseksi
Tutkija/tutkittava-suhde	Teoreettikko-objekti	Asiantuntija-objekti	Kollega-kollega

Vastaavanlaisia tyypittelyjä esimerkiksi kategoriolla toimintatutkimus versus perinteinen tutkimus on esitetty useitakin. Ideaalityyppien muodostamisen ongelmat liittyvät tyyppien rakentamisen perustana olevan, toimintatutkimusta koskevan tiedon vähäisyyteen. Olennaista toimintatutkimuksessa ja samalla vaikeinta toteuttaa on kollektiivinen ongelmien muotoilu, tiedon keruu ja tulkinta, metodien elastisuus suhteessa tutkimuksen päämääriin ja tulosten hyväksikäyttäminen projektissa muutosten aikaansaamiseksi. Lewinin käsityksiin pohjautuva toimintatutkimus on edellä esitetyn tyypittelyn pohjalta lähempänä perus- ja soveltavaa tutkimusta kuin toimintatutkimusta.

8. Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu toimintatutkimuksena

Kulttuuritoimintakomitea ehdotti mietinnössään, että sen esityksiä kokeiltaisiin Keski-Suomen läänissä. Vastaavia kokeiluja oli liittynyt esimerkiksi peruskoulun ja sairausvakuutusjärjestelmän kehittämiseen.

Kokeilun tuli testata komitean tekemien kulttuurihallintoa koskevien ehdotusten toimivuutta käytännössä. Hallinnollisen kokeilun lisäksi käynnistettiin kokeilua, jossa tavoitteena oli ihmisten aktivoiminen kulttuuritoimintaan ja kulttuurityön menetelmien kehittäminen. Tältä osin kokeilu liittyi kulttuuridemokratian tavoitteeseen ja pyrki löytämään suomalaisia malleja animaatiotoiminnalle. Kaiken kaikkiaan kokeilulla pyrittiin saamaan aikaan muutoksia ihmisten käyttäytymisessä ja kuntien hallinnossa.

Perusteluiksi kokeilun alueen valinnalle komitea esitti, että Keski-Suomen lääni on ns. kehitysalue, jossa oli jo tehty kulttuuripoliittista tutkimusta, jossa toimi uusi taidekasvatuksen laitos ja jonka läänin taidetoimikunta oli vireä päätoimisine sihteerein. Keski-Suomen läänin taidetoimikunta oli jo aikaisemmin lähestynyt opetusministeriötä ja toivonut, että läänissä aloitettaisiin tutkimustoimintaa. Toimikunta oli itse teettänyt kartoituksia läänin taideoloista (Pöyhönen 1966; Lehtinen 1974) ja laatinut tutkimustietojen pohjalta oman painopisteohjelmansa. Kokeilun alueen valintaan oli eittämättä vaikutusta myös sillä, et-

tä komiteassa oli jäsenenä Keski-Suomen läänistä kotoisin ollut kulttuuripoliittinen vaikuttaja.

Kulttuuritoimintakomitean kokeilualuetta koskevasta ehdotuksesta heräsi julkisuudessa keskustelu, olisiko kokeilu tehtävä alueilla, joissa kulttuuritoiminnan edellytykset ovat hyvin vähäiset (Lappi, Kainuu) tai jossa kaksikielinen väestö toisi toimintaan omat erityiset ongelmansa. (Myöhemmin opetusministeriö myönsi Kristiinankaupungille erityisvaroja kulttuurikokeiluun). Keskustelua kokeilutoiminnan sisällöistä pyrkivät herättämään myös kirjastojen ja kansalais- sekä työväenopistojen edustajat, jotka olisivat nähneet mielekkäämpänä oman sektorinsa kehittämisen kunnan kulttuurikeskus-idean mukaisesti kuin uuden kulttuurilautakuntaan kiinnittyvän järjestelmän toteuttamisen.

8.1. Kokeilun suunnittelu

Opetusministeriö oikeutti kesäkuussa 1974 Keski-Suomen läänin taidetoimikunnan asettamaan työryhmän, jonka tuli laatia ehdotus kokeilun ohjelmasta, organisaatiosta ja kustannuksista. Samalla ministeriö esitti työryhmään jäseniksi opetusministeriön, taiteen keskustoimikunnan, Suomen kunnallisliiton ja Suomen kaupunkiliiton edustajat sekä Jyväskylän yliopistosta yhteiskuntapolitiikan laitoksen esimiehen, läänin taidetoimikunnan puheenjohtajan ja sihteerin. Työryhmän asettaminen oli hallinnollinen toimenpide, joka tulkittiin ensimmäiseksi askeleeksi kohti kulttuuritoimintakomitean ehdotusten vakiinnuttamista. Koko kokeilun aloittamisen kannalta oli hyvin tärkeää se, että silloinen kulttuuriministeri oli Keski-Suomen läänistä ja vaikutti aktiivisesti kokeilun käynnistymiseen.

Kun työryhmä järjestäytyi, tuli tieto, että myös Rantasalmen kunta oli saanut kulttuuritoimintakokeiluun osoitettuja määrärahoja opetusministeriöltä. Miksi kokeilu laajennettiin Rantasalmelle, sitä ei missään yhteydessä perusteltu. Toisaalta Rantasalmea ei voitu liittää Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilua koskevaan tutkimukseen. Sitä eivät kummatkaan osapuolet halunneet. Tilanne oli kokeilujen suunnitteluvaiheessa erityisen konfliktiherkkä: kumpikaan ei kertonut toisilleen kokeilunsa tavoitteista ja niihin liittyvistä toiminnoista. Keskisuomalaiset

kutsuivat Rantasalmelle valitun kulttuuriohjaajan asiantuntijakokoukseen, jossa keskusteltiin kokeilun lähtökohdista. Muuta yhteistyötä ei käynnistynyt.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilua suunnitellut työryhmä piti viisi kokousta, joista yksi oli laaja asiantuntijakokous. Siihen koottiin läänin taidelaitosten, kuntien, maakuntaorganisaatioiden, eri taidejärjestöjen ja harrastajajärjestöjen edustajia keskustelemaan kokeilutoiminnan lähtökohdista. Seuraavia strategisia lähtökohtia osanottajat pitivät tärkeinä:

- kokeilun lähtökohtana olisi oltava kuntien väestön sosiaalinen rakenne ja kuntien erilainen kulttuuri-ilme,
- kokeilussa ei tulisi luoda rinnakkaisia, tehtäväkuviltaan osittainkaan päällekkäisiä organisaatioita jo olemassaoleville organisaatioille,
- yhteistyötä jo olemassaolevien lautakuntien ja johtokuntien sekä kunnissa toimivien järjestöjen kanssa tulisi painottaa,
- on tärkeätä, että kokeilussa ”oikeat henkilöt ovat oikeilla paikoilla”; lyhyt kokeiluaika aikaansaa sen, että onnistuminen riippuu voimakkaasti toiminnassa mukana olevien henkilöiden persoonallisista ominaisuuksista,
- lapset ovat tärkeä kohderyhmä,
- harrastajien ohjaajien jatkuvaan puuttumiseen tulisi löytää ratkaisuja,
- kulttuuritoiminnan kannalta välttämättömät tilaongelmat olisi ratkaistava,
- kotiseututyöhön liittyvät toiminnot tulisi sisällyttää kokeilutoimintaan mukaan ja
- kulttuuritoiminnan tilastointia kuntatasolla tulisi kokeilussa kehittää.

Asiantuntijakokouksen jälkeen suunnittelutyöryhmä teki ehdotuksen kokeilun sisällön ja organisoinnin pääperiaatteista. Tarkkaa kokeiluohjelmaa ei laadittu.

8.1.1. Kokeilun pääperiaatteet ja kokeilukuntien valinta

Suunnittelutyöryhmä piti tärkeänä, että kokeilu tapahtuisi sekä lääni- että kuntatasolla ja elinkeinorakenteeltaan erityyppi-

sissä kunnissa. Kuntatason kokeiluun pyrittiin löytämään erilaiset kunnat seuraavien kriteerien mukaan: elinkeinorakenne, koulutusaste, ikärakenne, taajamaväestön osuus ‰:na kunnan asukkaista, muuttovoitto ja -tappio, kantokykyluokitus ja kulttuuritoimintaan käytetyt määrärahat.

Kriteerien pohjalta muodostettiin kuntatyypit ja valittiin niitä indikoivat kunnat: teollistunut alue (Jyväskylän maalaiskunta tai Jämsä-Jämsänkoski tai Äänekoski-Suolahti), hyvinvoipa maatalousvaltainen alue (Saarijärvi, Viitasaari, Keuruu tai Joutsa) ja haja-asutusalue (Kinnula, Kivijärvi, Hankasalmi, Konnevesi, Toivakka tai Leivonmäki). Keski-Suomen maakuntaliitto laati työryhmälle oman ehdotuksensa kokeilukunnista käyttäen kriteereinä samoja muuttujia kuin suunnittelutyöryhmäkin. Maakuntaliiton mukaan mielenkiintoisimmat kokeilualueet olisivat olleet Jyväskylän kaupunki, Jämsänkosken-Jämsän tai Äänekosken-Suolahden parikeskukset, Karstula, Saarijärvi tai Petäjävesi ja Viitasaaren seutukunnan kunnat Viitasaari, Pihtipudas tai Kinnula. Lisäksi Jämsänkosken ja Multian kuntien kulttuurilautakunnat ilmoittivat halukkuudestaan osallistua kokeilutoimintaan.

Valitessaan kokeilukuntia työryhmä pyrki löytämään ratkaisun, joka optimoisi eri lähtökohtia:

- elinkeino- ja yhteisörakenteeltaan erilaisia kuntia (teollistunut, hyvinvoipa- ja haja-asutusalue) tulisi olla kokeilussa mukana,
- Jyväskylän alue tulisi olla mukana,
- rahojen tulisi riittää mielekkääseen toimintaan, ts. komitean ehdottaman kulttuuritoimintalain tulisi olla voimassa kokeilukunnissa komitean ehdottamien säännösten mukaisesti eikä vain ”valtion tulo- ja menoarvion rajoissa”,
- kokeilukunnista tulisi löytää tutkimuksellisesti mielenkiintoisia ryhmiä ja
- kaikki kokeilukunnat eivät saisi olla kulttuuritoiminnoiltaan vähäisiä.

Työryhmän mukaan läänin kunnista Jyväskylän maalaiskunta, Kinnula ja Saarijärvi olivat erityyppisiä ja esitettyt kriteerit toteuttavia kuntia (liite 1). Jyväskylän maalaiskunta on teollistunut alue, muuttovoittokunta ja sijaitsee Jyväskylän kaupungin välittömässä läheisyydessä sitä ympäröiden, mikä tuo

kunnalle sekä etua että haittaa. Tutkimuksellisesti kiinnostavia kohteita olivat maalaiskunnassa Haapaniemen lähiö, joka omasi 1970-luvun puolivälissä lähiöille tyypilliset ongelmat, Tikkakosken varuskunta-alue vaihtuvine väestöineen ja Leppälahden kylä haja-asutusalueena urbaanissa kunnassa.

Saarijärven kunta edusti maatalousvaltaista, hyvinvoipaa kuntaa, jossa palveluelinkeinoissa toimivien osuus oli huomattava. Kunnassa on voimakasta taiteen harrastustoimintaa, useita taiteen alojen järjestöjä, mutta erot toimintamahdollisuuksissa kunnan eri alueiden välillä olivat suuret. Kunnan osoittama taloudellinen tuki kulttuuritoiminnoille oli ollut hyvin vähäistä. Tutkimuksellisesti mielenkiintoisia alueita olivat Mahlun kylä, jossa oli voimakasta järjestötoimintaa ja Lakomäen (Heinäpohjan) kylä, joka oli Mahlun vastakohta, moniongelmainen voimakkaan muuttotappion kokenut haja-asutusyhteisö. Erityisryhmäksi ajateltiin myös mustalaisia, mutta yhteisö purkautui ennen kokeilutoiminnan alkua.

Kinnulan kunta edusti haja-asutusaluetta, heikosti toimeentulevaa maatalousvaltaista kuntaa korkeine veroäyreneen. Teollisuuden palveluksessa on kunnan väestöstä hyvin vähäinen määrä. Yli 70 % asukkaista asuu haja-asutusalueella. Tutkimuksellisesti kiinnostavaa oli myös tieto, jonka mukaan kunnasta Ruotsiin lähteneitä oli paljon, mutta myös sieltä palanneita keskimääräistä enemmän, kun verrattiin koko lääniä koskevaan tilanteeseen. Kinnulassa vallitseva herätysliike, vanhalaestadiolaisuus, antoi omaa tutkimuksellista mielenkiintoa. Toimintakokeilun kohteeksi valittiin Urpilan kylä, joka oli kokeilun alkaessa ollut vasta kymmenen vuotta maitse yhteydessä Kinnulan keskukseen sekä vanhustentalossa asuvat vanhukset.

Ehdotetut kokeilukunnat suostuivat kaikki mukaan kokeiluun ja varaamaan toimintaan määrärahoja. Kunnanvaltuustoissa tai -hallituksissa ei kokeiluun liittymisestä paljoakaan keskusteltu. Kinnulassakin, jossa vastustusta oletettiin syntyvän, kokeiluun mukaanpääseminen nähtiin tärkeänä kunnan elinkeinopolitiikan kannalta.

Kokeiluun liittyviä ensimmäisiä toimenpiteitä kunnissa olivat kulttuurilautakunnan asettaminen ja sen alaisuuteen kulttuuri-ohjaajan valitseminen. Kokeilumäärärahoista myönnettiin kunnille kantokykyluokan mukaan määräytyvä avustus kulttuurilautakunnan tiettyihin toimintamuotoihin sekä avustus (70 %

palkkauskustannuksista) kulttuuriohjaajien palkkaukseen.

8.2. Kulttuuritoimintakokeilun aloittaminen

Päätös Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeiluun varatuista määrärahoista tuli keväällä 1975. Kokeilun suunnittelu ja toteuttaminen alkoi kesällä 1975. Sitä varten asetettiin johtoryhmä.

8.2.1. Johtoryhmä ja sen rooli

Kulttuuritoimintakokeilun johtoryhmä toimi kokeilua koordinoivana ja läänitason kokeilua organisoivana elimenä. Se esitti toivomuksiaan kuntiin päin niiden valitessa kulttuuriohjaajia ja suunnitellessa toimintoja. Varsinaisia virallisia tehtäviä johtoryhmällä oli muutamia: kokeilukuntien talousarvioiden, toimintasuunnitelmien ja toimintakertomusten hyväksyminen ja lähettäminen opetusministeriöön yhteisenä kokeilun toimintasuunnitelmana tai -kertomuksena. Johtoryhmä toimi kuntien ja opetusministeriön välillä informoijana ja yhteydenpitäjänä.

Johtoryhmän kokoonpano taustaryhmineen oli seuraava:

- apulaisprofessori Veikko Anttila, puheenjohtaja, Keski-Suomen läänin taidetoimikunta,
- kulttuuriasiainneuvos Risto Kivelä, varapuheenjohtaja, taiteen keskustoimikunta (opetusministeriö),
- opettaja Reino Hakkarainen, 12.7.1977 alkaen opettaja Tapani Seisko, Kinnulan kunta,
- maanviljelijä Taito Leppämäki, Saarijärven kunta, Mahlun nuorisoseura ja useat muut järjestöt,
- professori Leo Paukkunen, Jyväskylän yliopisto,
- toimistonhoitaja Väinö Tervo, Jyväskylän maalaiskunta,
- kulttuuriasiainneuvos Paula Tuomikoski, opetusministeriö,
- asiantuntijajäsenenä tutkija ja kuntien kulttuuriohjaajat sekä
- sihteerinä ensimmäisenä kokeiluvuotena läänin taidetoimikunnan sihteerit Katri Suvikorpi ja Seijaliisa Vikström

sekä myöhemmin Seppo Patrikainen, Keski-Suomen maakuntaliitto.

Ensimmäisissä kokouksissaan johtoryhmä määritteli omaa rooliaan: se ei pyrkisi ohjaamaan toimintaa vaan olemaan kuntien tukena kokeilutoimintaa käynnistettäessä ja omaksumaan melko passiivisen seurailijan roolin. Johtoryhmän työpanos olikin vain kokeilun ensimmäisenä vuotena (syksyllä 1975) voimakasta. Tuolloin pidettiin kaikkiaan kymmenen kokousta. Johtoryhmä laati mallin kulttuuriohjaajien toimien aukijulistamisesta, valitsi tutkimuksen kannalta tärkeät vertailukunnat kaikille kokeilukunnille, laati läänitason kokeilusuunnitelman, piti jälleen laajan asiantuntijakokouksen ja keskusteli vuoden 1976 toimintamäärärahoista.

Keskustelu toimintaan saatavista kokeiluvaroista antoi kunnille käsityksen siitä, kuinka suurin määrärahoihin valtio tulisi kokeiluun mukaan. Kokeilun lain mukaan kuntien olisi pitänyt saada valtionosuutta kantokykyluokkaan sidottu määrä lautakuntien tietyistä toimintamenoista. Mutta jo ensimmäisenä kokeiluvuotena kunnat saivat havaita valtion toteuttavan oman osuutensa kovin huonosti. Vaikka kunnat myönsivät kulttuurilautakunnilleen lähes niiden esittämät toimintavarat, valtio ei tullutkaan täysimääräisin toimintamäärärahoihin kokeiluun mukaan. Kuntien oma rahoitusosuus oli kokeilun alusta lähtien suurempi kuin kokeiltavana ollut lakiehdotus olisi edellyttänyt.

Kun analysoidaan johtoryhmän toimintaa, on välttämättä kiinnitettävä huomiota niihin organisaatioihin ja ryhmiin, joihin sillä oli yhteyksiä ja jotka näin välillisesti tai suoraan vaikuttivat tai pyrkivät vaikuttamaan kokeilutoimintaan.

Johtoryhmän yhteydet läänin taidetoimikuntaan olivat kiinteät. Johtoryhmän puheenjohtaja oli taidetoimikunnan puheenjohtaja. Myös sihteeri oli aluksi johtoryhmällä ja toimikunnalla yhteinen. Läänin taidetoimikunta oli kokeilua lääniin esittämässä. Kokeilukuntien valinnan jälkeen yksittäiset toimikunnan jäsenet ilmaisivat kriittisiä kannanottoja kokeilua kohtaan, koska heidän esittämänsä kunta ei päässyt kokeiluun mukaan. Taidetoimikunnan jäsenet saivat kulttuuritoimintakokeilun johtoryhmän kokousasiakirjat tiedokseen ja sen lisäksi kokouksissaan informaatiota kokeilun etenemisestä.

Läänin taidetoimikunta oli joustava yhteistyökumppani, joka johtoryhmän pyynnöstä laaditutti erilaisia selvityksiä (esimer-

kiksi läänin harrastajaohjaajien tarpeesta) ja yhdessä johtoryhmän kanssa rahoitti läänitason kokeilutoimenpiteitä. Toimikunta delegoi johtoryhmälle esimerkiksi lausuntopyyntöihin vastaamisen asioissa, joissa toimikunta arveli johtoryhmän olevan asiantuntijan.

Johtoryhmän yhteydet opetusministeriöön olivat suorat. Ministeri oli Keski-Suomesta ja kaksi opetusministeriön virkamiestä oli johtoryhmän jäsenenä. Muut yhteydet jäivät keskusteluihin määrärahojen anomisen yhteydessä ja kirjeisiin, joissa ilmoitettiin varatuista määrärahoista tai hyväksytyistä työsuojelmuksista.

Kokeilun aikana kuormitti opetusministeriön ja johtoryhmän suhteita muutama konfliktitilanne. Kaikissa kokouksissa, joissa johtoryhmä käsitteli talousarvioita, se arvosteli ministeriötä siitä, ettei valtio omalta puoleltaan noudattanut kokeiltavana olleita säädöksiä. Pohdittiin, mihin kysymyksiin kokeilu saamillaan resursseilla pystyisi vastaamaan tai voisiko enää edes puhua ehdotetun lainsäädännön kokeilemisestä.

Kokeilun historian kiivain kokous pidettiin vuoden 1977 lopulla, kun opetusministeriön edustajat ilmoittivat, ettei kokeilutoimintaa rahoitettaisi enää vuonna 1978. Johtoryhmän keski-suomalaiset jäsenet vetosivat aikaisempiin päätöksiin kokeilun kestosta ja saivat esityksensä kokouksessa päätökseksi. Opetusministeriö vähensi kuitenkin kunnille osoitettuja toimintamäärärahoja ja vaikeutti täysipainoisen toiminnan suunnittelua.

Kolmas konfliktitilanne syntyi, kun opetusministeriö asetti kulttuuritoimintatyöryhmän ennen kokeilun päättymistä. Työryhmän tehtävänä oli laatia hallituksen esityksen muotoon ehdotus laiksi ja asetukseksi kuntien kulttuuritoiminnan järjestämisestä. Työryhmän jäseneksi ei päässyt yhdenkään kokeilukunnan edustaja. Johtoryhmän jäsenenä toiminut opetusministeriön virkamies oli työryhmän sihteeri ja yhteydenottojen jälkeen kesken työryhmän työskentelyn myös kokeilun tutkija tuli sihteeriksi.

Työryhmän nimeäminen kesken kokeilun ja ilman kokeilukuntien edustusta osoittaa tutkimuksen ja hallinnon suhteen problemaattisuutta. Tutkimuksia käynnistetään vastaamaan hallinnon tietotarpeeseen, mutta hallinnolliset toimenpiteet ongelmien ratkaisemiseksi tehdään usein ennen tutkimusten tulosten valmistumista.

Johtoryhmän yhteydet kokeilukuntiin perustuivat henkilöyhteyksiin ja henkilöedustuksiin. Kokeilukunnista valitut kunnanhallitusten nimeämät edustajat kuuluivat johtoryhmään ja puhevaltaisina myös kulttuuriohjaajat. Kunnan edustajien toiminta johtoryhmän kokouksissa kiinnittyi lähinnä oman kunnan edun (taloudellisen) valvontaan. Kuntien johto kommunikoi johtoryhmän puheenjohtajan kanssa.

Johtoryhmän sisällä ei kokeilun aikana muodostunut kiinteitä etujaan valvovia ryhmiä (esimerkiksi paikallistason vs. opetusministeriön edustajat), joiden kesken olisi vallinnut ristiriitoja. Tämän selittää osittain puheenjohtajan persoonallisuus osittain johtoryhmän omaksuma rooli. Riidat käytiin kunnissa.

Johtoryhmän konkreettinen toimintaan vaikuttaminen näkyi kokeilun aikana toimintasuunnitelmien yhteydessä käydyissä keskusteluissa ja kuntien kulttuuriohjaajien valinnoissa. Varsinkin Jyväskylän maalaiskunnassa keskustelu ohjaajan valintaprosessin aikana oli kiivasta ja johtoryhmänkin yksittäiset jäsenet osallistuivat siihen. Kiista oli puoluepoliittinen mutta myös arvovaltasidonnainen. Ohjaaja valittiin äänestyksen jälkeen. Muissa kunnissa ohjaajat valittiin yksimielisellä päätöksellä.

Kokeilutoiminnan rikastamiseksi johtoryhmä solmi konsultaatiosuhteita erilaisiin organisaatioihin: esimerkiksi tilastokeskukseen kulttuuritilastoinnin kehittämiseksi, SEKL:iin elokuvakoulutusta koskevista asioista, värineuvostoon maisemanhoitosuunnitelmien yhteydessä tehtyjen talojen värityssuunnitelmien takia, alueen taidelaitoksiin aluetoiminnan kehittämiseksi ja maa-kuntaliittoon kulttuuripoliittisen ohjelman laatimisessa.

8.2.2. Kokeilukuntien rooli

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun lähtökohtaan kuului, että toiminnan suunnittelun ja toteutuksen painopiste oli kunnissa. Se merkitsi kulttuuriohjaajien, kulttuurilautakuntien ja kunnista valittujen erityisryhmien tai kylien työtä ja toimintaa. Kokeilukunnat olivat erityyppiset ja kunkin kunnan toivottiin kokeilutoiminnassaan lähtevän kuntaansa karakterisoivista piirteistä.

Ennen kulttuuritoimintakokeilun aloittamista tehtiin Keski-

Suomen läänissä tutkimus, jossa selvitettiin kunnissa olevat taidjärjestöt, harrastajaryhmät, järjestetyt taidetilaisuudet, taidetoimintoihin mahdolliset tilat sekä kuntien ja läänin taidetoimikunnan kulttuuritoimintoihin osoittamat määrärahat (Lehtinen 1974). Selvitys osoitti, että se maaperä, jolle kokeilutoiminta rakentuisi, oli kokeilukunnissa erilainen.

Kinnula osoittautui kunnaksi, jossa kulttuurijärjestöjen toiminta oli vähäistä, jossa taiteen ryhmätoiminta oli hyvin vähäistä (kirkkokuorokaan ei vuonna 1974 toiminut), mutta jossa kulttuurilautakunnalla oli muihin pieniin kuntiin verrattuna kohtuulliset määrärahat (vuonna 1974 noin 10 650 markkaa eli noin 4.6 mk/asukas). Aktiivisuutta taiteen alueella osoitti myös se, että kinnulalaisia taideharrastajia oli hakijoina, kun läänin taidetoimikunta ensimmäistä kertaa myönsi avustuksia taiteiden edistämiseen läänin alueella.

Saarijärvi oli taidetoiminnoiltaan, harrastajamääriltään ja kulttuurijärjestöjen toiminnan kannalta hyvin aktiivinen, mutta kulttuurilautakunta toimi vähäisin määrärahoihin (Vuonna 1974 noin 4700 markkaa eli noin 0.4 mk/asukas). Läänin taidetoimikunnan avustuksia saarijärveläiset olivat hakeneet ja saaneet keskimääräistä useammin kuin läänin muiden maalaiskuntien asukkaat.

Myös Jyväskylän maalaiskunnassa oli voimakasta taideharrastusta. Kunnan erityisongelmaksi koettiin kunnan jakautuminen useaan voimakkaaseen keskukseen. Kulttuurilautakunnan määrärahat olivat vuonna 1974 läänin suurimmat (42 810 markkaa, 1.9 mk/as.). Suhteessa toimintaan sekä taiteen harrastajien ja taiteilijoiden määriin tuli maalaiskunnasta läänin taidetoimikunnalle kovin vähän anomuksia.

Kun kokeilutoiminta vuonna 1975 alkoi, se merkitsi päätoimisen kulttuuriohjaajan palkkaamista ja toimintavarojen myöntämistä kulttuurilautakunnille. Taulukko 2 kertoo, miten varat kokeiluvuosina kunnittain jakaantuivat ja mikä oli valtion myöntämän määrärahan suuruus.

Taulukko 2. Kokeilukuntien valtionavunalaiset menot ja valtionavut vuosina 1975–1978 (mk)

JYVÄSKYLÄN MAALAIKUNTA				
	1975	1976	1977	1978
1. Kulttuuriohjaaja	6 593.22	30 001.82	36 042.25	40 028.64
2. Tilapäiset ohjaajat	3 870.38	22 273.83	29 807.60	32 122.56
3. Vuokrat ja vuokra-arvot			450.00	250.00
4. Kulttuurijärjestöjen avustukset	740.00	19 226.64	10 085.68	16 000.00
5. Kulttuuritilaisuuksien järjestäminen	12 657.51	34 945.00	21 329.58	15 716.74
6. Kuljetukset	2 619.88	11 628.00	7 961.97	11 935.12
7. Kulttuurilautakunnan toiminnasta aiheutuneet matkakustannukset	2 558.68	5 154.77	6 494.07	8 692.47
8. Taideohjaajien koulutus				
9. Ympäristöhoitosuunnitelmat				
10. Muut menot				
Valtionapuun oikeuttavat menot:				
- ohjaajan palkka	6 593.22	30 001.82	36 042.25	40 028.64
- kokeilutoiminta (2-10)	22 446.45	93 228.24	76 128.90	84 716.89
yhteensä	29 039.07	123 230.06	112 171.15	124 745.53
Valtionavun määrä:				
- ohjaajan palkka (70 %)	4 614.83	21 001.27	25 229.58	28 020.05
- kokeilutoiminta 55-80 %	12 345.55	30 958.73	32 190.42	38 149.95
- lisäavustus		8 204.20	11 580.00	5 800.00
yhteensä	16 960.38	60 164.20	69 000.00	71 970.00
Kokeiltujen säädösten mukaisen ja saadun valtionavun erotus		72 276.80	70 906.92	78 850.18
		60 164.20	69 000.00	71 970.00
		12 112.60	1 96.92	6 880.18

jatkuu...

jatkoa

	KINNULA			
	1975	1976	1977	1978
1. Kulttuuriohjaaja	6 141.00	28 749.50	29 818.00	34 739.56
2. Tilapäiset ohjaajat	1 050.00	7 391.00	23 739.00	19 666.22
3. Vuokrat ja vuokra-arvot	-	-	-	-
4. Kulttuurijärjestöjen avustukset	5 000.00	4 000.00	3 500.00	15 619.30
5. Kulttuuritilaisuuksien järjestäminen	18 389.55	44 448.00	43 954.00	34 372.32
6. Kuljetukset	3 343.00	13 304.00	4 670.53	4 670.53
7. Kulttuurilautakunnan toiminnasta aiheutuneet matkakustannukset	1 642.99	781.00	301.00	1 125.00
8. Taideohjaajien koulutus				
9. Ympäristöhoitosuunnitelmat				
10. Muut menot				
Valtionapuun oikeuttavat menot:				
- ohjaajan palkka	6 141.00	28 749.50	29 818.00	34 739.56
- kokeilutoiminta (2-10)	26 082.54	59 963.00	84 798.00	75 453.37
<hr/> yhteensä	<hr/> 32 223.54	<hr/> 88 712.50	<hr/> 114 616.00	<hr/> 110 192.93
Valtionavun määrä:				
- ohjaajan palkka (70 %)	4 298.70	20 124.65	20 872.60	24 317.69
- kokeilutoiminta 55-80 %	20 866.03	30 965.35	35 667.40	40 252.31
- lisäavustus		5 940.14	11 460.00	5 800.00
<hr/> yhteensä	<hr/> 25 164.73	<hr/> 57 030.14	<hr/> 68 000.00	<hr/> 70 370.00
Kokeiltujen säädösten mukaisen ja saadun valtionavun erotus	68 095.05	88 711.00	84 678.35	
	57 030.14	68 000.00	70 370.00	
	<hr/> 11 064.91	<hr/> 20 711.00	<hr/> 14 308.35	

jatkuu...

SAARIJÄRVI

	1975	1976	1977	1978
1. Kulttuuriohjaaja	9 011.30	29 955.08	30 632.54	33 722.00
2. Tilapäiset ohjaajat	5 807.35	15 839.20	21 121.77	9 631.00
3. Vuokrat ja vuokra-arvot		709.50	1 810.50	1 315.00
4. Kulttuurijärjestöjen avustukset		13 799.88	25 228.60	26 157.00
5. Kulttuuritilaisuuksien järjestäminen	5 080.88	11 120.74	19 479.99	13 153.00
6. Kuljetukset	1 110.70	3 676.00	3 537.88	4 287.00
7. Kulttuurilautakunnan toiminnasta aiheutuneet matkakustannukset	673.80	2 796.09	1 130.39	1 559.00
8. Taideohjaajien koulutus		1 530.00	1 029.52	773.00
9. Ympäristönhoitosuunnitelmat		1 861.18	8 885.40	11 491.00
10. Muut menot	6 180.45			
Valtionapuun oikeuttavat menot:				
- ohjaajan palkka	9 011.30	29 955.08	30 632.54	33 722.00
- kokeilutoiminta (2-10)	18 853.18	51 332.59	82 224.05	68 366.00
yhteensä	27 864.48	81 287.67	112 856.59	102 088.00
Valtionavun määrä:				
- ohjaajan palkka (70 %)	6 307.91	20 968.56	21 442.77	23 605.00
- kokeilutoiminta 55-80 &	15 082.54	30 911.44	36 597.23	43 335.00
- lisäavustus		7 520.00	11 960.00	5 800.00
yhteensä	21 390.45	59 400.00	70 000.00	72 740.00
Kokeilujen säädösten mukaisen ja saadun valtionavun erotus	62 034.63	87 222.01	78 298.00	72 740.00
	2 634.63	17 222.01	5 558.00	

Valtio ei tullut kokeiluun mukaan kokeiltavien säädösten vaatimissa puitteissa. Erityisen suuret erot olivat Kinnulan kunnassa, jossa kunta varasi kokeiluun yllättävän suuret määrärahat. Kinnulan kohdalla muutokset kokeilun ja sitä edeltäneen ajankohdan välillä olivatkin huomattavat. Määrärahat kulttuuritoiminnan edistämiseen olivat asukasta kohti laskettuna 18.20 markkaa, kun vastaava luku ennen kokeilua oli alle 5 markkaa/asukas ja muissa kokeilukunnissa kokeilun aikanakin alle kolme markkaa/asukas.

Taulukko osoittaa myös, että ensimmäinen kokeiluvuosi, vuosi 1976, oli lähinnä kulttuuritilaisuuksien järjestämistä Jyväskylän maalaiskunnassa ja Kinnulassa. Sen jälkeen lisääntyivät tilapäisten taideohjaajien palkkaamiseen tarkoitetut määrärahat. Saarijärven kokeilutoiminnan omaleimaisuus näkyy kulttuurijärjestöjen avustuksiin käytettyjen määrärahojen suuruudessa.

Siellä korostui myös taideohjaus, jonka lisäksi järjestettiin taideohjaajien koulutusta.

Kuljetuksiin käytettiin kunnissa lukuunottamatta Kinnulan kuntaa kovin vähän varoja. Kinnulassa toiminnan painottuminen kerho- ja kurssitoimintaan nosti kuljetusmäärärahoja vuonna 1977.

Kulttuuriohjaajien ja kokeilukuntien eri hallintokuntien, järjestöjen sekä harrastajien aktiivisuus oli ratkaisevaa kokeilutoiminnalle. Kuntien asukkaiden saaminen kokeiluun mukaan määrittelemään ja ideoimaan kulttuuritoiminnan sisältöjä oli tärkein kulttuurilautakuntien ja kulttuuriohjaajien työn tavoite. Kokeilun alussa ohjaajat pyrkivät luomaan kontakteja erilaisiin erityisryhmiin ja kunnan eri alueiden asukkaisiin. Tavoitteena oli löytää jokin jo toimiva järjestö tai ryhmä, jonka kanssa yhteistyössä kulttuuritoimintoja alueella ideoitaisiin. Kontaktinotto sai usein aikaan esimerkiksi kylätoimikunnan organisoitumisen. Toimikunnasta tuli kulttuurilautakunnan tärkeä yhteistyökumppani.

Kunnan kulttuurilautakunta vastasi alaisensa kulttuuriohjaajan kanssa toimintojen suunnittelusta. Kokeilukuntien lautakuntien jäsenet olivat puoluepoliittisesti valittuja niinkuin he ovat yleensä kunnallisissa lauta- ja johtokunnissa. Jäsenten lisäksi näytti olevan se, että he olivat taiteenharrastajia (olivat ainakin joskus olleet) tai jonkin kulttuurijärjestön jäseniä tai koulu-, kansalais- ja työväenopistosektorin edustajia. Kovin tärkeänä lautakuntaa ei luottamuspaikkoja jaettaessa pidetty.

Yhdessä kokeilukunnista lautakunnan jäsenet mielsivät itsensä eri taiteenalojen edustajiksi. Tämä lähtökohta näytti hyvin konfliktialttiilta.

Lautakunnat kokoontuivat kerran kuukaudessa ja työskentelivät jaostoihin ja/tai työryhmiin jakautuneena. Lautakuntien suunnittelemaa ja toteuttamaa toimintaa nimitetään tässä ”viralliseksi kulttuuritoiminnaksi”, koska se toteutetaan pääosin kunnan työntekijöiden toimesta ja kunnan varoin.

Mitä sisältöjä ”virallinen kulttuuritoiminta” sai ja mitkä tahot tunsivat itsensä sen uhkaamiksi? Suhteet kunnan muihin kulttuuritoimintoihin järjestäviin organisaatioihin (nuoriso-, raittius-, liikunta- ja kotiseutulautakunnat, opistojen johtokunnat jne.) olivat erityisen konfliktipitoiset koko kokeilun ajan. Myös vapaaehtoisjärjestöt (omaehtoista kulttuuria kantavat ryhmät) ko-

kivat ”virallisen kulttuuritoiminnan” oman toimintansa kilpailijana. Se, mitä järjestöt olivat tehneet vapaaehtoistyönä, tuli nyt virkamiehen ohjelmoimana ja toiminnassa mukana oleville maksettiin vielä palkkioita. Muiden kuin oman ala- ja osakulttuurin vaikuttaminen ”viralliseen kulttuuriin”, nähtiin reaalisenä ongelmana. Vielä on todettava, että kuntien asukkaiden suhde kokeilutoimintaan oli aluksi hyvin ambivalentti: toisaalta sen ymmärrettiin lisäävän ihmisten viihtyvyyttä mutta toisaalta vievän ”yhteisiä veromarkkoja” tärkeimmistä asioista (terveydenhoito, työnsaanti jne.) pois.

Kun seuraavassa analysoidaan kuntien kokeilutoiminnan sisältöjä, ovat keskeisiä kysymykset, mitä mahdollisuuksia kuntien asukkailla oli osallistua toimintojen kehittelyyn ja nousivatko kunnissa olemassaolevat osakulttuurit esiin kokeilutoiminnassa vai muodostuiko lautakunnan toiminnasta oma itsenäinen ”virallisen kulttuuritoiminnan” saareke, jota on vaikea identifioida kokeilukuntiin ja joka oli kaikissa kunnissa lähes samansisältöinen.

8.3. Tutkimusongelmat ja tutkimusmenetelmät

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu toimintatutkimuksena kiinnittyi Lewinin käsityksiin toimintatutkimuksesta. Tavoitteena oli kehittää ja analysoida keinoja ihmisten taidetoimintojen lisäämiseksi sekä kokeilla kulttuuritoimintakomitean (1974:2) esittämien säädösehdotusten toimivuutta käytännössä. Lewiniläinen lähtökohta merkitsi menetelmällisiä valintoja: tutkimuksen asetelma oli koe kokeilu- ja vertailukuntineen. Yksittäiset menetelmälliset ratkaisut tehtiin tutkimusprosessin kuluessa ja menetelmien valinnassa pyrittiin yhteensopivuuteen tutkimuksen päämäärien ja tutkimusongelmien kanssa. Seuraavassa eritellään toimintatutkimuksen yksittäiset ongelmat, jotka muotoutuivat tutkimusprosessin aikana sekä ne tutkimusmenetelmät ja -aineistot, joilla kyseisiin ongelmiin haettiin vastauksia. (Tutkimusaineistosta tarkemmin liitteessä 12.)

1. Millaiseksi muotoutui kulttuurilautakunnan alaisen työntekijän tehtäväalue?

Menetelmät ja tutkimusaineisto:

- Kysely kaikille maamme päätoimisille kulttuurilautakuntien alaisille työntekijöille vuonna 1977
- Kokeilukuntien kulttuuriohjaajien kokeilun alussa pitämät päiväkirjat
- Kulttuuriohjaajien haastattelut puolivuositain
- Kysely kunnissa toimiville järjestöille
- Havainnointi.

2. Mitkä tekijät vaikuttavat ihmisten taideharrastuksiin? Lisääntyivätkö taideharrastuksiin osallistumisen mahdollisuudet kunnissa kokeilun aikana? Lisääntyivätkö ihmisten taideharrastukset kokeilun aikana? Mitä kulttuuriesteitä voitiin kokeilun aikana poistaa? Millä keinoin harrastustoiminta lisääntyi? Muuttuivatko ihmisten mielipiteet kulttuuripoliittisista kysymyksistä kokeilun aikana?

Menetelmät ja tutkimusaineisto:

- Postikyselyt otoksille kokeilu- ja vertailukuntien väestöstä ennen ja jälkeen kokeilun. Kokeilun jälkeen postikysely lähetettiin kahdelle kokeilukunnista poimitulle otokselle: vuonna 1975 poimitulle otokselle ja vuonna 1978 poimitulle uudelle otokselle
- Kulttuuritoimintojen inventointi kokeilu- ja vertailukunnissa ennen kokeilun aloittamista ja kokeilun jälkeen lautakuntien toimintakertomusten pohjalta
- Kyselylomakkeilla koottu palaute erilaisista kokeilukunnissa järjestetyistä tilaisuuksista
- Haastattelut, jotka kohdistuivat tilaisuuksien järjestäjiin, kurssien ohjaajiin ja kulttuuriohjaajiin sekä yksittäisiin osanottajiin
- Taidelaitosten aluetoiminnan havainnointi vuoden 1976 aikana ja esityksien yhteydessä kyselylomakkeilla koottu palaute
- Tilaisuuksien havainnointi.

3. Syvennysanalyysi, jossa erityiskysymyksenä oli, kuinka taideharrastuksiltaan passiiviset ryhmät saadaan toimintaan mukaan. Mitä merkityksiä ihmiset antoivat kulttuurin ja taiteen käsitteille ja miten nämä merkitykset kokeilun aikana muuttuivat? Mitkä tekijät liittyvät kulttuuritoimintaan aktivointiin?

Menetelmät ja tutkimusaineisto:

- Vuosittaiset ruokakuntakohtaiset haastattelut kylissä ja erilaisten erityisryhmien parissa
- Aktivointitoiminnan käynnistyessä haastatteluja kylätöimikuntien kokouksissa, kylillä järjestetyissä tilaisuuksissa
- Havainnointia tilaisuuksissa
- Toimintoja suunnitelleiden ryhmien kokousten pöytäkirjojen ja muistioiden analysointi
- Keskustelut kuntien eri sektoreiden työntekijöiden kanssa.

4. Kuinka kulttuuritoimintakomitean esittämät laki- ja asetus ehdotukset toimivat kokeilukunnissa?

Menetelmät ja tutkimusaineisto:

- Kulttuuriohjaajien haastattelut
- Sivistystoimen työntekijöiden haastattelut
- Kokeilu- ja vertailukuntien kunnanhallitusten ja kulttuurilautakuntien jäsenille tehty kysely kokeilun loputtua
- Kunnissa toimiville järjestöille lähetetty kysely
- Kulttuurilautakuntien kokousten havainnointi
- Kulttuurisuunnitelma- ja -tilastomallien kehittäminen.

Toimintatutkimukseen liittyvää analyysiä tehtiin siis monilla eri tasoilla. Tutkimusaineisto muodostui hyvin laajaksi. Kokeilutoimintojen suunnittelu ja siihen liittyen myös analyysi olivat pääosin koko vuotta koskevia, mutta ohjelmia tarkennettiin kausittain. Laadittiin toisin sanoen kevät-, kesä- ja syysohjelmat.

Kuvio 2 osoittaa koko toimintatutkimusprosessin kulun vuosina 1975-78 niin tutkimuksen kuin käytännönkin osalta.

P o l i t i i k k a	Kulttuurilautakuntien asettaminen Kulttuurihjaajien valinta Määrärahat kulttuuritoimintaan	Projektin kokonaissuunnittelu ja toteutus			Päätökset toiminnan jatkamisesta		
	1975 kesäkuu- syyskuu-	toimintojen suunnittelu ja toteutus	1976	toimintojen suunnittelu ja toteutus	1977	toimintojen suunnittelu ja toteutus	1978
T u t k i m u s	Kartoitus kulttuuritoiminnoista	Ruokakuntakohtaiset haastattelut			Postikysely kokeilu- ja vertailu- kuntien asukkaille Postikysely järjestöille Kunnanhallitusten ja kulttuurilautakuntien jäsenille kysely		
	Postikysely kokeilu- ja vertailu- kuntien asukkaille Postikysely järjestöille Eri tieteenalojen pro gradut			Haastatteluja			
				Havainnointi			

Kuvio 2. Toimintatutkimusprosessin eteneminen vuosina 1975 - 78.

Käsillä olevan tutkimuksen tarkoituksena on analysoida koko kokeiluprojektia, sen tavoitteita ja tuloksia. Analyysi ei etene tarkkaan esitettyjen tutkimusongelmien mukaisesti, koska kokeilun aikana on jo julkaistu raportteja, joissa analysoidaan osittain ongelmaryhmiä 1 ja 2. (Kangas 1977; Kangas & Peltola 1978). Tämän tutkimuksen analyysissä keskitytään seuraaviin teemoihin:

(1) Mitä sisältöjä sai ”virallinen kulttuuritoiminta” ja miten kuntien asukkaat saivat osallistua näiden sisältöjen määrittelyyn? (2) Mikä oli järjestöjen ja virallisen organisaation, kulttuurilautakunnan, suhde kokeilun aikana? (3) Saiko ja millä keinoin kokeilutoiminta aikaan muutoksia kokeilukuntien väestön käyttäytymisessä? Miten asukkaat voivat vaikuttaa keinoihin, parantaa mahdollisuuksia, osallistua kulttuuritoimintaan? (4) Mitkä tekijät selittivät asukkaiden aktivoitumista/ei-aktivoitumista taidetoiminnoissa? (5) Kuinka laki ja asetus toimivat käytännössä?

Jyrkämä (1978, 49–52) tyypittelee toimintatutkimuksia tutkijan kohdeyhteisön ja työllistäjän suhteiden mukaan. Toimintatutkimukset ovat tällöin interventio-, tutkimus- tai toimintasuuntautuneita, ja jakautuvat vielä perusorientaatioltaan, tutkimuseettisiltä kysymyksiltään sen mukaan, onko työllistäjänä kohdeyhteisön ulkopuolinen taho, tutkija itse vai kohdeyhteisön sisäinen taho. Toimintatutkimusten luonne määräytyy näiden kriteerien mukaan.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilua voisi tässä struktuurissa luonnehtia tutkimussuuntautuneeksi, jossa työllistäjänä on kohdeyhteisön ulkopuolinen taho. Tällainen jaottelu voidaan kuitenkin osoittaa varsin problemaattiseksi. Esimerkiksi Suomessa toimintatutkimukset ovat pääsääntöisesti lähteneet yhteisöjen ulkopuolisten tahojen ideoista, usein hallintoyksiköiden ideoista, mikä implisiittisesti liittyy toimintatutkimukset interventiotutkimuksiin.

8.3.1. Tutkijan rooli

Tutkijan rooli on toimintatutkimuksessa tieteenharjoittajan, konsultin, ideoijan, neuvottelijan, raportin ja myös käytännön

työntekijän rooli (Moser 1975).

Kulttuuritoimintakokeilussa tutkijan ja käytännön työntekijöiden työnjako oli selkeä. Aivan muutamissa poikkeustapauksissa tein tutkijana myös käytännön töitä: hain avaimia, soitteilin puhelimella toimintaan liittyvistä asioista, kannoin penkkejä ja osallistuin muutenkin toiminnan organisointiin. Toisaalta en voinut identifoida itseäni perinteisen tutkimuksen edustajaksi. Panokseni toiminnan ideoinnissa, konsultoijana, toiminnan arvioijana ja yleensä toimintaan vaikuttajana oli olemassa-oleva tosiasia. Tutkija ja tutkimuksen toimijat pyrkivät yhdessä muutokseen. Koska tutkimusalueena oli kolme kuntaa ja niissä useampia erityisryhmiä tai kyliä, ei yhteistyö kuntien asukkaiden kanssa ollut niin kiinteää kuin jos olisi ollut pieni ryhmä, jonka kanssa toimintatutkimus olisi käynnistynyt. Pieniin ryhmiin liittyy toisaalta omia ongelmia. Esimerkiksi Moser (1975) kirjoittaa, että tutkimuskohteena olevan ryhmän ei tulisi olla kovin pieni ja homogeeninen, sillä sellainen ei ole kuitenkaan mahdollista yhteiskunnallisessa todellisuudessa.

Toimintatutkimuksessa on tärkeitä analysoida tutkijan omaa tiedostusprosessia ja hänen kasvuaan tutkimuksen aikana. Tutkimukseen kuuluva kommunikaatiosuhde on kaksisuuntainen: tutkija vaikuttaa toimintaan ja toiminta vaikuttaa häneen, hänen persoonallisuuteensa. Osallistuminen toimintatutkimukseen merkitsee tutkijan elämässä hyvin intensiivistä jaksoa, omaa elämänvaihettaan.

Kulttuuritoimintakokeilun tutkimuksessa kuntien kulttuuri-ohjaajien ja tutkijan välinen yhteydenpito oli kiinteää. ”Odotti liikaa... kuunteli liikaa... jatkuva taustavaatija”, kirjoitti yksi kulttuuriohjaaja. ”Unilukkarimainen” rooli tuli esiin tai sellaisesta minua kritikoitiin tilanteissa, joissa kyselin valittujen erityisryhmien mukaansaamisesta toimintaan ja aktivointiin liittyvien ongelmien ratkaisuvaihtoehtoista. Kaikkien kulttuuriohjaajien kanssa säilyi koko kokeilun ajan (ja sen jälkeenkin) kiinteä kommunikaatiosuhde. Puhelimitse, kirjeitse, kunnissa käyntieni ja tilaisuuksiin osallistumiseni yhteydessä analysoitiin toimintaa ja ohjaajan työtä.

Muita hallinnon edustajia (kulttuurilautakuntien jäseniä) tapasin noin kaksi kertaa vuodessa. Vähintään kaksi kertaa vuodessa keskusteltiin yhdessä tai erikseen (riippuen kunnasta ja henkilöiden välisistä suhteista) muiden sivistys- ja vapaa-

aikasektorin työntekijöiden kanssa. Kuntien johdon kanssa kokeilutoimintaa arvioitiin kokeilun alussa ja lopussa.

Kuntien asukkaita (erityisesti kylien asukkaita tai erityisryhmien edustajia) tapasin kerran vuodessa tehtyjen ruokakunta-kohtaisten haastattelujen yhteydessä, kylätoimikuntien kokouksissa ja useissa erilaisissa taide-esityksissä ja -kerhoissa. Tilaisuuksissa keskustelin ihmisten kanssa, havainnoin tilanteita ja usein keräsin palautetta ja toiveita lomakkeiden avulla. Yleensä kylien ja erityisryhmien ongelmat olivat näissä tilaisuuksissa myös esillä, mietittiin ratkaisuvaihtoehtoja ja hyvin usein surtiin kyläläisten yhteistoiminnan puuttumista.

Omaa asiantuntemustani käytännön toimissa pyrin lisäämään kontaktoimalla erilaisten asiantuntijaorganisaatioiden kanssa (esimerkiksi Mannerheimin Lastensuojeluliiton lastenkulttuurikokeilu, elokuva-arkisto ja SEKL, Suomen Kotiseutuliitto, taidelaitokset, kuntien keskusjärjestöt jne.) ja osallistumalla kokeilun aikana ja heti sen jälkeen luennoitsijana lähes pariin saataan kulttuurialan työntekijöitä ja luottamushenkilöitä koulutamaan kurssiin tai seminaariin. Koulutustilaisuudet mahdollistivat tutkijalle yleisen kulttuuripoliittisen tilanteen seuraamisen. Näissä tilaisuuksissa arvioitiin ja vertailtiin kulttuuritoimintakokeilusta saatuja kokemuksia muiden kuntien käytäntöihin. Toisaalta kokeilun kokemukset siirtyivät koulutustilaisuuksien kautta nopeasti muiden kuntien kulttuurityön muodoiksi (esimerkiksi yhdyskuntatyön menetelmien käyttö, omakohtaisen harrastustoiminnan painottaminen, taideohjaaja-avustukset järjestöille jne.). Kaikki kokeilussa onnistuneiksi koetut kokemukset, eivät kuitenkaan siirtyneet muihin kuntiin. (Esimerkiksi lautakunnan alaisen työntekijän nimike, kulttuuriohjaaja.)

Tutkijayhteisö ja opetustoiminta yliopistolla kiinnittivät minut teoreettiseen keskusteluun. Sosiaalipoliitikkona korostin sekä teorian että toiminnan tasolla sosiaalista näkökulmaa, mikä merkitsi erityisesti tasa-arvon tavoitteen ja erityisryhmien tarpeiden esilläpitoa kokeilussa.

Tutkijan persoonallisuus on toimintatutkimuksissa merkityksellinen. Omaa tutkijan persoonaani en pidä manipuloivana. Lähtökohta koko prosessin aikana oli kulttuuritoimintojen kehittäminen kuntien oman kulttuuri-identiteetin pohjalta. Omasta kulttuuritraditiostani (maaseutukunnassa syntyneenä) johtuen oli helppo identifioitua Saarijärven ja myös Kinnulan kulttuu-

riohjaajan työhön. Jyväskylän maalaiskunnan lähiöiden ongelmat ja tehtaiden työntekijöiden elämäntapaan liittyvät kysymykset olivat tuttuja lähinnä yhteiskuntatieteellisten tutkimusten perusteella, identifiointuminen maalaiskunnan kulttuuriohjaajan työhön oli jo vaikeampaa. Ilmeisesti siitä syystä koin erityisen tärkeiksi toimenpiteet, joilla lähestyttiin lähiöitä ja tehtaita ja muita tarkemmin arvioin niitä tai niiden puuttumista.

Kokeilun tutkimusryhmä muodostui tutkijasta ja tutkimusapulaisesta sekä useilla eri tiedelaitoksilla opinnäytetyötään tehneistä opiskelijoista. Moserin (1975, 144–145) mukaan toimintatutkimusprojektit voidaan käytännössä organisoida esimerkiksi seuraavien mallien tapaan:

(1) Malli, jossa toimintatutkimuskohderyhmät, ns. alaryhmät työskentelevät itsenäisesti ja tutkija johtaa organisatorisia toimintoja sekä omaksuu joitakin palvelutehtäviä. Tällaisessa mallissa on vaarana, että tutkijasta tulee auktoriteetti, tutkijan suunnitelmia toteutetaan ja yhteinen sosiaalinen toiminta jää vähäiseksi ja mahdottomaksikin. Periaatteessa tämä malli toimii, jos kentällä työskentelevillä on tietoa ja jos kentällä työskentelevät pystyvät saavuttamaan projektin päämäärät hyvin itsenäisesti. Tiedemiesryhmä ei tässä mallissa juurikaan puutu asioiden hoitoon.

(2) Malli, jossa alaryhmät työskentelevät suhteellisen itsenäisesti, mutta ennen projektin alkua on yhteinen johdatusvaihe, jossa käsitellään projektin periaatteita. Myöhemmin tutkijat esittelevät yksittäisiä ongelmia ja ryhmät esittävät tutkijoille ongelmia. Variaatiot ovat mahdollisia, mutta alaryhmien voimakas osallistuminen ja erikoistuminen korostuu. Tämä malli mahdollistaa projektin nopean toteutumisen ja pyrkii aktivoimaan kentällä toimivia henkilöitä asteittain lisääntyvään itsenäisyyteen. Se, kuinka paljon tutkija työskentelee projektin eri tasolla, riippuu kulloisenkin projektin muodosta ja tilanteesta.

(3) Malli (ns. pilottiryhmä), jossa tutkimusprosessi aloitetaan pienellä ryhmällä. Tämä ryhmä laajenee sitten suuremmaksi. Pilottiryhmään kuuluvat henkilöt voivat projektin laajetessa tehdä aloitteita kentällä. Tämä malli on hyvä, kun käytössä on rajoitetut resurssit, koska alussa voidaan keskittyneesti työskennellä pienen ydinryhmän parissa. Prosessin mahdollisesti laajentuessa voidaan ottaa oppia pilottiryhmän virheistä ja jo siinä vaiheessa toteuttaa ensimmäiset korjaukset. Tämän

menettelyn etuna on myös se, että erityisen intensiivinen yhteistoiminta projektin osapuolten kanssa on mahdollista. Tällaiseen malliin liittyy yhtenä ongelmana prosessin kuluessa mahdollisesti syntyvät riippuvuussuhteet tutkijan ja kentällä työskentelevien välillä.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilua on vaikea identifoida suoraan mihinkään esitetyistä malleista. Toisessa mallissa ja osin ns. piloottimallissa on piirteitä, jotka kuuluvat kokeilun tutkimukseen.

IV KULTTUURITOIMINNAN MUODOT

9. Kokeilutoiminta kunnissa – onnistumisia ja ongelmia

Seuraavassa arvioidaan kokeilukuntien kokeilutoimintaa kiinnittäen huomiota toiminnan tavoitteisiin ja sisältöihin, kulttuuriohjaajien ja kulttuurilautakuntien työtapoihin, kuntien asukkaiden mahdollisuuksiin osallistua toiminnan sisältöjen määrittelyyn, toimintojen kehittelyyn ja toteutukseen. Mitä sisältöjä muodostui ”viralliselle kulttuuritoiminnalle”, kulttuurilautakunnan toiminnalle? (Liitteenä 2 on selvitys siitä, minkälaisia toimintoja kokeilukunnissa vuosina 1975–78 järjestettiin.)

9.1. Kinnula

Kokeilukunnista asukasmäärältään pienimmän kunnan, Kinnulan, kokeiluohjelman lähtökohdat olivat koko kokeilun päätavoitteiden mukaiset. Niiden lisäksi kulttuuriohjaaja muotoili paikalliset tavoitteet:

- kunnan eri osiin olisi taattava jonkinasteinen taide-esitysten tarjonta,
- erityisesti paikallista kulttuuriperinnettä olisi edistettävä,
- eri alojen kerho- ja kurssitoimintaa tulisi järjestää, siihen liittyen olisi saatava ohjaajia kuntaan,
- tulisi löytää toimintamuotoja, joilla tavoitettaisiin vanhuksat, lapset ja nuoret,

- olisi löydettävä toimintamuotoja, joihin paikallisen ns. vanhalaestadiolaisen herätysliikkeen jäsenet voisivat osallistua.

Kulttuuriohjaaja piti tärkeimpänä tehtävänä toimia yhteydenpitäjänä paikallisiin järjestöihin ja paikallisiin yksityisiin harrastajiin, kunnan johtoportaaseen, tiedotusvälineisiin sekä naapurikuntiin ja maakunnallisiin taidelaitoksiin.

Kokeilun erityiskohteeksi valittiin Kinnulassa Urpilan kylä, joka oli tyypillinen pieni haja-asutusalue ja Jääjoen kylä, jossa oli erityisesti vanhalaestadiolaisen herätysliikkeen edustajia, vanhukset ja lapset sekä nuoret. Yhteisöt lähtivät innokkaina kokeilutoimintaan mukaan.

Kokeilussa mukanaolleet (tutkija ja kulttuuriohjaajat) pyrkivät vuosittain manipuloimaan kyliä organisoimaan kylätoimikuntien toimintaa. Sitä ei kuitenkaan tapahtunut. Mitä ilmeisimmin toimikuntien työ olisikin merkinnyt yliorganisoitumista, koska kunnassa toimi muutama järjestö. Pienissä kunnissa ihmisten aktiivisuus ei riitä useisiin eri ryhmätoimintoihin. On toimittava jo luotuja kanavia ja olemassaolevia järjestöjä vahvistamalla.

Yhteys tutkimukseen oli kinnulalaisilla ja kulttuuriohjaajalla kiinteätä. Toivomuksia tutkijan osallistumisesta lähes kaikkiin tilaisuuksiin oli mahdoton toteuttaa. Kunnan asukkaat, myös paikallisen herätysliikkeen aktivistit suhtautuivat tutkimustoimintaan periaatteessa kohteliaan yhteistyöhaluisesti ja olivat valmiita esittämään toivomuksiaan toiminnan sisältöjen suhteen. Vain neljästä haastattelukohteena olleesta talosta tutkija ohjattiin nuhdesaarnojen saattamana tielle.

Kun analysoi Kinnulan kulttuuritoimintakokeilun ohjelmaa ajalla 1975–78, havaitsee kunnan melko epätavalliseksi haja-asutusalueeksi, joka useiden eri mittareiden (kantokykyluokitus, veroäyri/asukas, veroäyrin hinta) mukaan oli köyhä kunta. Kunnassa oli nimittäin kokeilun vaikutuksesta

- lähes päivittäin eri taiteenalojen kerhotoimintaa, lapsille kuljetuksia kerhoihin piirtämään tai laulamaan tai näyttelemään tai tanhuamaan,
- kuukausittain vähintään yksi taide-esitys, jossa oli korkeatasoisia esiintyjiä, johon oli linja-autokuljetus kaikilta kyläkunnilta ja jossa lippujen hinnat olivat alhaiset,
- kunnan elokuvakerhotoimintaa,

- iltamia, joissa kylien asukkaat tapasivat toisiaan ja keskustelivat esimerkiksi kulttuurilautakunnan toiminnan kehittämistä ja jotka illat järjestettiin vuorotellen eri kyläkunnilla,
- erilaisia retkiä vanhuksille heidän toiveittensa mukaan,
- erilaisia kursseja, jos halusi edetä taideharrastuksissaan.

Postiluukusta tai koululaisten välityksellä tuli viikoittain toimintaa esitteleviä mainoslehtisiä. Myös pankit, kaupat ja kirjasto jakoivat tietoa kokeilutoimintaan liittyneistä tilaisuuksista.

Kinnulassa painotettiin voimakkaasti kulttuurin demokratisoimista, kulttuuritoimintojen hajauttamista. Taide-esityksiin ja -kerhoihin sekä -kursseille järjestettiin kuljetuksia linja-autoilla tai ”naapurit kyytiin”-systeemillä. Sen lisäksi useita esityksiä ja kerhoja järjestettiin kyläkunnilla.

Kunnan asukkaiden toiveiden välittyminen kulttuuriohjaajan tietoon näytti Kinnulassa olevan helppoa. Järjestetyt tilaisuudet päättyivät yleensä spontaaneihin keskusteluihin toiminnan suunnittelusta eteenpäin. Kinnulan kulttuuriohjaaja tunsikin koptipaikkakuntansa asukkaat hyvin. Vuosittaiset kylillä tehdyt haastattelut osoittivat, ettei paikallista laajaa oppositiota kulttuuriohjaajaa kohtaan ollut muualla kuin vanhalaestadiolaisen herätysliikkeen edustajien piirissä.

Kulttuuritoimintakokeilua leimasi Kinnulassa paikallisuus. Ongelmia syntyi suhteessa herätysliikkeeseen ja joihinkin yksittäisiin perheisiin. Muutoin Kinnulan kokeilua sävytti talkootunnelma: ”Nyt päästään Suomen kartalle helpommalla kuin kävelemällä!” Kinnula oli voittanut aikoinaan valtakunnalliset kävelykilpailut ja aktiivisimmat kuntalaiset päättivät onnistua kulttuurikokeilussa yhtä hyvin.

Kontaktit kunnan järjestöihin olivat kulttuurilautakunnalla ja -ohjaajalla jatkuvat ja kiinteät. Ohjaaja oli itse toiminut lähes jokaisessa paikallisessa järjestössä ja arvioi omasta kokemuksestaan niiden tarpeita. Myös kunnan muut vapaa-aikatoimen lautakunnat olivat yhteistyöhalukkaita. Ongelmana oli vain se, että muilla kuin kulttuurilautakunnalla oli osa-aikainen työntekijä (yhdistelmävirka) ja kansalaisopiston rehtorikin vastasi kahden kunnan toiminnasta. Heidän työpanoksensa ei riittänyt toimintaan kentällä. He olivat lautakuntien hallinnollisia sihteereitä.

Kulttuurilautakunta oli kunnassa ainoa organisaatio, jolla oli vastuu kulttuuritoimintojen järjestämisestä kunnan koko väes-

tölle. Kinnulan tyyppisessä kunnassa, joka sijaitsee kaukana läänin keskusalueista, on vaikea järjestää toimintoja, jollei riittävä rahoitusta ole saatavissa. Potentiaalisia taideohjaajia (taideaineiden opettajia tms.) ei kunnassa juuri ollut. Harrastajia sen sijaan osoittautui olevan runsaastikin, keräsiväthän muuttamat, lähinnä taideteollisen alan kurssit yli sata osallistujaa kerralla. Kurssien ja kerhojen järjestäminen oli kuitenkin kallista, koska ne oli organisoitava pääasiassa kunnan ulkopuoliseen ohjaajaan turvautuen. Myös taide-esitysten järjestäminen oli kallista. Siinä yhteistyö naapurikuntien kanssa olisikin ollut paikallaan. Vaikka kinnulalaiset osallistuivat esityksiin hyvin (noin joka kuudes kinnulalainen oli mukana jossakin esityksessä), eivät osallistujamäärät nousseet kovin korkeiksi kunnan vähäisen asukasluvun takia.

Mitä sisältöjä oli ”virallisella kulttuuritoiminnalla”? Alusta saakka oli vaikea hahmottaa, ottiko kulttuurilautakunta paikallisten järjestöjen toimintamuodot omikseen vai käyttivätkö järjestöt lautakuntaa onnistuneesti hyväkseen. Mikään järjestö ei julkisesti kritikoinut lautakunnan toimintaa vaan samat ihmiset, jotka toimivat nuorisoseurassa, kansalaisopiston oppilaskunnassa, SPR:n paikallisosastossa ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisosastossa ynnä muissa, olivat aktiivisia myös kulttuurilautakunnan piirissä. Tämä johtui osaltaan kulttuuriohjaajasta, jonka imageen oli kuulunut ja kuului järjestöissä toimiminen. Osaltaan vaikuttamassa oli se, että kokeilu ymmärrettiin projektiksi, johon koko kunnan olisi osallistuttava ja siinä onnistuttava.

Kunnan asukkaiden innostus esittää kulttuurilautakunnalle ja -ohjaajalle erilaisia toimintamuotoja oli Kinnulassa hyvin rekisteröitävissä. Asukkaat olivat määrittelemässä toiminnan sisältöjä. Näin voidaan todeta ainakin niistä henkilöistä, jotka toimivat tiiviissä yhteistyössä ohjaajan kanssa ja heistä, jotka osallistuivat toimintaan sekä erityiskohteena olleista ryhmistä.

Paikallisen herätysliikkeen edustajat eivät halunneet osallistua määrittelyihin, mutta vaikuttivat välillisesti. Usein pohdittiin sitä, minkälaisina tilaisuudet voitaisiin järjestää, jotta herätysliikkeen aktivistitkin voisivat tulla mukaan. Siksi esimerkiksi iltamissa ei ollut tanssia. Oli kokemuksia, että jopa paikallisen pelimanninkin esiintyessä osa iltamavieraista lähti ulos.

Taideteollisuus kerho- ja kurssitoiminnan painopisteenä mah-

dollisti lähes kaikkien kuntalaisten osallistumisen toimintaan. Herätysliikkeeseenkin kuuluvat osallistuivat toimintaan, jonka tuotoksena oli ”jotakin hyödyllistä”.

Virallisen kulttuuritoiminnan sisältöalueet on Kinnulassa kuvattavissa käsitteillä perinteinen, viihteellinen, oman käden taitoja korostava ja talkoo-tunnelmainen. Hyvin vähän käytiin keskusteluja siitä, mitä kulttuuritoiminta oikein on. Esimerkiksi taitoluistelun ohjaajan palkkaaminen herätti kuitenkin kysymyksiä, samoin kuin vanhuksille järjestettyjen retkien kustannukset ja muutamat Kinnula-päiviin liittyneet toiminnot (pelastusnäytökset ym.). Niiden liittäminen kulttuuritoiminnan käsitteen piiriin oli merkityksellistä kuntalaisten aktivoinnin kannalta.

Jos Kinnulan kulttuurilautakunnan toiminnassa onnistumista mitataan sillä, kuinka monia toimintamahdollisuuksia se ihmisille takasi ja kuinka moni mahdollisuuksia käytti, on tulos hyvin positiivinen. Viikoittaiset toiminnot ja vuosittaiset yli 10000 osallistujan määrät hieman yli 2000 asukkaan kunnassa ovat eittämättä hyvä osoitus aktiivisuudesta. Erityisen positiivista oli lasten huomioon ottaminen, vaikka kouluissa usein jouduttiinkin pohtimaan, tarvitseeko herätysliikkeeseen kuuluvien lasten osallistua heidän vanhempiansa mielestä syntisiin konsertteihin ja teatteriesityksiin.

Kokeilutoiminnalla saavutettiin monia toiminnalle asetettuja tavoitteita. Ongelmana oli sen kiinnittyminen liian voimakkaasti kulttuuriohjaajaan ja hänen aktiivisuuteensa. On mahdollista ja pienissä kunnissa usein todennäköistäkin, että kulttuurilautakunnan alaisesta työntekijästä tulee kunnan yleinen ”seremoniamestari”. Kinnulan ohjaajan toiminta saavutti tässä suhteessa monta huippukohtaa: ”Järjestin tilaisuuden, ohjasin sinne näytelmän, esiinnyinkin itse näytelmän yhdessä roolissa ja soittelin ihmisille kuljetuksista ja tiedotusta tilaisuudesta.” Kun näin perusteellisesti toimitaan, on työntekijällä kovin nopeasti edessään loppuunpalamisen tunne (burn-out-ilmiö, josta varsinkin hoito- ja sosiaalityöntekijät tällä hetkellä keskustelevat).

Kulttuuriohjaaja hakikin eroa tehtävistään vajaan parin vuoden kuluttua, mutta suostui neuvottelujen jälkeen jatkamaan. Neuvottelujen tuloksena taattiin ohjaajalle puhtaaksikirjoituspua ja mahdollisuus olla toimistossa vain päivittäisinä päivys-

tysaikoina. Suuri osa hänen työstään tapahtui kentällä. Irtisanoutumisen taustalla lienee ollut myös pyrkimyksiä herättää kokeilua kohtaan uutta innokkuutta kunnassa ja kuntalaisissa.

Kokeilutoimintaa voi arvioida myös sen liiallisen määrän osalta käytettävissä olleisiin määrärahoihin ja kunnan asukasluvuun nähden. Osan kuntalaisista liika toiminta väsytti ja sai kommentoimaan: "kun kokeilu loppuu, loppuvat myös talkoot". Toiminnoissa ei useinkaan pystytty takaamaan jatkuvuutta vaan aina toteutettiin uusia ideoita. Toimintoihin aikaisemmin osallistumattomat eivät ennättäneet edes lähteä mukaan kun kyseinen toimintomuoto jo päättyi. Mutta toisaalta osa passiivisista oli sellaisia, jotka nimenomaan innostuivat aina uusista toiminnoista. (Myöhemmin onkin hyvin mielenkiintoista analysoida, mitä kokeilu Kinnulaan jätti ja miten lakisääteinen kulttuurilautakunta on siellä toiminut.)

Yksi keskeinen ongelma Kinnulassa oli vielä se, että lähikuntien kanssa ei päästy yhteistoimintaan. Etäisyydet naapurikuntiin olivat melko pitkät, mutta todennäköisin syy yhteistoiminnan puuttumiseen oli kilpailu kuntien välillä. Sitä käytiin ja oli käyty monilla kunnallisilla sektoreilla (koulu- ja sosiaalitoimi jne.). Oli taisteltu erilaisten yhteiskunnallisten palvelujen saamisesta omaan kuntaan eikä naapurikuntaan.

Ilmeinen ongelma oli myös monien tilaisuuksien ja hankkeiden yhtäaikaisten toteuttamisen vaikeus. Epäonnistumisia tuli ja ne johtuivat pääosin järjestelyjen heikkouksista. Lautakunnan kulttuuritoimintaa leimasi spontaanisuus, ja esimerkiksi esityksiä seuraamaan tulleet saattoivat joutua vastaamaan joistakin käytännön järjestelyihinkin liittyvistä asioista. Nämä yllättävästi syntyneet tilanteet toisaalta kiinnittivät kuntalaisia konkreettisesti lautakunnan toimintaan, mutta toisaalta jotkut hyvät hankkeet (esimerkiksi vanhustyön seminaari) epäonnistuivat tilaisuuksina. Positiivisen spontaaneja ja omaehtoisia tilaisuuksia olivat iltamat. Niiden ohjelma saattoi rakentua iltamien aikana, kunhan illan esitelmöitsijä oli saatu paikalle: kyläläiset esittivät mitä osasivat toinen toisilleen.

Kokeilun aikana pyrittiin ratkaisemaan kulttuuritoimintatilojen puuttumiseen liittyviä ongelmia peruskorjaamalla paikallinen nuorisoseurantalo ja kotiseutumuseo. Seurantaloon edelleenlaajentaminen monitoimitaloksi ja Urpilan koulun korjaaminen kurssikeskukseksi jäivät keskusteluvaiheeseen. Ja varsinkin seu-

rantalon laajennushanke puhutti kiivaasti niin kuntaa, kuntalaisia kuin kokeilun johtoryhmääkin.

Kokeilun jälkeen kulttuurilautakunnan toimintaan tuli Kinnulassa taantuma. Kunta ei pystynyt rahoittamaan toimintaa yksinään eikä palkkaamaan työntekijää (liite 3). Vuonna 1981 voimaantulleen lain kuntien kulttuuritoiminnasta mukaan valtionosuus Kinnulan tyyppisille kunnille jäi murto-osaksi siitä, mitä kunta kokeilun aikana sai. Kulttuuritoimi joutui taloudellisiin vaikeuksiin. Keski-Suomen läänin taidetoimikunnassa vuonna 1987 kerätyn aineiston mukaan Kinnulan kulttuurilautakunnan toiminta poikkesi huomattavasti läänin muiden kuntien lautakuntien toiminnasta. Näytti siltä, että kulttuuritoiminta oli supistunut muutamaan kuntalaisille järjestettyyn juhlaan.

9.2. Jyväskylän maalaiskunta

Asukasmäärältään maan pienimpiin kuuluvan Kinnulan kunnan lisäksi kokeilualueena oli myös maan suurin maalaiskunta, Jyväskylän maalaiskunta. Jyväskylän maalaiskunnassakin kokeiluohjelmaa ideoi ja toteuttivat kulttuurilautakunta ja sen alaisuudessa kulttuuriohjaaja. Lautakunnan ja ohjaajan yhteydet tutkimukseen olivat kiinteät mutta kuntalaisiin kovin sattumanvaraiset.

Kulttuuritoimintakokeilun yleisten tavoitteiden lisäksi Jyväskylän maalaiskunnassa korostettiin seuraavia asioita:

- Jyväskylän kaupungin läheisyyden tehokas hyväksikäyttö, mikä merkitsi erityisesti kuljetusten järjestämistä kaupungin taidelaitosten esityksiin,
- kunnallisen elokuvakokeilun edistäminen ja kehittäminen,
- omaehtoisen kulttuuritoiminnan edistäminen eri muodoissaan ja
- erilaisten erityisryhmien huomioonottaminen kokeilutoiminnassa.

Erityisryhmiä valittiin maalaiskuntaankin monia. Vaajakoskella pyrittiin tavoittamaan paikallista vuorotyöväestöä, Haapaniemen lähiö oli tyypillinen suomalainen lähiö 1970-luvulla vallinneine ongelmineen ja Tikkakosken varuskunta-alue muodosti

vaihtuvine väestöineen oman tutkimuksellisesti mielenkiintoisen yhteisönsä. Vanhukset, lapset ja nuoret olivat kokeilun erityiskohteina myös Jyväskylän maalaiskunnassa. Leppälahden kylä teollistuneen maalaiskunnan teollistuneimman alueen, Vaajakosken, lähellä muodosti tutkimuksellisesti mielenkiintoisen erityisalueen.

Kulttuuriohjaajan tehtäviä kokeilun alussa hoitanut henkilö esitti oman työnsä tavoitteiksi aktiivisuuden lisäämisen kunnan eri osissa, jo olemassaolevien toimintojen kehittämisen ja erityisesti nuorten huomioonottamisen työssä. Hän toivoi kokeilun edistävän toimintaa, joka olisi pysyvää eikä lakkaisi kokeilun loputtua.

Yhteydet kuntalaisiin olivat maalaiskunnan kokeilussa sattumanvaraiset, mitä luonnollisesti osaltaan selitti kunnan suuri asukasmäärä. Valituilla erityisalueilla ei kokeilun aikana syntynyt asukkaiden omaan aktiivisuuteen perustuvaa toimintaa. Kokeilusta tuli lähinnä tarjonnan ja vastaanottamisen kokeilua. Kokeilun jälkeen (ehkä kokeilun vaikutuksesta) aktivoitui esimerkiksi Haapaniemen lähiö. Lähiön asukkaat alkoivat kerätä ja analysoida alueen perinnettä, vanhoja rakennuksia, joita alueella oli tai oli ollut, juhlatapoja sekä kehitellä yhteisiä toimintoja. Alueella toimii asukasyhdistys ja muutama järjestö.

Se, että maalaiskunnan asukkaat eivät olleet mukana määrittelemässä, suunnittelemassa ja toteuttamassa kulttuuritoimintoja, liittyyneen myös siihen, että kulttuuriohjaaja ei ollut paikallinen. Hänellä ei ollut siinä määrin kuin muilla ohjaajilla mahdollisuutta löytää ennestään tutuista ja aktiivisista ihmisistä taustaryhmää toiminnalleen. Ohjaaja oli suorittanut nuorisosihteerin harjoittelun maalaiskunnassa. Hän tunsi nuoria, joista ei kuitenkaan muodostunut aktiivista ryhmää kokeilutoimintaa kehittämään.

Mikään kunnantöimistössä istuva työntekijä maalaiskunnanakaan kulttuuriohjaaja ei ollut. Hän kiersi kunnassa, järjesteli erilaisia tilaisuuksia, kantoi materiaalia ja pyrki keskusteluihin kunnan eri osissa asuvien henkilöiden kanssa. Erityistä oppositiota häntä tai kulttuurilautakunnan toimintaa kohtaan ei maalaiskunnassa muodostunut. Kuntalaiset olivat toiminnasta antamissaan palautteissa, kritiikissään ja ehdotuksissaan pidättyväisiä. Kaksi yleisönosaston kirjoitusta oli tosin tutkijan rekisteröitävissä. Yksi kritikoiti sitä, että kokeilusta saatikka siihen kuulu-

vista yksittäisistä toiminnoista ei tiedotettu riittävästi. Toisessa kirjoituksessa nähtiin ongelmallisena työpaikoilla järjestettyihin tilaisuuksiin osallistuminen. Oli käynyt ilmi, että näihin tilaisuuksiin ei saanut osallistua ollenkaan tehtaiden toimihenkilöstö vaan ainoastaan tehdassaleissa työtä tekevät. Syytä tällaiseen diskriminointiin kyseltiin.

Kunnan johto suhtautui kulttuuritoimintakokeiluun sympatiilla, mutta ei nähnyt sitä kovin tärkeäksi muiden kunnan asioiden joukossa.

Jyväskylän maalaiskunnan kulttuurilautakunnan kokeilutoimintaa leimasivat kuljetukset taidelaitosten esityksiin ja yhteistyö kunnan muiden lauta- ja johtokuntien kanssa. Kun Kinnulan kokeilussa saavutettiin monta huippukohtaa ohjaajan oman työpanoksen osalta, korostettiin maalaiskunnassa yhteistyötä muiden kanssa. Alussa oli suorastaan vaikeata löytää sellaisia toimintamuotoja, joita kulttuurilautakunta ei järjestänyt yhdessä nuorisolautakunnan kanssa. Myöhemmin mukaan tuli myös kansalaisopisto ja muitakin kunnallisia lautakuntia. Korostuneeseen yhteistyöhön liittyivät kokeilun aikana järjestetyt organisaatioiden luottamushenkilöiden ja työntekijöiden koulutustilaisuudet, sekä työntekijöiden lähes viikoittaiset neuvottelut, joita vaikeuttivat henkilösuhteet.

Yhteistyöstä olisi pitänyt päästä mielekkääseen työnjakoon. Sitä koskevat kokeilut jäivät vähäisiksi. Maalaiskunnan kokouksessa kunnassa kaikilla vapaa-ajan lautakunnilla on päätoimiset työntekijät ja heidän tehtävissään korostuvat hallinnolliset tehtävät. Monta kertaa tulikin esiin tarpeita saada kentälle työntekijä (tai taideohjaaja) jonkin lautakunnan kautta. Mikäli työntekijöiden henkilökohtaiset suhteet olisivat olleet kohtuulliset, olisi ollut mahdollista kehitellä työnjakoa korostavia malleja: joko hajauttaa työntekijöitä kunnan eri keskuksiin lähiö- ja kylätyöhön tai korostaa jonkun tehtävissä erityisesti toimintaa kentällä taideohjaajana, vetäjänä tai vaikkapa sosiaalisten verkostojen rakentajana. Tämä ei kuitenkaan ollut mahdollista ja toiminta vaihteli suoranaisesti kilpailusta (samaa aikaan lähemmäs samanlaisia toimintoja) täydelliseen yhteistyöhön (usean lautakunnan resurssit kiinnitettiin samaan toimintaan). Kulttuuriohjaajan toiminnan uutuus ja vakiintumattomuus tuli selvästi esiin kun kulttuuriohjaajalle etsittiin viransijaista. Maalaiskunnassa oltiin valmiita liittämään kulttuuriohjaajan työt

nuorisotoimenjohtajan virkaan ja näin lakkauttamaan kokeilua varten perustettu kokopäivätoiminen kulttuuriohjaajan toimi. Kokeilun johtoryhmä puuttui tilanteeseen ja totesi ehdotuksen kokeiltavien säädösten vastaiseksi. Kokeilua jatkettiin eteenpäin kulttuurilautakunnan ja päätoimisen kulttuuriohjaajan johtamana.

Maalaiskunnan kokeilussa näkyivät vuosittain lasten ja nuorten toiminnot samoin kuin työpaikoille järjestetyt tilaisuudet. Kunnallinen elokuvatoimintakokeilu kiinnittyi osaksi kulttuuri-toimintakokeilua ja antoi sille sisällöllisen painopisteen. Kokeilun loppuvaiheessa otettiin Jyväskylän maalaiskuntaankin Kinulassa hyvin toiminut iltama-idea. Alettiin järjestää ”Ohjelmallisia iltamia”, perinteitä haettiin työväenkulttuurista. Vuosittaiset harrastenäyttelyt olivat kulttuurilautakunnan ja kansalaisopiston mittava yhteistyöhanke, joka keräsi enenevässä määrin paikkakunnan harrastajia ja yleensäkin paikkakuntalaisia.

Lasten ja nuorten kerho- ja kurssitoimintaa oli lautakunnan järjestämänä paljon, tosin yleensä yhteistyössä nuorisolautakunnan kanssa. Painopisteen asettaminen lapsiin ja nuoriin oli varsin onnistunut lähtökohta. Siinä pyrittiin huomioonottamaan kaikki lapset, olivatpa he kotihoidossa, päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai koulussa, kaikille mahdollistettiin pääsy koskeuksiin taiteen kanssa.

Työväenkulttuuria ja työväestön erityistarpeiden huomioonottamista korostettiin maalaiskunnassa erityisesti. Tähän liittyvä kokeilu olisi edellyttänyt tehtaiden työntekijöiden, luottamushenkilöiden ja järjestöjen tuleamista mukaan toiminnan kehittelyyn (Salo 1987). Näin ei kuitenkaan käynyt. Tehtaiden luottamusmiehiä tai yleensä työntekijöitä ei saatu yhteistyöhön toimintojen kehittämiseksi. Toiminnan sisällöistä neuvoteltiin työnantajan kanssa. Tehtaissa jo toimineet kerhot olisivat olleet potentiaalisia toimintaryhmiä ja yhteistyökumppaneita kulttuuriohjaajalle. Ilmeinen ongelma työväenkulttuurin edistämisen osalta oli vielä se, että maalaiskunnan kulttuuriohjaajaa ei identifioitu vasemmistopuolueisiin eikä hänen kanssaan katsottu voitavan olla kiinteässä yhteistyössä.

Kulttuurilautakunta korosti vuosittain toiminnan tärkeyttä ja valitsi työväenkulttuurin edistämisen päätavoitteekseenkin vuonna 1978. Erityisesti silloin vietiin erilaisia toimintoja työpaikoille. Pari työväenkulttuuri-seminaariakin järjestettiin. Ne

olivat kuitenkin enemmänkin ideologista pohdintaa ja SAK:n kulttuuritoiminnan esittelyä kuin kokeilua ideoivia tai toteuttajia ideoille hakevia.

Toiminta työpaikoilla oli tärkeää lautakunnan asettamien toimintatavoitteiden vuoksi. Olihan tarkoitus aktivoida tehtaiden työväestöä yhtenä kokeiluun valituista erityisryhmistä. Tehtaat avasivat ovensa ja mahdollistivat ruokatuntien ajaksi tuodut taide-esitykset. Myös taidenäyttelyjä järjestettiin ruokasaleissa. Tehtaisiin vietiin pelimannien, lauluryhmien, tanssiryhmien ja pienten teatteriryhmien esityksiä. Ne olivat lähinnä viihteellisiä. Tilaisuuksissa jaetut kyselylomakkeet saivat yleensä innokkaan vastaanoton, koska niitä luultiin laulumonisteiksi. Halukkuus itsensä ilmaisuun vaikka yhteislaulunkin muodossa oli suuri.

Muutenkin työntekijöillä oli sanottavaa toimintojen sisällöistä. Moni tuli esimerkiksi päättään puistellen taidenäyttelystä, joka oli esitetty diojen välityksellä huonosti pimennettävässä huoneessa ja esillä olivat olleet kiinalaiset maalaukset.

Työpaikkatoiminnan kehittelyihin liittyi yksi mielenkiintoinen toimenpide, jonka kulttuuriohjaajan viransijainen toteutti ennakkoluulottomasti. Monissa keskusteluissa ja haastatteluissa oli tullut esiin ongelma ja siinä, että tehtaiden työntekijöille ei välittynyt tietoa taide-esityksistä. Kulttuuriohjaaja lähetti työpaikoille kirjeet, joissa informoitiin syksyllä ja keväällä järjestettävistä taide-esityksistä ja alennettujen lippujen hinnoista. Mukana oli myös listat, joihin tilaisuuksiin halukkaiden toivottiin merkitsevän nimensä, jotta lautakunta voisi tietojen perusteella varata lippuja. Kysyntä oli arvaamaton ja johti ongelmallisiin tilanteisiin. Uusi kulttuuriohjaaja ei tiennyt, että myös kirjastoissa myytiin lippuja tilaisuuksiin. Työpaikoilta tuli varauksia niin paljon, että lautakunta joutui ostamaan esimerkiksi teatteriesityksen puolen salin sijaan koko näytöksen. Samoin kävi joidenkin konserttien osalta, lippuja jouduttiin hankkimaan monenlaisin keinoin lisää.

Lippujen saantia helpottamalla ja hintoja alentamalla hakeutuminen taidetilaisuuksiin näytti lisääntyvän voimakkaasti. Eriytyisen runsaasti varauksia tehtiin kaikkiin teatteriesityksiin ja konserteistakin muihin paitsi sinfoniakonsertin nimellä informoituun tilaisuuteen. Sinnekin kuitenkin oli tulijoita.

Työpaikkatoiminta olisi mahdollistanut monenlaista kokeilua, mutta edellytyksenä olisi ollut kontaktien solmiminen työnteki-

jöihin. Nyt oltiin lisäämässä tarjontaa, ja kulttuurin määrittelijöinä toimi kulttuurihallinto. Työpaikoille luotiin tosin yhteysverkosto, nimitettiin henkilö, jonka tehtävänä oli informoida tilaisuuksista kulttuuriohjaajan lähettämän materiaalin avulla.

Kokeilutoiminnan jälkeen tuli esiin toimenpiteitä tälläkin sektorilla. Työläiskotimuseohanketta alettiin toteuttaa ja kirjoittaa historiikka maalaiskunnan työväenjärjestöistä.

Kunnallinen elokuvatoimintakokeilu oli alkanut ennen kulttuuritoimintakokeilua, mutta ei ollut kovinkaan pitkälle edennyt toimintojen kehittelyssään. Elokuvatoiminta liitettiin osaksi kulttuurikokeilua ja kulttuuriohjaaja saatiin kantamaan elokuvakoneita kunnan osasta toiseen. Kokeilun aikana yritettiin löytää jotakin yhdistystä tai järjestöä, joka olisi ottanut suunnittelu- ja toteutusvastuun elokuvatoiminnasta. Muutamia neuvottelujakin asian eteenpäinviemiseksi pidettiin, mutta ratkaisuja ei löytynyt. Suurin syy lienee ollut siinä, että vastavaksi järjestöksi pyrki vasemmistopuolueita lähellä olevia järjestöjä molemmista valtaryhmistä. Erityisesti tässä kohden vaikutti maalaiskunnan puoluepoliittinen rakenne: molempien vasemmistopuolueiden kannatus oli voimakasta ja niiden väliset konfliktit yleisiä.

Kulttuurilautakunnan toiminnan alue keskittyi maalaiskunnassa perinteisen taiteen alueille. Lähes ainoata poikkeamaa edustivat äitien ja lasten tilaisuudet, joissa äideille luennoitin lasten kehityksestä ja lapsille oli samanaikaisesti taidekerho.

Koska kuntalaiset ja paikalliset järjestöt eivät lähteneet aktiiviseen yhteistyöhön kulttuurilautakunnan kanssa, oli maalaiskunnassa selkeimmin esillä ”virallinen kulttuuritoiminta”. Sen sisällön määrittelijöinä olivat kulttuurilautakunta ja kulttuuriohjaaja.

Maalaiskunnan kokeilutoimintaan liittyi useitakin ongelmia, joista monet aiheutuivat kunnan suuruudesta ja sijainnista Jyväskylän kaupunkia ympäröiden: ”kunta on mahdoton kaksine mustasukkaisine keskuksineen, haja-asutusalueineen ja kehitettävine alueineen, muuttoväestöineen ja alati vaihtuvine väestöineen.” Voidaan esittää voimakastakin kritiikkiä siitä, että lautakunta ei saanut kuntalaisia mukaan toiminnan kehittelyihin ja ymmärtää se suuren kunnan ongelmaksi. Kuntalaisia oli vaikea saada kolmessa vuodessa aktivoitumaan. Lautakunta hajotti lisäksi selvästi voimiaan liian moneen erilaiseen erityis-

ryhmään. Kulttuuriohjaajan työn onnistumiselle olisi ollut tärkeätä hidaskäynnin eteneminen pyrkien löytämään yhdenkin aktiivisen toimintaryhmän. Tällaiselta toimintatavalta voi pohjaa ohjaajan vaihtuminen kahteenkin kertaan kesken kokeiluajan. Uudelle ihmiselle on aina vaikea siirtää jo solmittuja kontakteja sellaiseen vaan niitä on aina lähdettävä rakentamaan alusta.

Myös maalaiskunnassa havaitsi tilaisuuksien järjestelyjen heikkoudet. Huolelliset valmistelut olisivat usein olleet paikallaan ja esimerkiksi lasten tai nuorten kerhotoiminnan osalta niihin osallistuvien pohjatason määrittäminen olisi ollut tärkeää.

Kokeilun loputtua maalaiskunnan kulttuurilautakunta jatkoi toimintaansa samansuuruisin määrärahoihin kuin kokeilunkin aikana (liite 3). Kulttuuriohjaajan toimi julistettiin haettavaksi kulttuurisihteerin nimikkeisenä ja kulttuurin sektori tuli entistä kiinteämmin omaksi kunnalliseksi sektorikseen. Työnjakoa muiden hallintokuntien kanssa selkiinnytettiin. Nuorisotoimi ja kansalaisopisto järjestävät pääosan taiteen alueen kurssi- ja kerhotoiminnasta. Kulttuurilautakunta keskittyy lähinnä taiteen institutionaalisiin muotoihin: järjestää ja kunnostaa taidetoimintaa ja taide-esitystiloja, kehittää paikallisia museoita, organisoii kuvataide- ja musiikkikoulutoimintaa ja avustaa taiteentekijöitä ja -harrastajia.

9.3. Saarijärvi

Saarijärven kunnassa kokeilun kannalta kiinnostavia olivat kunnalle tyypillinen voimakas järjestömuotoinen kulttuuritoiminta ja kunnan eri alueisiin liittyvä eriarvoisuus toimintamahdollisuuksien suhteen. Järjestömuotoisen toiminnan voimakkuus näkyi esimerkiksi siinä, että Mahlun nuorisoseuran budjetti ylitti joka vuosi koko kulttuuritoimintakokeilun budjetin. Nuorisoseuroja toimii Saarijärvellä useilla kyläkunnilla ja kunnan keskuk- sessa työväenyhdistys sekä Saarijärvi-seura kuvataidetoimikun- tineen. Kaikki järjestöt olivat aktiivisia erityisesti teatterin ja kuvataiteen alueilla.

Kokeilun yleistavoitteet olivat Saarijärvellä luonnollisesti koko kokeilun tavoitteiden mukaiset. Niiden lisäksi siellä pohdittiin erityisesti seuraavia:

- minkälainen rooli on kulttuurilautakunnalla kunnassa, jossa kulttuuritoimintoja edistävät monet järjestöt ja esimerkiksi kansalaisopisto,
- miten voidaan uudelleen elvyttää kylissä vallinnutta voimakastakin kulttuuritoimintaa,
- kuinka edistetään kotiseutuperinteeseen liittyviä toimintoja,
- kuinka taataan mahdollisuuksia kulttuuritoimintaan kaikille kunnan asukkaille
- ja kuinka toiminnassa otetaan lapset sekä vanhuksot erityisesti huomioon.

Saarijärven kulttuurirohjaajaksi valittiin saarijärveläissyntyinen Tampereella asunut henkilö, jolla oli kontaktit kotikuntansa järjestöihin ja ihmisiin. Hänen sidosryhmänään olivat lisäksi taiteen, kulttuuripolitiikan ja joukkoviestinnän edustajat. Ohjaaja nuotoili työnsä lähtökohdiksi muutamia peruseriaatteita:

- ihmisiä tulee lähestyä heidän omilla ehdoillaan,
- taidepalvelusten tarjontaa on lisättävä ja laatua parannettava,
- erikoisharrastuksia (esimerkiksi murrekerho) olisi voitava elvyttää,
- ihmisille tulisi antaa kokemuksia taiteen vastaanottamisesta ja taideharrastuksista.

”Kulttuurirohjaaja – onko hän kulttuurin myyjä”, oli ajatus, joka kulttuurirohjaajaa usein mietitytti.

Kokeilun erityiskohteeksi valittiin Saarijärvellä Mahlun kylä, paikallisen nuorisoseuran aktiivisuuden takia sekä Heinäpohjan (Lakomäen) kylä tyypillisenä muuttotappiokylänä, jossa kuitenkin aikaisemmin oli ollut voimakasta kulttuuri-, elinkeino- ja kouluelämää, mutta jota rakennemurros muutti rajusti. Myös vanhuksia tutkittiin Saarijärvellä sekä vanhainkodissa että vanhustentaloissa. Kalmarin kylä nousi kokeilun myötä omaksi erityiskohteekseen lähinnä kulttuurirohjaajan kotikylänä. Lautakunta rahoitti sielläkin erilaista toimintaa.

Kulttuurilautakunta alaisensa ohjaajan kanssa vastasi Saarijärvellä kokeilun toteuttamisesta. Lautakunnan puheenjohtajana oli kansalaisopiston rehtori, mikä takasi informaation kulun ja yhteistyön opiston ja lautakunnan välillä. Nuoriso-, raittius- ja liikuntalautakunnat toimivat kulttuurilautakunnasta erillään. Toiminnot tangeerasivat harvoin. Kulttuurilautakunta pyrki

kuitenkin yhteistyöhön näiden kanssa ja kehitteli eritasoisia malleja toiminnalle: oli työntekijöiden yhteisneuvotteluja, työntekijöiden ja lautakuntien puheenjohtajien yhteisneuvotteluja, työntekijöiden ja koko lautakuntien koulutustilaisuuksia. Edellä mainittujen lautakuntien lisäksi myös kirjastolautakunta ja osittain koululautakunta tulivat mukaan yhteistyöhön. Vaikka yhteistyömallit eivät kaikilta osin toimineet, kulttuurilautakunta saavutti luontevan työnjaon muiden kanssa. Yhdessä tekeminen ei korostunut toiminnoissa kansalaisopistoa lukuunottamatta. Luontevan työnjaon selkein selittäjä oli ehkä ongelmallinen suhteet eri toimien työntekijöiden välillä.

Koska Saarijärven kansalaisopistossa oli kaikista opetustunneista 40 % taideaineisiin kuuluvia, vei työnjako kulttuurilautakunnan ja opiston välillä siihen, että lautakunta järjesti vain sellaiset tilaisuudet, jotka eivät sopineet opistoon joko liian vähäisen osallistujamäärän tai alle 16-vuotiaiden mukanaolon (muissa taideaineissa kuin musiikissa) tai opiston liian pienten ohjaajapalkkioiden takia.

Saarijärvellä kulttuurilautakunta onnistui saamaan yhteistyökumppaniksi muitakin kunnallisia lautakuntia kuin vapaa-aikasektorin organisaatioita: sosiaalilautakunta oli mukana, samoin suunnittelusihteeri, tekninen lautakunta, kaavoituslautakunta ja rakennusvirasto.

Kunnan asukkaiden aktiivoinnin kannalta tärkeitä yhteistyökumppaneita olivat kylätoimikunnat. Saarijärvellä kunnan kaikkiin kyliin organisoituivat kylätoimikunnat. Ne tulivat luontevaksi osaksi kuntasuunnittelua, mikä käytännössä tarkoitti keskustelutilaisuuksien järjestämistä kyläkunnilla kuntasuunnitelman laadinta- ja tarkistusvaiheissa. Kokeilun aikana järjestetyissä keskustelutilaisuuksissa olivat läsnä paitsi kunnan johtavat virkamiehet ja suunnittelusihteeri myös kulttuuriohjaaja ja kokeilun tutkija. Näin tultiin Saarijärven kokeilulle tyypilliseen piirteeseen: kokeilun sisältö ei keskittynyt yksinomaan kulttuuritoimintoihin vaan lähtökohta oli laajempi. Pyrittiin myötävaikuttamaan asukkaiden toiveisiin, jotka koskivat terveydenhoitajien vastaanottopisteiden lisäämistä, tiestön parantamista jne. Kylien asukkaille tilaisuudet olivat kanava osallistua kulttuuritoiminnan sisältöjen määrittelyyn.

Kulttuurilautakunnan ja kulttuurijärjestöjen suhteen muotoutuminen kokeilun aikana oli mielenkiintoinen asia. Minkäänlai-

siin konflikteihin lautakunta ei joutunut paikallisten järjestöjen kanssa. Yhtenä syynä oli varmasti se, että suurimmilla järjestöillä, Mahlun nuorisoseuralla ja Saarijärven työväenyhdistyksellä, oli edustajansa kulttuurilautakunnassa ja toisella myös kokeilun johtoryhmässä. He vartioivat omaa aluettaan mutta samalla heidät sidottiin vastaamaan lautakunnan työstä ja kokeilusta.

Lautakunta korosti koko kokeilun ajan järjestöjen asemaa ja merkitystä kulttuuritoimintojen tarjoajana, resurssoi järjestöjä myöntäen apurahoja, palkaten taideohjaajia, järjestäen koulutusta ja yhteistyössä järjestöjen kanssa erilaisia tilaisuuksia. Järjestöjen edustajat taas vartioivat lautakunnassa omien ryhmiensä ja muiden järjestöjen toimialaa sekä kontrolloivat tarkkaan, kirjaako lautakunta vai järjestö jonkin toiminnan toimintakertomukseensa.

Koska kunnassa oli useita kulttuuritoimintoja organisoivia tahoja, kulttuurilautakunta päätti keskittyä korkeatasoiseen toimintaan, teemoittaa kokeiluvuodet ja valita vuosittaisia painopisteitä. Teemoina olivat perinnekulttuuri, teatteri ja lastenkulttuuri. Kokeilun läpimenevänä painopisteenä oli koulutus ja kurssitoiminta.

Lautakunta pyrki siis pääosin toimimaan alueilla ja aloilla, joilla järjestöillä ei ollut toimintaa. Yksi mielenkiintoinen esimerkki päällekkäisyyksistä oli yritys kesäteatteritoiminnan institutionalisoimiseksi. Kahtena kesänä (oikeastaan vain yhtenä onnistuneesti) koottiin eri harrastajateattereista ja muistakin kiinnostuneista ryhmä, joka aloitti kesäteatteritoiminnan kunnan vuokraamassa paikassa. Järjestöt toivoivat, että niille olisi annettu mahdollisuus esittää teatterissa omia produktioitaan. Sitä ei kuitenkaan nähty tarpeelliseksi toteuttaa. Pian havaittiin, että aktiiviset harrastajat eivät jaksaa harjoitella ja esiintyä talvella omissa järjestöissään ja kesällä kunnan näyttämöllä. Kesätoiminta sammui ja jäi edelleenkehittelyn varaan.

Koska kulttuuriohjaajalla oli kiinteät yhteydet kotikuntansa asukkaisiin ja järjestöihin, oli kuntalaisilla mahdollisuuksia vaikuttaa kulttuuritoimintojen sisältöön. Tosin kokeilun alussa myös Saarijärven kulttuuriohjaajasta tuntui, että tuhansia markkoja kulutetaan muutamien ihmisten toimintaan. Toisaalta hänen jatkuvat kontaktinsa harrastajiin ja harrastajaryhmiin veivät toisenlaisiinkin tunteisiin: ”tapaamiset muistuttavat terapi-

aistuntoja.” Moni kävi puhumassa henkilökohtaisistakin ongelmistaan, kulttuuriohjaaja kun oli ”tuttu ja empaattinen.”

Entisenä toimittajana Saarijärven ohjaaja sai nopeasti kontaktit paikallisiin lehtiin. Informointi tilaisuuksista tapahtuikin hyvin: mainoslehtisten lisäksi julkaistiin paikallislehdessä viikoittain kulttuurikalenteri, joka sisälsi tietoa kaikista tarjolla olevista kulttuuritoiminnoista sekä kulttuuriohjaajan oma palsta ”Hisikin hommat”, jossa kulttuuriohjaaja erityisesti kommentoi joitakin tilaisuuksia.

Saarijärven lautakunnan ”virallista kulttuuritoimintaa” voi luonnehtia käsitteillä korkeakulttuurinen, kasvattava ja perinnekulttuuria edistävä. Kriittisesti on arvioitava toimintojen keskittymistä kuntakeskukseen ja ns. mahtikylien (jo ennestään voimakkaiden) tukemista. Erityisryhmänä vanhukset jäivät koikeilussa roolitta. Heitä kuultiin lähinnä tutkimukseen liittyvissä vuosittaisissa haastatteluissa ja vain joitakin toimintoja tuotiin heille vanhainkotiin tai vanhustentaloon.

Pyrkimys pitää toiminta korkeatasoisena vei kulttuurilautakunnan oikeaan johtopäätökseen: kunnan väestöpohja tai lautakunnan määrärahat eivät riitä korkeatasoisiin kursseihin ja tilaisuuksiin, siksi onkin hakeuduttava yhteistyöhön muiden kuntien kanssa. Perustettiin ryhmä, Kulttuurikuutoset, johon kuului Saarijärven seutukunnan kuuden kunnan kulttuuritoiminnoista vastaavien organisaatioiden puheenjohtajat ja työntekijät. Ryhmä suunnitteli ja toteutti korkeatasoisia koulutustilaisuuksia ja taide-esityksiä.

Saarijärvellä kulttuurilautakunta korosti aktiivista toimintaroolia. Lautakunta pyrki ideoimaan jatkuvasti jotakin uutta, jotakin valtakunnallistakin ja eteni hyppäyksittäin. Aloitettujen ja vakiintuneiden toimintamuotojen siirtäminen muille organisaatioille olisi ollut järkevää, jotta uusille hankkeille olisi tullut tilaa. Tämä ei kuitenkaan kovin hyvin onnistunut.

Omaksuttu rooli näytti raskaalta ja johtavan kulttuurilautakunnan joko eroon muusta kulttuuritoiminnasta, toteuttamaan omaa toimintapolitiikkaansa välittämättä järjestötoiminnan ja muiden organisaatioiden tuottamasta toiminnasta taikka toimimaan enemmän konsultoijan, informoijan ja koordinoijan roolissa taikka jatkavan innovaattorina, jolloin työntekijän tulisi saada itselleen ns. luovia kausia tai työntekijää tulisi määrääjain muuttaa.

Saarijärvi oli kokeilussa monella tapaa pioneerin asemassa. Siellä toteutettiin useita kokeilun johtoryhmänkin ideoimia toimenpiteitä. Esimerkiksi maisemanhoitosuunnitelmien tekeminen kyliin oli tällainen toiminto. Siinä tuli esiin kokeilun toimijoiden ja yliopiston yhteistyö. Biologian ja etnologian laitokset tutkivat yhdessä Kalmarin ja Linnan kylien luonnon- ja kulttuurimaisemaa. Tehdyt suunnitelmat perustuivat tähän tutkimustoimintaan. Kalmarissa toiminta jatkui kunnan tuella niin, että kyläläisillä oli käytettävissään arkkitehti esimerkiksi katto-
muotojen muuttamisessa.

Uutta oli myös se, että kulttuuriohjaajan tehtäviin luettiin kuuluvaksi paikallisten harrastajien taideohjaus ja se, että hänet vapautettiin tehtävistään ns. luovalle kaudelle kirjoittamaan näytelmää kesäteatterille. Tehtäviltään kulttuuriohjaaja vastasiikin ehkä parhaiten kolmesta kokeilussa mukana olleesta kulttuuriohjaajan nimikettä.

Kulttuuritoimintakokeilun jälkeen kulttuurilautakunnan toiminta jatkui samansuuruisin määrärahoihin kuin kokeilunkin aikana (liite 3). Toimintamuodot jatkuivat samanlaisina ja mikä tärkeintä, kunta päätti säilyttää toimen lautakunnan alaisuudessa ja vakinaisti sen kulttuurisihteeri-nimikkeisenä. Työntekijän nimikkeen vaihtamisen ohjaajasta sihteeriksi perusteluksi esitettiin kunnanhallinnossa muilla sektoreilla vakiintunut käytäntö, jonka mukaan on olemassa ohjaajat, sihteerit ja toimenjohtajat. Nimikkeisiin kiinnittyvät palkkauserot. Käytäntöä ei kulttuurisektorilla voitu muuttaa.

10. Järjestöt ja virallinen kulttuuri

Kun Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu alkoi, korostettiin yhtenä lähtökohtana paikallisten järjestöjen kulttuuritoiminnan edistämistä. Lautakuntien tulisi olla tukahduttamatta omaehtoista järjestötoimintaa ja minimoida järjestöihin kohdistuva ohjaus. Kunta voisi järjestää toimintoja kulttuurinkin alueella, koordinoida olemassaolevia toimintoja ja poistaa esimerkiksi eriarvoisuudesta aiheutuvia ongelmia, mutta järjestöt olisivat paikalliskulttuuria kantavina tärkeitä, lähitasolla tietoa ja tietoisuutta välittäviä.

Vuosisadan vaihteessa suomalaisilla yhdistyksillä oli toimintakenttänään lähes koko paikallisen kulttuuritoiminnan alue: yksityiskoulut kunnallisten koulujen lisänä, kirjastot, lukutuvat, orkesterit, kuorot, tanssiseurueet, voimistelu, urheilu, teatteri, kirjallisuuden levitys, esitelmät, juhlat ja omat lehdet. Yhdistykset toimivat eliitin ja joukkojen välisen vuorovaikutuksen kenttänä ja niiden toiminta rakentui enemmän tai vähemmän ideologiselle perustalle (Stenius 1977, 77; Talve 1979, 447–502). Yhdistysten muotoutumisessa oli aluksi aloite eliitillä, mutta erityisesti vuosisadan vaihteessa järjestötoiminta lisääntyi voimakkaasti, monipuolistui ja ulottui yhä laajempiin kansankerroksiin. Samanaikaisesti ne myös organisoituivat ja ohjelmallistuivat. Viranomaiset suhtautuivat yleensä myönteisesti järjestöverkostoon (Stenius 1977, 82–97).

1900-luvulla järjestöelämä koki lama- ja nousukausia ja kun tultiin 1970-luvulle oli esimerkiksi kulttuuritoiminnan alueelle syntynyt uusia järjestöjä: perinteisten yhdistysten lisäksi puolueiden sivistysjärjestöt, useat taideharrastusjärjestöt, taiteilijayhdistykset ja muutamat sivistysjärjestöt. Samalla järjestöt olivat tehneet työnjakoa valtion kanssa ja yhä useammat niiden toiminnot olivat tulleet julkisen taloudellisen tuen kohteeksi. Lähtökohtana tälle kehitykselle oli ollut tavoite toimintojen tasaarvoisesta jakautumisesta.

Järjestöjen kulttuuritoiminnan laajuutta ja voimaa osoitti esimerkiksi vuonna 1973 tehty selvitys, jonka mukaan kesällä 1973 järjestettiin yli 700 erilaista kulttuuritapahtumaa, joiden järjestäjät totesivat nousseen paikallisesta kulttuuritarpeesta ja paikallisen järjestöaktivistin toimesta (Kalemaa 1974, 15–24). Samoin voidaan osoittaa, että tuolloin (työkautena 1974–75)

opiskeli noin 240 000 opiskelijaa opintokerhoissa. Taideaineiden osuus opintokerhoista oli tosin vähäinen. Finlands Festivals r.y:n järjestämiin kesätapahtumiin oli puolestaan osallistunut vuonna 1975 noin 57 500 ihmistä (Kulttuuritilasto 1977, 112).

Kun 1970-luvun alussa käytiin taidepoliittista, paikallistason kulttuurihallinnon rakentamista koskevaa keskustelua sekä lehdistössä että päätöksentekijöiden keskuudessa korostettiin kulttuurijärjestöjen merkitystä yleensä, mutta varsinaista kulttuuripolitiikan subjektin roolia niille ei esitetty. Järjestöjä ei ymmärretty kulttuuridemokratian ilmentymäksi eikä niin kattaviksi, että niiden kautta voisi tapahtua kulttuuripalvelujen alueellisesti tasa-arvoinen jakelu.

Yksi syy järjestöjen roolin korostumattomuuteen lienee ollut järjestökentän heterogeenisuus ja järjestöjä koskevan tutkimuksen vähäisyys. Esimerkiksi tutkimustieto siitä, miten järjestöt kuvastavat yhteisöjä ja niiden rakennetta, miten kannattavat paikalliskulttuureja ja miten järjestöjen sisäiset suhteet on järjestetty, olisi auttanut hahmottamaan järjestöt kulttuuridemokratian kannalta olennaisena tekijänä kulttuuripolitiikassa. Toinen syy liittyi siihen voimakkaaseen julkistumiskehitykseen, joka 1960- ja 1970-luvulla tapahtui ja johon taidepoliittinen keskustelukin kiinnittyi. Kolmanneksi yhteiskunnan kokema murros vaikutti hyvin voimakkaasti järjestöjen toimintaan. Toiminnassa mukanaolleita muutti urbaaneihin yhteisöihin, lähiöihin, joissa heitä oli heidän erilaisten kulttuuristen taustojensa vuoksi vaikea saada järjestäytymään. Toisaalta kotikuntiinsa tai -kyliinsä jääneet muutamat aktiiviset eivät jaksaneet kauaa ylläpitää järjestöjen toimintaa.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilussa pyrittiin siihen, että paikalliset järjestöt muotoutuisivat voimakkaiksi paikalliskulttuurin kantajiksi ja määrittelijöiksi. Missä määrin nämä lähtökohdat toteutuivat kunnissa, vaihteli kokeilukunnittain. Ennen kokeilua esimerkiksi Kinnulassa toimi hyvin vähän järjestöjä. Kun kokeilu alkoi, kunnan aktiiviset henkilöt eivät läheneet toimimaan olemassaolevissa, tosin "nukkuvissa" järjestöissä vaan kulttuurilautakunnan piirissä. Vasta myöhemmin alkoivat järjestötkin aktivoitua ja järjestää kulttuuritoimintaa.

Koska kulttuuriohjaaja oli aikaisemmin toiminut monissa paikallisissa järjestöissä, hänen persoonansa satoi kulttuurilautakunnan ja järjestöjen toiminnan yhteen. Koko ajan oli vai-

kea hahmottaa, missä kulkevat kunnallisen ja järjestömuotoisen kulttuuritoiminnan rajat.

Seurakunnan yhteydessä toimiva Rauhanyhdistys sen sijaan tuomitsi kokeilun ja pyrki yhtenäiseen vastustukseen toimintaa kohtaan. Esimerkiksi kulttuuritilaisuuksien kanssa yhtä aikaa järjestettiin usein omia seuroja, koulujen oppilaille järjestetyistä taidetilaisuuksista ja niihin osallistumista käytiin kiivaita keskusteluja, kulttuurin ja taiteen käsitteiden sisällöistä keskusteltiin. Herätysliikkeen yksittäiset jäsenet osallistuivat kuitenkin joihinkin lautakunnan järjestämiin toimintoihin.

Jyväskylän maalaiskunnassa kulttuurilautakunta pyrki jatkuvasti yhteistyöhön järjestöjen kanssa. Monia erilaisia keinoja käytettiin. Järjestöjä kutsuttiin neuvotteluihin, niille lähetettiin kyselyjä ja esitettiin toivomuksia yhteydenotosta kulttuuri-toimistoon. Vain muutamat yhdistykset reagoivat toivomuksiin.

Järjestökenttä toimi kokeilun aikana ”niin kuin ennenkin”, järjesti tilaisuuksia, kerhotoimintaa ja kuljetuksia esityksiin. Samaa teki kulttuurilautakuntakin. Yhteistyökumppanuudesta lautakunnan ja järjestöjen välillä ei voitu puhua. Järjestöt eivät liioin vastustaneet kulttuurilautakunnan toimintaa eikä avoimia konflikteja ollut havaittavissa. Lautakunta sai kuitenkin osan yhdistyksistä reagoimaan lähinnä kahteen toimenpiteeseen: yhdistyksistä laadittiin kulttuuritoimistoon kortisto ja yhdistysten haettavaksi julistettiin vuosittain taideohjaajan palkan suuruinen avustus.

Saarijärvellä oli odotettavissa konflikteja kulttuurilautakunnan ja järjestökentän kanssa, siksi päällekkäisiltä niiden toiminta-alueet näyttivät ja siksi voimakkaita alan järjestöt olivat. Järjestöjen sitominen kulttuurilautakuntaan valitsemalla jäseniksi voimakkaimpien järjestöjen edustajia toimi kiistojen ennaltaehkäisijänä ja vaimentajana. Useasti lautakunnassa kuitenkin käytiin periaatteellista keskustelua siitä, tuleeko lautakunta valtionapuisine toimintamuotoineen järjestöjen areenoille. Lautakunnan roolia järjestöjen harrastajien kouluttajana tai konsulttijana ei aina pidetty uskottavana.

Kunnan asukkaiden keskuudessa järjestöjen ja lautakunnan toiminta oli ”sitä samaa”. Myös kulttuuriohjaaja miellettiin hänen oman taustansa kautta järjestöissä aktiivisesti toimivaksi eikä erotettu hänen toimintaansa kulttuuriohjaajan nimikkeisenä. Mikäli kulttuuriohjaaja ei olisi ollut syntyjään paikkakunta-

lainen, konfliktit järjestöjen ja lautakunnan välillä olisivat olleet tosiasia, siksi voimakkaita ennakkoasenteita kulttuurilautakuntaa kohtaan tuli kylissä ja tilaisuuksissa tehdyissä haastatteluisa esiin.

Jotta saataisiin tietoa järjestöjen ja kulttuurilautakunnan vuorovaikutuksesta kokeilun aikana, liitettiin järjestöt tutkimukseen.

10.1. Ennen kokeilua

Kokeilun alussa ja lopussa lähetettiin järjestöille postitse kyselylomake täytettäväksi ja sen lisäksi tehtiin muutamia henkilökohtaisia haastatteluja.

Vuonna 1975 lähetettiin 449:lle kokeilukunnissa toimivalle järjestölle kyselylomake, johon vastasi 207 järjestöä (46.1 %). Lomake lähetettiin kaikille sellaisille yhdistysrekisteriin merkityille yhdistyksille, jotka olivat tehneet muutosilmoituksia rekisteriin vuoden 1960 jälkeen. Vähäinen vastausmäärä selittyi osin yhdistysrekisterin tietojen puutteellisuudesta (vanhentuneet tiedot yhdistyksistä, yhdistyksissä toimivista, heidän osoitteistaan jne.) sekä siitä, että kysely lähetettiin kaikille järjestöille eikä vain kulttuurijärjestöille. Kaikki tutkimuksessa mukana olleet järjestöt olivat rekisteröityjä yhdistyksiä. Vastauksia tuli Kinulasta 25 järjestöltä (62.5 %), Jyväskylän maalaiskunnasta 112 järjestöltä (44.8 %) ja Saarijärveltä 70 järjestöltä (44.7 %) (liite 12).

Kyselyn tulokset vahvistivat ennakkokäsityksen siitä, että yhdistykset toimivat Saarijärvellä aktiivisemmin kuin muissa kokeilukunnissa (taulukko 3).

Taulukko 3. Yhdistysten aktiivisuus kunnittain (% , N=207)

Kunta	sääntö- määräinen toiminta	jotain toimintaa	paljon toimintaa	yhteensä
Jyväskylän mlk	41	21	21	100 (112)
Kinnula	48	36	16	100 (25)
Saarijärvi	27	30	49	100 (70)

Kulttuurikokeilun oletettiin edistävän järjestömuotoista kulttuuritoimintaa ratkaisemalla niiden rahoitukseen liittyviä ongelmia. Vuoden 1975 kyselyn mukaan kunta ja/tai kunnalliset lautakunnat olivat avustaneet yhdistyksiä erityisesti Saarijärvellä ja Jyväskylän maalaiskunnassa. Niissä toimivat yhdistykset olivat saaneet avustuksia myös läänin taidetoimikunnalta ja opetusministeriöstä (taulukko 4).

Taulukko 4. Avustuksia saaneet järjestöt kunnittain ja rahoituslähteittäin (% , N=207).

Rahoituslähde	Jyväskylän mlk	Kinnula	Saarijärvi
kunta	20	8	26
läänin taide- toimikunta	2	0	3
opetusminis- teriö	1	0	1
muut lähteet (keskusjärjestöt, pääjärjestöt, yritykset jne.)	13	20	7
ei vastannut tai eivät ole saaneet avustuksia	65	72	63

Kaikista järjestöistä 35 % ilmoitti rahoittavansa toimintansa pääasiallisesti jäsenmaksuilla. Erilaiset kampanjat, keräykset, talkoot ja vastaavat olivat pääasiallisia rahoitusmuotoja 24 %:lla järjestöistä ja 12 % näki pääsymaksulliset tilaisuudet tärkeimmiksi toimintansa rahoittamisessa.

Toimintaansa haittaavia ongelmia yhdistykset tiedostivat tai ainakin kirjasivat kovin vähän. Noin 10 % järjestöistä valitti varojen, ohjaajan tai tilojen puutetta. Tulos oli yllättävä, koska keskustelut järjestöjen kanssa toivat esiin voimakkaitakin ongelmia. Rajattaessa tarkastelu koskemaan vain kulttuuritoimintoja ja -kerhoja järjestäviä yhdistyksiä näki muutama prosenttiyksikkö enemmän (16 %) toiminnassaan olevan ongelmia, jotka liittyivät lähinnä ohjaajan tai tilojen saamisen vaikeuksiin.

Yhdistysten kuntalaisille organisoimia kulttuuritoimintoja selvitettiin vuosilta 1974–1975. Toimintojen painopiste oli retkien, yleensä virkistystoiminnan muodoissa sekä yksittäisten taide-tilaisuuksien järjestämisessä. Kurseja tai seminaareja ei oltu järjestetty lainkaan. Järjestöt eivät liioin jakaneet apurahoja taiteen harrastajille (taulukko 5).

Taulukko 5. Yhdistysten järjestämien kulttuuritoimintojen määrä kokeilukunnissa vuosina 1974–75

Toiminnot	Jyväskylän mlk	Kinnula	Saarijärvi
yksittäiset			
taidetilaisuudet	6	2	2
kerhot, opintokerhot	5	-	4
taidetilaisuudet ja kerhot	7	-	10
kurssit	-	-	-
kulttuuriviikot	-	-	-
avustuksia	-	-	-
retket	19	2	5
tupaillat	2	-	5

Yli puolella järjestöistä ei tutkittuna ajankohtana ollut lainkaan kulttuuritoimintojen organisointiin kuuluvia tehtäviä.

Kun kansalais- ja työväenopisto-organisaatio laajeni 1970-luvulla

koko maan kattavaksi, keskusteltiin siitä, olisiko yhdistysten kannalta edullista siirtää joitakin toimintamuotoja opistojen opintopiireiksi. Tällöin ne saisivat opiston kautta toimitiloja, palkatun ohjaajan ja määrärahoja materiaaleihin. Ongelmaksi nousisivat kuitenkin yhdistysten identiteettikysymykset. Opistojen toiminta on kaikille kuntalaisille avointa, eikä yhdistys voi estää yhdistykseen kuulumattomia henkilöitä osallistumasta opintopiireihin. Tästä huolimatta esimerkiksi Siisiäinen (1976) havaitsi pohjoiskarjalaisten nuorisoseurojen ja vastaavien kulttuuriyhdistysten eri toimintamuotojen siirtyneen huomattavassa määrin opistojen opintopiireiksi.

Myös kokeilukuntien yhdistykset olivat ennen kokeilun alkamista toimineet erityisesti Saarijärvellä yhteistyössä kunnallisten lauta- ja johtokuntien kanssa. Noin 47 % niistä kertoi yhteistyöstään kansalaisopiston, nuoriso-, raittius-, urheilu- ja matkailulautakuntien kanssa. Yhteistyömuotoina olivat koulutuksen, retkien ja tempausten järjestäminen sekä avustusten hakeminen (liite 4).

Kinnulan yhdistyksistä noin 15 % oli ollut yhteistyössä kansalaisopiston kanssa ennen kulttuuritoimintakokeilun alkamista. Yhteistyöhön osallistuneet yhdistykset olivat lähinnä urheilujärjestöjä, jotka yhdessä opiston kanssa organisoivat liikuntakerhoja. Kulttuuritoimintoihin liittyvää yhteistyötä yhdistyksillä ja kunnallisilla organisaatioilla ei ollut ollut.

Jyväskylän maalaiskunnassa noin 38 % yhdistyksistä oli toiminut yhteistyössä lähinnä nuorisolautakunnan mutta myös opiston, raittius- ja urheilulautakunnan sekä vähäisessä määrin koulu-, liikenne- ja sosiaalilautakuntien kanssa. Juhlia ja tempauksia järjestettiin yhdessä samoin kuin koulutusta opiston opintopiirinä tai viikonloppukursseina.

Kun ennen kokeilutoiminnan aloittamista kysyttiin mielipiteitä yhteistoiminnan lisäämisestä kunnallisten organisaatioiden kanssa ja yhteistyön muodoista, eivät erityisesti Kinnulan yhdistykset olleet kovin yhteistyöhaluisia. Vain 17 % niistä toivoi lähinnä ohjelma-avun muodossa tapahtuvaa yhteistyötä. Toivomus indikoi järjestöjen oman toiminnan ongelmallisuutta.

Jyväskylän maalaiskunnan yhdistyksistä 40 % halusi yhteistoimintaa kunnallisten organisaatioiden kanssa. Erityisesti toivottiin asiantuntijapalveluja, koulutukseen materiaalia ja toimintatiloja. Opisto ja nuorisolautakunta olivat halutuimpia yhteistyö-

kumppaneita. Saarijärven yhdistykset (51 %) toivoivat kunnallisilta organisaatioilta apua ohjaukseen lähinnä taide-, urheilujne, toiminnoissa (liite 5).

Kulttuurilautakuntien ja yhdistysten välistä yhteistoimintaa ei ollut ollut ennen kokeilua missään kokeilukunnassa. Lautakuntien toiminta oli kaikissa kunnissa kovin uutta. Niillä ei ollut palkattua työntekijää eikä suuria määrärahoja eikä lautakunnista ollut varsinaisesti hyötyä yhdistyksille. Kulttuurikokeilun alettua kulttuurilautakunnat ryhtyivät luomaan omaa roolia yhteistoiminnan sektorilla ja kehittämään järjestöjä houkuttelevia yhteistyömuotojaan.

Yli puolet yhdistyksistä (Jyväskylän maalaiskunnassa 67 %, Kinnulassa 59 %, Saarijärvellä 67 %) pitivät kulttuurilautakunnan lakisääteistämistä tarpeellisenä vuonna 1975 (liite 6). Lautakunnan tulisi niiden mielestä levittää kulttuuritoimintoja tasapuolisesti kunnan eri alueille, aktivoida paikallisia yhdistyksiä, edistää paikallista perinnetoimintaa tai monipuolistaa kunnan kulttuuritoimintoja. Muutamat yhdistykset näkivät lautakunnan toimialueen tärkeänä ”rikkamakulttuuria estämään”. Yhdistykset kaipasivat lautakunnalta herätteitä ja virikkeitä omillekin toiminnoilleen.

Yhdistyksistä 85 % tiesi kulttuuritoimintakokeilun alkamisesta. Odotukset kokeilulle olivat varovaisia, eivät sen enempää innokasta yhteistyötä kuin vastustustakaan ennakoivia.

Noin joka neljäs (23 %) järjestö toivoi kokeilun aikana järjestettävän kulttuuritilaisuuksia paikkakunnilla (25 %) ja huolehdittavan kulttuuritoimintojen tasapuolisesta jakelusta (25 %). Erityisesti nuorten huomioonottaminen, taideohjauksen järjestäminen, työväenkulttuurin edistäminen ja asiantuntijapalvelusten saaminen yleensäkin olivat yksittäisten järjestöjen toivelistalla (liite 7).

10.2. Kokeilun jälkeen

Kokeilun päätyttyä vuonna 1978 yhdistykset olivat saaneet kokemusta kulttuurilautakunnista yhteydenpitäjinä, tilaisuuksien ja kurssien järjestäjinä. Vuoden 1979 keväällä lähetettiin järjestöille uusi kysely. Siihen vastasi 181 järjestöä (lomake lähetettiin

284:lle järjestölle,) joiden vastuuhenkilöiden osoitteet poimittiin jälleen rekisteristä poistaen edellisen kyselyssä kommentilla "ei toimintaa" vastanneet.

Muutamaa (6) järjestöä lukuunottamatta ne olivat samat kuin edellisessä kyselyssä. Loppukyselyyn vastanneista oli Jyväskylän maalaiskunnasta 105, Kinnulasta 20 ja Saarijärveltä 56. Erityisesti Saarijärveltä palautettiin lomakkeita aikaisempaa vähemmän.

Vastanneista järjestöistä kolmannes oli puoluepoliittisia yhdistyksiä. Joka viides oli ammattiyhdistys. Maa- ja metsätalouteen liittyviä järjestöjä oli useita. Nuorisoseura-, taidetoiminta- ja kotiseutuyhdistyksiä oli mukana vain muutamia.

Yhdistysten kulttuuri- ja taidetoiminnot olivat kokeilun aikana lisääntyneet kaikissa kunnissa (taulukko 6).

Taulukko 6. Järjestöjen vuosien 1975-78 aikana järjestämien tilaisuuksien määrä kunnittain

Toiminto	Jyväskylän mlk. (N=105)	Kinnula (N=20)	Saarijärvi (N=65)
Juhlat, tapahtumat, kilpailut	40	6	22
Kurssit, leirit	10	1	9
Kerhot	16	2	10
Retket, vierailut	9	1	6
Ohjelma- ryhmät, taide- esitykset	14	3	4
Perinteen tallennus	2	0	2
Muu	1	0	2
Ei järjestänyt mitään	28	11	15

Toiminnan painopisteinä olivat erilaisten tapahtumien, kulttuuriviikkojen jne. järjestäminen. Myös kerhotoiminta ja kurssit tulivat yhdistysten ohjelmaan samoin kuin erilaisten ohjelma-ryhmien toiminta ja taide-esitysten järjestäminen.

Näytti siltä, että kokeilun aikana kulttuuritoiminnot vakiintuivat yhdistysten toiminnoiksi. Myös aikaisempaa useammat yhdistykset järjestivät kulttuuritoimintoja. Jyväskylän maalaiskunnassa yhdistyksistä 27 %, Kinnulassa 55 % ja Saarijärvellä 27 % oli sellaisia, joilla ei ollut ollut kulttuuritoimintoja. Koko kunnan kulttuuritoimintojen kannalta näytti erityisesti Jyväskylän maalaiskunnassa ja Saarijärvellä järjestömuotoisella kulttuuritoiminnalla olevan merkitystä. Kinnulassa harvojen aktiivien oli valittava pääasiallinen toimintaryhmänsä, joksi kokeilun

aikana muodostui järjestöjä useammin kulttuurilautakunta.

Myös toiminnan rahoituksen tarkastelu toi esiin järjestöjen aktivoitumisen: järjestöt olivat entistä useammin hakeneet/saaneet avustuksia kunnilta ja muilta tahoilta. Joka kolmas järjestö (30 %) oli saanut toimintaansa avustusta kunnalta (liite 8). Avustuksia saaneista joka viides oli puoluepoliittinen yhdistys.

Kuntien kulttuurilautakunnat olivat tukeneet vain 5 % yhdistyksistä. Yhdistykset antoivat talouttaan koskevaan kyselyyn kuitenkin ilmeisen suurpiirteistä tietoa. Jos nimittäin laskeetaan kulttuurilautakuntien toimintakertomusten perusteella järjestöjen saamien avustusten määriä, tullaan vuosittain lukuihin, jotka osoittaisivat noin 12 %:n yhdistyksistä saaneen kulttuurilautakunnalta avustuksia. Tulokset rahoituslähteistä ovatkin viitteellisiä. Yhdistykset eivät näytä mielellään paljastavan rahoituslähteitään.

Läänin taidetoimikunta ja opetusministeriö olivat avustaneet muutamia kokeilukuntien järjestöistä. Niiltä osin rahoitusmahdollisuudet eivät olleet lisääntyneet.

Kokeilun jälkeen yhdistykset tiedostivat jo selkeästi toimintaansa vaikeuttavat ongelmat (taulukko 7). Suurimmat ongelmat liittyivät toimintaan osallistuvien henkilöiden passiivisuuteen ja taloudellisiin tekijöihin. Myös ohjaajien ja tilojen puuttuminen koettiin ongelmaksi. Nämä samat tekijät tulivat esiin vuonna 1979 toteutetussa Suomen harrastajateatteritutkimuksessa (Hartikainen & Kangas 1982).

Taulukko 7. Järjestöjen vuonna 1978 ilmoittamat toimintaansa haittaavat ongelmat kuntakohtaisesti (%)

Ongelmat	Jyväskylän mlk (N=105)	Kinnula (N=20)	Saarijärvi (N=56)
Ohjaus	9	10	11
Tila	11	-	7
Taloudelliset	18	25	21
Pitkät matkat	3	5	5
Vuorotyö	5	-	4
Järjestöjen passiivisuus	19	20	32
Uskonnolliset asenteet	1	5	4
Muu	9	-	5

Kulttuuritoimintakokeilussa painotettiin kulttuurilautakuntien yhteistyötä paikallisten yhdistysten kanssa. Uskottiin, että silloin lautakuntia ei tulkittaisi paikallisten järjestöjen kanssa kilpaileviksi. Yhdistysten vastausten mukaan selkein yhteistyömuoto oli kommunikointi kulttuuriohjaajan kanssa. Noin 60 % järjestöistä oli ollut kokeilun aikana yhteydessä kulttuuriohjaajaan. Kommunikaation muodoissa oli kuitenkin kuntakohtaisia eroja: erityisesti Saarijärvellä oli paljon henkilökohtaisia keskusteluja tai yhteydenottoja puhelimitse ja Kinnulassa järjestettiin toimintoja yhdessä (taulukko 8).

Taulukko 8. Järjestöjen ja kulttuuriohjaajien yhteistyön muodot kunnittain (%)

Yhteistoimintamuoto	Jyväskylän mlk (N=105)	Kinnula (N=20)	Saarijärvi (N=56)
puhelinkeskusteluja	17	15	27
kirjeitse	19	5	9
henkilökohtaisia keskusteluja	14	20	36
yhteisiä neuvotteluja	3	15	21
toiminnan järjestämistä	11	35	16
ei yhteistoimintaa	43	35	38

Yhteistyö järjestöjen ja kunnan lauta- sekä johtokuntien kanssa oli lisääntynyt. Jonkin kunnallisen lautakunnan kanssa oli yhteistyötä (toimintoja järjestäen tms.) ollut 74 %:lla kaikista järjestöistä. Järjestöjen ja lautakuntatason liittoa kuvasi selkeimmin liikuntalautakunnan ja alan järjestöjen yhteistoiminta. Peräti 84 % liikuntayhdistyksistä toimi yhteistyössä liikuntalautakunnan kanssa (liite 4).

Uskonnollisia ja liikuntajärjestöjä lukuunottamatta vastanneilla yhdistyksillä oli kaikilla ollut yhteistoimintaa myös kulttuurilautakuntien kanssa. Noin joka kolmas (30.2 %) yhdistys oli järjestänyt lautakunnan kanssa taide-esityksiä tai taidekursseja, saanut käyttöönsä ohjaajia tai toiminta-avustuksia. Yhteistyön toivottiin (noin 30 %) jatkuvan ja painottuvan yksittäisten taide-esitysten järjestämiseen sekä edelleen ohjaajien saamiseen.

Yhdistysten yhteistyö kulttuurilautakunnan kanssa lisääntyi voimakkaasti kokeilun aikana. Oli jo pohdittava mahdollista työnjakoakin toimintojen järjestämisessä lautakunnan ja yhdistysten välillä. Yhdistysten käsityksiä työnjaosta kulttuuritoiminnan organisoimisessa osoittaa taulukko, johon on kirjattu yhdistysten mielipiteet siitä, minkä organisaation kuuluisi niiden mielestä järjestää erilaisia toimintoja (taulukko 9).

Taulukko 9. Yhdistysten käsitykset eri kulttuuritoimintojen organisoijista (% , N=181).

Pääasiallinen toimintojen organisoija	Taidetilaisuudet	Kurssit	Kerhot
Järjestö	15	14	20
Järjestö kunnan tai läänin taidetoimikunnan avustamana	37	43	41
Kunta	37	26	19
Muuten	2	2	2
Ei vastannut	10	15	17

Kulttuuri- ja taidetoiminnan järjestäjänä luontevin olisi yhdistys, jota kunta tai läänin taidetoimikunta tukisi. Taidetilaisuuksien järjestäminen katsottiin yhtä suuressa määrin myös pelkästään kunnan asiaksi. Kerhojen pitämiseen toivottiin kunnalta tai läänin taidetoimikunnalta tukea, mutta niiden järjestäminen nähtiin lähinnä yhdistysten tehtäväksi. Kurssitoiminnan kohdalla mielipiteet olivat samansuuntaiset. Kysymyksen korkeat vastausprosentit osoittivat, että asia oli yhdistyksille tärkeä ja omaa roolia kulttuuritoimintojen organisoijana haluttiin korostaa.

Millaisena yhdistykset olivat kokeneet kulttuuritoimintakokeilun? Tietoa kokeilutoiminnasta yhdistyksillä ainakin oli: 90 % kinnulalaisista ja 70 % Jyväskylän maalaiskunnan sekä Saarijärven yhdistyksistä tiesi kokeilusta. Yli puolet niistä oli saanut tietonsa tiedotusvälineiden kautta ja noin kolmannes kulttuuri-ohjaajan tai kulttuurilautakunnan jäsenten kautta (liite 9).

Kokeilun tehtäväksi yhdistykset hahmottivat yleensä kulttuuritoimintojen lisäämisen ja kehittämisen kunnissa (23 %), ihmisten aktiivoinnin osallistumaan toimintaan (16 %), taidekasvatuksen (15 %), tasa-arvon lisäämisen toimintojen tarjoamisessa, perinteen ja arvojen säilyttämisen (6 %) tai lähinnä tutkimuksen kautta tiedon hankkimisen kulttuuritoimintalain toimivuudesta (18 %) (liite 10).

Vaikka yhdistykset olivat kokeilun aikana selvästi aktivoitu-

neet, noin 60 % vastanneista yhdistyksistä oli sitä mieltä, että kokeilu ei ollut vaikuttanut mitenkään niiden toimintaan. Kuntakohtaiset erot vastauksissa olivat tosin suuret: kinnulalaisten yhdistysten mukaan kokeilulla oli aktivoivaa vaikutusta. Ne eivät kuitenkaan voineet osoittaa mitään konkreettisia toimenpiteitä, joiden kautta kokeilu olisi vaikuttanut niiden toimintaan. Puhuttiin yleensä toiminnan vireytymisestä ja jäsenten aktivoitumisesta (taulukko 10).

Taulukko 10. Järjestöjen käsitykset kulttuuritoimintakokeilun vaikutuksista niiden toimintaan kunnittain (%)

Mielipiteet	Jyväskylän mlk (N=105)	Kinnula (N=20)	Saarijärvi (N=56)
Toiminta vireytynyt	12	35	14
Taloudellista tukea	7	0	5
Ohjausapua	4	0	7
Tilojen hankki- mista/-korjausta	0	0	2
Kerho- ja kurssi- toiminta	6	5	2
Aktivoinut jäseniä	10	15	4
Aatteellista toi- mintaa korostanut	1	0	0
Ei vaikutusta	61	45	66

Tarkempi analyysi kokeilun aikana kunnissa käynnistyneistä toiminnoista osoittaa, että huolimatta toiminnan aktivoitumisesta esimerkiksi kinnulalaisista järjestöistä vain yksi oli uudelleen käynnistänyt taidetoimintaa. Vastaavasti Saarijärvellä kuusi yhdistystä oli aloittanut taide-esitysten järjestämisen ja kaksi kerhotoiminnan. Jyväskylän maalaiskunnassa oli kokeilun aikana perustettu neljä yhdistystä, joiden kaikki toimintamuodot olivat uusia ja yli kymmenen järjestöä oli aloittanut kerho- tai nuorisotoimintaa, taide-esitysten järjestämistä tai retkitöihin.

taa (liite 11). Tuloksessa näkyy Kinnulan kokeilun ominaisluonne: aktivoiduttiin kokeilutoimintaan yleensä eikä oman järjestön sisällä.

Yleisesti oltiin sitä mieltä, että yhdistysten järjestämien kulttuuritoimintojen määrä oli pysynyt kokeilun aikana ennallaan (39.8 %) tai lisääntynyt (26.5 %). Vain muutama (2.2 %) koki toimintansa siltä osin vähentyneen (taulukko 11). Kulttuurilautakunnan ei voi näiden tulosten perusteella osoittaa hankaloitaneen yhdistysten toimintaa kulttuuritoimintoja järjestävänä eikä näin ollen tulleen toiminnassaan niiden perinteisille tehtävälueille.

Taulukko 11. Järjestöjen kulttuuritoimintojen kehitys kokeilun aikana kunnittain (%)

Toimintojen kehitys	Jyväskylän mlk (N=105)	Kinnula (N=20)	Saarijärvi (N=56)
Lisääntyneet	21	35	34
Pysyneet ennall.	41	50	34
Vähentyneet	3	0	2
Ei vastannut	35	15	30

Kulttuuritoimintakokeilun jälkeen yli puolet (56 %) yhdistyksistä piti kulttuurilautakunnan lakisääteistä tarpeellisena, niistä 11 % näki sen tarpeettomaksi ja muut eivät ottaneet asiaan kantaa (liite 6). Kun lautakunnan lakisääteistä pidettiin tarpeellisena, perusteltiin se yleensä kunnan kulttuuritoimen kehittämisen välttämättömyydellä, kulttuuritoimintaan saatavilla valtionvaroilla tai kulttuuritoimintojen tasa-arvoisen jakelun mahdollistamisella. Perusteluna sille, että kulttuurilautakuntaa ei lakisääteistettäisi esitettiin mm., että verovaroille olisi parempaakin käyttöä tai että lautakunnalla ei olisi merkitystä haja-asutusalueiden ongelmien ratkaisemisessa tai että sijoitetuille varoille ei tulisi vastinetta ja että kulttuuritoiminta omaehtoisella (yhdistysten) pohjalla olisi tehokkaampaa.

Kokeilu ei saanut aikaan muutoksia järjestöjen käsityksissä kulttuurilautakunnan lakisääteistämisen tarpeellisuudesta. Kiinnostavaa oli analysoida sitä roolia, jonka yhdistykset lau-

takunnalle kulttuuritoimintojen edistämässä jättäisivät. Järjestöt eivät kuitenkaan pystyneet hahmottamaan kovin selkeästi lautakunnan roolia (taulukko 12).

Taulukko 12. Järjestöjen käsitykset kulttuurilautakuntien tehtävistä kunnittain (%)

Tehtäväalueet	Jyväskylän mlk (N=105)	Kinnula (N=20)	Saarijärvi (N=56)
Hallinnolliset tehtävät, koordinaointi ja suunnittelu	32	35	29
Kulttuuri-toimintojen järjestäminen	24	35	23
Avustukset, kulttuuritoimintojen rahoitus	12	10	14
Tasa-arvon lisääminen toimintamahdollisuuksissa	15	10	5
Yhteistoimintatehtävät	7	0	2
Toimintatilojen hankinta	4	0	2
Muu	5	0	4

Hallinnolliset ja koordinaointitehtävät olisivat ilmeisiä lautakunnan tehtäväalueita samoin kuin kulttuuritilaisuuksien järjestäminenkin. Viimeksimainittu toiminta oli esillä erityisesti Kinnulassa. Järjestöjen kulttuuritoiminta oli siellä vähäistä eikä sen kasvattamiseen koettu olevan resursseja eikä oikeastaan tiedetty, toimittiinko kokeilun aikana lautakunnan vai järjestön piirissä. Taloudellista avustustoimintaa kulttuuritoimintojen järjestämiseksi ei kunnissa mielletty lautakunnan tehtäväksi, vaikka se pai-

nottui kulttuuritoimintakokeilussa. Yhdistysten mielestä kulttuurilautakunta voisi koordinoida ja järjestää kulttuuritoimintoja, joissa tavoitteena olisi toimintojen tasa-arvoinen saavutettavuus.

Kulttuuritoimintakokeilun aikana kulttuurilautakunta sai kokeilukunnissa oman asemansa yhdistysten ja kunnallisten lautakuntien yhteistoiminnan alueella. Se ei saanut suvereenia asemaa, koska yhdistykset olivat edelleen yhteistoiminnassa monien muidenkin kunnallisten lauta- ja johtokuntien kanssa. Suosittelevia yhteistyökumppaneita olivat edelleen nuorisolautakunta, jolta asetuksessa edellytetään yhteistoimintaa, ja kansalais-työväenopisto, joka koulutti ja kurssitti.

Yhteistoiminta kulttuurilautakunnan ja yhdistysten välillä oli lautakuntajohteista: juuri lautakunta piti järjestömuotoista toimintaa tärkeänä ja tuettavana, pyrki yhdistysten kautta tavoittamaan kuntien ja kylien asukkaita ja kehitteli erilaisia yhteistoiminnan malleja. Yhdistyksille taas ei ollut tärkeää, minkä organisaation kautta se sai toiminnalleen tukea ja minkä kanssa yhteistoimin jokin tilaisuus järjestettiin, kunhan tukea saatiin. Melko usein ratkaisijana yhteistyökumppaneiden suhteen oli henkilösuhde: yhdistyksen joku jäsen tunsi jossakin lautakunnassa jonkun henkilön. Esimerkiksi Strandenin (1983, 118–123) tutkimus Jyväskylän kaupungissa osoitti, että 23 % avustuksia hakeneista yhdistyksistä voivat mielestään vaikuttaa avustuksia koskevaan päätöksentekoon ottamalla yhteyksiä tuttuun kulttuurilautakunnan jäseneseen.

Kokeilukuntien kulttuurilautakuntien ja yhdistysten yhteistoiminnan taustalla näytti olevan käsitys kulttuuripoliittisesta yhteisestä hyvästä, joka saavutettaisiin monien järjestöjen tai intressiorganisaatioiden yhteistyön vallitessa. Kulttuurilautakunnat liittyivät yhteistoiminnan perustelut kulttuuridemokratian käsitteeseen. Yhteistoiminta yhdistysten kanssa ymmärrettiin kulttuuritoiminnan ulkoapäin tapahtuvan ohjauksen minimoimiseksi.

Kiinteä yhteistoiminta kulttuurilautakuntien ja yhdistysten kesken on esimerkki julkisen sektorin laajenemisesta kansalaisyhteiskuntaan päin. Aikojen kuluessahan monet tehtäväalueet ovat siirtyneet yhdistyksiltä ja vastaavilta valtiolle tai julkisille yhteisöille. (Kehitys on ollut päinvastaista kuin esimerkiksi Hollannissa (Katus & Toth 1986).) Taidepolitiikassa yhdistyksille

on kuitenkin legitimoitu jonkinasteisen asiantuntijan rooli valittaessa esimerkiksi jäseniä taidehallintoelimiin.

Monilla aloilla järjestöjen ja julkisen sektorin välillä on edelleen kiinteää yhteistyötä ja pyrkimyksiä yhteistyön laajentamiseen. Yhteistyö kunnan kanssa on tuttu ilmiö monilla yhdistysten toiminta-alueilla ja kuntien sektoreilla. Esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon sektorilla se saa suuriakin mittasuhteita ja yhä kattavampaan yhteistyöhön vapaaehtoistyötä tekevien yhdistysten kanssa pyritään Valtava-lainsäädännön mahdollistaessa asian konkreettisestikin.

Mikä tällaisen toiminnan perustelu on? Yhden näkemyksen mukaan taustalla on taloudellinen hyöty: toiminta tulee halvemmaksi, kun siihen liittyy talkootyöskentelyä, kun voidaan palkata määräaikaista työntekijöitä ilman työehtosopimusten tuomia velvoitteita, kun varoja voidaan kerätä erilaisten kansalaiskeräysten avulla jne. Ideologisenä perusteluna on taas esitetty, että toiminta olisi näin omaehtoista, autonomista. Tällöin unohdetaan kuitenkin se, että monilla yhdistyksillä on hyvinkin byrokraattiset toimintamallit ja että suurin osa yhteiskunnan jäsenistä ei osallistu ainakaan aktiivisesti yhdistysten toimintaan (EVA 1985). Nykyinen tendenssi privatisoitumiseen ei tue ryhmien muodostumista.

Kulttuuritoimintakokeilussa yhdistysten ja lautakunnan välisen yhteistoiminnan alkuunpanijana ja ideoijana oli lautakunta. Kovin vähälle jäi se yhdistysten ja yksittäisten ryhmien rooli, joka kulttuurilautakunnan toiminnan muotoutumisen kannalta olisi tärkeä: kunnallista kulttuuripolitiikkaa koskeva kriittinen keskustelu ja yhdistysten toiminta kanavana ihmisten aidoille vaikuttamismahdollisuuksille paikalliskulttuurin. Lautakunta saattoi todeta Weberin lauseen: "Missä ihmiset laulavat, istu kaikessa rauhassa" (ks. Siisiäinen 1982, 280–293).

Yhdistysten oma-aloitteisuudesta ja omatoimisuudesta, niiden voimasta paikalliskulttuurin kantajina oli tutkijan vaikea tehdä kokeilun aikana päätelmiä. Kulttuuridemokratian toteutumisen kannalta on pohdittava, mitkä ryhmät kunnissa tuottavat omaehtoista kulttuuria ja näin vireyttävät paikalliskulttuuria sekä rakentavat sosiaalisia verkostoja. Mikä merkitys yksittäisillä, spontaanisti syntyneillä ryhmillä (esimerkiksi elävän musiikin ryhmät), ns. vaihtoehtoliikkeillä, kylätoimikunnilla, asukasyhdistyksillä, korttelitoimikunnilla ja vastaavilla on paikalliskult-

tuurin kannalta? Tyydyttävätkö ne ruohonjuuritason kommunikaation ja tiedostamisen tarpeita paremmin kuin perinteiset yhdistykset ja miten kunnallisten lautakuntien tulisi suhtautua niiden toimintaan? Animaatioprojektien kokemukset tukisivat enemmänkin näiden spontaanisti syntyneiden ryhmien merkitystä. Käytännössä nämäkin toimikunnat ja yhdistykset on pyritty kytkemään ainakin puolivirallisesti kuntasuunnittelutyöhön (Hautamäki 1979; Hautamäki & Virtanen 1982).

V KOKEILU JA MUUTOS

11. Muuttiko kokeilutoiminta kokeilukuntien asukkaiden käyttäytymistä?

Kulttuuritoimintakokeilun tavoitteena oli saada aikaan muutoksia kokeilukuntien asukkaiden käyttäytymisessä. Muutostokkeiluun käytettävissä ollut aika oli kolme vuotta. Muutosten aikaansaamisen keinoissa painottuivat kulttuuripoliittiset ja hallinnolliset toimet. Pyrkimyksenä oli poistaa ihmisten taideharrastuksiin osallistumista estäviä tekijöitä, ns. kulttuuriesteitä, lisäämällä toimintamahdollisuuksia (tarjonnan puute), järjestämällä kuljetuksia tilaisuuksiin tai/ja tilaisuuksia kunnan eri osissa (alueelliset esteet), subventoimalla lippujen hintoja ja kurssien maksuja (taloudelliset esteet) ja osin jo näihin liittyen ottamalla erityisryhmät toiminnan järjestämisessä huomioon (sosiaalinen näkökohta).

Kulttuuritoimintakokeilun tavoitteena oli lisätä kulttuuritoimintaan osallistuvien määriä ja laajentaa osallistujajoukkoa. Lähtökohtana painotettiin kuntien asukkaiden mahdollisuuksia luoda toiminnalle sisältöjä. Kaikki kokeiluun liittyneet toimet, lähtökohta, politiikan keinot ja käsitykset tavoitteista, tuloksista, muovasivat luonnollisesti kulttuuritoiminnan sisältöjä. Kun kokeilutoimintaa arvioidaan yleisesti kokeilukuntien asukkaiden kannalta, voidaan se nähdä liialti ulkoapäin ohjautuneeksi. Kokeilukuntien asukkaiden vaikutusmahdollisuudet kokeilutoiminnan sisältöihin olivat eri kunnissa erilaiset. Edellä jo todettiin, että erityisesti Kinnulassa ja myös Saarijärvellä lautakunnan, kulttuuriohjaajan ja kuntien asukkaiden välinen kommunikatio toteutui toimintoja kehiteltäessä.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun tutkimus kiinnittyi

Lewinin toimintatutkimusmalliin (Kangas 1976). Kokeilun vaikutuksien analysointi ja tulosten mittaaminen tapahtui ns. kvasikokeellisen asetelman mukaisesti: valittiin kokeilukunnat ja niille vertailukunnat DETA-projektin kuntatiedostosta. Vertailukunnat valittiin samoin kriteerein kuin kokeilukunnat. Valinnassa pyrittiin ottamaan huomioon myös kuntien sijaintiin liittyneet erityispiirteet. Nastola, kaupunkikeskuksen läheisyydessä oleva kunta, oli Jyväskylän maalaiskunnan vertailukunta. Kestilä pienenä ja taloudellisilta resursseiltaan vähäisenä oli Kinnulan vertailukunta. Saarijärven vertailukunnaksi valittiin järjestötoiminnaltaan aktiivinen kunta Pohjanmaalta, Kauhajoki. Kauhajoella harrastustoiminnan perinteet olivat erilaiset kuin Saarijärvellä ja keskittyivät lähinnä musiikkiin.

Vertailukunnissa ei tapahtunut kokeilutoimintaa eikä niiden nimiä kokeilun kestäessä julkistettu. Kokeilu- ja vertailukuntien asukkaiden osallistumista kulttuuritoimintoihin tutkittiin vuosina 1975 ja 1978 pyrkien analysoimaan heidän käyttäytymisessään tapahtuneita muutoksia. Kokeilu- ja vertailukuntien väestöstä systemaattisella satunnaisotannalla poimituille otoksille lähetettiin ennen kokeilua vuonna 1975 ja kokeilun jälkeen vuonna 1978 kyselylomake. Vuonna 1978 lähetettiin lomake paitsi vuonna 1975 poimitulle otokselle myös uudelle vuonna 1978 poimitulle otokselle (liite 12). Näiden otoksien tuloksia verrattiin keskenään sosiaalisten ja taidetoimintaan osallistumista mittaavien muuttujien osalta. Tulosten eroavuudet todettiin pieniksi. Seuraavassa raportoidaan tulokset vain vuonna 1975 poimitun ja vuonna 1978 poimitun uuden otoksen perusteella. Syyt menettelyyn olivat seuraavat: Vuonna 1975 toteutetussa postikyselyssä kato oli hieman yli tai alle 50 % kokeilu- ja vertailukunnasta riippuen. Kun vuonna 1975 vastanneille henkilöille lähetettiin lomake uudelleen vuonna 1978, osa heistä oli vielä muuttanut, osa kuollut ja osa ei vain vastannut lomakkeeseen. Näin tutkittavien joukko väheni ja sen analysoiminen, ketkä heistä osallistuivat kulttuuritoimintoihin vuonna 1978, vaikeutui. Ottamalla analyysin kohteeksi vuonna 1978 poimittu uusi riippumaton otos pyrittiin lisäksi eliminoimaan hyvin laajan ja monet vastaajat uusiinkin asioihin orientoineen lomakkeen vaikutukset. Postikyselynä lähetetty lomake oli sama vuosina 1975 ja 1978.

Kyselylomakkeilla koottiin tietoa kokeilu- ja vertailukuntien

asukkaiden taideharrastuksista, niihin vaikuttavista tekijöistä sekä ihmisten käsityksistä taiteen tehtävistä, yleensä kulttuuripolitiikasta ja harrastustoimintaansa vaikeuttavista tekijöistä. Otosten perusteella tehdyn analyysin tulokset ovat suuntaantavia siitä, muuttiko kulttuuritoimintakokeilu kokeilukuntien asukkaiden osallistumista taideharrastuksiin ja jos muutti, ketkä toimintoihin hakeutuivat. Tarkemmin vaikutuksia analysoitiin pienyhteisöjen ja ryhmien tasolla (liite 12).

Kokeilukuntien kylissä ja muissa yhteisöissä tehtiin vuosittain ruokakuntakohtaisia haastatteluja. Haastatellut kyläläiset kuuluivat alueeseen, jota voitaneen nimittää funktionaaliseksi kyläksi. Mitään virallisia postipiiri- tai äänestysaluerajoja ei haastattelun kohteita valittaessa noudatettu. Tällä tavoin joko tutkija tai tutkimusapulaiset tai opiskelijat haastattelivat Jyväskylän maalaiskunnassa Tikkakosken varuskunta-alueen väestöä, Haapaniemen lähiössä asuvia, vuorotyötekeviä, vaajakoskelaisia ja vanhusten taloissa asuvia vanhuksia. Kinnulassa haastateltiin Urpilan ja Jääjoen kylien asukkaita sekä vanhustentalossa asuvia. Saarijärvellä haastattelun kohteena olivat myös vanhukset (sekä vanhustentaloissa että vanhainkodissa asuvat) ja Mahlun sekä Lakomäen kylän väestö. Haastattelut toimivat samalla asukkaiden kanavana kulttuuritoiminnan sisältöjen määrittelyissä. Haastatteluun saatiin tietoa siitä, mitkä toiminnot olivat sellaisia, jotka erilaisissa kulttuuriympäristöissä asuvat ihmiset hyväksyivät, ottivat omakseen ja joihin he osallistuivat. Haastattelujen pohjalta voitiin tehdä myös huomioita, mitä kokeilu vaikutti paikalliskulttuuriin ja mitkä tekijät toimivat resursseina ihmisten kulttuuritoimintoihin osallistumiselle. Pienyhteisötasolla voitiin lisäksi rekisteröidä niitä vastavoimia, joita kokeilu kunnissa nostatti.

Kulttuuritoimintakomitean mietinnön ehdotuksiin samoin kuin kokeilunkin tavoitteisiin liittyi implisiittisesti oletus, että taideesityksiin osallistuminen lisääntyisi melko suoraviivaisesti, kun toimintamahdollisuuksia lisättäisiin. Oletus osoittautui paikansäilyttäväksi, sillä kyselylomakkeilla kokeilu- ja vertailukunnista kootut tulokset osoittivat lisäystä toimintoihin osallistumisessa tapahtuneen kokeilukunnissa. Erot kokeilu- ja vertailukuntien välillä olivat kuitenkin lukuunottamatta Kinnulan ja sen vertailukunnan välisiä eroja kovin vähäiset.

Kinnula ja sen vertailukunta ovat pieniä kuntia ja niissä

on vähän harrastusmahdollisuuksia. Kinnulassa tapahtunut toimintamahdollisuuksien lisääntyminen havaittiinkin selkeästi. Muissa kunnissa kulttuurilautakunnan kautta tapahtunut tarjonnan lisäys ei aiheuttanut kovin suuria muutoksia niiden toimintamahdollisuuksissa. Verrattaessa vain kokeilukuntien väestön käyttäytymisessä tapahtuneita muutoksia ennen ja jälkeen kokeilutoiminnan havaittiin suuriakin lisäyksiä taide-esityksiin osallistumisessa kaikilla taiteenaloilla (taulukko 13).

Taulukko 13. Kulttuuritoimintaan osallistuminen kokeilu- ja vertailukunnissa ennen ja jälkeen kokeilun. Taulukossa oleva %-luku ilmaisee vähintään kerran vuodessa taide-esityksissä käyneiden osuuden.

Toiminnot	Vuosi	Jyväskylän mlk	Nastola	Kinnula	Kesätilä	Saarijärvi	Kauhajoki
Konsertti	1975	17	27	10	7	15	18
	1978	25	23	19	8	17	24
Näyttelyt	1975	29	33	22	14	29	28
	1978	38	29	42	15	33	33
Teatteri	1975	39	48	19	33	32	31
	1978	44	49	26	38	43	41
Lausunta	1975	8	7	6	8	14	6
	1978	22	20	24	21	29	28
Tanssi	1975	11	15	12	2	12	11
	1978	32	31	35	24	34	34
Lukeminen	1975	75	76	61	70	69	73
	1978	84	84	83	79	78	80
Kirjasto	1978	61	63	67	61	62	60
Elokuva	1975	53	53	32	31	46	51
	1978	67	67	51	46	58	55

Erityisesti taidenäyttelyihin osallistuminen lisääntyi kokeilun aikana Jyväskylän maalaiskunnassa ja Kinnulassa. Taidenäyttelyjä tai kuljetuksia taidemuseoihin järjestettiin näissä kunnissa huomattavasti enemmän kuin aikaisemmin. Saarijärvellä vastaavaa lisäystä ei voitu havaita. Paikallinen Saarijärvi-seuran kuvataidetoimikunta järjestikin näyttelyjä yhdessä paikallisten taiteilijoiden kanssa jo ennen kokeilua lähes yhtä usein kuin kokeilun aikanakin tapahtui. Sekä kokeilu- että vertailukuntien asukkaiden lisääntynyt osallistuminen lausunta- ja tanssiesityk-

siin selittyi osaltaan lisääntyneellä tarjonnalla yleensä ja aivan erityisesti tanssiteatteri Raatikon sekä lausuntataiteilija Veikko Sinisalon kiertueilla.

Kun kokeilun jälkeen kysyttiin ihmisten kulttuuritoimintoihin osallistumista estäviä tekijöitä, tultiin pääosin samoihin tuloksiin kuin ennen kokeilua tehdyissä kyselyissä (Kangas 1977). Erityisen mielenkiintoista oli verrata Kinnulan ja Kestilän tuloksia toisiinsa, koska ne edustivat alueita, joilla on paljon sekä sosiaalisia että alueellisia että tarjonnan puutteesta aiheutuvia kulttuuriesteitä. Kulttuurikokeilun jälkeen näkyi selvästi alueellisiin ja toimintojen tarjonnan puutteeseen liittyvien esteiden vähentyminen Kinnulassa (taulukko 14).

Taulukko 14. Taide-esityksiin osallistumista estävät tekijät Kinnulassa ja Kestilässä vuonna 1978 (%).

	Pitkät matkat		Tarjonnan puute	
	Kinnula	Kestilä	Kinnula	Kestilä
Elokuva	1	11	8	9
Teatteri	8	18	1	4
Taidenäyttelyt	4	15	3	10
Konsertit	9	20	5	10

Kulttuuritoimintakokeilussa oli vaikea lisätä (Kinnulaa lukuunottamatta) toimintamahdollisuuksia niin paljon, että kokeilun aiheuttamat muutokset olisivat otostutkimuksen avulla osoitettavissa. Kulttuuripoliittinen ilmapiiri oli kokeiluajankohtana koko maassa taideharrastuksille myönteistä. Erilaisissa seminaareissa puhuttiin niiden välttämättömyydestä ihmisille ja pyrittiin löytämään toimintoja organisoivia tahoja. Taidelaitosten aluekokeilut olivat jo vakiinnuttaneet toimintansa koko maassa, elokuvakerho-liike voimistui taaten esityksiä pieniinkin kuntiin ja esimerkiksi kansalais- tai työväenopistoissa oli runsaasti taideaineiden opetusta aikuisväestölle (musiikinopetusta myös alle 16-vuotiaille). Toiminnoissa oli kuitenkin paljon ongelmia eikä kokeilun kauttakään saatu olennaisimpiin tekijöihin (esimerkiksi taideohjaajien puuttuminen) pysyviä ratkaisuja. Niiden löytämisestä vaikeuttivat myös kokeilun ulkopuoliset tekijät (esimerkiksi pätevien taideohjaajien vähäinen määrä).

Kun ennen kulttuuritoimintakokeilua kysyttiin, aikoisivatko kokeilukuntien asukkaat osallistua taide-esityksiin, näki 85 % vastanneista tilanteen ilmeisen realistisesti: lisäystä toimintoihin hakeutumisessa ei tulisi tapahtumaan. Kämäräisen (1970) työaikalainsäädännön muutosvaiheeseen liittyneessä tutkimuksessa ihmiset taas uskoivat osallistuvansa kulttuuriharrastuksiin vapaa-ajan lisääntyessä useammin kuin tosiasiaassa tapahtui. Kulttuuriharrastuksia arvostettiin enemmän kuin sitten harrastettiin.

Kulttuuritoimintakokeilun alkaessa kovin harvat pitivät todennäköisenä käyttäytymisensä muuttumista. He, jotka arvelivat osallistuvansa useammin kuin tavallisesti, tulisivat mukaan 1–2 kertaa kuukaudessa. Aikomuksissa osallistua kulttuuritoimintoihin useammin kuin aikaisemmin ei ollut suuria kunta- tai taiteenalakohtaisia eroja. Vain kinnulalaiset poikkesivat teatterin ja elokuvan osalta keskimääräisistä tuloksista: lähes 30 % vastanneista kinnulalaisista uskoi osallistuvansa toimintoihin useammin kuin aikaisemmin mikäli mahdollisuuksia lisättäisiin.

Samoin kuin osallistumisessa taide-esityksiin tapahtui muutoksia myös kokeilukuntien väestön osallistumisessa omakohtaisiin taideharrastuksiin. Kokeilun alkukokemusten jälkeenhän kunnissa korostui käsitys, että toiminnassa tulisi erityisesti painottaa omakohtaista kulttuuritoimintaa. Erilaisia kerhoja ja kursseja järjestettiin paljon ja niihin kohdistui innokasta kysyntää ja muutoksia harrastajamäärissä tapahtui lähes jokaisella taiteen alalla. Mutta muutoksia tapahtui jälleen sekä kokeilu-että vertailukunnissa. Erityistä huomiota kiinnittävät kuitenkin jälleen Kinnulan tulokset (taulukko 15).

Taulukko 15. Omakohtaiseen harrastustoimintaan osallistuminen kokeilu- ja vertailukunnissa ennen kokeilua ja sen jälkeen. Taulukossa oleva %-luku ilmaisee taideharrastuksiin osallistuneiden osuuden.

Harrastus	Vuosi	Jyväskylän mlk	Nas- tola	Kin- nula	Kes- tilä	Saari- järvi	Kauha- joki
Mus.harr	1975	31	28	30	33	29	27
	1978	38	31	49	36	39	38
Kuvath	1975	17	11	17	14	15	13
	1978	19	19	19	20	20	17
Kirjoitt	1975	12	15	14	12	11	7
	1978	15	15	25	19	18	15
Näytth	1975	18	20	17	8	17	15
	1978	20	16	25	17	26	17
Lausunta	1975	2	2	2	2	2	2
	1978	2	2	3	7	2	4
Elokuva	1975	1	1	1	0	2	0
	1978	6	5	3	4	4	6
Valok	1975	38	33	23	22	34	28
	1978	50	57	46	39	43	47
Tanssi	1975	12	13	16	15	13	15
	1978	25	23	27	25	29	26
Käsityö	1975	23	24	19	27	25	22
	1978	36	27	36	35	33	37
Puutyö vuodelta 1975 ei tietoja	1978	18	11	30	18	13	15

Verrattuna vertailukuntiin muutokset olivat siis suuria Kinnulassa erityisesti musiikin, kirjoittamisen, näyttelemisen, valokuvauksen, tanssin ja käsitöiden harrastuksen osalta. Saarijärvellä harrastuksiin osallistumisen määrät lisääntyivät vertailukuntia enemmän musiikin, teatterin ja tanssin aloilla. Jyväskylän maalaiskunnassa harrastusten lisääntyminen oli taas voimakkainta musiikissa, kaitafilmauksessa ja käsitöissä.

Kun kysyttiin omakohtaiseen harrastustoimintaan liittyvistä ongelmista, vastausten erot kokeilu- ja vertailukuntien välillä eivät tuoneet esiin kokeilun mahdollisia vaikutuksia. Vain 2-4 % vastanneista katsoi sekä vuonna 1975 että 1978 harrastustoimintaansa haittaavia ohjaukseen ja/tai välineiden puuttumiseen liittyviä ongelmia. Enemmän ongelmia liittyi musiikin harras-

tukseen erityisesti pienissä kunnissa. Noin 7 % kinnulalaisista ja kestiläläisistä totesi ohjaajan puuttumisen vaikeuttavan harrastustoimintaansa.

Yhteenvedona voidaan todeta, että Keski-Suomen kulttuuri-toimintakokeilun mahdollisuudet muuttaa kokeilukuntien väestön käyttäytymistä tulivat selkeimmin esiin Kinnulan kunnassa. Muissa kunnissa muutokset olivat vähäisempiä. Tärkeä mutta myöhemmin analysoitava kysymys on muutosten pysyvyys. Postikyselyin kerätyn aineiston pohjalta on kuitenkin problemaattista tarkkaan analysoida muutoksia, joita kulttuuritoimintakokeilu aikaansai kunnissa. On otettava huomioon, että kokeilun-aikainen mielipideilmasto oli taideharrastuksille yleensä myönteinen, mikä vaikutti osaltaan tutkimuksen tuloksiin. Myös kunkin kunnan omaleimaisuus, perinteiset taideharrastusmuodot (esimerkiksi saarijärveläisten voimakas teatteriharrastus ja kauhajokisten musiikin harrastus) näkyvät tuloksissa.

Mitä kokeilu oli? Kokeilukuntien asukkaiden kokeilutoiminnan pääperiaatteiden tuntemus osoitti, että kokeilu oli otettu omaksi lähinnä Kinnulan kunnassa (taulukko 16).

Taulukko 16. Kokeilukuntien asukkaiden käsitys kokeilutoiminnan sisällöistä vuonna 1978 (%).

Kokeilun pääideat	Jyväskylän mlk	Kinnula	Saarijärvi
Kouluihin taideopetusta	22	12	18
Valtion tukea kulttuuri-toimintaan	42	70	48
Taiteen pakkosyöttöä	7	6	8
Kulttuuriohjaajan palkkaus	30	56	40
Urheilu- ja liikuntatoimintaa	16	10	16

Kulttuuritoimintakokeilu hahmotettiin pääosin niinä muotoina, joista julkisuudessaakin eniten puhuttiin: valtion tukena kulttuuritoimintaan ja kulttuuriohjaajien työnä. Taiteen pakkosyöttönä kokeilua ei nähty. Koulujen kanssa tehty yhteistyö toi monille käsityksen siitä, että kouluihin olisi kokeilun aikana lisätty taide-

opetusta, mikä ei pitänyt paikkaansa. Yhteistoiminta tapahtui pääosin opetussuunnitelmien ulkopuolella koulujen kerhotoimintaan liittyen.

Kokeilun aikana eivät ihmisten käsitykset taiteen funktioista muuttuneet. Sen sijaan muutosta tapahtui mielipiteiden ilmaisemisessa yleensä. Kokeilun loputtua esitettiin taiteen tehtäviä huomattavasti enemmän kuin kokeilun alkaessa. Rentouttaminen nähtiin aivan erityisesti musiikin (17 %) mutta myös teatterin (60 %) ja kirjallisuuden (53 %) tehtävänä. Kirjallisuus koettiin myös tietoa välittävänä ja kasvattavana, teatteri sosiaalista vuorovaikutusta edistävänä. Kuvataide oli kauneuselämyksiä tuova (26 %), ihmistä kehittävä, opettava (20 %), osa sisustusta (20 %) ja tietoakin välittävä (18 %). Kuvataiteen tehtävät olivat moniaineksisemmat kuin muiden taiteen alojen. Elokuva ja tanssi näyttivät omaavan lähinnä rentouttavan funktion, elokuva myös kasvattavan (liite 13).

12. Keitä kokeilutoiminta aktivoi taideharrastuksiin?

Kokeilutoiminnan aikana vähenivät kokeilukuntien asukkaiden kokemat, pääosin pitkistä matkoista aiheutuneet kulttuuriset. Keitä taide-esityksiin kokeilukunnissa hakeutui? Toimintoihin osallistumisessa tapahtui lisäystä lähes kaikilla taiteenaloilla, siksi ongelmaa analysoitiin ns. yhdistettyjen muuttujien avulla (Kangas 1977, 68,85). Ensimmäisen yhdistetyn muuttujan muodostivat perinteisiin laitostaiteen muotoihin osallistuminen, ts. konserteissa, taidenäyttelyissä ja teatterissa käynnit. Toiseen kuuluivat yleisimmät omakohtaisen taideharrastuksen muodot (musiikin, kuvataiteen, teatterin ja kirjoittamisen harrastus). Muuttujat muodostettiin summaamalla taideesityksissä käynejä tai harrastusta mitanneiden muuttujien arvot yhteen.

Aktiivi taideharrastaja oli ensimmäisen indeksin kohdalla henkilö, joka on vuoden sisällä käynyt useammin kuin kerran kahden eri taiteen alueen esityksissä. Aktiiviseksi taideharrastajiksi luettiin myös ne henkilöt, jotka osoittivat erityistä aktiivisuutta yhdellä alalla (esimerkiksi kävivät vähintään neljä kertaa vuo-

dessa teatterissa). Toisen indeksin mukaan harrastusta kuvaavaksi valittiin summa, joka edellytti ainakin yhtä aktiivisesti tapahtuvaa omakohtaista taideharrastusta.

Taide-esityksiin osallistuminen (konsertissa, taidenäyttelyissä ja teatterissa käynnit) lisääntyivät kokeilun aikana kunnittain tarkasteltuna seuraavissa ryhmissä:

Jyväskylän maalaiskunnassa seuraavat ryhmät lisäsivät eniten osallistumistaan:

- naiset (erotus vuosien 1975–78 tulosten välillä 11.9 %) (liite 14),
- 26–35-vuotiaat (12.3 %) sekä 46–55-vuotiaat (24.6 %) (liite 15),
- sekä ydinkeskustassa (14.1 %) että 6–9.9 kilometrin päässä keskuksista asuvat (22.1 %) (liite 16),
- henkilöt, joiden lapsuudenkodissa oli ollut taideharrastusta (18 %) (liite 17),
- henkilöt, jotka osallistuivat kerhotoimintaan (15.6 %) (liite 18),
- henkilöt, jotka osallistuivat kunnallis- ja järjestöelämään (14.4 %) (liite 19).

Kinnulassa osallistumisen lisääntyminen koski eniten

- miehiä (18.8 %) (liite 14),
- 16–25-vuotiaita (26.3 %) ja yli 56-vuotiaita (20.1 %) (liite 15),
- sekä ydinkeskustassa (20.6 %) että 6–9.9 kilometrin päässä keskustasta asuvia (10.7 %)
- henkilöitä, joiden lapsuudenkodissa oli ollut taideharrastuksia (15.4 %) (liite 17),
- henkilöitä, jotka osallistuivat kerhotoimintaan (18.7 %) (liite 18),
- henkilöitä, jotka osallistuivat kunnallis- ja järjestöelämään (21.4 %) (liite 19),
- alemmilla koulutusasteilla olevia (14.1 %) (liite 20).

Saarijärvellä taideyleisössä lisääntyi

- 36–45-vuotiaiden osallistuminen (11.8 %) (liite 15),
- maanviljelijöiden osallistuminen (17.2 %) (liite 21),
- yli 10 kilometrin päässä asuvien osallistuminen (8.5 %) (liite 16),
- kunnallis- ja järjestöelämässä mukanaolevien osallistumi

- nen (11.1 %) (liite 19),
- naisten osallistuminen (8.7 %) (liite 14).

Kokeilutoimintaan osallistuneet kuuluivat pääosin ryhmiin, joiden oli aikaisemmissa tutkimuksissa todettu osallistuvan taide-toimintoihin. Naisten osallistuminen lisääntyi entisestään muualla paitsi Kinnulassa, jossa miesten osallistumisen lisääntymisen selittynee osin praktisilla seikoilla: miehet toimivat usein autonkuljettajina, kun kyläkunnilta järjestettiin kuljetuksia "naapurit kyytiin"-menetelmällä.

Kunnallis- ja järjestöelämään osallistuvien määrät lisääntyivät taideyleisössä samoin kuin erilaiseen kerhotoimintaan osallistuvien määrät. Lapsuudenkodin merkitys henkilön nykyisille taideharrastuksille tuli edelleen voimakkaasti esiin ja taideyleisössä lisääntyi kokeilunkin aikana niiden henkilöiden osuus, joiden lapsuudenkodissa oli ollut taidetoimintoja.

Tarkasteltaessa kunnittain sitä, millaisia taideyleisössä aikaisemmin vähemmistönä olleita ryhmiä saatiin kokeilun aikana toimintaan mukaan, kiinnittyy huomio Kinnulan kuntaan, jossa miehet ja nuoret ja vanhimmat sekä vähän koulutetut ryhmät aktivoituivat. Muiden koulutusryhmien osuus Kinnulan väestöstä on pieni. Saarijärvellä näistä ryhmistä tavoitettiin maanviljelijöitä ja kunnan haja-asutusalueella asuvia.

Yllättävintä tulosten perusteella oli nuorten ryhmän aktivoituminen vain Kinnulan kunnassa. Nuoret olivat yksi kokeilun erityisryhmistä, jolle erityisesti suunnattiin toimintoja kaikissa kokeilukunnissa, mutta joka ei ryhmänä missään kunnassa aktivoitunut ideoimaan toiminnan sisältöjä. Yllättävää oli myös kunnan keskuksen ulkopuolisella haja-asutusalueella asuvien vähäinen osuus kinnulalaisessa taideyleisössä. Kinnulassa nimitään pyrittiin erityisesti hajauttamaan toimintoja. Voi kysyä, koostuivatko eri tilaisuuksien yleisöt samoista aktiivisista kuntalaisista, jotka kiersivät tilaisuuksissa eri kyläkunnilla.

Omakohhtaisen taideharrastuksen osalta voitiin todeta seuraavien ryhmien lisääntyneen eniten kokeilun aikana:

Jyväskylän maalaiskunnassa lisääntyi omakohtainen taideharrastus

- opistotutkinnon, yliopistotutkinnon tai enemmän suorittaneilla (9.9 %) (liite 23),
- alle 25-vuotiailla (13.7 %) (liite 24),

- yksinään asuvilla (ei avio- tai avoliitossa) (16.8 %) (liite 25),
- opiskelijoilla, koululaisilla (12.8 %) (liite 26),
- ydinkeskustassa tai 6–9.9 km päässä asuvilla (13.2 ja 23.7 %) (liite 27),
- kerhotoimintaan osallistuvilla (12.6 %) (liite 28).

Kinnulassa omakohtainen taideharrastus lisääntyi

- opisto- tai ylioppilastutkinnon tai enemmän suorittaneilla (9.9%) (liite 23),
- alle 25-vuotiailla (26.5 %) ja yli 56-vuotiailla (18.1 %) (liite 24),
- naimattomilla, eronneilla ja leskillä (20.0 %) (liite 25),
- muilla kuin maanviljelijöillä (16.3–22.7 %) (liite 26),
- henkilöillä, joiden lapsuudenkodissa on ollut taideharrastuksia (26.7 %) (liite 29),
- kunnallis- ja järjestöelämään osallistuvilla (13.2 %) (liite 30),
- naisilla (17.3 %) (liite 22).

Saarijärvellä taas omakohtainen taideharrastus lisääntyi

- opisto- tai ylioppilastutkinnon tai enemmän koulutusta suorittaneilla (24.2 %) (liite 23),
- naimattomilla, eronneilla ja leskillä (17.6 %) (liite 25),
- ydinkeskustassa asuvilla (27.7 %) (liite 27),
- henkilöillä, joiden lapsuudenkodissa on ollut taideharrastuksia (17.8 %) (liite 29),
- kerhotoimintaan osallistuvilla (25.8 %) (liite 28),
- kunnallis- ja järjestöelämään osallistuvilla (32.9 %) (liite 30),
- naisilla (14.7 %) (liite 22).

Lapsuudenkodissaan taideharrastuksiin tottuneiden lisäksi lisäsivät harrastustaan yksinään asuvat, nuoret, vähintään opistotasoisien koulutuksen suorittaneet, naiset ja järjestöelämään osallistuvat. Kunnittainen analyysi osoitti, että erityisesti Jyväskylän maalaiskunnassa lisääntyi nuorten taideharrastus. Myös Kinnulassa aktivoituivat nuoret ja kauimpana haja-asutusalueilla asuvat. Saarijärvellä taas vahvistuivat harrastajissa pitkälle koulutettujen ja ydinkeskustassa asuvien ryhmät.

Kulttuuritoimintakomitea lähti oletuksesta, että mikäli toimintamahdollisuuksia lisätään, lisääntyvät myös taiteenharras-

tajien ja taide-esityksissä kävijöiden määrät. Kulttuuritoimintakokeilun aikana lähtökohta osoittautui todeksi. Vaikka harrastajamäärät lisääntyivät, harrastajakunnan tai taideyleisön rakenteessa ei kuitenkaan tapahtunut suuriakaan muutoksia. Aikaisemmat tutkimukset olivat osoittaneet naiset aktiivisiksi ja heidän osuutensa lisääntyi kokeilukunnissa yhtä poikkeusta lukuunottamatta. Vastaavalla tavoin lisääntyi ylemmillä koulutustasoilla olevien, järjestöissä toimivien ja sellaisten henkilöiden osuus, joiden lapsuudenkodissa oli ollut taideharrastuksia. Harrastusten kasautuminen tuli myös voimakkaasti esiin.

Postikyselyyn perustuvalla tutkimusaineistolla ei voitukaan osoittaa toimintaan osallistumiseen vaikuttavien sosiaalisten kulttuuriesteiden (koulutus, yhteisöllinen passiivisuus, kotiin liittyvät tekijät jne.) murtumista. Kinnulassa ja joiltakin osin myös Saarijärvellä murrettiin lähinnä alueellisia kulttuuriesteitä. Mistä tämä johtui? Tässä yhteydessä voidaan viitata lähinnä birgminghamilaiseen kulttuuritutkimukseen (esim. Willis 1984) tai Bourdieun (1977) tutkimuksiin, joissa analysoidaan niitä mekanismeja ja kulttuurisia aineksia, jotka siirtävät käyttäytymisen tavat sukupolvelta toiselle, yhteisöltä toiselle ja joita on vaikea muuttaa.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilussa analyysiä jatkettiin pieniyhteisötasolla. Kiinnostavaa oli selvittää, tuliko näissä yhteisöissä esiin kulttuuriesteiden murtumista, mitä vaikutuksia kokeilulla oli yhteisöissä, aktivoituivatko yhteisöjen jäsenet ja minkälaisia strategioita pystyttiin kehittämään yhteisöjen jäsenten aktivoimiseksi. Tärkeänä analyysin kohteena oli vielä se, mitä merkityksiä yhteisöjen jäsenet kulttuurin ja taiteen käsitteille antoivat ja miten nämä merkitykset kokeilun aikana muuttuivat.

13. Kyläkulttuuri

Kulttuuritoimintakokeiluun liittyi varsinaisena toiminnallisena osana kulttuuritoimintojen kehittäminen ja toteuttaminen muutamissa kokeilukunnista valituissa kylissä tai erityisryhmien piirissä. Kohteita valittiin kokeilun alussa useita.³ Erityisryhmien valinnan tekivät kuntien edustajat. Tarkoituksena oli kohdistaa kokeilutoimia ja suunnitella niitä yhdessä ryhmien kanssa sellaisilla alueilla tai aloilla, joilla kulttuurilautakunnat olivat rekisteröineet olevan erilaisia kulttuuriesteitä. Kokeilun aikana eivät lautakuntien resurssit riittäneet kaikkien valittujen ryhmien aktivointitoimiin, eivätkä kaikki ryhmät olleet kiinnostuneita kulttuuritoiminnoista. Muutamien erityisryhmien osalta tehtiin erillisiä opinnäytetöitä.⁴

Käsillä oleva tutkimus keskittyy neljään kylään sekä Kinnulan vanhustentaloon, joissa kokeilun alusta lähtien kyläläiset, vanhukset, kulttuuriohjaajat ja tutkija ideoivat ja toteuttivat erilaisia toimenpiteitä. Näissä yhteisöissä voitiin syventää tutkimuksen kannalta olennaisia osallistumisen problematiikkaan liittyviä asioita. Koska nämä kohteet ovat pääosin maaseudun kyliä, on tässä yhteydessä tarkasteltava joitakin yleisempiä näkemyksiä kylistä, niiden kehityksestä ja tulevaisuudennäkymistä.

³ Jyväskylän maalaiskunta: Haapaniemen lähiö, nuorisotyöväestö Vaajakoskella, Tikkakosken varuskunta-alue vaihtuvine väestöineen, vanhustentaloissa asuvat vanhukset ja Leppälahden kylä.

Kinnula: Jääjoen ja Urpilan kylät sekä vanhustentalossa asuvat vanhukset.

Saarijärvi: Mahlun ja Lakomäen (Heinäpohjan) kylät toisilleen vastakkaisine piirteineen, vanhustentalojen ja vanhainkodin asukkaat.

⁴ Lampinen, O. 1980. Sosiaalisista vuorovaikutussuhteista Kinnulan Urpilan kylässä. Etnologian laitos. Tutkimuksia 18. Jyväskylän yliopisto.

Pienimaa, M., Saarenharju, E. & Ylönen, S. 1980. Kulttuuritoiminta kahdessa yhteiskunnan rakennemuutosten muovaamassa pienyhteisössä (Jääjoki & Haapaniemi). Yhteiskuntapolitiikan pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Hyppönen, T., Kananen, P. & Sankilampi, S. 1981. Aktiivisuuden edellytystekijät. Tutkimus Saarijärven Mahlun kylästä. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Lisäksi useita cum laude- seminaarien töitä vanhustentaloissa asuvista vanhuksista.

13.1. Mikä on kylä

Mikä kylä on? Puolalainen Galeski (1972,77–84) määrittelee kyläksi alueen, jossa pääosa asukkaista on maanviljelijäperheeseen kuuluvia. Perustellen käsitteet ruralismi ja urbanismi lähinnä Redfieldin käsitysten mukaan (Damrosz 1975, 5–6) hän esittää maaseudun kyliä kuvaavia piirteitä. Kylät ovat (1) yleensä pieniä johtuen maatalouden suuresta osuudesta kylän elinkeinona ja (2) harvaanasuttuja. Kyliä leimaa (3) ihmisen läheinen suhde luontoon (vieraantuminen luonnosta kuuluu taas urbaanin yhteisön ominaisuuksiin), mikä vaikuttaa yksilön persoonallisuuteen ja henkilöiden välisiin suhteisiin.

Koska kylät ovat yleensä pieniä, ne ovat (4) palveluvarustukseltaan huonoja. Palvelut keskittyvät paikkoihin, joissa on kysyntää. Maaseutukylille niitä ei riitä. Kylille on ominaista (5) työnjaon heikko kehitys. Tosin asukkaat yhä vieläkin eriytyvät ”asiantuntijoiksi”, joilta kysytään eläinlääkintään, viljelyksiin, koneidenhankintaan, -huoltoon tai nykyisin kirjanpitoon liittyviä asioita.

Kylät edustavat (6) ns. primaariryhmätyyppiä. Kyläläisten kontaktit ovat kiinteitä ja henkilökohtaisia, myöskin ne kontaktit, jotka liittyvät erilaisten ammattien edustajiin (postimies, terveydenhoitaja, opettaja jne.). Ryhmän auktoriteetti määräytyy henkilökohtaisten ominaisuuksien perusteella pikemmin kuin spesialiteettien mukaan. Ryhmän auktoriteetti määräytyy esimerkiksi viljelmien koon mukaan ja auktoriteetilla on yleensä suuri vaikutus kyläläisten mielipiteisiin ja perheiden käyttäytymiseen.

Kylissä toimii yksisuuntainen muuttoliike maalta kaupunkiin (7) minkä vuoksi kyläläisillä on pääosin yhteinen sosiaalinen alkuperä. Sukusiteet korostuvat kylissä ja suuri yhdenmukaisuus vallitsee kylässä monillakin tavoin tarkasteltuna (8). Urbaani yhteisö on taas differentioituneempi. Kylien demografiset piirteet ovat poikkeavia kaupunkien vastaavista, mikä johtuu erityisesti muuttoliikkeen vaikutuksista: nuorimmilla ja vanhimmilla ikäryhmillä on yliedustusta, ns. tuottavassa iässä olevia on vähän. Koulutusrakenteessa on myös eroja, maaseudun kylässä on vähemmän korkeasti koulutettuja ja myöskin sukupuolirakenteen vinoutuminen tai poikkeaminen kaupunkien vastaavasta on tullut tutkimuksissa esiin. Kylää kuvaa sosiaalisen differen-

tiotumisen lyhyempi jänne (9).

Galeskin esittämät kylän määrittelykset kuvaavat hyvin kylien piirteitä, mutta kaikilta osin tilanne ei esimerkiksi Suomessa ole samankaltainen. Pääosa kylien väestöstä ei ole nykyisin maanviljelijäväestöä. Sisäasiainministeriön tilastojen mukaan haja-asutusalueilla asuvan ammatissatoimivan väestön määrä oli vuonna 1980 noin 545000. Heistä 45 % toimi alkutuotannossa, 26 % jalostuselinkeinoissa ja 23 % palveluammateissa. Sellaisissa maaseudun taajamissa, joissa asui 200–499 henkilöä, oli ammattessatoimivan väestön määrä noin 562000. Heistä alkutuotannossa toimi 16 %, jalostuselinkeinoissa 38 % sekä palveluelinkeinoissa 45 %.

Kylä voidaan määrittellä monin eri tavoin. Kylä on hallinnollisen rajan muodostama alue, ns. maarekisterikylä tai sosiaalisten perusteiden mukaan muodostunut yhteisö, ns. paikallisyhteisö tai koulun, kaupan sekä postiaseman vaikutusalueen muodostama yhtenäinen alue, ns. toiminnallinen kylä tai talouskylä (Anttila 1982, 10–12; Vuorela, Kosonen & Virtanen 1982, 143–145). Kyliä määrittelevinä käsitteinä on vielä erotettu asumakylä, yhtenäisen asuntoalueen muodostamana talouskylän osa, jossa yhtenäisyyden osoittajina ovat esimerkiksi yhteinen tie ja jossa talojen välinen etäisyys on enintään 200 metriä sekä peruskylä, joka koostuu asumakylästä ja sen vaikutusalueesta. Nykyinen tyypillinen kylä on sellainen asumakylä, joka on menettänyt aikaisemmin olemassaolleet tärkeät peruspalvelut kokonaan tai pääosin.

Toisaalta myös maaseutu käsitteenä omaa erilaisia merkityksiä: sillä voidaan tarkoittaa pelkästään haja-asutusaluetta tai mukaanlukea taajamat, joissa on 200–499 asukasta tai vielä taajamat, joissa asukkaita on 500–999.

Kylän ominaispiirteitten tarkastelu tuo implisiittisesti esiin maaseudun ja kaupungin eroavuuksia. Hyvin usein yhteisötutkijat hakevat kriteereitä, joiden avulla he voisivat ilmaista kohteensa urbaanisouden asteen (Anttila 1982, 12–13). Tällaiseen maaseudun ja kaupungin välisten eroavuuksien tarkasteluun liittyy helposti oletus siitä, että urbanismi voimistuu jatkumo-tyyppisenä prosessina ja että yksilöiden käyttäytymisen muutokset olisivat lineaarisessa yhteydessä väestönmäärään, väentihyteen ja väestön heterogeenisuuteen.

Muuttoliike, liikenne- ja kommunikaatiovälineiden kehityksen

mahdollistama tottumusten ja elämäntapojen leviäminen, mas-
sakulutuksen vaikutuksen ulottuminen maaseutuväestöön, yli-
päättään maanviljelijän työn ja kulttuurin muuttuminen markki-
natalousyhteiskunnassa ovat kuitenkin lisänneet yhdenmukais-
tumista maaseudun ja kaupunkien välillä. Tähän samaan vai-
kuttaa luonnollisesti myös se, että Suomessa varsinaisia urbaa-
neja kaupunkeja ei ole montaakaan ja useiden maaseutukau-
punkien asukas on yleensä ensimmäisen polven kaupunkilainen,
jonka elämäntapaan liittyy maaseudulla tärkeitä toimintoja ja
arvostuksia. Yksi tällainen on esimerkiksi suhde luontoon (Es-
kola 1985, 227–263).

Vaikka kaupunkia ja maaseutua yhdenmukaistavia tekijöitä
onkin havaittavissa, on maataloustuotanto koneellistuessaankin
sidoksissa maahan ja luonnonprosesseihin välittömämmin kuin
teollisuus. Tämä vaikuttaa kylän asukkaiden elämäntapaan.

Tämän tutkimuksen tavoitteen, kulttuuritoiminnan edistämi-
sen, kannalta on tärkeitä analysoida kyliä toiminnallisina yhtei-
söinä. Yhteisön tai yhteisöllisyyden käsitteet eivät ole teoreetti-
sesti selkeitä. Yhteisömääritelmiä on lähes yhtä monta kuin on
tutkijoitakin (Anttila 1982, 11). Mitchell (kts. Jones 1973, 19–
21) tyypittelee yhteisöjä kahden ulottuvuuden, avoimuuden ja
integraation voimakkuuden mukaan. Niiden avulla hän analysoi
erilaisten kylien toimintaa ja toiminnan edellytyksiä:

		Integraatio	
		On	Ei
A v o i m u u s	Avoin	A	B
	Suljettu	C	D

Kuvio 3. Avoimuudeltaan ja integraatioasteeltaan erilaiset yh-
teisötyypit.

Ensimmäiseen ryhmään (A) kuuluvat kylät ovat melko suuria

sia ja itseriittoisia. Ihmiset ovat valmiita hyväksymään velvollisuuksia ja ottamaan vastuuta.

Toisen ryhmän (B) kylät ovat nopeasti kasvaneita (teollistumisen tai muun syyn takia). Kylät ovat kokeneet muutoksen. Ihmiset innostuvat uusiin asioihin, mutta niiden toteuttaminen on vaikeaa. Ei löydy vastuunkantajaa. Konfliktit muuttajien ja muiden kyläläisten välillä ovat tavallisia.

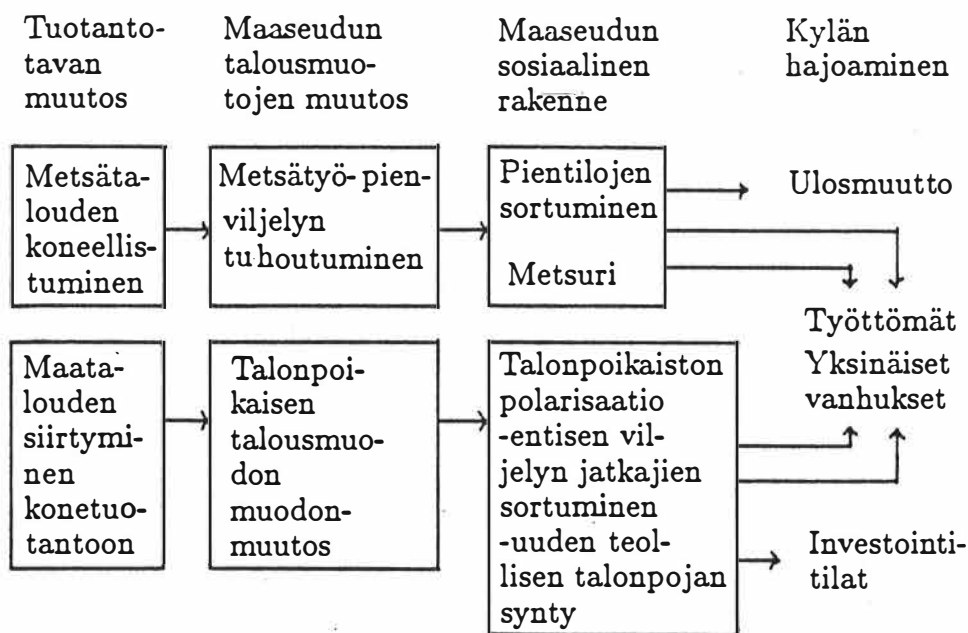
Kolmanteen ryhmään (C) kuuluvat kylät, jotka voivat olla suuria tai pieniä, mutta jotka ovat sisäänpäinkääntyneitä, itseriittoisia ja traditionaalisia. Kylien asukkailla on voimakas muutosvastarinta, roolit ja normit ovat staattiset. Yhteisöissä on usein voimakasta uskonnollisuutta.

Kylät, jotka ovat suljettuja ja joissa integraatio on vähäistä, ovat pieniä ja asukasmäärältään väheneviä (D). Kylät eivät ole pystyneet sopeutumaan muutokseen tai ovat torjuneet sitä.

Kaikki neljä tyyppikylää kokevat yhteiskunnallisen muutoksen eri tavoin, selviytyvät siitä eri tavalla. Myös maaperä kulttuuritoiminnoille on näissä kylissä erilainen.

13.2. Suomalainen maaseutukylä 1980-luvulla

Suomalaisen maaseudun kylän kehityshistorian olennaiset piirteet kiinnittyvät yhteiskunnan rakennemuutokseen ja maaseudun talousmuotojen muutokseen. Metsätalouden koneellistuminen aiheutti voimakkaita seurauksia maaseudulle. Myös maatalous koneellistui. Kylät joutuivat tunnettuihin ongelmiin: väestö väheni ja palvelut heikentyivät. Oksa ja Rannikko (1984, 164) ovat kuvanneet rakennemurroksen aikana tapahtuneita kylien hajaantumisen syitä seuraavan avulla:

Kuvio 4. Kylien hajaantumisen syitä.

Maaseudun kylissä ja pienissä kuntakeskuksissa asui vielä II maailmansodan päättyessä noin 70 % väestöstä. Kun tultiin 1970-luvulle, noin 83 % maalaiskunnista oli kokenut voimakkaan väestötappion. Esimerkiksi Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon maaseudut menettivät kolmanneksen väestöstään, Keski-Suomen hieman vajaa viidenneksen. 1970-luvun lopulla väestön väheneminen maaseudulta on voimakkaasti hidastunut. Sisäsiainministeriön tilastojen mukaan vuosien 1980 ja 1985 aikana väestö väheni maaseudulla vain 1.4 %-1.8%. Mutta muuttotappioaaltoa maaseutukunnissa on ennakoitu 1980-luvun loppupuolelle, koska tiedot korkean teknologian teollisuuden keskittymisestä Uudellemaalle ja suuriin asutuskeskuksiin ovat tulleet voimakkaasti esiin. Valtio onkin asettanut useita työryhmiä ja tehnyt periaatepäätöksiä maaseudun ongelmien helpottamiseksi (Sisäsiainministeriö, aluepoliittinen osasto 1987). Vuonna 1988 käynnistetään lisäksi kampanjavuosi maaseuden kehittämiseen liittyvien keskustelujen ja toimenpiteiden ideoimiseksi.

Väestön vähenemisen maaseudulta aiheuttivat muuttoliike (maalta kaupunkeihin ja siirtolaisuus) ja luonnollisen väestönkasvun

pysähtyminen. Väestökadon vaikutukset maaseudulla ovat olleet hyvin rajut ja näkyvät ikä- ja sukupuolirakenteen tasapainottomuutena. Muuttoalteeinta oli nuori, parhaassa työiässä oleva väestö, joista naiset muuttivat useammin kuin miehet. Vuonna 1978 on todettu olevan sellaisia maaseutukuntia, joissa vanhusten osuus oli yli 20 % väestöstä kaikkiaan 38 (8 % kunnistamme).

Sisäasianministeriö on tilastoinut maamme väestörakenteen kehitystä erityyppisissä kunnissa vuosina 1980–1985. Alkutuotantovaltaisissa (joissa yli 40 % ammatissa toimivasta väestöstä työskenteli alkutuotannossa) kunnissa yli 66-vuotiaan väestön osuus lisääntyi yhden prosentin ja alle 15-vuotiaiden 0.1 %:a. Vanhusten osuus oli kasvava ja lasten vähenevä. Näissä kunnissa kehitys on ollut voimakkaampaa kuin yhteiskunnassa yleensä.

Kylien palvelujen väheneminen on ollut luonnollinen seuraus väestön vähenemisestä: on lakkautettu koulu (esimerkiksi Keski-Suomen seutukaavaliiton tilastojen mukaan vuosina 1978–83 lakkautettiin läänin alueella 11 koulua ja vuosina 1983–86 4 koulua), kyläkauppa (Keski-Suomen läänissä vuosina 1978–83 kaikkiaan 43 ja vuosina 1983–86 vielä 31) ja postiasema (Keski-Suomen läänin alueella vuosina 1978–83 yhteensä 42 ja vuosina 1983–86 edelleen 11), on vähennetty linja-autojen vuoroja ja maaseudun työpaikat ovat vähentyneet.

Jos tarkastellaan kylien talouksien palveluvarustuksia ja verrataan tilannetta kaupunkeihin on edelleen voimakasta eriarvoisuutta. Elintason kohotessa ovat maaseudullakin lisääntyneet tiedotusvälineet, autot, kotitalouskoneet, parantuneet asumisolot ja asumisen mukavuudet, mutta eroja kaupunkilaisiin nähden vielä on: esimerkiksi vesijohto oli vuonna 1975 64 %:ssa maalaiskuntien talouksista ja 88 %:ssa kaupunkikuntien vastavista, keskuslämmitys oli 52 %:ssa maalaiskuntien talouksista vastaavan luvun ollessa kaupunkien kohdalla 82 %. Suurimmat erot kaupunkien ja maalaiskuntien välillä johtuvat kuitenkin palvelujen puutteesta maalaiskunnissa ja erityisesti niiden kyläkunnilla. Erot ovat erittäin jyrkät juuri kaupunkien ja maaseudun kylien välillä. Keskisuuren maalaiskunnan kuntakeskukseen ja pienehkön kaupungin välillä on varsin vaikeata osoittaa eriarvoisuutta.

Tekninen kulttuuri on vaikuttanut kylien elinkeinoelämään, maatalouden teknistymiseen ja pääomavaltaistumiseen, mutta

samalla on muodostunut kustannuskriisejä. Yhteiskunnan ohjaustoimenpiteiden ja maaseudun ongelmien välillä on monilla alueilla eittämättä viive.

Maaseudun kehittämiseksi on esitetty teollistamispyrkimyksiä, jotka ovat ongelmallisia paitsi taloudellisesti myös työntekijöiden saannin kannalta. Tällaisten pyrkimysten tausta liittyy yhteiskuntien kehitystä analysoineiden käsityksiin kehitysjaksoista. Esimerkiksi Tofflerin (1980), jota ei toki voida pitää suomalaisen kehitysaluepolitiikan oppi-isänä mutta jota hyvin usein lainataan yhteiskuntien kehitysnäkymien esittäjänä, mukaan yhteiskunta kehittyy kolmen vaiheen kautta. Ensimmäinen kehitysvaihe on maatalouteen perustuva yhteiskunta, joka syrjäytti sitä edeltäneen keräily-, metsästys- ja kalastuskulttuurin. Toiseen vaiheeseen kuuluu teollistaminen ja kolmas aalto nimetään informaatioyhteiskuntaan siirtymiseksi, jossa tieto tulee tärkeämmäksi kuin aineellinen tuotanto ja jossa informaatio, viestintä ja korkealle kehittynyt teknologia ovat tärkeitä kaikilla toiminnan aloilla.

Suomessa teollistumiskehitys tapahtui kovin myöhään. Maaseudulla on meneillään kaksi kriisiä yhtä aikaisesti. Ongelmien ratkominen tapahtuu aikana, jolloin informaatioyhteiskunnan vaatimukset ovat eniten esillä. Olisi siis edettävä lähes suoraan ensimmäisestä vaiheesta kolmanteen. Toisaalta esillä ovat teollisen yhteiskunnan tavoitteet.

Kriisit ilmenevät erityyppisissä kylissä eri tavoin. Maaseutukuntia voidaan jaotella erityyppisiin alueisiin, joiden asema ja kehitysnäkymät vaihtelevat kunnissa ja jota erilaisuutta yleensä myös kunnallispoliittinen päätöksenteko vahvistaa (Hautamäki 1984, 56-59).

Kunnan keskusta on kasvanut väkiluvultaan teollistumisen ja palveluelinkeinojen lisääntymisen ansiosta. Keskustaa on monissa kunnissa tietoisesti kasvatettu muun kunnan kustannuksella ja myös tulevaisuuden keskuksilla on hyvät kehitysnäkymät.

Lähikylät ovat suhteellisen lähellä keskustaa ja omaavat hyvän liikennesijainnin ja palveluvarustuksen. Väestö on yleensä vähentynyt maatalouden rakennerationalisoinnin ja voimakkaan lähtömuuton takia. Muut elinkeinot eivät ole pystyneet laajentumaan sinne. Väkiluvun kehitysnäkymät pelkästään perheviljelmien varassa näyttävät huonoilta, vaikka maataloudella si-

nänsä ovat hyvätkin edellytykset. Läheisen keskustan suhteen vallitsee ambivalenssi: se asettaa monia esteitä (rakentamisrajoituksia, ympäristöhaittoja) ja voi vähentää kylän omia palveluja. Suurimpien kuntien lähikylissä väkiluku on saattanut ruveta kasvamaan taajama-asutuksen leviämisen myötä.

Syrjäiset keskuskylät omaavat usein hyvän liikennesijainnin ja kohtalaisen suuren asukasmäärän. Palvelutaso on yleensä hyvä, vaikka kylät sijaitsevat kaukana kuntakeskuksesta. Asutus on levinnyt ja lisääntynyt viime vuosiin saakka tilojen osituksen, uudisraivauksen ja asutustoiminnan ansiosta. Viime vuosikymmeninä asukasmäärä on kuitenkin vähentynyt voimakkaasti pienten tilojen suhteellisen kannattavuuden heikennettyä, uudisraivauksen loputtua ja metsätöiden vähennyttyä. Kehitysnäkymät ovat selvästi heikommat kuin lähikylissä, vaikka väkiluvun väheneminen on aivan viime vuosina hidastunut monessa tämäntyyppisessä kylässä.

Syrjäkylät ovat liikenteellisesti syrjäisiä, kaukana kuntakeskuksesta ja asukasluvultaan pieniä (noin 100 asukasta) sekä palveluvarustukseltaan huonoja. Tällaiset kylät ovat vaikeuksissa ja autioituminen on jo varsin pitkällä. Maatalouden harjoittaminen on vaikeuksissa ja sivuansioihin ei ole mahdollisuuksia. (Hautamäki 1984, 56–59).

Esitetty tyypittely on karkea. On otettava huomioon kylän maantieteellinen sijainti ja sen kunnan asukasluku, jossa kylä sijaitsee. Kehitysnäkymiltään syrjäkyläkin on erilainen kunnassa, jonka asukasluku on yli 10 000 (joita on Suomessa yhteensä 47) kuin kunnassa, jonka asukasluku on alle 2000 (joita on yhteensä 77).

Urponen ja Vesterinen (1986, 21–22) jakavat kylät markkinatalouden yksityiseen sfääriin tai valtiolliseen tehtäväkenttään ankkuroitumisen perusteella investointi-, valtiollisiin palvelu-, sosiaalivaltio- ja taantuviin kyliin. Investointikylät ovat taloudellisesti aktiiveja kyliä, joissa on erityisesti korkea tuotannollinen aktiviteetti. Valtiollisiin palvelukyliin saattaa sijoittua julkisia palveluja. Monet kyläläiset saavat julkisten laitosten maksamaa palkkaa. Säännöllisen palkkatulon ja julkisten investointien varassa kylä kehittyy ja pääosin muualta muuttaneet asukkaat voivat hyvin.

Sosiaalivaltio- ja taantuva kylä ovat esimerkkejä kylätyypeistä, joiden kehitys on pysähtynyt.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeiluun liittyi kylien ihmisten aktivointi ja sen tutkiminen, miten kokeilu toteutui kylissä ja mitä se vaikutti kylien paikalliskulttuuriin. Tutkimuksen syventävän osan analyysi tapahtui kylissä, jotka Hautamaen esittämän tyypittelyn mukaan voitiin jakaa seuraaviin luokkiin: (perustelut luokituksiin esitetään erikseen kunkin kylän kohdalla)

Saarijärven kunnan kylä, Mahlu – syrjäinen keskuskylä

Saarijärven kunnan kylä, Lakomäki – syrjäkylä

Kinnulan kunnan kylä, Urpila – syrjäkylä

Jyväskylän mlk:n kylä, Leppälahti – lähikylä

Urposen ja Vesterisen tyypittelyn perusteella Mahlu edustaa lähinnä investointikylää, Leppälahti valtiollista palvelukylää, Lakomäki ja Urpila kyliä, joiden kehitys on pysähtynyt. Tutkittavina olleista kylistä Urpila ja Lakomäki ovat metsätalouden koneellistumisen kielteiset seuraukset kokeneita kyliä, kun taas Mahlu on tyypillinen teollisen maatalousmuodon edustaja, jossa alkutuotannon lisäksi on myös muiden elinkeinojen piirissä työskenteleviä. Leppälahti on Mahlun tyyppinen mutta sinne on muuttanut monia lähikeskuksessa työskenteleviä henkilöitä.

Yhteisöjen avoimuus- ja integraatiomuuttujien analysoiminen oli kulttuuritoimintakokeilun kannalta tärkeitä. Kylät voitiin ryhmitellä nelikenttään seuraavasti (perustelut luokituksiin esitetään erikseen kunkin kylän kohdalla):

		Integraatio	
		kyllä	ei
A v o i m u u s	avoin	Mahlu	Leppälahti
	suljettu	Urpila	Lakomäki

Kuvio 5. Tutkimuskohteena olevat kylät ulottuvuuksien avoimuus-integraatio mukaan.

Syvennysanalyysin aineiston muodostavat haastattelu- ja ha-

vainnointiaineistot, erilaiset kylillä pidettyjen tilaisuuksien muistio- ja pöytäkirja-aineistot, kylien historiaa ja nykyaikaa kuvaavat dokumenttiaineistot sekä eri tieteenaloilla tehdyt kyliä analysoineet opinnäytetutkimukset. Kylien historia ja kyläläisten henkilöhistoria (haastattelujen avulla koottuna) muodostavat tärkeän komponentin kulttuuritoimintaan osallistumista analysoitaessa. Haastattelut tehtiin osittain strukturoidun lomakkeen avulla teemahaastatteluin.

14. Urpilan kylä Kinnulassa

Urpilan kylä Kinnulassa on esimerkki syrjäkylästä, jossa asuu pääosin agraariväestöä, joka sijaitsee taloudellisilta resursseiltaan heikohkon kunnan haja-asutusalueella ja jonka väestöennusteet ovat laskevat. Urpilan kylä sijaitsee noin kahdeksan kilometrin päässä Kinnulan keskustasta. Se on ollut eristäytyneenä Kivijärven itärannalla ilman maantieyhteyksiä aina 1960-luvun puoliväliin saakka. Eristäytymistä kuvaa sekin, että puhelin tuli Urpilan kylään Kinnulan kylistä viimeisenä. Siellä ei myöskään esimerkiksi kansalaisopistolla ollut toimintaa. Urpilan pinta-alasta noin 2 % on peltoa, 28.9 % tie- ja jou tomaata ja loput 69 % metsämaata, josta vain pari prosenttia ensimmäisen veroluokan metsää (Lampinen 1980, 8).

Kylän järvi toimi 1950-luvulle saakka osittaisena ravinnon lähteenä, mutta vesiensäännöstelytoimien vuoksi kalakanta pieneni lähes olemattomaksi. Ympäristön metsät taas antoivat väestölle hyvät sivuansiomahdollisuudet aina 1950-luvun puoliväliin saakka, jolloin järjestettiin viimeinen suuri savotta. Vuosikymmenen loppupuolella traktorit ja moottorisahat otettiin käyttöön, mikä muutti metsätöiden luonnetta. Metsät olivat jo niin hakattujakin, ettei suuria hakkuita enää tarvittu. Ja ne olivat siirtyneet yksityisiltä yhtiöille; yhtiöt omistivat vuonna 1974 noin 1890 hehtaaria Urpilan metsistä ja kyläläiset 703 hehtaaria. Yhtiöiden omistamat metsät ovat lisäksi veroluokiltaan parempiarvoisia kuin kyläläisten vastaavat (Lampinen 1980, 69–70).

Yhteiskunnan rakennemuutos kosketti Urpilan kylää voimakkaasti; kylä oli luovuttava alue. Väestön muuttoliike alkoi 1950-luvulla ja hidastui vasta 1970-luvun lopulla. Sekä kuntien vä-

linen että kunnan sisäinen muuttoliike ja siirtolaisuus vähensivät Urpilan kylän väkiluvun puoleen. Muuttaja oli yleensä alle 30-vuotias, joka muutti työn perässä tai hakeutui koulutukseen ja alaa vastaaviin töihin. Ruotsiin muutto oli voimakasta. Yli puolet muuttaneista siirtyi joko suoraan tai toisen paikkakunnan kautta Ruotsiin (Lampinen 1980, 42–55).

Kylään jääneillä on keskeisenä ansiolähteenä maatalous, joskin luonto rajoittaa sitä. Maatalouden painopiste on karjanhoidossa. Muista elinkeinon harjoittajista suutari, opettaja ja kauppias toimivat melko pitkään kylässä, tosin harjoittaen työnsä ohella myös maanviljelystä. Koulu lakkautettiin kylältä vuonna 1970 ja samoihin aikoihin loppui myös kaupan toiminta kylällä. Lapset kuljetetaan kirkonkylään kouluun ja myymäläautot ulottavat kauppapalvelut kylälle. Varsinaista linja-autoliikennettä kylältä kirkonkylään ei koululaiskuljetuksia lukuunottamatta ole, vaan kyläläiset joutuvat turvautumaan yksityisautoihin, joita lähes kaikissa talouksissa on. Kylästä puuttuu yhteinen kokoontumistila. Iltamat ja muut tilaisuudet oli järjestettävä kodeissa, maalaistaloissa.

Kulttuuritoimintojen kannalta tärkeä elementti on kylän sisäinen sosiaalinen vuorovaikutus. Urpilan kylässä se merkitsi talokotoimintaa aina 1960-luvulle saakka, yhteisten koneiden omistusta ja lainausta, vähäistä järjestötoimintaa (maamiesseuran toimintaa yritettiin saada aikaan), vuotuisjuhlien viettoa ja kyläilyä, joita radio ja televisio vähensivät, mutta eivät kokonaan poistaneet. Uskonnollinen toiminta on kylällä voimakasta, joskin ns. vanhalestadiolaiseen liikkeeseen kuuluvia on vähemmistö kyläläisistä. Uskovien joukko on väestökadon vuoksi vähentynyt. Myös helluntalaisten telttakokoukset ovat saaneet osanottajia urpilalaisista.

Urpilan kylä on asukasmäärältään pieni ja väestön ikärakenne on vinoutunut. Nuorimpien ja vanhimpien ikäryhmien osuudet ovat suuret. Erityisesti työikäiset miehet ovat selvä vähemmistö kyläläisissä (taulukko 17).

Taulukko 17. Urpilan väestön (haastatellut) sukupuoli- ja ikäjakautuma (%) vuonna 1978 (N=56).

Ikä	Mies (N=23)	Nainen (N=33)
alle 16 v.	30	21
16-25	9	15
26-35	9	12
36-45	13	18
46-55	13	18
yli 55	26	15
Yhteensä	100	99

Kanssakäyminen kylällä on vilkasta. Naapureita tavataan useita kertoja viikossa, sukulaisia kuukausittain. Kanssakäymistä tapahtui lähes kaikkien talojen välillä, vain muutama talo jäi aktiivisten kontaktiverkostojen ulkopuolelle.

Kulttuuritoimintakokeilun alkaessa otettiin urpilalaisiin kontakteja tutkijan toimesta ruokakuntokohtaisina haastatteluina ja kulttuuriohjaajan toimesta toimintojen suunnittelussa. Tavoitteena oli perustaa Urpilan kylätoimikunta, joka olisi ideoinut ja kehittänyt kokeilutoimenpiteitä kylällä. Sellaista ei kuitenkaan syntynyt. Keskusteluja toiminnasta käytiin ja palautteita saatiin kyläiltamissa, joita vuosittain Urpilan kylällä järjestettiin. Sen lisäksi etnologian opiskelija teki opinnäytetyön Urpilan kylästä ja toi toimintaan virikkeitä kyläläisiltä.

Kulttuuripoliittinen keskustelu ja kulttuuripoliittiset toimet kiinnittyvät yleensä käsitteisiin, joiden merkitysten oletetaan olevan keskivertosuomalaisille samansisältöisiä. Näin ei kuitenkaan asia ole. Kulttuurin ja taiteen käsitteiden merkitykset ovat monilta osin eri sisältöisiä kulttuuria koskevaan päätöksentekoon osallistuvilla kuin esimerkiksi maaseudun haja-asutusalueen kylässä asuvalla.

Kyläläisten esittämiä kulttuurin ja taiteen määrittelyjä pidettiin kokeiluun liittyvässä tutkimuksessa tärkeinä. Urpilan kyläläisten antamien taidetta koskevien määritelmien taustalla oli paikallinen laestadiolaisen herätysliikkeen maallikkosaarnaaja. Kysyttäessä, mitä taide on, tuli vastaukseksi: ”Vihtori Storck, sehän se tekee taidetta”. Ja koska hänellä oli paikkakunnalla

oma taidehalli, jossa oli esillä runsaasti hänen maalauksiaan ja veistoksiaan, jäivät taiteen käsitteen laajemmat määrittelyt viittauksiin kuvataiteista, tauluista, piirustuksista ja ohjeiseen hakeutua taidehalliin. Myös Halosen ja Gallen-Kallelan työt mainittiin taiteen määrittelyissä satunnaisesti samoin kuin konsertit, ”niin ja kudonta”.

”Viihdyttää ja ihmisiä yhteen liittää se taide”, oli urpilalaisten mielipide taiteen tehtävistä. Taide nähtiin lähinnä nuorille kuuluvaksi. Heille se olisi ”ihmistä ja maailmaa kehittävä”. Urpilalaiset suhtautuivat pääosin hyvin myönteisesti taiteeseen. He esimerkiksi ostaisivat mielellään tauluja, jos sellaiseen olisi varoja.

Kulttuurin käsite oli urpilalaisille oudompi kuin taiteen käsite. ”Jonkinlaisia vekottimia, en ymmärrä”, vastattiin yhdessä perheessä. Muiden esittämät määrittelyt luotasivat käsitteen merkityksiä syvemmältä: ”sivistystä, kehitystä, toimintaa, kaikkea vanhaa, mitä on ennen harrastettu, mutta on toki nykyaikaistakin.” Taidekulttuuriin kulttuurin käsitettä ei rajoitettu. Määrittelyissä yleensä oltiin kovin varovaisia: ”Parempi olla hiljaa vaikka käsittäisikin . . .”

Mistä sitten urpilalaisten paikalliskulttuurin ainekset koostuivat? Urpila on tyypillinen metsätalouden koneellistumisen seurauksista kärsivä kylä. Väestö saa pääasiallisen toimeentulonsa maataloudesta, lähinnä karjataloudesta. Elinkeino sitoo kyläläiset voimakkaasti kylään ja kotitaloon. Lomat tai pitkät matkat ovat monien järjestelyjen takana ja osallistuminen iltatilaisuuksiin on niiden varhaisen alkamisajankohdan takia ongelmallista.

Uskonto on leimaa-antava koko Kinnulalle ja myös Urpilan kylälle. Kolmea perhettä lukuunottamatta kaikki muut kävivät aktiivisesti seuroissa ja seurakunnan jumalanpalveluksissa. Uskonto heijastui myös kirjallisuuteen, jota oli hankittu ja luettiin, lehtiin, joita oli tilattu ja taidejäljennöksiin, joita oli ripustettu kotien seinille.

Käsityöt kuuluivat jokaisen kodin äidin, isoäidin tai/ja tyttären harrastuksiin, mistä todistivat myös kotien seinillä olevat tākänät ja ryijyt. Isien ja poikien harrastuksiin kuuluivat taas jokaisessa perheessä metsästys ja kalastus.

Varsinaisista taideharrastuksista lukeminen oli suosituin toiminto, ja keskittyi yleensä nuorimmalle ja vanhimmalle ikäluokalle. Mielenkiintoista oli myös se, että lähes joka toisesta per-

heestä kuuluttiin johonkin kirjakerhoon ja sen kautta saatiin erilaista kirjallisuutta. Kotien kirjahyllyissä oli uskonnollisia kirjoja, elämäkertoja, lakikirjoja, tietokirjallisuutta, ”lemmenkirjoja” ja kirjailijoista useimmiten Sillanpään, Päätalon, Mukan ja Kähärin tuotantoa.

Omakohtaiset taideharrastukset olivat vähäisiä: vain kolmessa perheessä joku perheenjäsenistä harrasti taiteita. Yhdessä nuori emäntä maalasi tauluja, joita oli kodin seinilläkin ja myös tytär harrasti piirtämistä sekä soitti sähköurkuja. Musiikki oli myös toisen perheen keski-ikäisen pojan harrastus viulun ja harnurin soiton muodossa. Kolmas omakohtaisia taideharrastuksiin esiintunut perhe oli sellainen, jossa nuori isäntä teki pieniä veistoksia.

Yli puolet urpilalaisista oli käynyt, jotkut useastikin, paikallisessa taidehallissa kuvataidenäyttelyissä, joissa taideteosten sanoma välitti uskonnollisia teemoja tai kinnulalaista perinnettä. Muiden institutionaalisten taidemuotojen käyttö oli hyvin vähäistä. Pari perhettä oli joskus käynyt Jyväskylän kaupunginteatterissa seuraamassa teatteriesitystä samoin kuin kotikunnassaan elokuvissa ja kirjastossa.

Nikkaroinnit, rakennustyöt ja kotien ympäristönhoito yms. todettiin lähes jokaisessa perheessä suosituksi vapaa-ajan toiminnaksi. Vain yksi perhe ilmoitti käyttävänsä aikaa myös television katseluun, vaikka jokaisessa talossa olikin televisio. Uskonnollinen valtaliike, vanhalestadiolaisuus, suhtautui televisioon hyvin kriittisesti.

Järjestöllinen ja/tai kunnallinen aktiivisuus oli kylällä suhteellisen voimakasta. Yhdestä perheestä oltiin kunnallisissa luottamustehtävissä, yhdestä SOK:n hallintoelimissä ja lähes puolesta seurakunnan diakonia- ja vastaavissa toimikunnissa.

Urpilan kylällä oli jokaisessa talossa radio ja televisiokin, jota tosin hyvin vähän katsottiin. Myös kasettinauhureita oli joka kolmannessa perheessä, levysoitin sen sijaan oli harvinaisuus. Kolmessa kylän taloista oli musiikki-instrumentteja: hanureita, sähköurut, huuliharppuja, nokkahuiluja ja kitara.

Vapaa-aikaan liittyvät asiat eivät urpilalaisten elämässä olleet kovinkaan paljoa esillä. Kun pohdittiin hyvinvoinnin osatekijöitä tai elämän perustavoitteita, päädyttiin kolmeen tärkeään asiaan: leipä, lapset ja uskonto. Kohtuullinen toimeentulo, lasten eteen työn tekeminen ja rikas hengellinen elämä pitivät urpila-

laiset elämässään kiinni.

Hyvinvointiin kuului heidän mielestään terveys, lämmin asunto, ruokaa riittävästi, vesi (sen tuleminen ja meneminen) sekä lomaa, jotta ”ei tarvitsisi vuorokausikaupalla työtä tehdä”. Suomi ymmärrettiin hyvinvointivaltioksi, mutta samalla syrjäseutukylät ”lapsipuolen asemassa oleviksi”. Siksi urpilalaiset eivät mielestään yltäneet esittämässään hyvinvoinnin mittareissa kovin korkealle. Suhde luontoon, työn jonkinlainen vapaus tai muut maaseudun edut eivät tulleet haastatteluissa esiin. Hyvinvointi määriteltiin konkreettisesti ja siinä todettiin jäätävän alle keskimäärien.

Kulttuuritoimintakokeilu otettiin Urpilassa vastaan innokkaasti ja konkreettisin toivein: kirjastoauton tulisi kulkea kylällä, paikallisen harrastajateatterin tulisi esittää näytelmiä kylällä, kaikkiin tilaisuuksiin tulisi järjestää kuljetuksia, kansalaisopiston tulisi myöhentää piiriensä alkamisaikoja ja tuoda jotakin Urpilalan kylällekin, ohjaajia tulisi saada käyttöön erityisesti lasten ja nuorten kerhoihin ja kursseja tulisi järjestää, lähinnä sellaisia, joilla ”oppii tekemään pikkuhommia”. Hyvin monien perheiden toiveena oli saada Urpilalan lakkautettu koulu uudelleen käyttöön ja kokoontumispaikaksi kyläläisille.

Vain pari perhettä epäili koko kokeilutoimintaa, koska se kuitenkin palvelisi vain kirkonkyläläisiä ja toimintaa ei saataisi Urpilaan kyläläisten yhteisymmärryksen puutteen vuoksi. Toinen näki toiminnan synnillisenä, mutta ”tuopahan Kinnulaan varoja”.

Kolme vuotta kestänyt kokeilutoiminta merkitsi urpilalaisille ensimmäisenä vuonna lähinnä kuljetuksia tilaisuuksiin, joita kunnan keskustassa järjestettiin. Harvat osallistuivat toimintaan. Palautetta tuli seuraavalla haastattelukierroksella: ”Toivottavasti tänne syrjäkylällekin tuotaisiin jonkinlaisia tilaisuuksia niin oispahan ajanvietettä. Kirkolla on kai touhua kovastikin, mutta ei sinne tule varta vasten lähdettyä” tai ”Tilaisuudet tulisi järjestää toiseen aikaan, jotta navettatouhuilta kerkiäisi. Lisää kerhoja, tuohon autioon kouluunkin, jotta lapset viihtyisivät paremmin ja näytelmiä” tai ”Haluttaisiin tupailtoja elokuvaesityksiä kylälle, näytelmiä kylälle ja erilaisia esitelmätilaisuuksia.” Paikallisista lehdistä seurattiin kiinnostuneina, mitä tapahtui ja kantaa otettiin.

Kinnulan kulttuurilautakunta muutti ensimmäisen kokeilu-

vuoden palautteen perusteella toimintalinjaansa omakohtaisia taideharrastuksia suosivaksi. Käytännössä se merkitsi voimakasta määrärahojen lisäämistä kerho- ja kurssitoimintaan kuljetuksineen, oman kunnan harrastajille esiintymismahdollisuuksia ja keskittymistä paikallisen perinteen edistämiseen kaikilla taiteenaloilla. Näiden lisäksi oli myös muiden kuin paikkakuntalaisten taide-esityksiä, lähinnä taidenäyttelyjä.

Iltamatoiminta alkoi vuonna 1977. Kinnulassa kylältä kylälle kiertäviä iltamia pidettiin kodeissa ja niiden ohjelma koostui kylän harrastajien esityksistä, perinteen esittelystä (esim. nimipäivälaulu-perinne) ja asiantuntijan esitelmästä. Tanssia ohjelmaan ei kuulunut. Urpilassa iltamia pidettiin pari kertaa. Sen lisäksi järjestettiin toisena ja kolmantena kokeiluvuotena kerhotoimintaa (paikallisissa taloissa) ja kyläkoululla kursseja. Kaikkiin kunnassa järjestettyihin tilaisuuksiin (taide-esitykset, kerhot jne) oli lisäksi kuljetus Urpilan kylältä.

Kinnulan hyvin intensiivisen ja tuloksellisen (vrt. osallistujamäärät, toimintojen määrät) kokeilun jälkeen urpilalaisten mielipiteet taiteesta ja kulttuurista olivat selkiintyneet ja saaneet osittain uuden sisällön. Kulttuuritoimintakokeilu kulttuuriohjaajineen, tutkijoineen ja kulttuurilautakuntineen oli puhunut kieltä, joka ei vastannut täysin kyläläisten käsityksiä taiteen ja kulttuurin merkityksistä. Haastatteluissa havaitsi vielä nopeasti, että paikallisen herätysliikkeen piirissä kokeilua oli seurattu ja pyritty määrittelemään, minkälainen kulttuuri on suvaittavaa ja minkälainen ei.

Määritellesään taidetta urpilalaiset korostivat ammattitaiteilijan työtä, harrastajataiteesta ei puhunut kukaan. ”Taidetta eivät kaikki ymmärrä”, kommentoi muutama perhe. Ja lähes puolet esitti, ettei ole taiteesta kiinnostunut saatika nautti siitä. Taiteen lähes yksinomaisena tehtävänä pidettiin viihdyttämisestä. ”Se on sellaista ajankulua, virikettä, jokin tarkoitus sillä kai täytyy olla.”

Kulttuurikäsite liitettiin poikkeuksetta kulttuuritoimintakokeiluun ja määriteltiin sitä kautta, ts. taideharrastuksia, perinnettä ja iltamia. Näiden lisäksi pari henkilöä toi esiin myös laajempia merkityksiä. Todettiin, että kulttuuri on viisautta, sivistystä tai kaikki mitä tehdään on kulttuuria.

Vihtori Storck, paikallinen kuvataiteilija, ja hänen työnsä kiinnitettiin nyt kulttuurin käsitteeseen. Kulttuurin käsitettä koh-

taan oltiin avoimen kriittisiä lähes puolessa kylän perheistä. ”Se on tämän maailman rientoja, ei niitä käsitä”. Näissäkin perheissä kuitenkin nuoret saivat osallistua toimintoihin. He määrittivät kulttuurin käsitteen kokeiluun kuuluneita toimintamuotoja luettelemalla.

Mielenkiintoista oli se, että loppuhaastatteluissa paria perhetä lukuunottamatta kaikki muut palasivat omaan henkilöhistoriaansa ja esittivät innokkaasti, millaisia kulttuuritoimintoja heidän lapsuudenkodissaan oli ollut. Oli ollut kansanmusiikkia ja muuta musiikkitoimintaa, harrastajateatteriesityksiä ja monenlaista käsityötä. Iltamia oli järjestetty usein kylän taloissa. Ne olivat liittyneet kylällä pidettyihin talkoisiin. Kulttuuritoimintakokeilu muistutti heidän mieleensä ajan ennen rakennemurrosta, ajan, jolloin kylällä toimi koulu opettajineen.

Kyläläisten käsitykset nykyisestä hyvinvoinnistaan muuttuivat kokeilun aikana niin, että myös vapaa-aika tunnustettiin tärkeäksi hyvinvoinnin osatekijäksi. Ja samalla havaittiin vapaa-ajan järjestäminen hyvin ongelmalliseksi. Tärkeimpiä hyvinvoinnin osatekijöitä olivat kuitenkin edelleen toimeentulo ja uskonto. Työttömyys, kylällä koettuna ja lehtiotsikoista luetuna, liitettiin kaikissa perheissä hyvinvoinnin toteutumisen ongelmiin.

Vaikka lähes puolet (40 %) kylän perheistä ei koko kokeilun aikana osallistunut ainoankaan kokeilun tilaisuuteen, olivat muut sitäkin innokkaimpia. Joka toisesta kylän perheestä nuoret osallistuivat kerhotoimintaan monilla eri aloilla (musiikki, teatteri, kuvataide ja tanhut). Suurin osa kerhoista järjestettiin kirkonkylällä, johon lapset haettiin autoilla heti kohta heidän saavuttuaan koulusta kotiin. Vanhemmat olivat innostuneina mukana: ”Tytölle hankittiin viulu kun kerho alkoi, mutta kun kerho sitten loppui, viulu myytiin”. Oltiin valmiita hankkimaan instrumentteja, kun kerhot edellyttivät niitä, mutta ilmeisesti sen syvemmälle menevästä kiinnostuksesta ei vielä ollut kyse kaikkien kohdalla.

Kokeilun loppuhaastatteluissa tuli esiin selvä muutos kylää leimaavissa kulttuurisissa aineksissa. Edelleen olivat tärkeällä sijalla käsityöt, metsästys ja kalastus sekä erilaiset nikkaroinnit ja puutarhatyöt. Niiden rinnalla mainittiin nyt vapaa-ajan harrastuksina monet taideharrastukset. Osallistuttiin konsertteihin, taidenäyttelyihin ja teatteriesityksiin, lausuntatilaisuuksiin.

siin ja käytiin elokuvissa, kun niitä kylässä järjestettiin. Iltamat kokosivat enemmistön kyläläisistä, jopa muilla kylillä järjestettyihin iltamiin osallistuttiin. Omakohtaiset taideharrastukset kokosivat lähinnä perheiden nuorisoa.

Kokeilun aikana lisääntyivät erityisesti konserteissa, taidenäyttelyissä ja elokuvissa käynnit sekä musiikin ja käsitöiden harrastus (taulukko 18).

Taulukko 18. Urpilalaisten taideharrastukset vuosina 1975 ja 1978 (Vuonna 1975 N=59 ja vuonna 1978 N=56).

Taide-esityksissä käynnit (% , vähintään kerran vuodessa)

	1975	1978
Konsertit	0	18
Teatteri	5	10
Taidenäyttelyt	15	25
Elokuva	0	18

Aktiiviset omakohtaiset taideharrastukset (%)

	1975	1978
Musiikki	8	18
Kuvataide	3	3
Teatteri	0	5
Lukeminen	33	38
Kirjoittaminen	0	3
Käsityöt	35	50

Kun analysoidaan tarkemmin, mikä on niiden henkilöiden määrä, jotka tulivat taideharrastusten piiriin kokeilun aikana, voidaan havaita, että konserteissa ja elokuvissa kävijät sekä teatteri- ja kirjoittamisen harrastuksen aloittaneet olivat uusia. Myös teatterissa kävijöiden lisääntyminen selittyi uusien harrastajien mukaantulolla. Sen sijaan sekä vuonna 1975 kirjattu musiikin harrastus että taidenäyttelyissä käynnit olivat loppuneet muutamalta kyläläiseltä ja uusia oli tullut mukaan. Käsitöiden harras-

taminen säilyi harrastuksena kaikilla sen jo vuonna 1975 mainineilla. Harrastajien määrän voimakas lisääntyminen selittynee osittain sillä, että kokeilun kokemusten jälkeen yhä useammat muistivat mainita sen harrastuksenaan.

Loppuarvioinneissaan Urpilan kylän asukkaat korostivat kokeilun myönteistä merkitystä. Kokeilu oli heidän mielestään saanut kyläläisten keskinäisen vuorovaikutuksen lisääntymään ja uskonnollisilta mielipiteiltään hyvin suvaitsemattomat ymmärtämään paremmin muita.

Myös linja-autojen päivittäisten vuorojen kirkonkylään vaikiintuminen kuului kokeilun anteihin. Kokeilun nähtiin tuoneen erityisesti nuorille toimintaa ja vain yhtä perhettä lukuunottamatta kaikki näkivät kokeilun tulleen myös Urpilan kylään eikä jääneen Kinnulan keskustaan.

Kyläläisistä 67 % oli sitä mieltä, että kokeilun aikana palvelut olivat selvästi parantuneet, tosin kokeilun alkaessa 71 % urpilalaisista oli täysin tyytyväisiä kylänsä palveluihin. ”Ei ihmeitä osaa odottaa”. Ja edelleen urpilalaiset kävivät vähintään kerran kesässä paikallisessa taidehallissa.

15. Vanhukset Kinnulassa

Kulttuuritoimintakokeiluun kuului Kinnulassa monissa yhteyksissä konflikteja ns. vanhalestadiolaisen herätysliikkeen edustajien kanssa. Tällaisia tilanteita ilmeni esimerkiksi Urpilan ja Jääjoen kylissä. Ymmärtääksemme paremmin herätysliikkeen käsityksiä, otimme kokeiluun erityisryhmäksi Kinnulan vanhustentalon asukkaat, joiden tiedettiin paria poikkeusta lukuunottamatta olevan aktiivisti mukana seurakunnan ja rauhanyhdistyksen toiminnassa.

Vanhustentalo sijaitsi Kinnulan keskustassa ja oli pieni noin kymmenen asunnon yhteisö. Sen asukkaista kolme neljästä oli naisia. Asukkaiden iät vaihtelivat 51–85 vuoden välillä (taulukko 19).

Taulukko 19. Kinnulan vanhustentalossa-asuvien ikä- ja sukupuolijakauma (%) vuonna 1978 (N=10).

Ikä	Mies (N=2)	Nainen (N=8)
alle 60	0	12
61-70	50	50
71-80	50	25
yli 80	0	13
Yhteensä	100	100

Talossa asuvia voi heidän elämänvaiheittensa pohjalta tyypitellä vanhuksiksi, jotka

- tapasivat Ruotsissa asuvia ainoita sukulaisiaan kerran kesässä, olivat siirtyneet syrjäkyliltä keskustan vanhustentaloon ja kokivat Kinnulassa olevan voimakkaat erot syrjä- ja keskusalueilla asuvien välillä tai
- olivat sairaita eivätkä päässeet asuntojensa ulkopuolelle ilman ulkopuolista apua tai
- olivat syrjäkyliltä äskettäin muuttaneita, näkivät keskustan mahdollistavan toiminnan, "nyt aletaan toimia", mutta samalla totesivat, etteivät he asu vanhustentalossa kauan vaan etsivät isompaa asuntoa koko ajan.

Seurakunnallinen toiminta yhdisti vanhuksia, mutta samalla eristi ne vanhukset, jotka eivät hengelliseen toimintaan osallistuneet. Osallistumattomat tunsivat itsensä lähes erakoiksi ja kokivat muidenkin ajattelevan heistä samalla tavalla. Heidän käsityksistään kuului katkeruus, kun pohdittiin kokeilun mahdollisuuksia lisätä vanhusten yhteenkuuluvuutta yhteisössä: "harrastustoiminta tuskin tavoittaa muita kuin kinnusia, puhuisinpa muutenkin suuni puhtaaksi", totesi yksi vanhus.

Palvelutasoltaan vanhukset pitivät asuntoaan hyvänä; heillä ei ollut mielessään mitään palveluja, joita he olisivat tarvinneet lisää. Vanhustentalo oli kulttuuritoimintakokeilun alkaessa hyvin askeettinen: asunnoissa oli kyllä radiot, mutta esimerkiksi seinille ei ohjeiden mukaan saanut ripustaa mitään.

Vanhusten odotukset kulttuuritoimintakokeilua kohtaan jäivät muutamiin konkreettisiin esityksiin: kerhotoimintaa tulisi

olla, taide-esityksiä tulisi järjestää ja esitysten lippujen hintoja alentaa. Myös retkiä toivottiin. Enemmistö talon asukkaista esitti toiminnan sisällöille omia toiveitaan: ”uskonnosta ei pois viepää, hengellistä, maalliseen ei enää kiinny”.

Ennen kulttuuritoimintakokeilun alkua tehdyissä haastatte- luissa vanhuksset olivat kovin epävarmoja antamaan taiteen ja kulttuurin käsitteille merkityksiä. Seurakunnassa ja herätysliik- keen piirissä oli ilmeisesti käyty vähäistä keskustelua kulttuu- ritoimintakokeilusta jo siinä vaiheessa, jolloin vasta pohdittiin kunnan mahdollista mukaantuloa kokeiluun. Vanhuksista suurin osa jätti määrittelemättä taiteen ja kertomatta mitä se tuo mie- leen. Muut yhdistivät taiteen kauniiseen, ”kauniita käsitöitä”, ”kauniita tauluja ja kaunista musiikkia” tai ”kauniita tauluja – kukkien istuttaminenkin on taidetta”. Taiteesta voi nauttia haastateltavien mukaan nuori, taiteilija ja taiteenharrastaja.

Vaikka taidetta ei haluttu määritellä, esitettiin sen funktioi- den eri ulottuvuuksia: virkistää ja rentouttaa, on ajankulua, kehittää ihmistä. Monien mielestä taide oli joutavaa tai jos sillä olisi jotain merkitystä, ”sen tulisi edes kehittää ihmistä”.

Kulttuurin käsite oli vieläkin ongelmallisempi vanhuksille. Vain kaksi heistä antoi käsitteelle jotakin merkityksiä: ”sivistystä” tai ”kaikki taiteet” ja ”kasvatus”. Kovin yleiseksi voi myös todeta seuraavan käsityksen kulttuuripolitiikasta: ”Mitä hyötyä koko kulttuurista? Esimerkiksi valtiolla on tärkeämpääkin maksetta- vaa. Maksaakoon sellainen, joka tarvitsee.”

Vanhusten ilmaisemissa elämisen perustavoitteissa tai hyvin- voinnin osatekijöiden määrittelyksissä eivät vapaa-aika tai taide- toiminnot tulleet esiin. Työ ja hyvä toimeentulo, joko saavutet- tuna tai epäonnistumisen kokemuksena tuli voimakkaasti esiin. ”Työ tehden sitä mitä eteen sattuu, ei oikeastaan muuta”. Ih- missuhteiden merkitys kyllä tunnustettiin: ”on tärkeätä ihmi- selle sopeutua elämään toisten ihmisten kanssa”. Hengellinen näkemys korostui myös elämisen tavoitteita määriteltäessä.

Kanssakäyminen talossa asuvien välillä oli vilkasta lukuunot- tamatta paria vanhusta, jotka eivät toimineet seurakunnassa ja kuluttivat aikaansa ”radiota kuunnellen ja ikkunasta ulos katsel- len”. Sukulaisia ja tuttavvia vanhuksset tapasivat kerran kesässä tai muutaman kerran vuodessa.

Enemmistö vanhuksista oli hyvin aktiivisia. He osallistuivat viikoittain sekä seurakunnan että rauhanyhdistyksen tilaisuuks-

siin. Muita harrastustoiminnan muotoja ei paria poikkeusta lukuunottamatta (ts. laulu- ja kalastusharrastus sekä ajan tapah- tumien seuraaminen) tuotu esiin. Aikaisemmin vanhuksset olivat harrastaneet lähinnä käsitöitä, mutta myös esimerkiksi musiik- kia. Seurakunnan vaikutuksesta ihmisten vapaa-ajan toimin- toihin kertoo hyvin seuraava toteamus: ”Paikkakunnalla levisi aikoinaan huhu, että kirkkokuoro on syntiä – erosinpa minäkin sitten kuorosta.”

Kulttuuritoimintakokeilun aikana järjestettiin vanhuksille hei- dän toivomustensa mukaan kerhotoimintaa, mahdollistettiin hei- dän pääsyä taide-esityksiin (kuljetukset, lippujen hintojen alentaminen) ja järjestettiin retkiä. Aivan kokeilutoiminnan alussa järjestettiin yhden päivän vanhustyön seminaari, johon kutsuttiin alan asiantuntijoita (mm. Vanhustyön keskuslii- tosta), kunnan edustajia sekä vanhuksia. Tarkoituksena oli ke- hitellä vanhuksset huomioonottavia toimintamalleja kokeilulle.

Seminaariin osallistui kuitenkin vain kaksi vanhusta, jotka toi- mivat kunnallisissa luottamustehtävissä, mutta eivät olleet pai- kallisen valtaherätysliikkeen kannattajia. Muutenkin tilaisuu- den osanottajajoukko oli hyvin vähäinen. Esitelmien jälkeen päätettiin laatia kannanotto, joka lähetettiin tiedotusvälineille ja muiden kokeilukuntien kulttuurilautakunnille. Siinä koros- tettiin vanhuksien mielipiteiden ottamista huomioon toimintoja suunniteltaessa. Ei kuitenkaan niin, että heille järjestettäisiin vain omia toimintoja vaan mahdollisuuksia osallistua yleensä kulttuuritoimintaan.

Kulttuuriohjaaja keskusteli säännöllisesti vanhusten (erityi- sesti vanhustentalossa asuvien) ja paikallisen maallikkosaarna- jan kanssa. Tavoitteena oli löytää kulttuuritoimintakokeilulle sellaisia muotoja, jotka eivät olisi vanhusten uskonnollisten nä- kemysten vastaisia.

Koko kokeilun ajan esiintyi kuitenkin konflikteja: kulttuuri- lautakunnan tilaisuudet tuomittiin syntisiksi. Vanhuksset kertoi- vat myös, että paikallisen kansalaisopistonkin toiminta on syn- tiä, koska siellä on esimerkiksi tanhutoimintaa. Siksi myös pai- kallinen herätysliikkeen aktivisti oli jättänyt opiston opettajan tehtävät.

Yli puolet (6/10) vanhuksista osallistui kulttuuritoimintako- keilun tilaisuuksiin jossakin muodossa. Erityisesti retket oli- vat sellaisia, joita toivottiin ja joille myös osallistuttiin. Ambi-

valenssi suhtautumisessa kokeiluun tuli esiin reaktioissa, joita toiminnassa ilmenneisiin ongelmiin kohdistettiin: ”Lähdin minäkin sitten viemään kulttuuria Jyväskylään, kävimme Taulumäen kirkossa, museoissa. . . Minä kuitenkin sairastuin matkalla ja jouduin sairaalaan, lieneekö rangaistukseksi. Kauan ne minua tahtoivat sinne kulttuurimatkalle lähtemään, mutta lieneekö sitenkin väärin kun lähdin, kun kerran rangaistukseksi sairastuin. Pappi ja kanttori kävivät minua sitten sairaalassa katsomassa.”

Kirkkokonserteista keskusteltiin vuosittain. Niitä pidettiin syntisinä. ”Kulttuurin piru on istunut jo kirkkoonkin”, väitettiin rauhanyhdistyksen taholta sanotun. Sekä laulu että soitto olivat kirkossa esitettynä syntiä kun tilaisuuden järjestäjänä oli kulttuurilautakunta. Tilanteet johtivat yleensä siihen, että konserttien kanssa samanaikaisesti oli kirkon läheisyydessä sijaitsevassa tilassa rauhanyhdistyksen omat seurat. Vanhustentalossa asuvista vanhuksistakin vain yksi oli osallistunut kulttuurilautakunnan järjestämään kirkkokonserttiin, koska hän piti kovasti musiikista ja hakeutui konserttiin ”aina kun sellainen järjestettiin.”

Kun kokeilutoiminta päättyi ja tehtiin loppuhaastatteluja tarkoituksena arvioida mennyttä toimintaa, olivat vanhusten käsitykset muuttuneet. Ensinnäkin muuttunut oli se ympäristö, jossa vanhuksat elivät: yksioissa oli edelleen radio, mutta sen lisäksi muutamissa myös televisio, kirjoja oli hyllyissä (uskonnollista ja kaunokirjallisuutta), tauluja, tākānōitā, ryijyjä, julisteita, gobeliineja oli monien seinillä. Myös musiikkiinstrumentteja oli esillä: harmoni, viulu ja yksi vanhus toivoi itselleen sähköharmonia.

Haastattelutilanteissa moni ”huomasi yllättäen”, että heidän lapsuudenkodissaan oli ollut monenlaisia taideharrastuksia: käsitōitā oli tehty kaikissa perheissä, harrastajateatteritoimintaa oli ollut, samoin lausuntaa ja musiikkitoimintaa. Myös lukemista ja kirjoittamista oli lapsuudenkodeissa harrastettu. Vain pari vanhusta totesi, että uskonnollisen vakaumuksen takia kaikki taidetoiminta oli ollut heidän lapsuudenkodissaan kiellettyä.

Kokeilun loputtua vanhuksilla oli jo varmoja käsityksiä taiteen merkityksistä. He kaikki osallistuivat taiteen määrittelyihin. ”Ihmisillä on taiteellisia kykyjä. Taiteellinen ihminen on onnellinen” mutta ”talonpoikainen ihminen ei oikein siihen ehdi,

ei jouda töiltä.” Kun käsitettä pyrittiin operationaalistamaan, viitattiin eri taiteen muotoihin: maalaus, käsityöt, musiikki tai materiaaleihin: puusta, kivistä, kynällä voi tehdä, samoin maalilla.

Kovin helpolla ei kuitenkaan myönnetty, että itsekin taiteesta nautittaisiin. ”Jos taiteen sisältö miellyttää, mutta yleensä ne on rikkaat ne, jotka taiteesta nauttii tai sitten asian harrastajat”, oli yleinen vakaumus vanhusten keskuudessa.

Taiteen tehtäviä analysoitiin kokeilun jälkeen huomattavasti moniulotteisemmin kuin ennen kokeilua: viihdyttäminen ja huvi olivat edelleen esillä useissa vastauksissa. Niiden lisäksi nähtiin terapeuttinen funktio, ts. taide ihmisen mielialan kohottajana: ”näin yhden kerran kun kaunis musiikki ikkunasta keskeytti ulkona riehuvan tappelun.” Myös tietofunktio oli nyt esillä. Taide näyttää heidän mielestään maailman asiat ja uskonnolliset asiat ja vanhaan kulttuuriin, perinteeseen liittyvät asiat.

Kulttuurin käsitteen määrittely oli sitä vastoin vanhuksille vaikeaa. He lähestyivät asiaa laajasta näkökulmasta: ”jokaisella ajalla on oma kulttuurinsa” tai ”maailman menettelyä”, mutta kiinnittivät tarkemmat merkitykset kulttuuritoimintakokeilun sisältöihin. ”Pidettiin täälläkin askartelukurssi ja retkiä on järjestetty”. Joku arvioi nykykulttuuria varsin kriittisesti: ”nykyisin massakulttuuri vallitsee, kaikki konemaista.”

Hyvinvointi ja oman elämisen perustavoitteet saivat ihmisen perustarpeisiin kiinnittyvän sisällön. Oltiin tyytyväisiä sosiaalipalveluihin, asuntoon, lämpöön, vaikka jonkinlaista katkeruutta vanhustentaloon siirtymiseen kuitenkin liittyi: ”Ei edes omaa asuntoa, eikä tilaa enää, vieraille meni sekin”.

Kokeilun loputtua tehdyissä loppuhaastatteluisa vanhuksat luettelivat mielellään niitä kulttuuritoimintoja, joihin he olivat osallistuneet: askartelukurssi ja -kerho, retket, kirjastossa käynnit (6/10), konsertit (4/10), teatteri (2/10), taidehallin taidenäyttelyt (7/10), elokuvat (1/10) ja kirjoittaminen pöytälaatikkoon (1/10).

Kokeilun jälkeen vanhustentalo näyttäytyi avoimempana yhteisönä kuin ennen kokeilua. Vanhuksilla oli nyt tarkkoja käsityksiä siitä, mitä taide on ja kuka voi taiteesta nauttia. Tiedettiin myös se, minkä sisältöiset taideteokset eivät olleet syntisiä, ts. Kinnulan historiaa jäljentävät, uskonnollisen sanoman omaavat tai sellaiset, joista oli jotakin käytännön hyötyä. Kai-

kenlainen aktiivisuus oli yhteisössä lisääntynyt: käytiin kirkossa ja seuroissa, osallistuttiin puoluepoliittiseen järjestötoimintaan sekä myös kulttuuritoimintoihin. Erityisesti toivottiin, että heitä muistettaisiin edelleen kuljetuksin ja alennetuin lippujen hinnoin, kun erilaisia tilaisuuksia järjestetään.

Yksi toiminto, josta kaikki vanhukset jäivät pois, olivat iltamat. Uskonnolliset syyt olivat esteenä, mutta myös ennakkokäsitykset: ”pitäähän sitä sen verran olla ihmishäpyä, että ei nuorten joukkoon mene”. Iltamat kuitenkin keräsivät monia sukupolvia ja vanhuksilla yleensä oli niissä merkittävä rooli. He kertoivat aikaisemmista tavoista, muistelivat nimipäivälauluja, tekivät perinteisiä käsitöitä ja kaitafilmasivat tilaisuuksia.

Vanhusten kokonaisnäkemys kulttuuritoimintakokeilusta oli yllättävän positiivinen. Kaikki tiesivät siitä ja kaikki tunsivat kulttuuriohjaajan. Yhtä vanhusta lukuunottamatta kaikki pitivät hänen toimintaansa hyvin tarpeellisena. Enemmistö vanhuksista myönsi kokeilutoiminnan koskettaneen ”minua ja meitä muita”. Muut viittasivat omaan ikäänsä ja totesivat kulttuuri-toiminnan kokeilussakin mahdollistuneen vain nuorille.

16. Lakomäen kylä Saarijärvellä

Lakomäen kylä on Urpilan tapaan syrjäkylä, joka sijaitsee melko hyvin toimeentulevan keskisuuren kunnan, Saarijärven, syrjäisellä haja-asutusalueella, noin 30 kilometrin päässä kunnan keskustasta huonojen tie- sekä liikenneyhteyksien päässä. Väestö vähentyi rakennemuutoksen aikana voimakkaasti, moni alueen asukkaista muutti pois työn, koulutuksen tai naimisiinmenon takia.

Myös Lakomäen kylän tilat ovat olleet riippuvaisia metsänhakuiden antamista sivutuloista. Metsien hakkuun muuttuminen modernien hakkuumenetelmien myötä lopetti senkaltaiset sivuansiomahdollisuudet ja pientilojen asukkaiden oli hakeuduttava muualle töihin.

Lakomäki on pääosin sijoittunut Saarijärven ja Viitasaaren välisen maantien varrelle ja kyläläiset muistivat kunnan viranomaisien kommentin 1970-luvulta: ”Tämä tienvarsi kuolee kokonaan pois”. Kylän palvelut olivat kulttuuritoimintakokeilun

alkaessa huonot. Koulu oli lakkautettu, posti ja kauppa vielä toimivat. Kylän lähellä on Pyhähäkin kansallispuisto, luonnon-suojelualue, jossa turistit käyvät vaeltamassa. Kylän läheisyydessä on järviä, joiden rantoja on pyritty saamaan kyläläisille virkistyskäyttöön.

Kulttuuritoimintoja kylällä oli hyvin vähän: yksi kansalaisopiston piiri toimi vuosittain, seurakunnan diakoniatoimintaa ja nuorisoseuratoimintaa oli nimellisesti. Kylällä sijaitseva nuorisoseurantalo oli kokeilun alkaessa huonossa kunnossa eikä palvelut kokoontumistilana. Monet kylän asukkaat kertoivat tutkijalle ajasta ennen rakennemurrosta, ajasta, jolloin kylä oli ollut kulttuuritoiminnoiltaan erittäin voimakas. Myös muut saarijärveläiset muistivat kylän kulttuuriharrastuksiltaan aktiivisena. Aktiivisuus oli liittynyt yhteen kylässä asuneeseen perheeseen, joka järjesti erilaisia kulttuuritoimintoja ja sai kyläläiset toimintaan mukaan. Perheen muuttaminen pois monien muiden kyläläisten lisäksi aiheutti voimakkaan murroksen kylän toiminoissa.

Tutkija saattoi aistia kylässä vallitsevan sulkeutuneisuuden ja apatian. Kylän tiloista 4–5 olisivat nykyisten määritelmien mukaan elinkelpoisia. Apatiaa lisäsivät tapaturmaiset nuorten isäntien kuolemat, joita tapahtui kokeilun jälkeen. ”Koko kylä meni ikäänkuin mykäksi”, asia ilmaistiin tutkijalle.

Kylän tilanne koettiin kylän vanhimpien asukkaiden keskuudessa monin tavoin masentavana: ”Valtion taholta suunniteltu tämmösiä, tilakokoni pitäis olla semmonen, että kun kuitenkin pitäs lähteä siitä, että se ois semmonen, että siinä kahen hengen työvoimalla saahaan semmonen kohtuullinen toimeentulo. Nyt ku lyyvvään tilalle joku kolome-neljänkymmenen lehmän navetta, ja viljelystä joku kolome-neljäkymmentä hehtaaria. Sitä ei jaksakaan kaksikolme ihmistä hyvin pitkään hoetaa, ne näännyttävät siihen työhön. Ku minusta maatalouspolitiikkaa ois pitänyt lähteä hoitamaan sillä tavalla, että kohtuullisella työllä ne sais sellasen kohtuullisen toimeentulon sillä tilalla, jos siinä on isä ja äiti ja lapset sitte...” ”Ja yhä lisää vaan tehään lakija työnnetään...jarrutetaan ja hankalutetaan ihmisten elämätä. Ja vöyhötetään kaikkien vöyhötysten kans.”

Kylän väestömäärä on siis vähäinen ja väestörakenne vinoutunut. Kylältä puuttuvat nuoret naiset ja 26–35-vuotiaat (taulukko 20).

Taulukko 20. Lakomäen kylän haastateltu väestö ikä- ja sukupuoliryhmittäin (%) vuonna 1978 (N=57).

Ikä	Mies (N=32)	Nainen (N=25)
alle 15	31	20
16-25	19	8
26-35	3	8
36-45	12	16
46-55	13	24
56-65	22	24
Yhteensä	100	100

Väestöstä pääosa saa elantonsa maataloudesta. Muutaman perheen jäsen on töissä Saarijärven kunnan keskustassa. Maanviljelijöiden lisäksi kylällä oli autoilijoita, metsätyömiehiä, sähköasentajia ja myymälänhoitajia. Kylän asuntojen varustetaso oli keskimääräistä alhaisempi. Haastateltavista esimerkiksi yksi eläkeläispariskunta asui varustetasoltaan hyvin heikossa talossa. He kantoivat vedenkin talouteensa noin kahden kilometrin päästä.

Kylän yhteisiä huolia olivat palvelujen puuttuminen, nuorten joutuminen pois kotikylästä ja tilojen jatkuvuuden ongelmat. Kulttuuritoimintakokeilun aloittamisen kyläläiset näkivät yhtenä mahdollisuutena ”kääntää kehityksen kelkkaa”. Toiminnan lähtökohdat olivat kyläläisille kuitenkin realistisia: ”Ei sillä yksistään elä sillä yhessäolemisella. Se tarvihtoo leipää ja rahhaa toimeentuloonsa.” ”Ei ihminen kestä loputtomiin sellasta toimintaa, että se vaan hyvää asiata ajaa etteinpäin, eikä se saa mittää vastakaikua siihen.”

Kokeilun alussa kyläläiset saivat varoja nuorisoseurantalon kunnostamiseen. Kokeilun aikana organisoitiin kylätoimikunta, joka pyrki saamaan kylälle terveydenhoitajan vastaanottopisteen sekä kylää halkovan tien kunnostustyöt. Puhuttiin myös kioskin samoin kuin uimarannan, jääkiekkokaukalon ja postin saamisesta kylälle. Sivuansiomahdollisuuksia kartoitettiin; puhuttiin leipomotoiminnasta ja kutsuttiin erilaisia konsulentteja esitelmöimään herukanviljelystä, sienien poimimisesta, sipulin

viljelystä ja kalatalouden kehittämistä. Linja-autovuoroja toivottiin lisää, jotta noin 30 asumiskelpoiseen tyhjäan taloon tulisi asukkaita, jotka kävisivät esimerkiksi kunnan keskuksessa töissä.

Kylätoimikunnan toiminta oli monien hyvien asioiden esiintuomista ja kirjaamista. Toimikunnan kokouksista puuttuivat kuitenkin ne harvat nuoret työikäiset, joita kylällä oli. Kyläläisten keskuudessa oli monia ristiriitoja, mikä vaikeutti toimikunnan työtä. Muutaman vuoden kuluttua toimikunnalla olikin edessään todellinen ongelma: kukaan ei halunnut toimikunnan puheenjohtajaksi. Jo alun alkaen osa kyläläisistä oli kokenut toimikunnan perustamisen turhaksi, koska paikallinen nuorisoseura pyrki samaan aikaan löytämään toimintaansa aktiivisia henkilöitä. Kahden erillisen ryhmän toimintapyrkimykset hajottivat entisestäänkin hajallaan olevaa kylää.

Myös yhteistoimintapyrkimykset muiden lähikyläläisten kanssa jäivät hyvin vähäisiksi. ”Ei se taho ottaa tuulta se kylien yhteistoiminta. Ne toiset eivät esimerkiksi aja tätä meidän tietä ollenkaan kun ne ei tarvi sitä.”

Kyläläisten sosiaalinen vuorovaikutus ei ollut kovin vilkasta. He jakaantuivat kahteen selvästi erottuvaan ryhmään: niihin, jotka tapasivat toisiaan säännöllisesti ja niihin, jotka tapasivat harvoin tai tuskin ollenkaan naapureitaan. Kanssakäymistä säänteli lähinnä asukkaiden ammatti ja ikä.

Miten kyläläiset sitten määrittivät taiteen? Tarkasteluissa lähdettiin taiteen subjektista, ”lahjakkaan työtä”, taiteen funktioista, ”taide on koriste-esine” tai ”se on arvokasta sinänsä” ja taiteen ilmauksista, ”taidetta on se, mikä esittää kohdetta mahdollisimman luonnonmukaisesti.” Myös taiteen lajien luettelointeja esitettiin, ts. taidetta on teatteri, tanssi, pelimannimusiikki, puiset käyttöesineet, veistokset, maalaukset ja kirjallisuus. Mielenkiintoista oli se, miten yksimielisesti taide määriteltiin ammattitaiteilijoiden työksi, työksi jota joidenkin mukaan ei voinut oppia ja joka on hyvin henkilökohtaista.

Kyläläisten esittämät taiteen määrittelyt perustuivat varsin elitistisiin lähtökohtiin. Kaksi kolmesta perheestä oli sitä mieltä, että taidetta ymmärtävät ja siitä voivat nauttia vain lukee neet tai kaupunkilaiset ja varakkaat. Joka kolmas totesi taiteen kiinnostavan häntä itseäänkin ja nauttivansa taiteesta.

Taiteen tehtäväksi määriteltiin lähes jokaisessa talossa viihdyt-

täminen ja rentouttaminen. Sen lisäksi taide nähtiin tärkeänä välineenä siirtää kulttuuriperintöä tuleville polville, jakaa tietoa ja mahdollistaa sosiaalista vuorovaikutusta ihmisten välillä.

Elitistinen lähtökohta sisältyi myös kulttuurin käsitteen määrittelyihin. Määrittelyjen ulottuvuuksia oli oikeastaan vain kaksi: kulttuuri merkitsee samaa kuin taide tai kulttuuri on vanhojen perinteiden säilyttämistä (esineet, tavat, tottumukset). Asennoituminen koko käsitteeseen vaihteli voimakkaasti: ”selaista sanaa ei tarvitse muut kuin kaupunkilaiset” tai ”kulttuuri, kansankulttuuri on välttämätön ihmisen sisäinen ääni”. Suurin osa kulttuurin käsitettä määritelleistä tiedosti eroja talonpoikais- ja työväenkulttuurin välillä, ”joskin ne nykyään menee sekaisin, se on aatekysymys”. Todettiin, että talonpoikais- ja työväenkulttuuri on jotain halvempaa, joista edellinen liittyy nimenomaan maaseutuun. Eliittikulttuuri on kallista, ja sitä ei mielipiteitä esittäneiden mielestä ymmärrä. Talonpoikais- ja työväenkulttuuriin liittyy lisäksi vanhan säilyttäminen.

Kyläläisten oman kulttuurin aineksia analysoitiin perheiden toimintojen kautta. Maatalous elinkeinona vaikutti kylän kulttuuriin. Metsästys ja kalastus liittyvät olennaisesti kyläläisten elämään. Vähintään joka toisesta talosta kävivät joko isä, isä ja äiti tai isä ja poika metsästävässä ja/tai kalastamassa vapaa-aikanaan. Käsityöt kuuluivat jokaisen perheen äidin vapaa-ajan harrastuksiin. Lukeminen oli vapaa-ajan toiminnoissa mukana myös joka toisessa perheessä, harrastajana oli yleensä äiti tai joku/jotkut lapsista.

Bingossa käyminen muodosti hallitsevan kylältä ulospäin suuntautuneen toiminnon. Joka kolmannelta perheestä käytiin useammin kuin kerran kuukaudessa bingossa joko kylällä kiertelevän bingoauton kyydissä tai omilla autoilla. Tansseissa kävivät muutaman perheen vanhemmat. Television katselu kuului poikkeuksetta jokaisen ruokakunnan harrastuksiin. Uskonnollisissa tilaisuuksissa käytiin joka toisesta perheestä.

Omakohtaiset taideharrastukset olivat kolmen perheen vapaa-ajan toiminnoissa mukana. Tosin kouluikäiset lapset kertoivat maalaavansa, soittavansa, laulavansa ja tanssivansa koulun kerhossa. Kun palattiin perheenjäsenten henkilöhistoriaan, tuli esiin kylän entinen voimakas harrastustoiminta. Neljää perhettä lukuunottamatta oli perheenjäsenten lapsuudenkodeissa soitettu (yleensä viulua) tai maalattu tauluja. Kylällä oli asunut

henkilö, joka oli paitsi soittanut myös rakentanut viuluja. Myös harrastajateatteri oli toiminut nuorisoseuran yhteydessä.

Yhteiskunnalliseen toimintaan, järjestötoimintaan osallistui-
vat kyläläiset kovin vähän. Paikallinen nuorisoseura toimi vuonna
1975 lähinnä vain paperilla. Kunnallisiin luottamustehtäviin
osallistuttiin vain yhdestä perheestä ja poliittiseen järjestötoi-
mintaan kolmesta. Kahden perheen isä osallistui ja toimi aktii-
visesti ammattiyhdistyksessä.

Institutionaalisista taidemuodoista teatteri ja konsertit olivat
saaneet seuraajia ja kuuntelijoita kylän kahdesta perheestä. Tai-
denäyttelyihin oltiin tutustuttu kirjastossa, jossa joka toisesta
perheestä vierailtiin, ja maatalousnäyttelyissä.

Kylän jokaisessa talossa oli radio ja televisio. Kamera oli joka
neljännessä. Kolmessa perheessä neljästä oli nauhuri; levysoitin
oli harvinaisuus. Nauhurit välittivät yleensä kevyttä tai hen-
gellistä musiikkia. Lähes puolessa kylän taloista oli musiikki-
instrumentteja ja soitinvalikoima oli laaja: viuluja, hanureita,
mandoliineja, sähköurkuja, pianoja, harmooneja, kitaroita ja
lasten soitin melodica. Parin perheen tyttäreillä oli öljyvärit.

Taloissa oli kirjoja, mutta vain parissa yli viisi hyllymetriä.
Perheet kertoivat itsellään olevan lähinnä tietokirjallisuutta sekä
hengellistä kirjallisuutta. Kaunokirjallisuutta oli myös, mutta
niiden nimikkeitä kyläläiset eivät tuoneet esiin.

Talojen seinillä oli monia raanuja, täkänäitä ja muita kudon-
naisia, taidejäljennöksiä, joissa oli yleensä uskonnollinen teema
sekä tauluja. Myös erilaisia kipsitöitä, pahkatöitä, julisteita,
kuparinpakotustöitä, katajatöitä, värikuvasuurenoksia, taide-
taontaa ja veistoksia löytyi yksittäisistä taloista.

Kun Lakomäen kylän asukkaat pohtivat haastatteluissa elä-
mänsä perustavoitteita ja hyvinvoinnin osatekijöitä, he korosti-
vat toimintaa lasten parhaaksi, maatalojen jatkuvuutta ja yleen-
sä taloudellista vaurastumista, mutta rauhallisen ja tavallisen
elämän merkityksessä. Hyvinvoinnin osatekijöistä mainittiin
”leipä ja lämpö” ts. työ, terveys ja asunto. Vapaa-ajan toimin-
toja ei missään perheessä otettu esiin. Toiveet ja näkemykset
liikkuivat perustarpeiden tasolla.

Kylän asukkaiden kulttuuritoimintakokeilulle asettamat ta-
voitteet painottivat huomion kiinnittämistä nuoriin. Ymmärret-
tiin, että toimintojen saaminen nuorille lisäisi heidän viihtymis-
tään kylällä ja mahdollisesti myös ennaltaehkäisisi erilaisia so-

siaalisia ongelmia (alkoholismi, mielenterveysongelmat). Konkreettisina toiveina olivat seuraavat: konsertit, teatteriesitykset, yleensä taide-esitykset paikkakunnalle ja omaan kylään sekä toisaalta vanhojen rakennusten säilyttämiseen liittyvät toiminnot, kotimaiset elokuvat ja vanhanaikaiset näytelmät.

Kulttuuritoimintakokeilun aikana kunnostettiin Lakomäessä valtionavustuksen turvin paikallinen nuorisoseuratalo kyläläisille kokoontumis- ja harrastuspaikaksi. Kylää pyrittiin lisäksi suosimaan kulttuurilautakunnan sekä toimintojen käynnistämiseksi avustuspolitiikassa. Kylällä aloitettiin näyttämötoimintaa, pelimannikerho, tanssikerhoja, kuvataiteen kerhotoimintaa, elokuvia esitettiin, iltamia pidettiin ja järjestettiin kuljetuksia moniin Saarijärven keskustassa olleisiin taide-esityksiin. Myös Saarijärven ulkopuolelle järjestettiin kylältä kuljetuksia teatteriesityksiin, taidenäyttelyihin ja konsertteihin.

Kun kokeilu oli kestänyt vuoden, esittivät kyläläiset mielestään ratkaisevan kehittämistavoitteen: ”Miesten osallistuminen pitäisi lakisääteistää”. Toimintoihin osallistuminen näytti kasaautuvan muutamille kyläläisille, jotka olivat yleensä naisia.

Osallistuminen kokeilun tilaisuuksiin oli aluksi aktiivista: joka kolmas kyläläinen oli mukana toiminnoissa. Vuoden toiminnan jälkeen kaikilla oli mitä erilaisimpia konkreettisia toimintatoiveita: iltamia, elokuvia, kuljetuksia teatteriesityksiin, ohjattua harrastustoimintaa nuorisoseurantalolle (käsityökerhoja, maalaustaiteeseen liittyviä kerhoja, kutomakurssit).

Suhtautuminen järjestettyihin kuljetuksiin oli enemmistöllä kyläläisistä varauksellinen. ”Pitäisi olla todella etukäteistoiveitten mukainen esitys, jos mukaan lähdettäisiin”. Vain neljästä perheestä oli osallistuttu kuljetuksiin, tosin sitäkin useammin. Muut ilmoittivat vain haluavansa tilaisuuksia kylällekin.

Alkuinnostuksen jälkeen kyläläiset väsyivät. Väsymyksen syyt olivat monitahoiset. Hyvin tärkeä syy oli se, että kylälle organisoitunut kylätoimikunta ei saanut mitään hankkeistaan läpi: ei tullut terveydenhoitajan vastaanottopistettä kylälle, tietä ei saatu kunnostukseen, kauppa lopetti toimintansa, kylän uimarantaa ei saatu aikaan, nuorisoseurantalolle ei saatu vahtimestaria eikä siellä pidettyihin kerhoihin ohjaajia ja koko kylätoimikunta ei saanut jäsenikseen nuoria kyläläisiä eikä muutama vuoden toiminnan jälkeen enää edes puheenjohtajaa. ”On vaan niin, että ensin pitää taloudellinen tilanne olla hyvä, työtä

ja ihmisiä myös maaseudulla. Tämän jälkeen tulevat kulttuuri-asiat.”

Kylän solidaarisuus oli kyläläisten omastakin mielestä kovin heikkoa. Kulttuuritoimintakokeilu ei pystynyt vaikuttamaan siihen. Kyläläiset kokivat kylänsä taantuvaksi, kuolevaksi kyläksi. Kokemus voimistui kokeilun viimeisinäkin vuosina. Yksinäisyys todettiin kyläläisten suulla ongelmaksi, jolle ei myöskään kokeilutoimin tullut ratkaisuja. Yhteisön uudelleenrakentaminen osoittautui hyvin problemaattiseksi. Asiat, jotka enemmistö kyläläisistä koki tärkeiksi, eivät ollenkaan edistyneet. Kulttuuri-toiminnot eivät liioin voineet kompensoida perustarpeisiin liittyvien palvelujen puuttumista.

Lähes kaikissa talouksissa oltiin sitä mieltä, että kokeilusta oli ollut eniten hyötyä Saarijärven keskustassa asuville. ”Hyödyttää varmaan kirkonkyläläisiä enemmän kuin meitä. Kannustava tekijä kuitenkin ollut meillekin kun sellainen on ollut olemassa”. Kulttuuriohjaaja tunnettiin kylällä, hän oli käynyt useissa talouksissa, mutta ”ei niin voimaperäistä kuin jehovalalaisten hommat, jotka käyvät talossa useasti”.

Kylän viidestä talosta oli kokeilutoimintaan osallistuttu vielä kokeilun viimeisinäkin vuosina. Osallistujina olivat olleet pääasiassa nuoret, jotka olivat mukana erilaisessa kerhotoiminnassa. Kokeilun loputtua kaikki kyläläiset olivat tietoisia kokeilutoiminnasta: ”on täällä ollut sellaista hulinata”. Kokeilun vaikutukset kyläkunnalle olivat joka neljännen mielestä positiivisia (noin 7 % mielestä kielteisiä) ja suurin osa koki kokeilun menneen ohi vaikuttamatta kylään paljoakaan.

Kokeilun vaikutukset kyläläisten kulttuurin aineksiin koettiin kovin vähäisiksi: ”Ei ole muuta tapahtunut kuin että haastattelijoita hyppää”, totesi 54-vuotias nainen. Kyläläisten vapaa-ajan harrastuksiin liittyivät edelleen lähinnä seuraavat toiminnot: metsästys ja kalastus, käsityöt, hiihto ja muu ulkoilu sekä lukeminen. Taidetoiminnoista teatterissa-, elokuvissa- ja taidenäyttelyissäkäynnit olivat muutamien vapaa-ajan toimintoja. Yksittäisiä harrastajia löytyi eri taiteenalojen omakohtaiseen toimintaan.

Kokeilutoiminnan jälkeen kyläläisten taide- ja kulttuurikäsitteille antamat merkitykset olivat tulleet moni-ilmeisimmiksi kuin ennen kokeilua. Mutta edelleen taidetta olivat ammattitaiteilijain tekemät taideteokset ja eri taiteenalojen taide-

esitykset. Yksittäisinä kommentteina esitettiin taiteen teon kuuluvan yleensä ihmisille. ”Kaikki, mitä ihmiset luo käsillään, jaloillaan, äänellään” tai tulevan esiin jopa luonnossa. ”Meillä on täällä luonto, muuta ei ole, kirkonkylällä on jo sitten muuta-kin”. Taide oli edelleenkin kyläläisten mielestä ajankulua, virkistystä tai ”luo uusia ajatuksia, panee ihmisiä ajattelemaan muutenkin kuin oman elämän kannalta”.

Kulttuuri-käsite jäi kolmelta neljästä kyläläisestä määrittelemättä, koska se oli heidän mielestään kokeilussa ollut ”pelkkää taidetta”, ”no, mitähän se sitten oikein on?”. Muut olivat omaksuneet kokeilun kulttuurille antamat määritykset ja esittivät sen merkitsevän samaa kuin taide ja kotiseututyö.

Hyvinvoinnin kannalta kyläläiset kokivat edelleen tärkeäksi terveyden, kohtuullisen toimeentulon, työpaikan ja lämpimän asunnon. ”Yhteiskunnallisesti katsottuna kaikille olisi oltava työtä. Työn vastapainona hyvät harrastukset. Koko kylän hyvinvointia ajatellen myymälän ylläpitäminen olisi ollut tärkeätä”. Lasten tulevaisuus ja kylän jatkuvuus huolestutti monia, näiden asioiden eteen oltiin valmiita tekemään työtä. ”Lapsille tärkeätä, että pärjäisivät. Ei esimerkiksi voi olla kulttuuritoimintaa ellei ole ihmisiä kylällä.”

Varsinaisina esteinä osallistua kulttuuritoimintakokeilun aikana järjestettyihin toimintoihin kyläläiset pitivät pitkiä matkoja, maatalouden karjatalousvaltaisuutta, mikä estää osallistumasta esimerkiksi kuljetuksiin kaupunginteattereihin sekä tarjonnan vähäisyyttä. Kokeilun aikana lisääntyi kyläläisten kulttuuritoiminnoissa lähinnä vain teatteriesityksiin osallistuminen (taulukko 21).

Taulukko 21. Lakomäen asukkaiden osallistuminen kulttuuri-toimintoihin vuosina 1975 ja 1978 (Vuonna 1975 N=54 ja vuonna 1978 N=57).

Taide-esityksissä käynnit vähintään kerran vuodessa (%)

	1975	1978
Konsertit	18	11
Teatteri	11	21
Taidenäyttelyt	14	18
Elokuva	22	24

Omaehtainen taideharrastus (%)

	1975	1978
Musiikki	19	11
Kuvataide	4	9
Kirjoittaminen	0	2
Teatteri	9	2
Lukeminen	51	56
Käsityöt	32	38

Kun tarkastellaan tarkemmin kyläläisten osallistumisessa taide-toimintoihin tapahtuneita muutoksia, näkyy niissä nuorisoseuran piirissä tapahtuneen taidekerhotoiminnan lakkautuminen sekä musiikin että teatterin osalta. Vuonna 1978 musiikin-harrastajat olivat pääosin lapsia. Kuvataiteen harrastukseen nimesi vuonna 1978 kolme henkilöä aikaisempien kahden lisäksi.

Taide-esityksissä käyntien lisäykset selittyivät pääosin koulu-laisten lisääntyneellä osallistumisella koulujen teatteriesityksiin.

17. Saarijärven Mahlu

Mahlun kylä oli kokeilussa esimerkkinä vireästä ja elinkelpoisesta maaseudun keskuskylästä, joka on selviytynyt rakennemuutoksesta maatalousvaltaisena kylänä. Kylän sijainti suhteessa lähinnä oleviin kuntakeskuksiin on syrjäinen: Saarijärven kirkolle on matkaa 17 kilometriä ja Jyväskylän kaupunkiin noin 80 kilometriä.

Mahlun palveluvarustus on varsin hyvä verrattuna esimerkiksi muihin kokeilun kohdekyliin. Kylässä on kaksi kauppaa ja kaksi pankkia, postiasema (I), neuvolan sivuvastaanotto, kampaamo, kioski, peruskoulun ala-aste, vanhustentalo, urheilukenttä ja koontumistiloina nuorisoseurantalo sekä rukoushuone. Saarijärven kirkolle Mahlulta kulki linja-auto kuusi kertaa päivässä. Mahlu on varsin omavarainen. Hyppösen, Kanasen ja Sankilammen (1981) tekemän tutkimuksen mukaan vuonna 1979 kyselyyn vastanneista perheistä 75 % hankki kaikki elintarvikkeensa Mahlulta ja 79 % käytti pääasiassa Mahlun pankkipalveluja. ”Pankit palvelevat niitä, jotka ovat lähellä, esimerkiksi Konttimäen ja Marjaperän suunnalta (kylän syrjäisimmistä osista) on paras samalla vaivalla mennä kirkolle saakka.”

Mahlun väkiluku on ollut suurimmillaan vuosisadan vaihteessa (noin 1400 asukasta). Sotien jälkeiseen ajankohtaan sijoittuu toinen väestönkasvun huippu niin Mahlulla kuin koko Suomessa. Vuonna 1960 Mahlulla oli vielä 1100 asukasta, sen jälkeen väestökäyrä on ollut laskeva.

Yhteiskunnan voimakas rakennemuutos vähensi myös Mahlun väestöä voimakkaasti ja vuonna 1979 oli jäljellä vain hieman yli puolet vuoden 1960 väkiluvusta. Väestörakenteensa puolesta Mahlu ei muistuta tyypillistä haja-asutuskylää, työikäisen väestön osuus on kylällä suuri verrattuna muiden kokeilukylien väestöön (taulukko 22).

Taulukko 22. Mahlun väestön sukupuoli- ja ikäjakautuma (%) vuonna 1978 haastattelutietojen mukaan (N=114).

Ikä	Mies (N=63)	Nainen (N=51)
alle 15	16	27
16 - 25	17	8
26 - 35	19	23
36 - 45	8	10
46 - 55	6	8
56 - 65	19	18
yli 65	14	6
Yhteensä	99	100

Luonnonolosuhteiltaan Mahlu on tyypillistä keskisuomalaista maisemaa, pinnanmuodostukseltaan kumpuilevaa. Mahlun lounaisosa on soista aluetta ja siksi lähes asumatonta. Yhtiöillä ei ole paljoakaan sanavaltaa Mahlun asioihin, sillä ne omistavat ainoastaan noin 3 % kylän maa-alasta ja valtio sekä kunnat noin 5 %. Hieman yli puolet kyläläisistä on maatalouden ammatin harjoittajia, joista yli puolet ovat erikoistuneet lypsykarjatalouteen. Kylällä on myös teollisia työpaikkoja (suurin työpaikkojen tarjoaja, saha, tuhoutui tulipalossa kesällä 1979) ja palveluamattien työpaikkoja. Suurin osa mahlulaisista on pieni- ja keskituloisia (äyrimäärä alle 40 000). Vähiten ansaitsevia, alle 12 000 äyrin tulonsaajia on runsas viidennes kaikista tulonsaajista (21.6 %). Suurituloisten osuus on Mahlulla varsin suuri, 11.2 %.

Mahlun kylän kiinteydelle muodostavat perusedellytykset jo kylän asutushistoriaan liittyvät tekijät: asutuksen pitkäikäisyys, tilojen periytyminen pääasiassa sukujen sisällä ja vähäinen siirtolaisasutus muihin saarijärveläisiin kyliin verrattuna. Miellenkiintoista oli havaita, että vain 15 % kyläläisistä oli sellaisia, joilla ei ollut kylällä ainoatakaan sukulaista.

Mahlun kylää leimaa voimakas järjestöaktiivisuus, 83 % asukkaista osallistui järjestötoimintaan, useimmiten nuorisoseuran toimintaan. Jopa 60 % kyläläisistä otti aktiivisesti osaa nuo-

risoseuran toimintaan kokoontuen seuran talolle vähintään kerran kuukaudessa. Maalaistalojen (karjatilat) omistajat olivat mukana. Ja miehet olivat hieman naisia innokkaammin toiminnassa mukana.

Mahlun nuorisoseura perustettiin vuonna 1894 paikallisen opettajan toimesta. Seuran toiminnassa ovat näkyneet niin uskonnollisen herätyksen, evankelisuuden kuin yhteiskunnallisen aatteen, sosialismin, tuleminen ihmisten tietoisuuteen. Kylällä on toiminut myös työväenyhdistys. Sen toiminta loppui kuitenkin vähitellen ja toiminnassa mukana olleet liittyivät Saarijärven työväenyhdistykseen tai Mahlun nuorisoseuraan tai molempiin.

Mahlun nuorisoseuran toiminta on kasvanut sotien jälkeen ja kasvu on jatkunut edelleen. Kylän väestömäärän vähentyessä seuran toimintaan osallistuvien määrän kasvu on merkinnyt sitä, että yhä suurempi osa kyläläisistä ottaa osaa seuran toimintaan. Nuorisoseuran toiminta on monimuotoista: harrastajateatteri-toimintaa, tanhutoimintaa, lukupiirejä, kuorolaulua, voimistelua ja tanssitoimintaa. Seuran toimintaan rekrytointi tapahtuu toiminnan jatkuvuutta korostaen. Vuodesta 1965 lähtien seuran puheenjohtajiksi on kunakin vuonna valittu neljä henkilöä, joista kaksi on ollut seurassa kauemmin toiminutta ja kaksi nuorempaa. Näin seuran nuoret jäsenet ovat päässeet kantamaan vastuuta toiminnasta eikä vanhemman polven väistyessä työn jatkuvuudessa ole ollut ongelmia. Useat puheenjohtajat takaaovat myös sen, että tehtävät eivät kasaannu yksiin ja samoihin käsiin.

Nuorisoseuratoiminta edellyttää sen jäseniltä monenlaista työtä seuran hyväksi. Harrastustoiminnan lisäksi esimerkiksi seuran talouden kannalta tärkeiden sunnuntaitanssien käytännön järjestelyistä vastaa 10 ravintolaryhmää, joissa kussakin on 5–6 naista, sekä viisi järjestysmiesryhmää, joissa on mukana yhteensä 44 miestä. Palkkaa ei makseta kenellekään. Mahlun nuorisoseuran talo sijaitsee kylän keskuksessa. Jotta myös kylän reuna-alueilta lapset voisivat osallistua seuran piirissä toimivien Kalevan nuorten toimintaan, nuorisoseura on järjestänyt yhteiskuljetuksia seuran talolle.

Seuran ideologiassa korostetaan voimakkaasti suvaitsevaisuutta ja epäpoliittisuutta sekä sukupolvien välistä vuorovaikutusta. Koska seuran toimintaan osallistuminen on kyläläisten keskuudessa hyvin intensiivistä, johtaa osallistumattomuus toisaalta

lähes diskriminointiin.

Ennen kulttuuritoimintakokeilun alkamista oli tutkijalla voimakas ennakkokäsitys Mahlun kylästä elinvoimaisena yhteisönä, jossa asukkailla oli kiinteää vuorovaikutusta ja jossa oli voimakasta omaehtoista kulttuuritoimintaa. Vuorovaikutus kylällä olikin voimakasta, 92 % perheistä oli jollakin tavalla tekemisissä muiden perheiden kanssa. Kontaktit olivat yleisempiä naapureiden kuin esimerkiksi hieman etäämpänä asuvien lähisukulaisten kesken. Yhteisön toimivuutta osoittaa myös jo varhain aloitettu maatalouden lomittajarengastoiminta sekä useat koneiden yhteishankinnat. Naapureita tavattiin useita kertoja kuukaudessa (70 %). Joka kolmas kyläläinen kertoi tapaavansa lähes päivittäin naapureitaan. Oikeastaan vain pari perhettä tapasi naapureitaan hyvin harvoin asennoituen kielteisesti naapurituttavuuksia kohtaankin. Muita eristäytyneempiä olivat myös perheet, joissa oli enemmän kuin yksi alle kouluikäinen lapsi. Heistäkin tosin ainakin toinen vanhemmista toimi aktiivisesti järjestö- tai kunnalliselämässä.

Ennen kokeilutoiminnan alkamista mahlulaisilla oli selkeä käsitys taiteen ja kulttuurin määritelmästä ja käsitteiden sisällöistä. Vain kaksi perhettä totesi, että käsite "taide" ei tuo mieleen mitään. Joka neljäs perhe tarkasteli taidetta lahjakkaiden ihmisten, ammattitaiteilijoiden työnä. Suurin osa kyläläisistä totesi, että taide on luova ilmaus, joka ilmentää ihmisen ajatuksia, kaipuuta johonkin ja tuo tasapainoa ihmisen mielenterveydellisiin ongelmiin. Myös kauneus liittyi mahlulaisten mukaan taiteeseen.

Haastatteluissa annetuissa vastauksissa näkyi kyläläisten perusasenteena arvostava suhtautuminen taiteeseen ja taideteoksiin. Omaa asennetta taiteeseen pohdittiin ja enemmistö totesi itsekin nauttivansa taiteesta niinkuin heidän mukaansa kaikki ihmiset. Vain neljä kylän perheistä koki taiteesta nauttimisen kuuluvan "kulttuuri-ihmisille, jotka ymmärtää ja joilla on taidepalvelut lähellä" tai "opiskelijoille ja varakkaille, kermaan kuuluville, niin ja taiteilijoille" tai "kaikille jossain määrin, eniten kuitenkin varakkaalle keskiluokalle, mutta yleissivistyksen myötä taiteen harrastus kasvaa".

Taiteen tehtävinä oli myös mahlulaisten mielestä virkistämisen ja rentouttaminen. "Tuottaa iloa, sisältää elämään, vie pois arkipäivän harmaudesta". Yksittäiset haastateltavat esittivät

muitakin tehtäviä: Taide mahdollistaa ihmisen purkautumisen (terapia), kehittää ihmistä ja luo kauneutta ympäristöön (tarpeelliset käyttöesineet ja luonnonympäristö ovat tällöin tärkeitä). Taiteen tekeminen lähinnä rahan saamiseksi nähtiin myös mahdolliseksi.

Kulttuurin käsite oli mahlulaisille läheinen ja liittyi nuorisoseuran toimintaan. Kaikki lähtivät määrittelyissään siitä, että ”kulttuuri on taidetta laajempi käsite”. Laajimmissa ulottuvuuksissaan, joita kyläläiset kulttuurin käsitteelle antoivat, se yhdistettiin sanaan sivistys tai lähdettiin liikkeelle koko inhimillisen toiminnan kattavista määrittelyistä: ”käsittää tavallaan koko yhteiskunnan toiminnan”, ”sitä on kaikki, mitä ympärillä tapahtuu”. Melko usein kulttuurin määritelmät kiinnittyivät myös perinteeseen: ”Kulttuuria on kaikki vanha, se on entisen säilyttämistä ja nykyisen parantamista”.

Mielenkiintoista oli se, että poiketen muiden kylien tuloksista noin 70 % vastanneista piti eroja talonpoikais-, työväen- ja eliittikulttuurin välillä selviönä. Erot perustuivat heidän mukaansa aatteellisiin lähtökohtiin, kulttuurin synty-ympäristöihin ja koulutuseroihin. Erojen seuraukset miellettiin voimakkaasti: ”Yhteiskunnan luokkaeroista johtuen tietty taiteilija tuottaa taidetta omalle luokalleen, toiset haluaa taiteen avulla paeta arkipäivää”. Erityisen suuret erot nähtiin olevan eliittikulttuurin ja talonpoikaiskulttuurin välillä. Tulos on mielenkiintoinen siksi, että nuorisoseura korosti koko ajan suvaitsevaisuutta. Suvaitsevaisuus liittyisi näin ollen erojen tunnistamiseen.

Käsitykset työväen-, talonpoikais- ja eliittikulttuurien eroista tulivat kokeilukylistä selkeästi esiin ainoastaan Mahlun kylällä. Kylä oli toisaalta paras esimerkki alueesta, jossa yhteisöllisyyden uudelleen rakentaminen ei ollut akuuttia ja jossa yksi järjestö, Mahlun nuorisoseura, kokosi toimintaansa enemmistön koko kylän asukkaista.

Mahlun kylän ilme oli osallistuva ja aktiivinen. Ennen kokeilua tehdyissä haastatteluissa kävi ilmi, että yli 70 %:lla perheistä oli perheen päämiehen tai hänen puolisonsa kotona ollut taideharrastuksia (soittoa, kuorolaulua, näyttämötoimintaa jne.).

Mahlulaisten omien toimintojen analyysi toi esiin moniaineksisen paikalliskulttuurin. Maatalous (etenkin karjavaltaisena) oli Mahlulla hallitseva elinkeino, mutta sen tuomat rajoitukset oli esimerkiksi nuorisoseura kyennyt ottamaan toiminnassaan huo-

mioon, koska enemmistö karjataloudesta elantonsa saaneistakin perheistä osallistui toimintaan.

Nuorisoseurakulttuuri (osallistuminen näytelmä-, tanhu-, kuoro- yms. toimintaan, teatteriesityksiin, Kalevan Nuorten toimintaan tai esitysten yhteydessä tapahtuvaan kahvila- yms. toimintaan) hallitsi siis voimakkaasti kyläläisten toimintoja. Monet viittasivat jo vanhempiensa toimintaan nuorisoseurassa. Toiminta merkitsi monille kotona opittujen traditioiden jatkumista. ”On aina tottunu tuonne seurantalolle menemään.”

Mahlun kylän sijainti metsästysmaineen ja järvineen muodosti omat puitteensa vapaa-ajan toiminnoille. Noin 70 % perheistä oli sellaisia, joista isä ja/tai poika harrasti metsästystä tai kalastusta. Uskonnollinen kulttuuri antoi myös Mahlun kylälle leimaa. Kylällä on oma rukoushuone (evankelisen herätysliikkeen). Noin 60 %:ssa perheistä osallistuttiin aktiivisesti seurakunnan toimintaan. Osallistuminen merkitsi kuulumista seurakunnan kyläneuvostoon, kirkkovaltuustoon ja kirkossa, rukoushuoneessa, diakoniaseuroissa käymistä sekä lasten osallistumista partioon tai kerhoihin.

Käsityökulttuuri virkkauksen, kankaankudonnan, kudonnan, neulomisen tai puutöiden muodossa oli myös leimaa-antava kylän kulttuurille. Noin 70 %:ssa perheistä äiti, tytär ja/tai isä teki vapaa-aikanaan käsitöitä. Urheilu yhdistyi metsästystä ja kalastusta harrastavien vapaa-ajan toimintoihin. Naisista vain yhden perheen äiti mainitsi harrastukseksi liikunnan. Lukeminen ja kirjastossa käynnit kuuluivat 80 %:sti kyläläisten harrastuksiin. Omakohtaiset taideharrastukset lähinnä teatteriharrastuksen muodossa tapahtuivat nuorisoseuran piirissä, myös vanhoja tansseja ja kansantanhuja harrastettiin siellä. Joka kolmannessa perheessä oli vielä musiikin harrastajia (esimerkiksi kirkkokuoron kuului muutamia). Yksittäisiä harrastajia oli myös kirjoittamisen, maalauksen ja valokuvauksen alueilla.

Institutionaalisten taidemuotojen hyväksikäyttö oli kyläläisillä melko vähäistä. Kirjastoa käytettiin paljon ja nuoret kävivät elokuvissa, mutta konserteissa-, taidenäyttelyissä- tai teatterisakävijät olivat yksittäisiä.

Television katselun mainitsi varsinaisesti vapaa-ajan toiminnakseen pari perhettä. Muille se oli uutis- ja ajankohtaislähetysten sekä lastenohjelmien välittäjä. Yksittäisinä vapaa-ajan toimintoina tulivat vielä esiin puutarhanhoito, kalankasvatus,

postimerkkien keruu ja autojen korjaus.

Monenlainen yhteiskunnallinen ja yhteisöllinen toiminta oli leimaa-antavaa Mahlun kylälle. Edellä on jo tuotu esiin nuorisoseuratoiminnan laajuus. Sen lisäksi kylän perheistä 60 %:sta osallistuttiin kunnallisiin luottamustehtäviin valtuusto-, hallitus-, lautakunta- tai johtokuntatasolla. Seurakunnallisia luottamustehtäviä oli joka kolmannen perheen jäsenellä. Maamiesseura kokosi joka viidennestä perheestä emäntiä ja isäntiä, maatalousnaiset samoin joka viidennestä perheestä emäntiä. Sotainvalidijärjestöissä ja pankkitoiminnassa oli mukana muutamien perheiden jäseniä. Myös ammattiyhdistyksissä toimivia aktiivisia jäseniä oli kylällä. Kansalaisopiston opintopiireihin osallistuttiin. Ja Mahlulta löytyi haastattelun mukaan useampiakin henkilöitä, jotka olivat yrittäneet vaikuttaa asioihin kirjoittamalla mielipiteitään sanomalehtien yleisönosastoihin.

Mahlulaisiin koteihin kuului poikkeuksetta radio ja televisio. Myös nauhuri (ja/tai joskus myös levysoitin) kuului useamman perheen kodin varustuksiin. Varsin tyypillisessä mahlulaisessa kodissa oli kangaspuut tai kutomakone, kamera, kirjoja, jokin musiikki-instrumentti ja maalaus sekä ryijy/raanu seinällä. Kylän taloissa oli yhteenluetteloiden hyvin monipuolinen soitinvalikoima, oli pianoja, viuluja, kanteleita, hanureita, balalaikka, melodicoja, mandoliini, kitaroita, nokkahuiluja, sähköurut ja rummut. Maalausvälineitä ei ollut missään perheessä.

Elämänsä perustavoitteita muotoillessaan mahlulaiset korostivat kohtuullista toimeentuloa ja lasten kasvattamista kunnon kansalaisiksi. Suurin osa perheistä toi esiin myös muita enemmänkin arvoväritteisiä tavoitteita: rehellisyys, turvallisuus, omavaraisuus, riippumattomuus, rauha ja rakkaus, tyytyväinen mieli, tasapainoinen elämä ja raamatun hengen toteuttaminen. Hyvinvoinnin osatekijöitä kyläläiset luettelivat monia. Mielenkiintoista oli, että ainoassakaan perheessä ei hyvinvoinnin katsottu koostuvan pelkästään taloudellisista ja perustarpeiden tyydytykseen liittyvistä tekijöistä. ”Henkinen ja taloudellinen hyväolo” -toteamus indikoi mahlulaisten käsityksiä.

Kulttuuritoimintakokeilun alkamiseen kylällä suhtauduttiin innokkaasti, oltiin valmiita tulemaan toimintaan kaikin tavoin mukaan. Kokeilun alussa kyläläiset esittivät paljon konkreettisia toivomuksia:

- kylälle tarvitaan terveydenhoitopalveluja,

- harrastajille tarvitaan enemmän ohjaajia,
- kuvia, konsertteja ja taide-esityksiä tulisi saada muutakin kuin omaa teatteria,
- erityisesti kylän nuoriso tulisi ottaa toiminnassa huomioon,
- ihmisiä tulisi innostaa tutkimaan Saarijärven historiaa,
- taide-esityksien lippujen hintoja tulisi alentaa,
- harrastusjärjestöille tulisi saada enemmän varoja toimin
- kodinhoitajien palveluksia tulisi saada enemmän kylälle,
- apteekki tulisi saada kylälle (lääkekaappi),
- koulutusta tarvittaisiin taiteenharrastajille,
- jääkiekkokaukalo ja uimaranta olisi saatava Mahlulle ja
- nuorisoseuran toimintaa tulisi entisestään voimistaa.

Kyläläiset pitivät tärkeänä sitä, että kulttuuritoimintaa tulisi myös haja-asutusalueelle. Kokeilusta oltiin innostuneita ja oman kyläkunnan aktiivisuuden vaikutuksia kokeilun onnistumisessa korostettiin. ”Mikäpä täällä ei onnistuisi”. Kokeilun lähtökohdaksi haluttiin järjestömuotoista toimintaa tukeva näkemys. Kokeilun tulisi voimistaa ja kasvattaa (”kun tarjontaa on enemmän, vaatimukset ja ymmärrys kasvavat”) jo olemassaolevaa toimintaa eikä olla sen kilpailija. Lähtökohta kokeilutoiminnalle oli luonnollisesti hyvin erilainen Mahlulla, jossa 50 % kyläläisistä oli täysin tyytyväisiä taidetoimintojen nykyiseen tarjontaan ja vain 10 % tyytymättömiä kuin esimerkiksi saman kunnan Lakomäen kylässä, jossa suurin osa kyläläisistä ei ollut tyytyväinen taidetoimintojen tai yleensä palvelujen määrään alueellaan.

Kokeilutoiminta koostui Mahlulla kyläläisille järjestetyistä kuljetuksista muualla oleviin taide-esityksiin tai taidenäyttelyihin, muille kuntalaisille järjestetyistä kuljetuksista Mahlun nuorisoseuran esityksiin, nuorisoseuran taloudellisesta avustamisesta ja koulutuksen järjestämisestä paikallisille harrastajille. Kulttuurilautakunta pyrki pitämään kylällä hyvin matalaa toimijan profiilia.

Vaikka varsinaista konfliktia nuorisoseuran ja kulttuurilautakunnan välille ei kokeilun aikana muodostunutkaan, oli toimintakertomusten laadinnan yhteydessä hyvin tarkkaa se, mikä organisaatio sai erilaisia toimintoja kertomukseensa kirjata. Se, että mitään voimakkaita konfliktitilanteita ei syntynyt, johdettiin osittain kulttuurilautakunnan kokoonpanosta. Lautakun-

taan kuului, samoin kuin kulttuuritoimintakokeilun johtoryhmäänkin, Mahlun nuorisoseuran arvostettu ja voimakas johtaja. Osittain se johtui myös kulttuurilautakunnan varsinaisen oman toiminnan vähäisyydestä kylällä. Kyläläiset eivät osanneet aina edes erottaa, minkä organisaation aloitteesta toimintoja järjestettiin. ”Kulttuuriohjaaja Leppämäki (nuorisoseuran vetäjä) haki myös meidän poikamme mukaan näytelmäharjoituksiin”. Kolmanneksi on todettava, että kokeiluaika, kolme vuotta, oli liian lyhyt aika reaktioihin kylässä, jossa perinteiset toimintamuodot ja -tavat ovat voimakkaat. Loppuhaastatteluihin oli havaittavissa närkästystä kulttuurilautakunnan toimintoja kohtaan.

Kokeilun jälkeen kaikki mahlulaiset määrittelivät taide-käsitteen ja yhtä perhettä lukuunottamatta ilmaisivat olevansa siitä kiinnostuneita ja nauttivansa siitä. ”Taide on välähdys korkeammasta kauneuden maailmasta, johon ihmisen henki pyrkii” ja ”Omaakin taidetta on, mutta käsitöitä ei kuitenkaan osaa pitää taiteena”. Esteenä sille, että kaikilla ihmisillä ei ole mahdollisuuksia nauttia taiteesta, oli raha ”Taide on kallista – mutta tosin taiteen muodot vaihtelevat”.

Kulttuurin käsite määriteltiin edelleen hyvin laajaksi. Se ei ollut muuntunut kulttuuritoimintakokeilun sisältöjä vastaavaksi. ”Kulttuuri kattaa kaikki ihmisen elämän alueet.” Muutamien mielestä koko käsite oli kokenut kokeilun aikana inflaation. ”Se on laaja käsite. Kulttuuri on kärsinyt inflaation. Kaikki on kulttuuria ja toisaalta vain esim. teatterin, musiikin ja patsaanteon on sanottu olevan kulttuuria.”

Kulttuurin käsitteen ulottuvuudet kiinnittyivät vanhaan ja perinteiseen. Joku totesi tarvitsevänsä kulttuurin käsitteen määrittelyissä tietosanakirjaa, joku osoitti jo tutustuneensa sen määrittelyyn ja jakoi kulttuuria osatekijöihin: ”taide, yhteiskunta, tavat, moraali, taloudellinen toiminta, koulujärjestelmä, kasvatustieteet ym.”

Kokeilun aikana harrastustoiminnot kylällä lisääntyivät entisestäänkin, vaikka kyläläisten harrastustoiminta oli jo vuonna 1975 huomattavasti aktiivisempaa kuin suomalaisten harrastuskeskimäärin. Toimintojen rakenne ei ollut muuttunut. Osallistumisessa näkyy mielenkiintoisesti kylän omavaraisuus. Teatteriesityksiin osallistuminen tarkoitti pääasiassa nuorisoseuran esityksiä. Sen sijaan konsertit, taidenäyttelyt ja erityisesti

elokuvaesitykset olivat tarjolla kunnan keskustassa taikka kauempana (taulukko 23). Omakohtainen taideharrastus keskittyi nuorisoseuran piiriin, jossa tulivat esiin myös tanhu- ja lausuntaharrastukset.

Taulukko 23. Mahlulaisten osallistuminen taidetoimintoihin vuosina 1975-78 (Vuonna 1975 N= 98 ja vuonna 1978 N= 114).

Taide-esityksissä käynnit vähintään kerran vuodessa (%)

	1975	1978
Konsertit	74	81
Taidenäyttelyt	53	56
Teatteri	82	83
Elokuva	21	20

Omakohtaiset taideharrastukset (%)

Musiikki	28	38
Teatteri	46	48
Kuvataide	18	28
Kirjoittaminen	7	13
Lukeminen	67	69
Käsityöt	51	57

Yli 95 % perheistä oli sellaisia, joissa taideharrastukset kuuluivat useimmille perheenjäsenille. Niitä harrastettiin ”koko perheen voimin”. Kun tarkasteli osallistumisessa tapahtuneita muutoksia, oli hämmästyttävää todeta, että kaikki lisäykset selittyivät uusien harrastajien mukaantulolla. Siirtymää harrastuksen parista pois ei Mahlulla ollut kirjattavissa. Kulttuuritoiminnoilla on vakiintunut asema kyläläisten toiminnoissa.

Paitsi että taide-esityksiin ja taideharrastuksiin osallistujia oli kokeilun jälkeen lähes jokaisessa perheessä lisääntyi myös aktiivisuus järjestö- ja kunnalliselämässä. Haastatelluista perheistä vain viidestä ei oltu edustajina järjestöissä tai kunnallisissa

luottamustehtävissä. Edelleen harrastettiin myös metsästystä ja kalastusta sekä erilaisia urheilutoimintoja.

Kun kokeilu päättyi, totesi noin 40 % kylän perheistä, että kokeilulla oli ollut joitakin positiivisia vaikutuksia kylällä. Samoin 40 % ei nähnyt toiminnalla olleen minkäänlaisia vaikutuksia. Kokeilun tilaisuuksiin oli haastattelujen mukaan osallistunut noin 60 % kyläläisistä.

Kokeilun loputtua yhtä suuri osa kyläläisistä mielsi toiminnalla olleen vaikutuksia kylän vapaa-ajan toimintoihin kuin suhtautui vaikutuksiin varauksellisesti. Varauksellisesti suhtautuneet viittasivat joko nuorisoseuran toimintaan ”kokeilu ei ole näkynyt täällä kylällä, koska täällä on tuo nuorisoseura hyvin voimakas jo itsessään. Kulttuuriohjaaja ei ehkä ole täällä tarpeen vaan suuremmissa kunnissa” tai kunnan keskuksen kokeilutoiminnasta saamaan muita suurempaan hyötyyn ”kirkonkyläläisiä on palvellut, ei paljoakaan sivukyläläisiä” tai kunnan toiminnan ongelmallisuuteen kulttuurin sektorilla ”kulttuuria on kylässä ollut ennen kulttuurilautakunnan perustamistakin. Mitään uutta tai merkittävää ei ole tapahtunut” tai omiin henkilökohtaisiin esteisiinsä ”työ joskus esteenä, lasten hoidon järjestäminen (pienet lapset) ongelmallista. Tietoa kyllä saadaan tilaisuuksista melko hyvin.” ”Vanhuus, vaikea lähteä vaikka aikaa olisi. Huonot kulkuyhteydet kylän eri osista.”

Eryteisesti nuorison katsottiin saaneen toiminnoista hyötyä itselleen, mitä pidettiin erittäin tärkeänä tuloksena. Kuitenkin mahlulaiset esittivät kokeilun jälkeisenä palautteenaan sen, että monet niistä palveluista, joihin he uskoivat kulttuurikokeilussa voitavan löytää ratkaisuja, jäivät edelleen puuttumaan. Terveystieteiden tai lääkärin vastaanottopiste, maatalouslomittajat, liikenneyhteyksien parantaminen ja lääkekaappien saaminen kylälle olisivat olleet tärkeitä hankkeita, joita mahlulaiset innokkaasti eri yhteyksissä ajoivat. Loppuhaastatteluissa näihin samoihin puutteisiin palattiin, kun pohdittiin mitä kylälle erityisesti tarvittaisiin. Mielenkiintoista oli myös, että kokeilun jälkeen tuli monen perheen toiveeksi monipuolisen taidepalvelujen tarjonnan saaminen kyläkunnalle. Erytiseksi ongelmaksi jäi edelleen ohjaajien puuttuminen erityisesti musiikin alueella. Kylällä oli paljon musiikinkin harrastustoimintaa. Kokeilun aikana syntyi kylälle esimerkiksi nuorten rock-bändi, joka olisi tarvinnut ohjaajan.

18. Leppälahden kylä Jyväskylän maalaiskunnassa

Leppälahti sijaitsee Jyväskylän maalaiskunnassa Jyväskylä-Suonenjoki maantien varrella, Leppäveden itärannalla. Kylä on kahden keskuksen, Jyväskylän ja Vaajakosken välittömässä läheisyydessä mutta liikenteellisesti hyvin eristetyssä paikassa (Vilen 1977, 343). Jyväskylän kaupungin läheisyys (noin 15 km) antaa kuitenkin mahdollisuuksia useiden erilaisten taide-esitysten seuraamiseen ja taiteen kerhotoimintaan osallistumiseen.

Leppälahden alue muodostuu kahdesta erilaisesta asutusmuodosta: asemanseudun tihentymästä ja sitä ympäröivästä maatalousalueesta. Asutushistoriallisesti maatalousalue on ollut vanhempaa kuin tihentymä, joka oikeastaan muodostui kun Piekämäelle menevää rautatietä alettiin rakentaa Leppäveden yli 1910-luvulla. Sen myötä tuli alueelle radanrakentajien parakkiasutusta, joka muodosti alun asemanseudun tihentymän synnylle. Parakkiasumusten lisäksi jo 1920-luvulla lohkottiin ensimmäiset omakotitontit radantakaiselta alueelta läheltä asemaa. Asukkaiksi tuli työväestöä, joiden työpaikat olivat Leppälahden tervatehtaalla tai Vaajakoskella. Samaan aikaan tuli aseman läheisyyteen pari kauppaa, joten asemasta tuli keskus (Vilen 1977, 344–345).

Seuraava asutuksen lisäys tapahtui viime sotien jälkeen, kun seudulle muutti runsaasti siirtolaisia. Kylän asukkaista on karjalaisia siirtolaisia lähes 28 %. Siirtolaisten muuton aikaan muutto maalta kaupunkeihin lisääntyi ja Leppälahtikin sai vastaanottaa Jyväskylän kaupungin asuntopulan vuoksi perheitä, joista osa asuu siellä vieläkin. Kylän asukkaista noin 70 % on muuttanut vuoden 1939 jälkeen (Vilen 1977, 345).

Kun tieolot paranivat Kuopion tien valmistuttua, menetti Leppälahden asema merkitystään. Toisaalta esimerkiksi Vaajakoskella työskentelevien muutto Leppälahteen yleistyi: rakennettiin omakotitalo Leppälahteen, sen asemanseudun taajamaan. Leppälahden kylän sijainti lähellä läänin keskusta tuo sille lähiön tai lähiöksi tulevaisuudessa muodostuvan alueen piirteitä (Vilen 1977, 345).

Kylä tarjosi melkoisesti työpaikkoja aina 1950-luvulle saakka. Sen jälkeen sen ainoa tehdas, tervatehdas, lopetti toimintansa ja kylän työpaikoiksi jäivät muutamat palvelutyöpaikat sekä maa-

talous. Vuonna 1973 lakkautettiin Leppälahden koulu sivukirjastoineen.

Järjestötoiminnalle on Leppälahdella voimakkaat perinteet. Kohta ratatyömaan alettua paikalliset työntekijät perustivat oman ammattiosaston ja hieman kauemmaksi keskustasta rakennettiin työväentalo, jonne toiminta keskittyi. Toimintamuotoina olivat perinteinen iltamatoiminta näytelmiseen ja kylällä tapahtuneet marssit. Toiminta sai aikaan ristiriitoja työntekijöiden ja paikallisten maatalojen perheiden välillä ja esimerkiksi tyypillistä oli, että maatalojen nuoria kiellettiin osallistumasta iltamiin. Vuosien 1917 ja 1918 tapahtumien jälkeen radanrakennus päättyi, suurin osa rautatyöläisistä muutti pois alueelta ja työväenyhdistyksen toiminta hiljeni. Asema ympäristöineen muodostui nyt tärkeäksi kyläläisten kohtaamispaikaksi. Toinen tärkeä kyläläisiä kokoava toiminto olivat talkoot, joita talot pitivät varsinkin syksyisin viljankorjuun aikaan. Niihin osallistui naapureiden lisäksi myös asemanseudun työssäkäyvä väestö (Vilen 1977, 349–350).

Vuonna 1920 perustettiin Leppälahden nuorisoseura, joka sai oman talon vuonna 1926. Työväenyhdistys pyrki myös aktiivoimaan toimintaansa suunnitellen uuden talonkin rakentamista. Rakentamisesta kuitenkin luovuttiin ja työväestöäkin siirtyi nuorisoseuratoimintaan mukaan (Vilen 1977, 349–350).

Leppälahden kylä on kokenut rakennemurroksen ensin vastanottavana alueena ja sitten luovuttavana, aikana, jolloin kylän työpaikat (ratatyömaa, tervatehdas) vähenivät oleellisesti. Yhteiskunnan rakennemuutoksen aikana kylä oli myös saava osapuoli. Sinne muutti ihmisiä Jyväskylän kaupungin asuntopulankia.

Kylän sijainti keskuksen läheisyydessä takaa kylälle nykyisinkin positiivisen väestökehityksen ja ikärakenteen. Eläkeläisten määrä oli kylässä melko pieni (taulukko 24). Kylä on kokeilussa esimerkkinä lähikylästä, urbaanin elämänmuodon omaksuneesta yhteisöstä, joka kyläläisten mielestä tarvitsisi nopeasti kaavoitus- ym. ratkaisuja. Toisaalta asukkaat eivät haluaisi mitään lähiötyyppistä rakennustoimintaa alueelle. Väestön ikärakenteessa näkyy muualta kylälle muuttaneiden nuorten työikäisten lapsiperheiden suuri osuus.

Taulukko 24. Leppälahden kylän väestön ikä- ja sukupuolija-kautuma (%) vuonna 1978 haastattelun mukaan (N= 123).

Ikä	Mies (N=58)	Nainen (N=65)
alle 15	21	24
16 - 25	17	17
26 - 35	12	19
36 - 45	13	9
46 - 55	19	18
56 - 65	9	5
yli 65	9	8
Yhteensä	100	100

Leppälahden väestö koostuu maanviljelijöistä, teollisuuden ja palvelualojen työntekijöistä. Suurin osa muista kuin maanviljelijöistä työskenteli Vaajakoskella tai Jyväskylässä.

Leppälahden kylässä on haja-asutusalueen kylille tyypillisiä palvelujen puutteita. Kylässä on vain yksi kauppa ja myymäläauton palvelut. Kaksi kauppa on lopettanut toimintansa kannattamattomina kaupungin markettien vetäessä asiakkaita. Kirjastoauto käy kylällä. Kansalaisopistolla on kylällä toimintaa samoin kuin muillakin kunnallisilla lauta- ja johtokunnilla. Kyläläisillä on oma urheilukenttä, jonka kunta pitää kunnossa. Kunta hoitaa myös paikallistien. Lisäksi kylällä on posti ja kylän keskuksen kattava katuvalaistus.

Leppälahden kylän asukkaista lähes kolmannes oli siis siirtolaisia. Karjalaisista on yleensä sanottu, että he vierailevat paljon ja että heidän vierailutapansa poikkeavat muiden suomalaisten vierailutavoista. Jyrkilä, Pirilä, Nahkuri ja Antikainen (1976, 100-112) ovat vertailleet savolaisten ja karjalaisten vierailutapoja ja todenneet, että karjalaisten vierailunormisto ei ollut niin jäykkä ja formaalinen kuin savolaisten: vierailukutsun, kestityksen, vieraisilla viipymisajan, vierailuajankohdan ja pukeutumisen suhteen olivat karjalaiset vähemmän muodollisia kuin savolaiset. Karjalaiset olivat perhekeskeisiä, vierailuja teh-

tiin kauempanakin asuvien sukulaisten luo useammin kuin savolaisperheissä. Iällä oli yhteyksiä vierailutapoihin ja vierailujen suuntautumiseen, vanhempi karjalaisväestö oli muodollisempaa ja vieraili lähinnä lähinaapureissa.

Leppälahdessa asui kyläläisten sukulaisia joko välittömässä läheisyydessä tai etäisyydellä, josta viikoittainenkin kanssakäyminen oli mahdollista. Joka toisella perheellä oli sukulaisia lähellä ja juuri sukulaisten kanssa tapahtunut kanssakäyminen korostui kylässä.

Kun kulttuuritoimintakokeilu aloitettiin oli Jyväskylän maalaiskunnan kunnanviraston kautta annettu tutkijoille käsitys Leppälahden kylän yhteishengestä ja aktiivisuudesta. Kylällä oli useaan otteeseen koottu kyläläisten nimiä adresseihin, joissa toivottiin kunnan toimenpiteitä kylän erilaisten ongelmien ratkaisemisessa. Uskottiin, että kyläläiset lähtisivät aktiivisesti mukaan kokeilutoimintaan.

Kyläläisillä olikin kanssakäymistä toisten kanssa. Ennen kokeilua, vuonna 1975 tehdyt haastattelut toivat esiin sen, että kylällä oli vain muutama perhe, jotka eivät tavanneet ollenkaan naapureitaan tai sukulaisiaan. Näille eristäytyneimmille perheille oli ominaista molempien vanhempien työssäkäynti kylän ulkopuolella tai se, että kylään oli vasta muutettu.

Ennen kulttuuritoimintakokeilua tehdyissä haastatteluissa leppälähteläiset antoivat taiteelle moniulotteisia merkityksiä. Taide on elitististä tai modernia tai abstraktia, jotka kaikki saivat lisäämään, "käsittämätöntä". Noin joka kolmas perheistä keskittyi luettelemaan eri taidemuotoja: maalaustaide, musiikkitaide, näyttämötaide, Toivakan kirkon maalaukset, ooppera, kuvanveisto ja taidekäsityö. Muutamat perheet liittivät määritelmät arvoisältöihin. "Vanhaa ja arvokasta". Yksittäisissä mielipiteissä taide liitettiin vielä luontoon, kauneuteen, kansanläheisyyteen ja totuuteen. Joka kolmannella perheellä ei ollut taiteesta mitään käsitystä, käsitettä ei suostuttu määrittelemään millään tavalla. "Ei mitään käsitystä, ainakin se on niin korkeata minun järjelleni".

Joka neljäs kylän perheistä oli sitä mieltä, että kaikki voivat ja haluavat nauttia taiteesta. "Kuka tahansa omalla tavallaan nauttii taiteesta. Kaikille se tuo jonkinlaista iloa". Yli puolet taas omasi elitistisen näkökulman: "Paksulompakkoiset" tai "kouluja käyneet ja lukeneet, yleensä sivistyneet" tai "keskiluok-

kaa ylempänä oleva osa” tai ”kaupunkilaiset” olisivat henkilöitä, jotka taide tavoittaa. Myös yksilölliset piirteet vaikuttavat heidän mielestään taiteen vastaanottamiseen: ”Vilkkaammat, mielikuvistusta omistavat” tai ”herkemmät, sieluisemmat ihmiset” tai ”terveet”.

Taiteen määrittelyssä elitistisen näkökulman esiinnostaneet korostivat taiteen funktioissa lähinnä viihdyttäviä ja rentouttavia elementtejä. ”Pois arjesta – tuo vaihtelua elämään, rentouttaa ja viihdyttää”. Muitakin funktioita taiteella nähtiin kuitenkin olevan. Taide ”laajentaa katsomuksia” (tietofunktio), ”merkitsee määrätynlaista purkautumista, mielenterveyteen liittyvien seikkojen esiintuomista” (terapeuttinen funktio), ”kehittää innovoivaa asennetta, auttaa luomaan uusia ideoita ja tukee mielikuvitusta kehittävää toimintaa” (luovuuden funktio). Taiteen liittyminen arkielämään oli kahden perheen mielestä erityisen tärkeää. ”Ilman taidetta olisi aika tyhjää”.

Perheet, jotka eivät analysoineet taiteen käsitteen merkityksiä, eivät halunneet määrittellä myöskään kulttuurin käsitettä. Heistä, jotka käsitteen määrittelivät, joka kolmas liitti sen perinteeseen, historiaan. Muutama perhe luetteli kulttuurin sisällöiksi kaikki taiteen alat. ”Jonkun verran laajempi käsite kuin taide” -tulkinta samoin kuin kulttuurin ymmärtäminen samaksi kuin sivistys vei muutamat vielä laajempiin merkityksiin. Kaksi kolmesta kyläläisestä näki kulttuurin jakautuvan talonpoikais-, työväen- ja eliittikulttuuriin ja erottuvan sisällöllisesti toisistaan: ”Talonpoikainen elämä perustuu pakolliseen toimeentuloon, eliittielämä on tyhjänpäiväistä hienojen ihmisten hömpötystä, työväenkulttuuri ajaa työväen aatetta ja asiaa” tai ”talonpoikaiskulttuuri tuo mieleen hirsitaloja, kruunuhäitä, suuria pirttejä ja määrättyjä tapoja, työväenkulttuuri korostaa vanhaa työväenliikkeen perinnettä”. Erojen taustat liitettiin selkeästi eroihin ihmisten elinpiireissä, ihmisten ammateissa ja ne jaoteltiin karkeasti seuraavasti: eliittikulttuurin kantajia on lukeneisto, talonpoikaiskulttuurin maatalouden parissa työskentelevät ja työväenkulttuurin tehtaiden työntekijät. Hyvin harvat näkivät, että aikaisemmin voimakkainakin näkyneet erot olisivat jotenkin tasoittuneet.

Elämän perustavoitteiden ja hyvinvoinnin osatekijöiden määrittelyissä korostuivat perustarpeiden tyydytykseen (leipä, lämpö, terveys) liittyvät tekijät. Mielipiteissä heijastuivat myös

elämäntilannetekijät. Oli rakennettu oma talo ja selkein tavoite liittyikin toimeentulokysymyksiin ja lasten ”saamiseen ja loilleen”. Joka kolmas perhe korosti hyvien ihmissuhteiden merkitystä. Lapset olivat tavoitteissa kuitenkin eniten esillä: toivottiin mahdollisuuksia ja taitoa tasapainoisen lapsuuden rakentamiseen heille, työtä heille, harrastuksia, rauhallista ja turvallista elämää. Hengellinen elämänkatsomus välittyi myös muutamissa elämisen perustavoitteita luodanneissa vastauksissa.

Mitkä sitten olivat ne toiminnot, joiden parissa leppälahtelaiset ennen kokeilua tehtyjen haastattelujen mukaan viettivät vapaa-aikaansa? Toimintojen perusteella erottuvat selvimmän esimerkiksi ne henkilöt, jotka ovat muuttaneet Leppälahteen ja rakentaneet sinne omakotitalon ja joille taloon liittyvät toiminnot sekä luonto korostuvat. Leppälahtelaisten vapaa-ajan kulttuuri koostui seuraavista aineksista:

suhde luontoon: kolmessa neljästä perheestä ainakin yksi perheenjäsen kalasti ja/tai metsästi

omakotitalokulttuuri: talon rakennusta, puutarhatöitä jne. tehtiin 7 perheessä,

liikunta: vain viisi kylän perheistä oli sellaisia, joissa kukaan ei ilmoittanut harrastavansa liikuntaa niin, että olisi nimennyt sen omaksi vapaa-ajan harrastukseksi,

käsityö ja askartelu: kahdessa kolmesta perheestä mainittiin käsityöt ja/tai askartelu harrastustoimintoihin kuuluviksi,

omaehtoinen taideharrastus: yli puolessa perheistä oli jollakin tai useimmin monilla perheenjäsenillä jotakin omakohtaista taideharrastusta. Niistä musiikki ja maalaus olivat suosituimpia, myös valokuvauksen ja kirjoittamisen harrastajia oli.

lukemisen harrastus: kolmessa neljästä perheestä harrastettiin lukemista; kirjastoauton käynnit kylällä koettiin tärkeiksi monissa haastatteluissa,

taide-esityksissäkäynnit: joka kolmannessa perheessä oli käyty taide-esityksissä Jyväskylän kaupungin tai muiden kaupunkien taidelaitoksissa; eniten oli käyty elokuvissa, taidenäyttelyissä ja teatterissa, konserteissakävijöitäkin oli muutamia. Kukaan ei varsinaisesti ollut aktiivinen taide-esityksissä kävijä, yleensä oli käyty esityksissä esimerkiksi kerran kahden vuoden aikana.

televisiokulttuuri: noin joka kolmannessa perheessä mainittiin jonkun perheenjäsenen kohdalla televisio tärkeimmäksi ajanvietteeksi vapaa-ajanvieton kannalta, erityisesti ”väritelevisio vie

kaiken vapaa-ajan”,

yhteiskunnallinen osallistuminen: joka kolmannesta perheestä osallistuttiin yhteiskunnalliseen tai yleensä järjestötoimintaan. Aktiviteettien rakenne oli seuraava: eniten oltiin mukana Leppälahden Kalamiehissä, Martoissa ja ammattiliitoissa sitten puoluepoliittisissa luottamustehtävissä, urheiluseurassa, eläkeläisjärjestöissä ja palokunnassa sekä seurakunnassa ja 4-H- sekä maatalousalan järjestöissä. Yksittäisiä henkilöitä oli mukana myös Keski-Suomen yksinäiset ry:ssä, Leppälahden asemansuodun nuorisoseurassa ja tikkakerhossa. Karjalaisilla ei näyttänyt olevan omaa järjestöä, he toimivat useissa järjestöissä,

sosiaalinen kanssakäyminen: kanssakäyminen lähinnä sukulaisten kanssa muodosti enemmistölle kyläläisistä merkittävän vapaa-ajan toiminnon, naapurien tai sukulaisten puuttuminen läheltä koettiin kolmessa perheessä todelliseksi ongelmaksi. Eri-tyisesti siirtolaisten keskinäinen kanssakäyminen tuli korostuneesti esiin,

uskontokulttuuri: uskonto muodosti keskeisen osan vapaa-ajan vietossa joka neljännessä kylän perheistä, osallistuttiin diakonia- ja lähetysseuroihin ja käytiin kirkossa.

tanssi: joka kuudennen perheen vanhemmat harrastivat tansseissä, osa jopa kerran viikossa.

Näiden useimpien perheiden esiintuomien toimintojen lisäksi kylässä oli yksittäisiä harrastajia mm. malminetsinnässä (ko. henkilöllä hyvin laaja kokoelma), postimerkkien keräilijä (myös laaja kokoelma) ja DX-kuuntelussa (pojilla paljon kortteja yhteyksistään).

Kyläläisten vapaa-ajan toimintojen rakenne oli hyvin moni-ilmeinen ja kyläläiset olivat aktiivisia. Yhdessä toimien he olivat järjestäneet erilaisia ryhmiä neuvottelemaan kunnanjohtajan kanssa milloin mistäkin kylän toivomasta palvelusta. Yksi peruste kylää valittaessa kokeiluun olikin: ”kun ne ovat säännöllisin välein kolkuttelemassa kunnanjohtajan ovia”. Kyläläiset myös itse tiesivät olevansa aktiivisia. He mainitsivat yleensä toinen toistensa harrastuksia ja kertoivat kylällään asuvan esimerkiksi kaksi taidemaalaria.

Suurin osa perheistä kertoi omasta henkilöhistoriastaan, että heidän lapsuudenkodissaan oli ollut paljon erilaisia taidetoimintoja, musiikkia, tatteria, iltamia tai taidemaalauksia. Ne olivat kuuluneet olennaisena ja erottamattomana osana perheiden toi-

mintaan.

Jokaisessa kylän perheessä oli radio ja televisio sekä lähes kaikissa myös erilaisia ”taiteen tuottamisvälineitä”. Kamera tai useampia kameroita oli 22 perheessä, nauhuri 13, levysoitin 7, joista levysoittimista kaksi oli hyvin vanhaa ja niihin kuului savikiekkaja. Soittimia oli kylän perheistä 14:ssä kitara, kantele, hanuri, sähköurut, viulu, mandoliini, sähkökitara. Perheissä saattoi olla useampiakin musiikki-instrumentteja, esimerkiksi 3 kitaraa tai viulu ja kantele.

Välineet öljyvärimaalaukseen oli kuudessa perheessä ja ostettuja tauluja vähintään 2 kaikkiaan 27 perheessä. Useat tauluista olivat harrastelijoiden maalaamia, mutta joukossa oli myös Heiskan, oman suvun taiteilijan tai kylän taiteilijan töitä. Maisemaa esittäviä tauluja oli tauluista valtaosa. Joku totesikin ”mutta paras taulu näkyy ikkunasta”. Raanuja oli asuntojen seinillä vain parissa talossa, pahkatöitä ja kipsitöitä samoin. Myöskään julisteita tai taidejäljennöksiä ei kylän kotien seinillä ollut montaakaan.

Kirjallisuutta oli kylän jokaisessa talossa jonkin verran. Klasinen suomalainen kirjallisuus ja tietokirjat olivat kotien kirjahyllyissä useimmin edustettuina. Myös viihdekirjoja, ammattikirjoja, historiallisiin aiheisiin liittyviä kirjoja, hengellistä kirjallisuutta sekä runokirjoja kuului kotikirjastoihin.

Leppälahden kylän asukkaat orientoituivat kulttuuritoimintakokeiluun omin odotuksin. Kyläläiset toivoivat ensinnäkin, että kylälle saataisiin kokoontumistila. Erityisesti kylän nuoret tarvitsisivat monien mielestä sellaisen. Ohjaajat, joiden olisi oltava asiantuntevia ja vetäjät toiminnoille olivat myös monien toiveina.

Kuljetukset taide-esityksiin ja -kerhoihin todettiin välttämättömiksi, koska matkat Vaajakoskelle tai Jyväskylään olivat kulkuyhteyksien takia hankalat. Elokuvaesityksiä toivottiin, vaikka kylä oli ollut kunnallisen elokuvatoiminnan kokeilun kohteena pari vuotta tai ehkä juuri sen vuoksi. Yleisöpuhelin kylälle, katuvaloja lisää, kantopostin palvelujen parantaminen, apteekki (lääkekaappi), kioski ja/tai toinen kauppa, pankkipalveluja, leikkikoulu lapsille ja kunnallista kaavoitusta -siinä leppälahtelaisien esittämä toivelista. Useita näistä asioista oli jo toivottu kunnan eri organisaatioilta. Oli kirjoitettu muistioita, adresseja ja lehtien yleisönosastoon kirjoituksia, mutta mitään ei ollut ta-

pahtunut. Koska kulkuyhteydet kylältä Jyväskylässä sijaitseviin maalaiskunnan toimistoihin olivat huonot, toivottiin kunnan palvelujen desentralisaatiota: ”Sellainen toimipiste, jossa esimerkiksi sosiaali-, vero- ja terveydenhoitoihmiset kävisivät kerran viikossa.”

Kun kulttuuritoimintakokeilu alkoi, pyrki kulttuuriohjaaja kontakteihin leppälahtelaisten kanssa ja järjestämään kyläläisten haluamia toimintoja. Erityisesti kuljetuksia taidetilaisuuksiin järjestettiin useita. Kunnalliseen elokuvatoimintaan liittyen järjestettiin kylällä myös elokuvaesityksiä. Kerhotoimintaa oli kylällä vain satunnaisesti. Toimintaa leimasi ulkoapäinohjautuvuus, kyläläisten mahdollisuudet toimintojen sisältöjen määrittelyyn olivat vähäiset.

Kokeilun tilaisuuksiin osallistui kokeilun aikana noin 66 % kyläläisistä. Heistä noin 30 % näki kokeilulla olleen kylälle positiivisia vaikutuksia: ”kaikkia halukkaita on kulttuuriohjaaja palvellut” tai ”sekä nuoria että vanhoja”. Melko yksimielisiä oltiin kunnallisen elokuvatoiminnan tarpeettomuudesta, koska ohjelmisto ei vastannut kyläläisten toivomuksia. Viitattiin myös televisioon ja todettiin haluttavan nähdä taide-esityksiä ”elävänä”.

Yli puolet kyläläisistä oli siis osallistunut kulttuuritoimintakokeilun tilaisuuksiin. Suositumpia toimintoja olivat osallistuminen ohjelmallisiin iltamiin ja elokuvakokeilun esityksiin Lepälahden kylässä. Myös teatterin esityksiin järjestettyihin kuljetuksiin oli osallistuttu. Nämä toiminnot toivat vähäisiä muutoksia kyläläisten vapaa-ajan kulttuurin rakenteeseen vuosina 1975–1978 (taulukko 25). Muutaman vuonna 1975 kulttuuritoimintoihin osallistuneen mutta myöhemmin harrastuksen lopettaneet korvasi vuonna 1978 kylään muuttanut aktiivinen perhe ja muutaman lapsen taideharrastusten lisääntyminen.

Taulukko 25. Leppälahtelaisten taidetoiminnot vuosina 1975 ja 1978 (%) (Vuonna 1975 N= 94 ja vuonna 1978 N= 123).

Taide-esityksissä käynnit vähintään kerran vuodessa (%)

	1975	1978
Konsertit	22	22
Taidenäyttelyt	29	26
Teatteri	27	34
Elokuva	49	54

Omakohhtaiset taideharrastukset (%)

	1975	1978
Musiikki	22	22
Kuvataide	8	8
Teatteri	0	3
Kirjoittaminen	2	5
Lukeminen	67	69
Käsityöt	39	38

Kokeilun jälkeen kyläläisten käsitykset taiteesta olivat tulleet eksaktimmiksi ja kaikilla oli esittää oma näkemyksensä. Kahta perhettä lukuunottamatta vastauksissa tuli esiin positiivinen suhtautuminen taiteeseen. Se liitettiin käsitteisiin kaunis ja luova. "Kauneus ja hyvä mieli liittyy taiteeseen". Voimakas elitistinen lähtökohta taiteen ymmärtämiselle ja nauttimiselle tuli kokeilun jälkeen huomattavasti harvemmin esiin kuin ennen kokeilua. Taiteen tehtäväksi todettiin yksinomaisesti viihdyttäminen.

Kulttuurikäsitteen merkitykset olivat myös kaikille kyläläisille tuttuja. Joka toinen yhtäläisesti kulttuurin taiteen käsitteen kanssa, mikä johtui kulttuuritoimintakokeilun määrittelyistä. "Kulttuuri on yhtä kuin kulttuurilautakunnan tilaisuudet, jotka sisältävät erilaisia taidemuotoja". Joka toinen kyläläisistä

näki kuitenkin kulttuurin vielä laaja-alaisena. ”Kaikki elämän vivahteet, jotka kehittävät ihmistä. Sekä eri taiteenalat että eri elämänotot sisältyvät siihen.”

Ihmisten käsitykset elämänsä perustavoitteista tai hyvinvoinnin osatekijöistä eivät kokeilun aikana muuttuneet. Niissä korostuivat perustarpeisiin liittyvät lähtökohdat ja lasten hyvinvoinnista huolehtiminen. Kyläläiset totesivat, että kokeilun aikana oli katuvaloja tullut lisää kylälle ja tiestöä oli parannettu. Edelleen toivottiin talvellaikin lämpimänä pysyvää ja sijainniltaan hyvää yhteistä kokoontumistilaa kyläläisille. Erityisesti nuorille olisi saatava lisää toimintoja. Toinen kauppa oli myös edelleen kyläläisten toiveena samoin kuin puhelinkoppi ja vieräriverkosto.

19. Kylä ja kulttuuritoimintakokeilu – tulkin- toja

19.1. Kylien aktivoitumisen edellytykset

Kun Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilua seuranneessa tutkimuksessa verrattiin kokeilu- ja vertailukuntia toisiinsa havaittiin, että aktiivisin kulttuuripoliittisin keinoin voitiin ihmisten käyttäytymistä joiltakin osin muuttaa. Oli kuitenkin tekijöitä, joita kokeilun keinoin ei pystytty manipuloimaan. Harrastajakunnan rakenteessa tapahtui vain vähäisiä muutoksia. Lapsuudenkodissa vallinnut taidemyönteinen ilmapiiri, korkea koulutustaso ja yleensä aktiivinen esimerkiksi järjestötoimintaan osallistuminen olivat luonteenomaisia piirteitä niille henkilöille, jotka kokeilun aikana tulivat taideharrastuksiin mukaan. Erityisesti kokeilu kuitenkin vähensi alueellisia ja toimintamahdollisuuksien puuttumisesta aiheutuvia esteitä.

Tarkemmin kokeilun mahdollisia vaikutuksia analysoitiin yhteisöissä. Selvitettiin, mitä muutoksia toimintamahdollisuuksien lisääminen sekä kyläläisten, kulttuuriohjaajien ja tutkijan toiminta sai yhteisöissä aikaan? Miten toimintakokeilu muutti

yhteisöjen vapaa-ajan toiminnan rakenteita, kulttuurin ja taiteen käsitteellisiä merkityksiä sekä ihmisten käsityksiä omasta hyvinvoinnistaan (subjektiivinen hyvinvointi)?

Kokeilun aikana ei kaikissa kokeiluun valituissa yhteisöissä tapahtunut muutoksia.⁵ Kun analysoidaan, minkätyyppisissä kylissä asukkaiden vapaa-ajan toimintojen rakenteessa havaittiin muutoksia kokeilun jälkeen, on perusteltua tarkastella asiaa seuraavien kyliä erottelevien ja kulttuuritoiminnan kannalta tärkeiden muuttujien suhteen:

- kylissä olemassaolevat toimintamahdollisuudet (tilat) ja
- palveluvarustus (kaupat, postit, koulut jne.), joita kokeilun aikana pyrittiin lisäämään kulttuuripoliittisin keinoin sekä
- sosiaalisten verkostojen kiinteys, joka merkitsi tutkijan havaintoihin ja haastatteluihin sekä dokumentteihin perustuvia tietoja yhteisöjen asutushistoriasta, yhteisön jäsenten keskinäisestä kanssakäymisestä (tapaamiset, kyläilyt) ja yhteistoiminnasta (esimerkiksi lomajärjestelyissä). Verkostot olivat kiinteät, kun yhteisön jäsenten välillä oli paljon kanssakäymistä, voitiin sanoa, että lähes kaikki tuntevat kaikki ja että yhteisössä vallitsee mehenki (Daun 1976; Bell & Newby 1976).

Analyyssissä on mukana paitsi rakenteellisia muuttujia myös muuttujia, jotka kuvaavat sitä, miten yksilö subjektiivisesti toimii kylässä ja kokee kylän. Huomattava on myös se, että tutkimuksessa mukanaolleet kylät ovat pääosin maaseutumaisia yhteisöjä, joissa ihmisten elinpiirit (ihmisen toiminnot asumisessa, työssä ja vapaa-ajassa) menevät osittain päällekkäin.

Kulttuuritoimintakokeiluun liittyneiden lähtökohtien (ks. s.

⁵ Kaikissa kokeiluun valituissa yhteisöissä ei kokeilun aikana tapahtunut erityisempiä muutoksia. Tällainen oli tilanne esimerkiksi Jyväskylän maalaiskunnan Haapaniemen lähiössä, Tikkakosken varuskunta-alueella, Vaajakosken taajamassa, tehtaissa ja vanhustentaloissa Jyväskylän maalaiskunnassa ja Saarijärvellä. Niissä ei eri syistä syntynyt yhteistoimintaa, joka olisi merkinnyt yhteisön innokkuutta kehitellä ja kokeilla toimenpiteitä. Yhteisöt olivat liian suuria ja heterogeenisiä kolmenkin vuoden kokeilua ajatellen. Kokeilun alussa olisi tarvittu jokin yhteisöissä jo toimiva ryhmä, yhdistys tai vastaava yhteistyökumppaniksi, jotta toimintojen ideointi ja toteuttaminen olisi heti käynnistynyt. Koska näin ei ollut, oli ensin kehiteltävä keinoja sosiaalisen vuorovaikutuksen lisäämiseksi yhteisön jäsenten välillä. Maalaiskunnan kokeilutoiminta ei liioin ollut kovin kontaktihakuista. Sitä vaikeutti kulttuuriohjaajan tehtävien siirtyminen viransijaiselle kahteen kertaan. Ja yhteisöjä erityiskokeiluun valittiin kaiken kaikkiaan liian monta.

21–23) mukaan sosiaalisten verkostojen kiinteys ja yhteisöissä vallitseva me-henki olisivat tärkeitä edellytyksiä niille muutoksille, joita kokeilussa pyrittiin aikaansaamaan. Myös Bell ja Newby (1976, 200–201) ovat todenneet, että yhteiskunnallinen toiminta rakentuu sosiaalisten verkostojen päälle.

Seuraavassa analysoidaan kylissä kokeilun aikana tapahtuneita muutoksia nelikentän avulla, jossa selittävinä muuttujina ovat kylissä olevat toimintamahdollisuudet ja palvelut sekä kyläläisten sosiaalisten verkostojen kiinteys. Perustelut kylien sijoittumiselle kyseisillä muuttujaulottuvuuksilla on koottavissa edelläesitetystä kyläanalyysistä:

Olemassaolevat palvelut (paljon-vähän):

- Mahlu: kylässä on peruspalvelut (pankit, posti, kaupat ja koulu), kampaamo, kokoontumistila ja hyvät liikenneyhteydet kunnan keskukseen,
- Leppälahti: kylässä on posti ja kauppa, myymäläauto kulkee, alle 15 kilometrin päässä on Vaajakosken keskus monipuolisine palveluineen,
- Urpila: kylässä ei ole mitään palveluja, myymäläauto kulkee ja Urpilan koulu on osittaisessa käytössä kesäisin ja
- Lakomäki: kylässä oli kauppa ja kokeilun aikana kunnostettiin nuorisoseurantaloa.

Sosiaalisten verkostojen kiinteys (suuri–pieni):

- Mahlu: nuorisoseura kokoaa toimintansa piiriin enemmistön kyläläisistä, kyläläisillä on paljon sukulaisia kylässä, kyläilyä tapahtui paljon, kylä on poliittisesti homogeeninen, asutus on ollut kiinteää ja kylällä on useita maatalouden lomittajarenkaita,
- Urpila: kylää leimaa vanhalaestadiolaisen herätysliikkeen vaikutus, kylä on pieni ja eristäytynyt, poliittisesti homogeeninen ja kylältä on ollut maayhteydet kunnan keskusta vasta noin 15 vuotta,
- Leppälahti: muuttoliike kylään on voimakas samoin kuin kylästä pois, mitä ovat aiheuttaneet aikoinaan ratatöihin tulleet ja radan valmistuttua poislähteneet, siirtolaiset, joita kylään muutti paljon sekä Vaajakoskella ja sen lähistöllä työssäkäyvät, jotka rakentavat omakotitalonsa kylään. Privatisoituminen oli tyypillistä ja usein todet-

- tiin tehtävän työtä ”lasten eteen” ja
- Lakomäki: yhteiskunnan rakennemuutos kosketti kylää rajusti, voimakkaan muuttotappion kokenut kylä, jossa ikäjakautuma on vino, jossa kyläläiset ovat kovin vähän tekemisissä keskenään, useat kouluikäiset lapset asuvat koulupäivät kunnan keskuksessa, kylällä on myös vähän vanhalaestadiolaiseen herätysliikkeeseen kuuluvia.

Nelikenttä ilmaisee riippuvuuksia yksinkertaistaen. Analyysissä mukanaolevien muuttujien avulla rakentuu seuraava nelikenttä:

		Palvelut	
		Vähän	Paljon
Paikallisten sosiaalisten verkostojen kiinteys	Suuri	Urpila -muutoksia	Mahlu -muutoksia
	Pieni	Lakomäki -ei muutoksia	Leppälahti -ei muutoksia

Kuvio 6. Kokeilun aikana tapahtuneet muutokset palvelutasoltaan ja integraatioasteeltaan erilaisissa kylissä.

Kulttuuritoimintakokeilun aikana näyttäisi tapahtuneen muutoksia eniten kylissä, joissa paikallisten sosiaalisten verkostojen kiinteys oli suuri. Niissä kyläläisten taidetoiminnot lisääntyivät. Kylissä, joissa sosiaalisten verkostojen kiinteys oli pientä, tapahtui kokeilun aikana vain vähäisiä muutoksia. Näin kävi riippumatta siitä, oliko kylässä palveluja ennen kokeilua vai ei. Kulttuuritoiminnot ja yleensä aktivoituminen näyttäisivät edellyttävän kiinteitä sosiaalisia verkostoja. Tulokset olivat odotusten mukaisia sosiaalisten verkostojen osalta. Yllättäen olemassaolevilla toimintaresursseilla ei ollut paljoakaan merkitystä kyläläisten käyttäytymisessä tapahtuneissa muutoksissa.

Aikaisemmin on todettu asuinalueen sosiaalisen heterogeenisuuden aiheuttavan passiivisuutta yhteisössä (esim. Saarkoppel

1972). Tällöin homogeeninen asuinalue olisi yhteisön toiminnan resurssi. Kun tarkastellaan esilläolevia kyliä, ovat ne Leppälahtea lukuunottamatta suhteellisen homogeenisia asuinalueita. Erityisen homogeenisia ovat Urpilan ja Lakomäen kylät, joissa kokeilun vaikutukset olivat erilaiset. Tässä tutkimuksessa alueen sosiaalisen rakenteen homogeenisuus ei toiminutkaan aktivoitumisen (jota muutokset olisivat edellyttäneet) perusteluna. Syitä aktivoitumiselle tai ei-aktivoitumiselle onkin haettava kylien sosiaalisia verkostoja kiinteystäneestä tai hajottaneesta historiasta.

Käsilläoleva tutkimus osoitti, että lisätyt toimintamahdollisuudet pystyivät paremmin käyttämään hyväkseen ne yhteisöt, joissa ihmisten välillä oli kiinteää vuorovaikutusta kuin ne, joissa kyläläisten kanssakäyminen oli vähäistä. Uusilla asuma-alueilla, lähiöissä, voidaan osoittaa, että toimintamahdollisuuksien puuttuminen asuinympäristöistä on keskeinen ongelma alueen sosiaalisen elämän kannalta (Kortteinen 1982, 272–273). Kun taas pyritään asuinalueiden rikastamiseen, mistä kokeilussakin oli kulttuuritoimintojen osalta kysymys, on yhteisöjen sosiaalisella vuorovaikutuksella merkitystä.

Tarkasteltaessa kylissä kokeilun aikana tapahtuneita muutoksia Mitchellin typologian pohjalta, voidaan olettaa, että muutoksia tapahtuisi eniten kylissä, joissa integraation aste, mehenki tai kuten edellä sosiaalisten verkostojen kiinteys oli voimakas. Tapahtuiko muutoksia enemmän ns. avoimissa kylissä kuin ns. suljetuissa? Seuraava nelikenttä kuvaa havaittuja muutoksia kylätyyppien välillä:

		Integraatio	
		On	Ei
A v o i m u u s	Avoim	Mahlu -muutoksia	Leppälahti -ei muutoksia
	Suljettu	Urpila -muutoksia	Lakomäki -ei muutoksia

Kuvio 7. Kokeilun aikana tapahtuneet avoimuudeltaan ja integraation asteeltaan erilaisissa kylissä.

Muutoksia näytti jälleen tapahtuneen kylissä, jossa integraation aste, sosiaalinen vuorovaikutus oli voimakasta riippumatta siitä, määriteltiinkö yhteisö avoimeksi vai suljetuksi.

Sellaiseen yhteisöön, jossa taideharrastuksia on vähän, näyttäisi liittyvän kyläläisten välinen vähäinen kanssakäyminen. Kulttuuritoimintakokeilussa kulttuuripoliittiset toimet, joissa oli korostuneesti esillä sosiaalinen näkökulma, (toisin sanoen ryhmien, joilla oli paljon esteitä osallistumisessaan taideharrastuksiin, erityinen huomioonottaminen) eivät riittäneet. Kokeilu-aika, joka oli käytettävissä toimenpiteiden kehittelyyn ja toteuttamiseen, oli liian lyhyt, jotta yhteiskunnan rakennemuutoksen takia hajonneen sosiaaliset verkostot olisivat uudelleenrakentuneet ja kylän me-henki lisääntynyt.

Tällaisia kyliä edustivat tutkimuskohteena olleista kylistä lähinnä Lakomäen ja Leppälahden keskenään erilaiset kylät. Lakomäen kylä voimakkaan muuttotappion kokeneena on vastaavien kylien tapaan vaikeammassa tilanteessa elinolojensa kehittämisen suhteen kuin esimerkiksi lähiöt, joihin on suunnitelmien mukaan "palveluja tulossa". Menetettyjä koulu-, kauppa- tai postipalveluja on vaikea saada uudelleen.

Lakomäen kyläläisten akuutit ongelmat olivat terveys-, työllisyys- ja liikennepoliittisia. Näihin ongelmiin kyläläisillä oli voimakas suhde, ne tunnettiin omiksi. Ja koska niihin ei saatu ratkaisuja, ei vapaa-ajanviettoon suuntautunut toiminta sellaisenaan tyydyttänyt eikä pystynyt korvaamaan puutteita muilla sektoreilla (ks. Marklund 1976, 179-188).

Vaikka sosiaalisen kulttuuripoliitiikan lähtökohtana oli laaja kulttuurin käsite ja kokeilun aikana nostettiin esiin erilaisia kylälienen ongelmia, estyivät ratkaisut kuntien voimakkaan sektorihallinnon takia. Kulttuuritoimintakokeilussa toteuttajana oli kulttuurilautakunta ja sen oli vaikea operoida toisten hallintokuntien alueella. Hallintokuntien rajat ovat kunnissa selvät eikä etenäkään uudella vapaa-aikasektorin lautakunnaksi tulkitulla organisaatiolla ollut mahdollisuuksia ylittää rajoja taikka saada perinteisistä vaikutusvaltaisista lautakunnista yhteistyökumppania.

Kokeilun aikana kävikin useasti niin, että kyläläisten esiinnostamat ja kunnalle raportoidut ongelmat eivät saaneet ratkaisua.

aan kunnanhallinnossa. Kokeilun mahdollistamin kulttuuripoliittisin toimin ei kyläläisten akuuteimpiin ongelmiin aina voitu löytää ratkaisuja. Vuotta pitempään ei kyläläisiä kiinnostanut vain suunnittelu ja kehittämiseen liittyvä keskustelu. Lakomäen kylän asukkaille olisi ollut tärkeä kokea aitoa vaikuttamisen tunnetta elinympäristöään koskevissa asioissa.

Leppälahti oli toinen kylä, jossa tapahtui kokeilun aikana kovin vähän muutoksia, enemmän kuitenkin kuin Lakomäessä. Kylä on kulttuurisesti moniaineksinen, mikä aiheutti ongelmia aktivoitumisessa. Toiminnan lähtökohtana olisi pitänyt olla osakulttuurien erittely enemmän kuin kylän tarkastelu kokonaisuutena. Perhekeskeisyys ja yhteys luontoon näytti olevan yhteistä osakulttuureille ja määrittelevän kyläläisten vapaa-ajan toimintojen laatua.

Kulttuuri- ja taidetoiminnot toivat kylällä sellaisia tilanteita, joissa eri perheiden elinpiirit leikkasivat toisiaan. Tilaisuuksia järjestettiin kuitenkin hyvin vähän ja ihmisten kokemukset esimerkiksi elokuvaesityksistä eivät olleet kovin myönteisiä johtuen esitysten käytännön järjestelyissä esiintulleista ongelmista.

Tässä tutkimuksessa oli analysoinnin kohteena kolme maaseudun kylää ja yksi urbaanin alueen lähellä sijaitseva kylä. Tiettyllä tasolla tuloksilla on merkitystä yleensä yhteisötutkimusten kannalta. Hyvinvointivaltion kriisiin ja kritiikkiin on haettu ratkaisuja yhteisöstrategioiden kehittamisestä ja siihen liittyvästä teoreettisesta keskustelusta. Tutkimuksia tehdään ja keskusteluja käydään (esim. Vuorela 1986) myös desentralisaatioon ja asukkaiden osallistumiseen perustuvien järjestelmien kehittämisestä. Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun tulokset liittyvät näihin.

19.2. Kulttuuri-käsitteen merkitysten muuttuminen

Yhteisötutkimuksessa haluttiin myös selvittää, muuttuivatko kyläläisten kulttuurin ja taiteen käsitteille antamat merkitykset kokeilun aikana. Lähtökohtana oli yksilön kielellisen tuotoksen liittyminen hänen toimintaansa ja erilaisten tuotosten sen yhteisön toimintaan, jonka jäsen yksilö on (Nuolijärvi 1986, 159–160).

Kulttuurin ja taiteen käsitteiden merkitysten analyysillä py-

rittiin tässä yhteydessä lähestymään systeemin (kulttuurihallinnon) vaikuttamista kylien asukkaiden toimintaan. Systeemin maailmaan kuuluu kirjakielen mukainen yleiskieli sekä siihen liittyvät mutta erityisesti hallinnon antamat merkitykset käsitteille.

Kulttuurin käsite on suomenkielessä vielä merkityksiltään vaakiintumaton. Se on lainakäsite.

Williams (1976) on osoittanut englantilaisella kielialueella, että jo 1400-luvulla esiintyi käsite "culture" ja merkitsi maanviljelystä, luonnolliseen kasvuun pyrkivää. Hänen mukaansa käsite laajeni 1600-luvulla merkitsemään myös inhimillisen kasvun prosessia. Käsitteen käytön kehityksessä eteenpäin Williams (1976, 80–81) erottaa kolme vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa (1800-luvulla) käsite esiintyi abstraktina substantiivina, joka kuvasi intellektuaalisen, henkisen ja esteettisen kehityksen yleistä prosessia.

Toisessa vaiheessa (1900-luvulla) keskusteltiin kulttuurin käsitteestä riippumattomana substantiivina, jota käytetään joko yleisesti tai erityisesti ja joka indikoi erityistä (ihmisten, aikakauden tai ryhmän) elämäntapaa. Myöhemmin 1900-luvulla kulttuurilla käsitettiin intellektuellien tai erityisesti taiteellisen toiminnan työtä ja käytäntöjä. Viimeksimainittu käyttö on levinnyt laajalti ja tullut melko myöhään hallitsevaksi erityisesti hallintokäytännöissä. Tällaisen käytön alkuperää on Williamsin mukaan vaikea osoittaa. Käsite saa nimittäin merkityksen, joka sillä oli 1800-luvulla ja liittyi erotteluun ihmisen henkisestä ja materiaalisesta kehityksestä.

Kulttuurikäsitteen kompleksinen käyttöhistoria tulee esiin myös suomenkielessä, jossa kulttuuri-sanana etymologinen tarkastelu on kaiken kaikkiaan ollut vähäistä. Kulttuuri-käsite ymmärretään ruotsinkielestä tullee vierasperäiseksi käsitteeksi.

Kielitieteilijöiden mukaan on toistaiseksi selvittämättä, milloin kulttuuri on saanut paikan kirjasuomessa. Ensimmäiset käsitteen merkitykset liittyvät maanviljelykseen: vuodelta 1729 peräisin olevassa asetuksessa (as. 1729 A, 3) on sana "jyväkulttuuri", ja käsite viittaa selvästi maanviljelykseen. Euroopan ruotsalais-suomalaisessa sanakirjassa (1853) kulttuurin suomenkieliseksi vastineeksi esitetään käsitettä "toimistelu". 1800-luvulla käsite esiintyy Lönnrotin (1874) toimittamassa suomalais-ruotsalaisessa sanakirjassa sanana "kulturi", ja

Lönnrot samaistaa sen ruotsin käsitteeseen ”kultur” sekä suomenkielisiin käsitteisiin ”viljelys” tai ”sivistys”. 1900-luvulla käsite määriteltiin ruotsinkielen kautta tulleeeksi ja merkitsi jonkin ihmisryhmän aineellisen ja henkisen kehityksen astetta, ihmimillistä toimintaa ja toiminnan tuotteita tieteessä, taiteessa ja uskonnossa. Sivistyssanakirjoissa sen synonyymeina esiintyvät käsitteet ”sivistys” ja ”hengenviljely” (kehittyneisyys ja viljeltyneisyys).

1900-luvun alussa käytiin vähäistä mutta voimakasta keskustelua vierasperäisten sivistyssanojen käytöstä suomenkielessä. Tässä yhteydessä myös kulttuuri-sana tuli esille. Moni uskoi, että kulttuuri-käsitteen miellesisältö tulisi ilmaista suomalaisperäisillä käsitteillä ”sivistys” ja ”valistus”.

Valistus esiintyi suomenkielessä jo 1600-luvulla, sivistys, sen abstraktissa merkityksessä vasta 1800-luvulla. Valistus-käsite on alkuansa merkinnyt fyysistä valoa, sivistys puolestaan kiinnittyy käsitteisiin siveä ja siivo. Tältä aineelliselta pohjalta ne ovat siirtyneet henkisen alueelle.

Becker, joka vuonna 1822 käytti ensimmäisen kerran sivistys-sanaa sen abstraktissa merkityksessä, puhuu erikseen ”mielen valistamisesta” ja toisaalta ”kansan tapojen ja käytösten sivistämisestä”. Sivistys- ja valistuskäsitteitä käytettiin 1800-luvun alussa lähes samaa tarkoittavina, mutta myöhemmin sivistys sai väljemmän käyttöalan. Rapola (1953) toteaa, että suomenkielen sivistys-käsite on ollut perimmältään eettinen, jossain määrin myös esteettinen käsite. Sen juuret liittyvät hänen mielestään enemmän sivilisaation kuin kulttuurin maaperään, eikä se näin voisi muodostua suomenkielessä synonyymiksi kulttuurin käsitteelle. Kulttuurin käsitettä Rapola (1953) ei määrittele vaan viittaa käsitteen latinankieliseen alkuperään ja laajaan merkitykseen. Sivistys tulee hänen mukaansa näkyviin paitsi tiedollisen ja taidollisen myös esteettisen ja aineellisen tason nousuna sekä tunne-elämän ja sosiaalisen suhtautumisen, käyttäytymisen jalostumisena. Se voi olla sisäistä, maailmankatsomusta ja vakaumusta perustavaa, mutta sillä voidaan ymmärtää pelkästään ulkonaistakin, muotojen ja tapojen säännötyistä tai hienostumista. Valistaminen merkitsee lähinnä ihmisen tai ihmisyhteisön tiedollista kehittämistä ja valistus tämän kehittymisen yksilön ja yhteisön henkiseen olemukseen antamaa lisää tai leimaa.

Kulttuurin käsite ei ole saanut sellaista miellesisältöä suomenkielessä, joka erottaisi sen esimerkiksi sivistyksen käsitteestä. Arkikielessä kulttuuri usein suomennetaan sivistyksen käsitteeksi. Hallinto ja päätöksenteko ovat puolestaan antaneet kulttuurille oman sisältönsä, joka poikkeaa sen etymologiasta.

Toinen kulttuuritoimintakokeilun kannalta keskeinen käsite on taide. Taide käsitteenä viittaa taitoon, minkälaiseen taitoon tahansa. Esimerkiksi englannin kielessä taide käsitettä on käytetty jo 13. vuosisadalla taito-käsitteen vastineena. Aluksi yleisenä käsitteenä ja myöhemmin liitettynä yliopistojen opetussuunnitelmiin. 1700-luvulla käsite saa sisällöt, jotka spesialisivat joukon taitoja: maalaus, piirtäminen ja kuvanveisto. Itsenäisinä käsitteet taide, taiteilija ja fine arts tulevat kieleen 19. vuosisadalla (Williams 1976, 33–34).

Myös suomenkielessä taide-sanana kantasana on 'taitaa' (Suomen kielen etymologinen sanakirja 1969, 1201). Sen merkitykset liittyvät osaamiseen, pystymiseen, tajuamiseen, ymmärtämiseen, perusteellisuuteen sekä myös mieleen, tajuntaan ja sieluun. Taide-sanana käyttö sen nykyisessä kirjakielen merkityksessä on lähtöisin vuodelta 1842. Samaan aikaan se esiintyi myös murteissa samaa merkitsevänä kuin 'taito' (esim. tehdä taiteelleen, ts. taitavasti). Edelleen käsitteet taiteellinen ja taitelias olivat merkityksissä monitaitoinen, pystyvä. Taiteilijäkäsite esiintyi suomenkielessä ensimmäisen kerran nykymerkityksessään vuonna 1872.

Taide ja siihen liittyvien käsitteiden käyttö toimintoina ja tuotteina, joilla ihminen aisteilla havaittavain keinoin koettaa herättää toisissa itse kokemiaan tunnevaikutuksia, on melko myöhäistä. Kun vielä voidaan todeta, että taide-käsite on hyvin usein merkinnyt lähes yksinomaan kuvataiteita, on käsitteen miellesisältö vakiintumaton.

Sanakirja määrittelee taiteen luovaksi esteettiseksi toiminnaksi ja sen tulokseksi eli niiksi toiminnoiksi ja tuotteiksi, joille taiteilijan tarkoituksena on tehdä muille havaittavaksi ja koettavaksi elämykset, jotka saavat esteettisesti tehokkaan eli taiteellisesti valmiin muodon ja jakaa taiteet kuvaama-, sävel-, liike- ja eletaiteisiin (Tolvanen 1967).

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun alkaessa erityisryhmien parissa tehdyissä haastatteluissa haluttiin selvittää, miten kyläläiset määrittelevät kulttuurin ja taiteen käsitteet ja mitä

muutoksia näissä määritelmässä tapahtuu kokeilun aikana. Ensimmäisillä haastattelukerroilla kulttuurin käsite sai edellätehdyn etymologisen tarkastelun mukaisia merkityksiä. Kulttuuri oli "sivistystä" tai "jalostumista". Samoin myös taiteen käsitteen kohdalla kyläläisten määrittelyt olivat tulkittavissa käsitteen etymologiasta. Taiteen käsitteeseen liitettiin taito. Taidetta syntyy taiteilijan tekemänä, todettiin. Ja usein taide liitettiin lähinnä kuvataiteisiin.

Kulttuuritoimintakokeilun aikana kyläläisten käsitykset kulttuurin ja taiteen käsitteiden merkityssisällöistä muuttuivat melko nopeasti. Käsitteet alettiin määritellä kulttuurilautakuntien toiminnan sisältöjä vastaaviksi. Kulttuuri ja taide tulivat samaa merkitseviksi ja sisälsivät lähinnä taide- ja perinnetoiminnan.

Käsitteiden merkitykset muuttuivat hallinnon toimialan mukaiseksi. Näin tapahtui vaikka kylien asukkaat oli kiinnitetty ideoimaan ja kehittämään kulttuurihallinnon toimintoja, määrittelemään toiminnan sisältöjä. Tai ehkä näin tapahtui juuri kiinteän vuorovaikutuksen vuoksi. Hallinnon eksaktit ilmaisut ja toimintaryhmän kiinteä interaktio ohjasivat kulttuurin ja taiteen merkitysten korkeakulttuuristen ja normatiivisten ulottuvuuksien omaksumiseen lähes kaikissa kylissä.

Edellä on kylien analyysin yhteydessä eritelty myös kyläläisten kulttuurin ja taiteen käsitteille esittämiä merkityssisältöjä. Kokeilun aikana muuttuivat käsitykset erityisesti Lakomäen ja Urpilan kylissä. Lakomäen kylässä kyläläiset testailivat katkeroituneina kulttuurilautakunnan toiminnan rajoja ja Urpilassa yhteistyö kokeilua toteuttavien ja kyläläisten kesken samoin kuin kyläläisillä keskenään oli voimakasta. Tämä kiinteä vuorovaikutus vaikutti ilmeisesti niin, että hallinnon täsmälliset kulttuuritoiminnan määrittelyt siirtyivät kyläläistenkin puheeseen.

Mielenkiintoista oli myös se, että näissä kylissä kulttuurin käsite miellettiin kokeilun jälkeen huomattavasti tutummaksi kuin taiteen käsite.

Täysin poikkeuksellinen muihin yhteisöihin verrattuna oli Mahlun kylä, jossa kulttuuri kyläläisten mielestä edelleen kokeilun jälkeenkin "kattoi kaikki ihmisen elämän alueet" ja jossa kritikoitiin sitä, että kokeilun aikana "vain esimerkiksi teatterin, musiikin ja patsaanteon on sanottu olevan kulttuuria". Mahlun kyläläiset olivat aktiivisia ja ylpeitä omasta kulttuuristaan.

VI HALLINNOLLINEN KOKEILU

20. Kulttuuritoimintalain kokeilu

Hallinnollinen kokeilu oli kulttuuritoimintakomitean esittämän kuntien kulttuuritoiminnan järjestämistä koskevan lain ja asetuksen kokeilua, testaamista ja samalla tutkimusmateriaalin tuottamista lainsäädäntötyöhön. Kokeilu tapahtui kaikissa kokeilukunnissa.

Tutkimuksen liittyminen lainsäädäntötyöhön ei ollut 1970-luvun puolivälissä poikkeavaa. Tuolloin Suomessa päinvastoin korostettiin lainvalmistelutyön ja tutkimuksen yhteyttä. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisussa lainvalmistelu rinnastettiin yhteiskuntapoliittiseen suunnitteluun. Painotettiin lain valmisteluvaiheita ja tutkimuksen merkitystä. Kivivuoren (1979, 75–76) mukaan lainlaadinnassa tarvitaan tutkimuksellista tietoa historiallisesta kehityksestä ja siitä, mikä on eri säädösvaihtoehtojen merkitys eri yhteiskuntaryhmille, sekä kansainvälisiä vertailutietoja. Sosiaalitutkimuksen kautta saatava tieto on erityisen tärkeää ja siksi sosiaalitutkimus onkin liittynyt moniin yhteiskunnallisiin uudistuksiin, esimerkiksi alkoholi-, sairausvakuutus- ja lastensuojelua koskevan lainsäädännön laatimiseen (Mäkelä 1985, 218–226).

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun lähtökohtana oli testata ehdotettujen lain ja asetuksen toimivuutta käytännössä ja välittää ”kansalaisten mielipiteitä” lainsäädäntöprosessiin. Kansalaisten mahdollisuudet vaikuttaa lainlaadintaan ovat yleensä kahtalaiset: suorat ja välittömät (lakiesityksissä vedotaan suoraan ”kansan tahtoon” tai mielipiteeseen, asiaa koskevaan tutkimukseen tai sitten asiasta tehdään neuvoa-antava kansa-

näänestys) tai välilliset (lainvalmisteluissa ministeriöiden virkamiehistöissä, komiteoissa ja valiokunnissa pyritään tavalla tai toisella viittaamaan yhteiskunnalliseen moraaliin, yleiseen mielipiteeseen tai oikeustajuntaan) (Kyntäjä & Laitinen 1983, 192–193). Kulttuuritoimintakokeilu tutkimuksineen edustaa suoraa ja välitöntä vaikuttamista asiaa koskevan tutkimuksen kautta.

Kulttuuritoimintakomitean esittämän lain kuntien kulttuuri-toiminnasta toimialue ja sisältö korostaa lain symbolista luonnetta: on kysymys kulttuuritoiminnoista, joiden säätely on hyvin ongelmallista. Laki ei siis ole ehdoton käsky vaan pelisääntö tai pelisäännön rajaus. Siinä ei sanota mikä on oikein ja hyvin vaan sovitaan pelisäännöistä, jotka ovat voimakkaasti aika- ja kulttuurisidonnaisia sekä sisältävät monia eturistiriitoja (Edelman 1964, 37).

Vaatimukset kuntien kulttuuritoimintaa koskevan lain säätämiseen ovat peräisin jo 1950-luvulta. Erityisesti kuitenkin 1960-luvun kulttuuripoliittiset keskustelijat näkivät lain keinona poistaa taidetoimintojen alueelliseen ja sosiaaliseen kasautumiseen liittyviä ongelmia. Myös taideohjauksen puuttumisen ongelmat ajateltiin ratkaistavan lain avulla. Kun laki tuli voimaan vasta 1980-luvulla, voidaan pohtia, ajoiko yhteiskunnallinen kehitys lain ohi. Muodostuiko lainsäädännöllinen stagnaatio? Toisaalta voidaan huomauttaa, että laki säädettiin reaktiona vallitseviin oloihin: kunnat olivat toisin sanoen jo sisällyttäneet kulttuuritoimen tehtäväalueeseensa kuuluvaksi asettaen vapaaehtoisen kulttuurilautakunnan. Mitään organisatorisesti uutta laki ei tuonut. Oliko lain säätämiseen jälkijättöisesti enää edes tarvetta? (Ryynänen 1986, 430–435).

Poliittisella tasolla asetettavat tavoitteet luovat yleensä ne puitteet, joiden sisällä lainvalmistelu toimii. Monipuoluejärjestelmässä, jollainen Suomi on, lait ovat kompromissien tulosta. Hyvin harvoin ne vastaavat nopeasti esiinnousseisiin yhteiskunnallisiin tilanteisiin. Harvoin voidaan toisaalta osoittaa, että tietyn lain taustalla olisi myöskään yhtenäisiä tavoitteita. Lähinnä voidaan analysoida erilaisia näkemyksiä, jotka saattavat olla edustettuina samankin lain eri pykälissä. Kulttuuritoimintakokeilussa normina ollut laki edusti poikkeusta yleisistä lähtökohdissa siinä, että lain taustalla oli varsin yksimielinen, 1960- ja 1970-luvulla vallinnut tasa-arvoa korostanut tavoite.

Yhtenäinen tasa-arvon lisäämiseen toimintamahdollisuuksissa

pyrkinyt näkemys oli myös kulttuuritoimintakokeilun taustalla. Kulttuuritoimintalain ja -asetuksen kokeilun aloittaminen merkitsi sitä, että kolmeen valittuun kokeilukuntaan tuli kokeilumielessä voimaan laki ja asetus kuntien kulttuuritoiminnan järjestämisestä siinä muodossa kuin kulttuuritoimintakomitea oli lain ja asetuksen kirjoittanut. Kuntiin tuli ”lakisääteiset kulttuurilautakunnat”, jotka saivat tiettyihin kulttuuritoiminnan järjestämisestä aiheutuneisiin menoihin valtionosuutta kantokykyluokansa perusteella määräytyvän osuuden (20–80 %). Lautakuntien alaisuuteen palkattiin kulttuuriohjaaja, jonka palkkauskustannuksista valtio maksoi 70 %.

Perusresurssien ohella tuli valtiolta tai kokeilun johtoryhmältä toimintaohjeita, jotka tosin olivat hyvin vähäiset. Luotiin lähinnä puitteet, joissa kunnat voivat toimia ja testata lain-säädännön toimivuutta käytännössä. ”Saatiin nippu rahaa ja kulttuuritoimintakomitean mietintö käteen”, ilmaisi asian yksi kulttuuriohjaaja.

Kokeilun alussa johtoryhmä ja kulttuurilautakunnat omaksuivat lähes snellmannilaisen linjan. Korostettaessa paikallisten järjestöjen ja yksittäisten henkilöiden toimintaa sekä kulttuurilautakuntien ”taka-alalla työskentelyä” oli implisiittinen tavoite aikaansaada laki, joka samalla pyrki tekemään itsensä tarpeettomaksi.

Kaikissa kokeilukunnissa toiminta aloitettiin minimaalisin byrokraattisin toimin. Kulttuuriohjaajat saivat työpöydän kuntien toimistoista: Jyväskylän maalaiskunnan ohjaaja sijoitettiin nuoriso-, raittius- ja liikuntatoimistojen yhteyteen, Kinnulan ohjaaja kunnantoimiston ”tiskin taakse” ja Saarijärven ohjaaja kirjaston tutkijanhuoneeseen. Kun puoli vuotta oli kulunut, totesivat ohjaajat ”hukkuvansa” siihen paperimäärään, joka heille tuli ja josta osaan heidän piti vastata: oli tehtävä talous-, toimintasuunnitelmia, tilastoja, annettava lausuntoja, vastattava toimintaideoita sisältäneisiin kirjeisiin ja käytävä kentällä. Ohjaajilla ei aluksi ollut toimistoapua esimerkiksi konekirjoitukseen, mutta vuoden kuluessa kaikki saivat osa-aikaista konekirjoitusapua.

Kokeilun loputtua Jyväskylän maalaiskunnan ja Saarijärven ohjaajilla oli oma toimistonsa omine byrokraatioineen koulu- ja sivistysosaston osana. Kinnulassakin kuuluttiin muodollisesti koulu- ja sivistysosastoon, mutta ohjaaja toimi ”projektiin liit-

tyen vain kokeiluajan”.

Kulttuuritoimintakokeilun tulosten välittäminen lainsäädäntöprosessiin vaati aktiivisuutta kokeilussa mukanaolleilta. Mitään erityisiä toimintastrategioita vaikuttamiselle ei kehitelty vaan ne muotoutuivat spontaanisti toiminnan edetessä. Tärkeimmiksi strategioiksi osoittautuivat seuraavat:

- Koko kokeilun ajan tutkija, johtoryhmän jäsenet ja sihteeri kiersivät maamme eri puolilla esitelmöiden kokeilun kokemuksista;
- Opetusministeriö nimesi kulttuuritoimintatyöryhmän laatimaan hallituksen esityksen muotoon esitys laiksi kuntien kulttuuritoiminnan järjestämisestä, kokeilun johtoryhmän jäsen oli sihteerinä, myöhemmin tutkija toisena sihteerinä;
- Eduskunnan sivistysvaliokunta vieraili kokeilukunnista Saarijärvellä käsitellessään lakia kuntien kulttuuritoiminnan järjestämisestä;
- Kokeilukuntien edustajat, johtoryhmän puheenjohtaja ja tutkija olivat kuultavina eduskunnan eri valiokunnissa (sivistys-, laki- ja talousvaliokunnissa sekä valtiovarainvaliokunnan sivistysjaostossa) niiden käsitellessä kulttuuritoimintalakia;
- Kokeilussa mukanaolleet vaikuttivat omien viiteryhmiensä kautta lainsäädäntötyöhön vakuuttaen lain säätämisen tärkeyttä.

Kokeilun johtoryhmä ja käytännön työntekijät pyrkivät siis voimakkaasti vaikuttamaan lain säätämiseen. Oltiin yksimielisiä lain merkityksestä kunnille ja erityisesti pienille sekä etäällä keskuksista sijaitseville kunnille. Kokeilussa mukanaolleet muodostivat oman painostusryhmänsä, joka lainsäädäntöprosessin aikana kuntien keskusjärjestöjen tavoin painosti poliittisia päätöksentekijöitä. Yksimielisyyden osoitus oli johtoryhmän laatima muistio lain ja asetuksen kokeilusta saaduista kokemuksista.

20.1. Lakisääteisen kulttuurilautakunnan tarve

Kulttuurilautakuntien lakisääteistäminen oli johtoryhmän ja sitä lähellä olleiden yhteinen tavoite. Pystyivätkö kokeilukuntien

kulttuurilautakunnat ja niiden alaiset työntekijät vakuuttamaan myös kuntien asukkaat ja kuntien päätöksentekijät toimintansa tarpeellisuudesta? Yleinen kulttuuripoliittinen keskustelu korosti tuolloin voimakkaasti kulttuurilautakuntien lakisääteistämisen välttämättömyyttä.

Vastauksia kysymyksiin kerättiin kyselylomakkeilla kokeilu- ja vertailukuntien kunnanhallitusten ja kulttuurilautakuntien kokouksissa, kyselylomakkeilla kokeilu- ja vertailukuntien väestöä edustavilta otoksilta sekä haastatteleamalla kokeilukuntien kylien ihmisiä.

Kokeilutoiminta näytti pääosin vakuuttaneen kokeilukuntien päätöksentekijät kulttuurilautakuntien lakisääteistämisen välttämättömyydestä ja erot vertailukuntiin olivat selvät.

Taulukko 26. Kokeilu- ja vertailukuntien kunnanhallitusten ja kulttuurilautakuntien jäsenten mielipiteet kulttuurilautakuntien lakisääteistämisen tarpeellisuudesta vuonna 1978 (%)

Kunta	Kunnanhallitus		Kulttuurilautakunta	
	kyllä	N	kyllä	N
Jyväskylän maalaiskunta	50	16	100	8
Kinnula	80	10	100	5
Saarijärvi	100	15	100	6
Nastola	47	15	83	7
Kauhajoki	64	11	100	5
Kestilä	66	12	100	5

Erot mielipiteissä kokeilu- ja vertailukunnan välillä olivat suuret Saarijärven ja Kauhajoen kuntien välillä. Saarijärven kunnan kunnanhallituksen edustajat olivat yksimielisiä kulttuurilautakunnan lakisääteistyksen tarpeellisuudesta kun taas Kauhajoella asiaa epäröitiin.

Myös Kinnulan päätöksentekijät kokeilu oli yli 80 %:sti vakuuttanut. Sen sijaan sen vertailukunnassa, Kestilässä, asia

vielä arvelutti. Jyväskylän maalaiskunta ja Nastola osoittivat molemmat yllättävän vähäistä kiinnostusta lautakunnan lakisääteistämistä kohtaan. Vain puolet maalaiskunnan ja alle puolet Nastolan päätöksentekijöistä kannattivat asiaa. Heidän mielestään lautakunnan tehtävät voitaisiin yhtä hyvin siirtää esimerkiksi nuoriso- tai koululautakunnille.

Tuloksessa oli kiinnostavaa pienten ja vähävaraisten kuntien näkemys kulttuurilautakunnan lakisääteistämisen välttämättömydestä. Kunnat tarvitsisivat taloudellisia resursseja kulttuurisektorin hoitamiseen. Koska nuoriso-, raittius- ja liikuntasektorin lautakunnilla oli niissä yhteinen työntekijä (yhdistelmävirka), ei nähty minkäänlaisia mahdollisuuksia siirtää kulttuurilautakunnan tehtäviä muille lautakunnille.

Sekä kokeilu- että vertailukuntien kulttuurilautakuntien jäsenet olivat lähes kaikki kulttuurilautakunnan lakisääteistyksen kannalla. Tulos on selitettävä enemmän yhteiskunnallisen kehityksen ja keskustelun kuin kokeilun seuraukseksi. Kulttuuripoliittinen keskustelu piti voimakkaasti esillä lautakunnan lakisääteistämistä ja kulttuurilautakuntien jäsenet olivat kunnissa luonnollisia mielipiteen kannattajia. Perusteluina kulttuurilautakuntien lakisääteistämiseksi esitettiin tasa-arvon lisääntymistä (syrjä- ja haja-asutusalueillekin palveluja) ja yleensä kulttuuritoimintaan tarvittavaa resurssointia.

Kuntalaisten näkökulma kulttuurilautakunnan lakisääteistämiseen oli taas epäilevämpi. Noin kolmannes sekä kokeilu- että vertailukuntien (Kestilässä ja Nastolassa hieman vähemmän) asukkaista kannatti kulttuurilautakuntien lakisääteistämistä. Kokeilun aikana tapahtuneet muutokset mielipiteissä eivät olleet suuria.

Taulukko 27. Kokeilu- ja vertailukuntien väestön käsitykset väittämästä ”kulttuurilautakunta tulisi saada lakisääteiseksi” (%).

Kunta	Vuosi 1975		Vuosi 1978	
	Puolesta	Vastaan	Puolesta	Vastaan
Jyväskylän mlk	30	14	31	11
Kinnula	33	16	37	18
Saarijärvi	28	13	34	15
Nastola	24	21	26	23
Kestilä	20	22	20	22
Kauhajoki	17	31	33	18

Kulttuurilautakunnan lakisääteistämistä vastusti kokeilun jälkeen 11–23 % kokeilu- ja vertailukuntien väestöstä. Vastustajien joukkoon sijoittuivat vertailukuntien, erityisesti Nastolan ja Kestilän kuntien asukkaat. Sellaisten henkilöiden osuus, jotka eivät halunneet ilmaista kantaansa asiaan, oli ennen kokeilun aloittamista ja kokeilun jälkeenkin yli puolet kuntien asukkaista yhtä paljon.

Vaikka päätöksentekijät näkivät kulttuurilautakunnan lakisääteistykseen tarpeelliseksi, kunnan asukas ei vielä mieltänyt asiaa näin. Kun kuntien asukkaita pyydettiin arvioimaan kuuden erilaisen kulttuuripoliittisen toimenpiteen prioriteettejä, osoittautuivat taideohjaajien virkojen perustaminen ja ammattitaiteilijoiden tukeminen tärkeimmiksi. Noin 45–51 % kokeilukuntien väestöstä toivoi yhteiskunnan perustavan taideohjaajien virkoja ja 42–48 % heistä lisäksi tukea ammattitaiteilijoille (liite 31). Kokeilun aikana toivomukset vahvistuivat entisestään ja osoittautuivat kulttuurilautakunnan lakisääteistämispyrkimyksiäkin voimakkaammiksi. Myös vertailukuntien väestöstä noin kolmannes oli kannattamassa näitä hankkeita. Heidän mielipiteissään ei tapahtunut muutoksia kolmen vuoden aikana.

Kuntien väestöä edustavat tulokset tuovat keskimääräistä tietoa. Tutkimuksessa kysyttiin myös kylien asukkaiden käsityksiä kulttuurilautakunnan ja kulttuuri-ohjaajien työstä sekä lauta-

kunnan lakisääteistämisen tarpeellisuudesta.

Kun kulttuuritoimintakokeilu vuonna 1975 alkoi, kokeilukuntien kyläläiset olivat varauksellisen myönteisiä toimintaa kohtaan. Saarijärven kylässä, Lakomäessä, joka oli voimakkaan muuttotappion kokenut haja-asutuskylä, kokeilutoiminta nähtiin tärkeänä kylän identiteetin kannalta. Kulttuurilautakunnan toivottiin keskittyvän erityisesti nuoriin, jotka joutuivat muuttamaan pois alueelta. Kulttuuripolitiikassa voimakkaasti esille tuotu tasa-arvon tavoite oli Lakomäen kylän asukkaille erityisen tärkeä. Kaikki ruokakunnat toivoivat, että kulttuurilautakunta toisi mahdollisuuksia taidetoimintoihin myös syrjäkylälle. Oltiin innokkaita lähtemään mukaan ja järjestämään tilaisuuksia ja kerhoja.

Todennäköiseksi nähtiin kuitenkin se, että lautakunnan toiminta koskettaisi sittenkin eniten juuri kirkonkylässä asuvia ja tasa-arvon tavoite jäisi julkilausumaksi. Kulttuurilautakunnan toiminta hahmotettiin ”entisen ajan” paluuksi, joka entinen aika oli voimakasta harrastustoimintaa ja kyläidentiteettiä. ”Vanhanaikaisia näytelmiä ja kansanpelimannitoimintaa, sitä täällä tarvittaisiin, uudenlaiset kulttuurin muodot eivät ole kuin ennen.”

Kovin vähän kulttuurilautakunnalta oli kyläläisten mielestä realistista odottaa. ”Toiminta ei tule näkymään täällä Lakomäessä” tai ”Ensin pitää taloudellinen tilanne olla meillä kohdalainen, työtä ja ihmisiä maaseudulla. Tämän jälkeen tulisivat kulttuuriasiat. Kokeilu vaikuttakoon tähän kaikkeen.” Lakomäessä oltiin koko ajan johdonmukaisesti sitä mieltä, että kunnan tulisi taata ensiksi kylälle joitakin peruspalveluja, vasta sitten tulisivat taidetoiminnot ajankohtaisiksi.

Kun kokeilu päättyi, toimintaan oltiin osittain tyytyväisiä. Kulttuurilautakunnan kanssa yhteistyössä oli kehitetty toimintoja, joihin kyläläiset olivat hakeutuneet: valtion tuella kunnostettu nuorisoseuran talo, jossa oli monenlaista kerhotoimintaa, oli retkiä ja kuljetuksia erilaisiin taidetilaisuuksiin. Ongelmallisinta Lakomäessä oli vetäjän ja ohjaajien puuttuminen. Moni alkanut kerhotoiminta sammui siihen, ettei uutta ohjaajaa poislähtevien tilalle saatu. Myös nuorisoseuran toiminta vaikeutui innokkaiden vetäjien puuttumisen takia.

Yhteistyö kulttuurilautakunnan kanssa oli kuitenkin vakuuttanut kyläläiset ja niinpä he yksimielisesti kannattivat kulttuu-

rilautakunnan lakisääteistämistä, koska se toisi taloudellisia resursseja taidetoimintoihin ja vakiinnuttaisi toimintaa. Kritiikki, jota kokemusten perusteella esitettiin, oli paitsi kritiikkiä lautakuntaa kohtaan (liaksi kirkonkyläläisiä suosiva) myös itsekritiikkiä. Monien kyläläisten mielestä he eivät oikein onnistuneet kokoamaan rivejään aktiiviseen toimintaan. Kun kulttuurilautakunta tulee lakisääteiseksi, hyödyttää se välttämättä myöhemmin myös Lakomäen kyläläisiä – niin uskottiin.

Mahlun kylä edusti kokeilussa aluetta, jolla oli hyvin voimakasta järjestömuotoista kulttuuritoimintaa. Mahlulaisten toiveet kulttuurilautakunnan työlle ennen kokeilutoiminnan aloittamista olivat selkeät: nuorten tarpeet olisi erityisesti huomiootettava, järjestömuotoista kulttuuritoimintaa tulisi lautakunnan tukea ratkaisemalla erityisesti ohjaajaongelmia ja alueelle tulisi lisätä yleensä kulttuuritoimintojen tarjontaa ”Kun tarjontaa on enemmän, vaatimukset ja ymmärrys kasvavat – liikkeelle olisi lähdeittävä mahdollisimman kansantajuisesta kulttuuritarjonnasta.” Lautakunnan tulisi ottaa huomioon kyläläiset ja heidän toiveensa, mitään ”kunnan kulttuuria ei pidä luoda eikä kylälle tuoda”. Mahlulaiset olivat kovin innokkaita tuomaan esiin toivomuksiaan lautakunnalle ja samalla kertoivat oman kylänsä kulttuuritoiminnoista.

Kokeilutoiminnan loppuarvioinneissa mahlulaisten kommentit olivat kaksiulotteisia. Yhtäältä nähtiin (noin puolet mahlulaisista ruokakunnista), että kokeilu oli vaikuttanut myönteisesti kyläläisten vapaa-ajan sisältöihin, toimintamahdollisuuksien tarjonta oli lisääntynyt ja kylä aktivoitunut entisestäänkin kokeilun myötä. Toisaalta taas edustettiin kantaa: ”Kulttuuria on kylällä ollut ennen kulttuurilautakunnan perustamista, mitään uutta ja merkittävää ei kokeilun aikana tapahtunut.”

”Ammattitaitoisia ohjaajiakaan ei kylälle saatu”. Näin kommentoivat näkivät nuorisoseuran vetäjien toiminnan olleen aktiivisempaa ja heitä koskettavampaa kuin kulttuuriohjaajan. Jo aikaisemminhan on todettu, että mahlulaiset usein sekoittivat paikallisen nuorisoseuran ja kulttuurilautakunnan toiminnan sekä niiden vetäjät.

Kulttuurilautakunnan lakisääteistyksen mahlulaiset kyllä näkisivät mahdolliseksi. Yksimielisiä asiasta ei kuitenkaan oltu. Noin kaksi kolmasosaa kyläläisistä oli lakisääteistämisen kannalla. Muut eivät pitäneet lakisääteistä kulttuurilautakuntaa

tarpeellisenä.

Kinnulan Urpilan kylä oli tyypillinen haja-asutusalue pienessä ja köyhässä kunnassa. Kylällä oli ns. vanhalaestadiolaisen herätysliikkeen vaikutus voimakas. Kokeilutoimintaa koskevat odotukset kiinnittyivät myös siellä tasa-arvon tavoitteeseen: syrjäkylät tulisi ottaa kulttuuripolitiikassa paremmin huomioon. Eri-tyisryhmät nostettiin myös esiin. Kaivattiin toimintoja lapsille ja vanhuksille.

Kulttuurikokeilulla oletettiin olevan taloudellista ja elinkeinopoliittista merkitystä kunnalle. Toivottiin mainetta, varoja ja työpaikkoja kuntaan. Toiminnan onnistumiseen uskottiin voimakkaasti. Vanhalaestadiolaisen herätysliikkeen edustajat toivoivat, että kokeilussa annettaisiin arvo vakaumukselle eikä sitä kitkettäisi kokeilutoiminnalla pois.

Kokeilun loppuarvioinneissa kyläläiset osoittivat tyytyväisyytensä tapahtuneisiin toimintoihin. Kulttuurilautakunta ja -ohjaaja onnistuivat kyläläisten mielestä työssään. ”Hyvin on palvellut kulttuuriohjaaja, tänne kylällekin on saatu tupailtoja ja kerhoja, jotka ovat oikein mukavia, kannatamme kulttuuritoiminnan kehittämistä. Linja-autoyhteydet kirkollekin on parantuneet. Nuoria on kulttuuritoiminnalla saavutettu.” ”Monenlaista lappua tulee postin mukana, jossa tiedotetaan kirkonkylässä ja eri puolilla Kinnulaa pidettävistä tilaisuuksista ja kuljetuksista niihin – oikea mies paikallaan se on ollut kulttuuriohjaaja”. Nämä olivat kyläläisten tyytyväisyyden ilmauksia. Keskusteltiin kylällä kriittiseenkin sävyyn, mitä leimasi lähinnä yksi ulottuvuus: ”Turhuutta...”

Lautakunnan toimintaan oltiin yleisesti tyytyväisiä. Vain noin yksi viidesosa kylän asukkaista piti kulttuurilautakunnan lakisäätämistä tarpeettomana. Selvä enemmistö piti lakisäätetystä tarpeellisenä. Myös vanhalaestadiolaisista osa oli kulttuurilautakunnan lakisäätötyksen kannalla, ”jotta saadaan valti-onapua” ja ”koska sillä kokeilulla oli elinkeinoelämällistä merkitystä”. Ei-laestadiolaiset taas esittivät perusteluinaan tasa-arvon tavoitteeseen pääsemisen, ”on toivoa kokemuksesta, että sen myötä syrjäkylätkin pääsevät osallisiksi kulttuuritoiminoista.” ”Eri-tyisesti nuoret olisi otettava sitten toiminnassa huomioon, taidekerhoja ja ohjaajia... olisimme valmiita itsekin maksamaan ohjaajasta.”

Vielä kyläkuntiakin selvemmin tuli esiin ns. vanhalaestadiolai-

sen väestön suhtautuminen kulttuuritoimintoihin kunnan vanhustentalossa asuvien vanhusten keskuudessa. Odotukset kulttuuritoimintakokeilua kohtaan olivat varauksellisia ja hyvin epävarmoja. Vuonna 1975 ei seurakunnan piirissä vielä oltu määritelty suhdetta kokeiluun. Vanhusten tyyppivastaus kysyttäessä toiveita kokeilulle oli: ”Uskonnonharrastus on ainoa, mitä vanha tarvitsee. Jos kulttuurikokeilu on oikealla asialla, saa menestyä”. Kulttuurikokeilun tulisi edesauttaa sivistystä. Kulttuuri nimittäin määriteltiin sivistykseksi. Taide oli epäilyttävä käsite, ”vain vasta vähän aikaa käytössä ollut”.

Jo vuoden kokeilutoiminnan jälkeen vanhuksilla oli kahtia jakautuneet käsitykset kokeilutoiminnasta. Enemmistö vastusti ja pieni vähemmistö suhtautui vielä varauksellisesti. Kokeilun loppuarvioinneissa kaikilla asukkailla oli varmat käsitykset kokeilutoiminnasta. Vaikka kokeilutoimintaan nähden oltiin kriittisiä, kaksikolmasosaa vanhuksista piti kulttuurilautakunnan lakisääteistämistä tarpeellisena, hieman vähemmän kulttuuriohjaajan virkaa.

Lakisääteisen kulttuurilautakunnan tulisi lähestyä erityisesti nuoria. ”Nuoriso toivottavasti kiinnostuu taiteesta eikä mistään kaljakulttuurista”. ”Meillä tosin olisi aikaa, mutta puuttuu kiinnostus. Kun on takana työntäyteinen tausta, on lapsellista kerhossa liimata lehtiä paperille ja värittää, jotakin muuta sen sitten pitäisi olla.” Lautakunnan toiminnan sisällöt ovat tärkeitä, kun pyritään tavoittamaan erilaisia erityisryhmiä. Ennenkaikkea on kuultava toimintaan osallistuvien käsityksiä.

Jyväskylän maalaiskunnan Leppälahti sijaitsee lähellä kaupungin taidelaitoksia, mutta on monilta piirteiltään maaseudun kyliä vastaava. Kokeilun alussa leppälahtelaisten toiveissa korostui kulttuuripolitiikan sosiaalinen näkökulma: syjässä oleville alueille tulisi taata mahdollisuuksia osallistua kulttuuritoimintoihin ja erityisesti nuoret olisi toiminnoissa otettava huomioon. Kokoontumistila ja ohjaajien saaminen olivat konkreettisia toiveita, joita useat kyläläiset esittivät. Potentiaalisia harrastajia kylästä uskottiin löytyvän. Muutama kyläläinen toivoi vielä, että toiminnassa lähdetäisiin asukkaiden omista toiveista toimintojen sisällön suhteen.

Kokeilun loppuarvioinneissa noin puolet kyläläisistä oli tyytyväisiä. ”Toiminta on näkynyt ja vaikuttanut meidänkin vapaa-aikaan”. Vuorotyöhön, ikään ja pieniin lapsiin liittyneet syyt

olivat aiheuttaneet puolestaan sen, että toimintoihin ei menty mukaan.

Leppälahden kokeilu oli lautakunnan toimintaa muutaman aktiivisen henkilön kanssa. Suurin osa kyläläisistä jäi toimintojen ja kontaktien ulkopuolelle. Niinpä yksi neljästä leppälahtelaisesta näki, ettei kokeilutoiminta ollut koskettanut heitä eivätkä he olleet vakuuttuneita kulttuurilautakunnan lakisääteistämisen tarpeellisuudesta. ”Leivän ja rahan antamista pitäisi kokeilla eikä kulttuuria”, todettiin ja vaadittiin valtion ja kuntien ”panevan johonkin rajan kustannuksissa.” Kovin tyytyväisiä kokeilutoimintaan ei yleensä oltu: palvelut, joita oli odotettu (kokoontumistila ja ohjaajia) jäivät saamatta.

Enemmistö erityiskohteiksi valittujen kylien ja Kinnulan vanhustentalon asukkaista näki kulttuurilautakunnan lakisääteistämisen tarpeelliseksi toimenpiteeksi. Epäilijöitäkin oli ja postikyselyn antamat tulokset saivat vahvistusta. Erityisesti lakisääteistämistä vastustettiin Mahlun ja Leppälahden kylissä sekä Kinnulan vanhustentalossa. Näissä kylissä palveluvarustus oli joko hyvä (Mahlu ja vanhustentalo) tai välittömässä läheisyydessä (Leppälahti). Ne kylät, jotka sijaitsivat etäällä palveluksista, kulttuuritoimintamahdollisuuksista, pitivät lautakunnan lakisääteistämistä hyvin tarpeellisenä. Niissä uskottiin, että ainakin muutaman vuoden kuluttua kokeilu hyödyntäisi syrjäkyliäkin.

Kulttuurilautakunnan lakisääteistämisen hyödyt liitettiin siis kunnille tuleviin valtionosuuksiin, tasa-arvon lisääntymiseen kulttuuritoimintojen tarjonnassa ja taideohjaajien puuttumisesta aiheutuvien ongelmien ratkaisemiseen.

20.2. Lain ja asetuksen toimivuus

Kokeillun kulttuuritoimintalain ja -asetuksen mukaan kunnan tuli asettaa kulttuurilautakunta, joka sai tiettyihin toiminnan järjestämisestä aiheutuneisiin menoihin valtionapua. Lautakunnan alaisuuteen kunnan tuli palkata työntekijä, kulttuuriohjaaja, jonka palkkaus kustannuksista 70 % tuli valtionosuuksina. Myös taideohjaajien virkoja voitaisiin perustaa. Lisäksi lain mukaan kunnilla olisi mahdollisuus saada valtion rahoitusta

kulttuuritoimintatilojen hankkimisesta ja korjauksista aiheutuneisiin kustannuksiin.

Kulttuuritoimintakokeilun yhtenä tarkoituksena oli saada kokemuksia lain ja asetuksen eri pykälien toimivuudesta käytännössä. Kokeilun loppuvaiheessa johtoryhmä asetti työryhmän, jonka tuli kerätä saadut kokemukset muistioiksi ja lähettää muistiot opetusministeriön asettaman kulttuuritoimintatyöryhmän tietoon. Muistiossa tarkennettiin lähinnä valtionosuuspykälää.

Kulttuuritoimintakomitean esittämää laki- ja asetusehdotusta kokeilukunnat pitivät kunnille hyvin edullisena. Sen nähtiin todella vähentävän kuntien välistä eriarvoisuutta taidetoiminnan mahdollisuuksissa. Kun lakiesitystä muokattiin uudelleen lopulliseen muotoonsa yli viiden vuoden kuluttua kokeilun alkamisesta, ei enää löytynyt poliittisessa päätöksenteossa halukkuutta kulttuuritoimintamahdollisuuksiltaan heikoimpien kuntien suosimiseen, vaikka sitä monien julkilausumien avulla yritettiin. Esimerkiksi valtionosuuden määräytymisen pääkriteeriksi tuli vuonna 1981 säädetyssä laissa kunnan asukasluku. Yhteiskunta-poliittiset suhdanteet olivat muuttuneet eikä tasa-arvon tavoite enää korostunut.

Suureksi ongelmaksi osoittautui kokeilussa taideohjaajien puuttuminen. Mitä enemmän aktivoitumista tapahtui sitä voimakkaampana ongelma tuli esiin. Taideohjaajien puuttumisesta aiheutuvia ongelmia kokeiltu laki ei ratkaissut kuin osittain. Jos kunta oli onnistunut palkkaamaan kulttuuriohjaajakseen henkilön, joka pystyi antamaan myös taideohjausta jollakin taiteenalalla, oli ongelma saanut osittaisen ratkaisun. Varsinaisia taideohjaajan virkoja ei kokeilukuntiin perustettu eivätkä niiden kansalais- tai työväenopistot saaneet lupaa päätoimisen taideaineiden opettajan palkkaamiseen. Ja vaikka joitakin yksittäisiä hankkeita taideohjaajan palkkaamiseksi kulttuurilautakunnan varoin kokeilukunnissa olikin olemassa, ei asiantuntevaa ohjaajaa aina ollut palkattavissa.

Kokeilukunnat ja johtoryhmä pitivät tärkeänä taideohjauksen järjestämistä kansalais- ja työväenopistojen kautta luomalla alan järjestöjen alueohjaajaverkostoa tai palkkaamalla kulttuurilautakuntien alaisuuteen taideohjaajia. Ohjauksen järjestäminen olikin mahdollistettava kuntakohtaisin ratkaisuin yhteistyössä muiden kuntien, koululaitoksen, opiston ja kulttuurilau-

takunnan sekä järjestöjen kanssa.

Taideohjaajien vähäisyyteen liittyvät ongelmat ovat hyvin monitahoiset ja ratkaistavissa ainoastaan taideohjaaja-järjestelmää luovien ja ohjaajia kouluttavien tahojen yhteistyön avulla. Myös asennemuokkausta tarvittaisiin. Esimerkiksi taidekorkeakouluista valmistuneet eivät välttämättä pidä tärkeänä harrastajien ohjausta. Toisaalta kaikissa kelpoisuusasetuksissa taideohjaajalta edellytetään taidekorkeakoulujen tutkintoja. Olisiko organisoitava oma koulutus harrastajia varten ja/vai muutettava kelpoisuuksia?

Mitä sitten kokeilussa tarkoitti kulttuuritoiminnan edistäminen? Mikä oli kokeiltujen säädösten mukaan kulttuurilautakunnan toiminta-alue? Kokeilussa pyrittiin löytämään kulttuurilautakuntien toiminnalle sisältöjä ja rajauksia. Lautakuntien toiminta-alueeksi muotoutuikin taiteiden harrastustoiminta, taide-esitysten järjestäminen kuljetuksineen, taiteen ammattimaisen tuottamisen edistäminen, perinne- ja kotiseututyö sekä osallistuminen aktivointityöhön, kylätoiminnan ja yhdyskuntatyön merkeissä. Kokeilussa oli kysymys näiden toimintojen taloudellisesta resurssoinnista. Kulttuuritoimintakomiteaan ehdotuksessa lautakunnan toiminta-alueeseen ei alunperin kuulunut ammattitaiteilijoiden tukeminen eikä perinnetoiminnan edistäminen. Ne katsottiin kuitenkin kokeilun kuluessa oleellisiksi kulttuurilautakuntien tehtäviksi ja toiminnan aluetta laajennettiin siihen suuntaan.

Vaikka kokeilussa olisi ollut mahdollista päätyä varsin innovatiivisiin ratkaisuihin lautakunnan tehtäväalueen ja toiminnan sisältöjen suhteen, hallitsivat komitean ehdotukset ja kuntien sektorihallinto kokeilua. Toiminnan sisällöt määräytyivät sen mukaan, millainen tehtäväalue lautakunnalle jäi muiden vapaa-aikalautakuntien rinnalla. Tässäkään kokeilussa ei voitu välttää sitä, että ehdotuksena ollut ja muiden organisaatioiden valtionapujärjestelmät muokkasivat toimintaa. Nämä järjestelmähän ovat hyviä esimerkkejä hallinnollisen systeemin tunkeutumisesta ja kyvystä muovata toimintaa.

Kokeiltuun lakiin kirjattu kulttuurilautakunnan peustamisvelvoite sai kokeilukunnilta tukea. Sen sijaan kokeilun aikana ei kertaakaan saanut kannatusta sellainen tutkijan esittämä epäily, että koko lautakunta olisi tarpeeton, jos muiden vapaa-aikalautakuntien toimialaa laajennettaisiin tai että koko vapaa-

aikasektoria uudelleen muokattaisiin lähtien vapaa-aikasektorilla erottuvista tehtäväalueista (Kangas 1986, 383–389).

Usko kunnallisen kulttuurilautakunnan toimintaan kulttuuritoiminnan edistäjänä oli kokeilua toteuttavilla suuri. Kuntien kulttuuri- ja vapaa-aikatoimen hallintokuntien tehtäväalueiden osittainen päällekkäisyys ei noussut kunnissa ongelmaksi. Kulttuurilautakunnat omaksuivat nopeasti ”paikkailijan” roolin: toiminnot, joihin muiden organisaatioiden kautta ei saatu valtionapua, rahoitettiin kulttuurilautakunnan kautta. Koska tällainen yhteistyön muoto mahdollistui kokeilukunnissa ja myöhemmin myös muualla (Kangas 1983), voidaan kysellä lainsäädännön ja kuntien hallintokuntien monilukuisuuden mielekkyyttä. Näin voidaan kysyä myös siksi, että kaikkien hallintokuntien yhteisiä ongelmia ovat ohjaajaresurssien puuttuminen ja hallinnollisten tehtävien suuri määrä.

Laki- ja asetusehdotukseen kuuluivat viranhaltijan palkkaamista koskevat säädökset. Kokeilussa nähtiin tärkeänä, että kunnan, jossa on kulttuurilautakunta, tulisi ottaa palvelukseen yksi tai useampia viranhaltijoita. Kulttuuriohjaajan nimike todettiin kokeilussa hyväksi ja sen ensisijaisuutta muihin virkoihin nähden suositeltiin. Ohjaajan nimikkeen nähtiin orientoivan työntekijän käytäntöön. Nimikkeeseen rinnastaminen sihteeritason henkilöihin olisi taas edellytys sille, että kunnat perustaisivat ohjaajan virkoja.

Kokeilussa mukanaolleet kunnat esittivät, että kun lakia kuntien kulttuuritoiminnasta säädetään, tulisi korostaa väljyyttä sekä lain koskeman alan että valtionosuussäädöksiensä osalta. Kuntakohtainen harkinta ja toiminnan määrittelyoikeus tulisi toteutua lainsäädännössä mahdollisimman hyvin. Näin laki tukisi kunnallista autonomiaa.

20.3. Laki säädettiin

Tutkimuksen ja lainsäädäntötyön suhteet ovat yleensä hyvin monimutkaiset. On vaikea osoittaa sellaisia tutkimuksia, jotka olisivat saaneet aikaan lainsäädäntötyötä tai edes lainmuutoksia. Sen sijaan välillistä vaikutusta useillakin tutkimuksilla on ollut. Erityisesti oikeudellisten säädösten sisältöalueita tai säätelyn

tarvetta tai sen kohdentumista ja siihen liittyviä probleemoja analysoivat tutkimukset ovat esimerkkejä tällaisista. Tutkimus myös vaikuttaa usein kansalaismielipiteeseen ja näin välillisesti lainsäädäntötyöhön (Mäkelä 1985, 218–223).

Kulttuuritoimintakokeilulla oli merkitystä ainakin siinä, että laki kuntien kulttuuritoiminnasta myöhemmin säädettiin. Jo päätös kulttuuritoimintakokeilun aloittamisesta oli ensimmäinen osoitus valtion halukkuudesta laajentaa tehtäväaluettaan asteittain myös kuntien kulttuuritoiminnan edistämisen kattavaksi.

Seuraavassa ei analysoida lain valmisteluvaiheita (ks. Kangas 1983) vaan kiinnitetään huomiota kokeilussa tärkeinä pidettyjen asioiden toteutumiseen vuonna 1980 säädetyssä laissa ja asetuksessa.

Vaikka lain valmisteluvaiheessa pyrittiin kulttuuritoiminnan käsitteen osalta väljiin ilmaisuihin ja jättämään tarkemmat määrittelyt kuntatasolle, jossa toimintakin tapahtui, käsite määritellään laissa. Kunnilta vaadittavat tilitykset kun vaativat konkreettisia ilmauksia siitä toiminnasta, johon valtionosuus on käytetty. Oli siis määriteltävä kulttuuritoiminnan sisältöalueet. Määrittelyn välttämättömyys merkitsi implisiittisesti lain kontrolliluonnetta.

Kulttuuriohjaaja-nimikkeen toivottu käyttöönottoaminen ei onnistunut. Kunnan työntekijät muilla vapaa-aikasektoreilla muodostivat toimenjohtajista, sihteereistä ja ohjaajista koostuvan hierarkian, jota ylläpidetään palkkaus- ja koulutuseroin. Sitä on vaikea muuttaa. Poikkeava käytäntö olisi merkinnyt koko rakenteen purkamista ja liittyneenä palkkapolitiikkaan se olisi saanut voimakasta vastustusta.

Kokeilun ideat siitä, että toimistorutiinit siirrettäisiin keskitetysti muutamille vapaa-aikatoimiston työntekijöille, jolloin muiden työntekijöiden toimenkuvissa voitaisiin tehdä muutoksia, jäivät toteutumatta. Lain mukaan kulttuurilautakunnan alaiset työntekijät ovat kulttuuritoimenjohtajia, -sihteereitä ja -ohjaajia. Myös taideohjaajia voitaisiin palkata lautakunnan alaisuuteen. Kun opetusministeriö laati kunnille suosituksia lain ja asetuksen täytäntöönpanosta kunnissa, esitettiin niissä, että asukasmäärältään pienet kunnat perustaisivat yhdistelmävirkoja tai osa-aikaisia virkoja. Lain kuntia tasa-arvoistavat mahdollisuudet muodostuivat näin minimaalisiksi. Esimerkiksi tai-

deohjaajat kuuluisivat suositusten mukaan vain suuriin kuntiin eikä pieniin, joissa kaikenlainen ohjaajapotentiaali oli muutenkin vähäistä. Vaikka ohje on esitetty suosituksena, ei sen sitovuudesta voi olla epäselvyyttä, jos kunta haluaa valtionosuuden palkkauskustannuksiin. Näin opetusministeriö auktoriteetillaan ratkaisi sen, mitä väljän lain sisältö virkojen osalta tarkoitti. Puitelakien kohdalla, jollainen kulttuuritoimintalakikin on, valtion viranomaisen yleensä ohjaa toimintaa suosituksillaan (Ryy-nänen 1983). Opetusministeriön kunnille lähettämät suositukset olivat varsin laajat.

Kuntien välisen eriarvoisuuden poistaminen kulttuuritoimintalain suomin resurssein jäi kokeilun edustajien mielestä muutenkin puolitiehen. Liikuntalain valtionosuussäädökset ja niihin sisältynyt ideologia ymmärrettiin kulttuuritoimintalakia kirjoitettaessa poliittista hyväksyntää ennakoiviksi.

Kulttuurilautakuntien toimintaan myönnettävän valtionosuuden määräytyminen markkamäärä/asukas-periaatteella painotettuna kantokykyluokituksella merkitsee toisaalta valtionosuuden määräytymisessä tiettyä väljyyttä. Kunnat voivat määritellä kulttuuritoiminnan sisältöjä lain viitoittamissa merkityksissä ja ministeriön ohjeisiin kiinnittyen. Järjestelmä suosii kuitenkin kuntia, joissa on paljon asukkaita.

Kokeilun edustajat pyrkivätkin monissa vaiheissa muuttamaan valtionosuuspykälää mutta tuloksetta. Lakiin saatiin kuitenkin pykälä, jonka mukaan pienille ja harvaanasutuille kunnille voitaisiin antaa lisäävustusta kulttuuritoimintaan valtion tulo- ja menoarvion puitteissa. Määrärahoja tähän tarkoitukseen ei ole ainakaan vuoteen 1987 mennessä vielä osoitettu.

Monipuoluejärjestelmässä lait ovat kompromissien tulosta, sen kuntien kulttuuritoimintaa koskevan lain säätämisprosessikin vahvisti. Lain taustalla oli yksimielisenä tavoitteena pyrkimys tasa-arvon toteuttamiseen ihmisten kulttuuritoimintoihin osallistumisessa riippumatta alueesta, jossa he asuivat. Myös yksimielinen käsitys ihmisten taideharrastusten lisäämisen suotavuudesta oli lakiesityksen taustalla. Näkemykset siitä, miten tasa-arvoisuus kunnallisten palvelujen organisoinnin kannalta saavutettaisiin, eivät olleet yhteneviä. Keinoista tasa-arvoisuuden lisäämiseksi ollaan kuitenkin eri mieltä jopa kuntaorganisaatioiden sisällä. Ryy-nänen (1986, 513-515) toivoisi analysoitavan, onko tasa-arvoisuuden periaatteen korostaminen

johtanut lähinnä yhteiskunnan vaikutuksen liialliseen kasvuun yhteisöissä.

Kokeilu tuotti tietoa lainlaatoille ja päätöksentekijöille. Hallinnollisen kokeilun osalta oli kuitenkin problemaattista se, että kokeilussa ei ollut mukana kaupunkikuntia. Niiden kautta olisi voitu saada kokemuksia myös siitä, miten kulttuurilautakunta toimii osana kaupungin kulttuurihallintoa jo olemassa olevien kuvataide-, musiikki-, teatteri- jne. lautakuntien sekä johtokuntien joukossa.

Nyt tutkimukseen välittyivät kulttuurilautakunnan yhteydet muihin sivistys- ja vapaa-aikatoimen hallintoelimiin. Yhteistyö- ja koordinaatiokysymykset kunnallisten nuoriso-, raittius-, liikunta- ja koululautakuntien sekä kansalais- ja työväenopiston ja kirjaston johtokuntien kanssa nousivatkin voimakkaasti esiin. Kokeilu osoitti, että yhteistyö- ja työnjakokysymykset ovat tärkeitä ja että niiden ratkaisut ovat kuntakohtaisia ja lähes yksinomaan kiinni kunnallisten viranhaltijoiden henkilökohtaisista suhteista.

Kokeilun aikana perustettiin erilaisia yhteistoimintaorganisaatioita: kerran viikossa kokoontuneet vapaa-aikasektorin työntekijöiden neuvottelut, kaksi kertaa vuodessa pidetyt vapaa-aikasektorin lautakuntien ja työntekijöiden neuvottelut ja kerran kuukaudessa kokoontuneet lautakuntien puheenjohtajien ja työntekijöiden kokoukset. Yhteistyötä pystyttiin tekemään ja, työnjakoakin ainakin suunnittelemaan, jos työntekijöiden välinen kommunikaatio toimi. Jos kommunikaatio ei toiminut, luotiin kilpailutilanteita ja toteutettiin päällekkäisiä toimintoja.

Yhteistyö- ja työnjakokysymykset johtivat pohtimaan esimerkiksi sitä, mitä järkeviä toimintamuotoja kunnallisilla nuoriso-, raittius-, liikunta- ja kulttuurilautakunnilla on alle 4000 asukkaalla kunnassa (jollaisia Suomessa on 193, ts. noin 42 % maamme kunnista), kun niillä on yhteinen hallinnollinen sihteeri? Kuinka tällaisissa tilanteissa vastataan kuntalaisten esittämiin vetäjien ja ohjaajien puuttumisen aiheuttamiin ongelmiin? Mitkä ovat ne toisensa poissulkevat tehtäväalueet, joihin kyseiset lautakunnat keskittyisivät?

Kysymysten kautta tullaan lautakuntien keskinäisiä hierarkiasuhteita muuttaviin tai lautakuntien yhdistämistä koskeviin esityksiin. Kokeilukunnissa kokeilun aikana käydyt koordinaatioon tähdänneet keskustelut toivat lähinnä esiin pelon siitä, mitä hie-

rarkiasuhteiden muuttaminen kunnissa aiheuttaisi. Ensimmäiset kriittiset palautteet tulivat ideoista muodostaa kuntiin oma kulttuuritoimisto, jonka johtajaksi kaavailtiin kansalais- ja työväenopiston rehtoria. Vastustajiksi hankkeelle ilmoittautuivat kulttuurilautakuntien työntekijät ja ne rehtoreista, jotka näkisivät opiston mieluummin osana kunnan koululaitosta kuin osana vapaa-aikatoimintaa. Myös hankkeet koulu- ja kulttuuriasioiden yhdistämisestä oman osastonsa alaisuuteen niin, että koulutoimenjohtaja olisi päällikkö, saivat omat epäilijänsä. Vastustuksista huolimatta tämä muodostui käytännöksi kokeilukunnissa.

Erytystä vastustusta sai ehdotus yhdistää nuoriso-, raittius- ja kulttuuritoimi omaksi toimistokseen, jonka päällikkönä olisi virkaiältään vanhin toimenjohtaja. Haluttiin korostaa kulttuuritoimen omaleimaisuutta muihin kulttuuri- ja vapaa-aikatoimen sektoreihin verrattuna. Kokeilun aikana ei kyetty etenemään hallintokuntien yhteistyötä korostavasta toiminnasta niiden hierarkiasuhteita muuttaviin ratkaisuihin. Ideoita tällaiseen ei esitetty eikä sellaisille ollut havaittavissa edes kasvualustaa.

Kun säädettiin lakia kuntien kulttuuritoiminnasta, keskusteltiin myös eri organisaatioiden välisestä yhteistyöstä. Eduskunnan sivistysvaliokunnan mietintöön samoin kuin myöhemmin ilmestyneeseen hallituksen laatimaan kulttuuripoliittiseen selontekoon eduskunnalle kirjattiin kuitenkin suositus kehittää kulttuuri- ja vapaa-aikatoimen hallintokuntien työnjakoa ja keskinäisiä suhteita sekä yhdenmukaistaa niiden valtiosuosuuksia. Asia jäi tulevaisuuteen.

Kunnat voisivatkin olla aloitteellisia ja lähteä kehittämään uusia ratkaisumalleja. Tosin Harisalo on huomauttanut kuntien innovatiivisuuden hallinnollisissa asioissa olevan hyvin vähäinen: ”Valtio lainsäädännön avulla tekee jonkin innovaation pakolliseksi kaikille kunnille...” ja ”tällä menettelyllä on ollut kunnallishallintoa yhdenmukaistava vaikutus”.

Asetus kuntien kulttuuritoiminnasta säätää kulttuurilautakunnan tehtäväksi laatia kuntaa koskeva kulttuurisuunnitelma. Se merkitsee kulttuurilautakunnalle velvollisuutta kulttuuritoimintojen rekisteröintiin ja niitä koskevien suunnitelmien kirjaamiseen kaikilta kulttuuritoimintoja järjestäviltä organisaatioilta. Eri organisaatioilla on kuitenkin oman lainsäädäntönsä puitteissa myös toimialaansa koskeva suunnittelovelvoite. Siksi tämänkin asetuksen määrittelemän tehtävän toteuttami-

nen käytännössä on ongelmallista ja riippuu kulttuurisihteerin ja muiden organisaatioiden työntekijöiden henkilökohtaisista suhteista.

VII TULOSTEN TARKASTELUA

21. Kulttuuritoimintakokeilu

21.1. Kokeilun taustat

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun arvioinnissa on ongelmia, jotka johtuvat sen kiinnittymisestä 1970-luvun yhteiskunnallisen murroksen eri vaiheisiin. Se ideoitiin taloudellisen kasvun aikana, jolloin yhteiskuntapolitiikan eri sektoreilla korostettiin tasa-arvon saavuttamista. Yhteiskunnan suunnittelu- ja ohjausjärjestelmät kiinnittyivät näihin lähtökohtiin. Yhteiskunta palvelullistui. Terveystenhoito-, päivähoito-, koulutus-, vapaa-ajan- jne. palvelut haluttiin mahdollistaa kaikille. Työnjako valtion ja perheen tehtävien hoidossa muuttui ja valtion tehtävälleen laajentuminen heijastui ihmisten elämään myös harrastustoiminnan alueella.

Tulevaisuuden yhteiskunta nähtiin ”vapaa-ajan yhteiskuntana” (Roberts 1970, 101). Tutkijat (Dumazier 1967, 1974; Parker 1971, 1976) analysoivat vapaa-ajan käsitettä ja sen suhdetta työhön. Lisäksi pohdittiin vapaa-ajan funktioita ja sen vieron tyylejä sekä suunnittelun mahdollisuuksia vapaa-ajan sektorilla. He toivat myös esiin kriittisiä arvioitaan vapaa-ajan teollisuuden, massakulttuurin mukanaantuomista ongelmista, yhteiskunnallisen manipulaation ulottumisesta kaikille elämänalueille ja vapaa-ajan sopeuttavista funktioista (Adorno 1981; Marcuse 1969).

Television vaikutukset näkyivät suomalaisissa kodeissa, vapaa-

ehtoisella järjestötoiminnalla oli ongelmissa mutta erilaisia festivaaleja syntyi useita.

Taloudelliseen kasvuun kiinnittynyt yhteiskuntapolitiikka mureni öljykriisin seurauksena ja tasa-arvo politiikan tavoitteena jäi taustalle. Taloudellinen lama ja siihen liittyen kansainvälisen kilpailukyvyyn edistäminen nousivat keskusteluissa ja poliittisten toimien perusteluissa eniten esiin. Tasa-arvon tavoite, joka aikaisemmin edusti julkisia palveluja koskevan päätöksenteon yleisimpiä kriteerejä, osoittautui sisällöltään vakiintumattomaksi ja muuttuvaksi. Joko sen sisällöistä ei ollutkaan poliittista yksimielisyyttä päinvastoin kuin oletettiin tai sitten tavoite oli ylipäätään sisällöllisesti epäselvä ja sen taakse muodostunut yksimielinen rintama hajosi helposti. Keinoista päästä tasa-arvon tavoitteisiin oli vaikea sopia.

Kulttuuritoimintakokeilu toteutettiin tänä murrosaikana. Se aloitettiin vuonna 1975, aikana, jolloin julkisen talouden kasvu pysähtyi (Pöntinen & Uusitalo 1986, 16–17) ja kunnallistaloudenkin puolella alettiin puhua tulevasta taloudellisista vaikeuksista. Yleensä suomalaisessa talouspolitiikassa ja julkisen sektorin kasvussa tapahtui selvä käänne vuonna 1977. Erityisesti 1970-luvun lopussa harjoitettiin ns. kriisipolitiikkaa.

Yhteiskunnallinen tilanne vaikutti luonnollisesti kokeiluun. Se yksimielinen innokkuus, jolla kokeilua ideoitiin, mureni kokeilun aikana vähitellen. Esimerkiksi kokeiluun varatut määrärahat olivat alkusuunnitelmia pienemmät ja viimeisimmän kokeiluvuoden aloittamisesta oli ristiriitaisia suunnitelmia taidehallinnolla ja kokeilun johtoryhmällä.

Kulttuuritoimintalain säätämisen aikaan (vuoden 1980 alussa) käytiin kriittistä keskustelua hyvinvointivaltiosta. Sen nähtiin potevan finanssi-, byrokratia- ja kulttuurikriisiä ja tilannetta tarkasteltiin kustannus-, vaikutus-, tarpeellisuus- ja legitimitetinäkökulmasta (Karisto 1985). Lääkkeiksi esitettiin hyvinvointivaltion järjestelmien purkamista ja hallinnon privatisointia (esim. Kristensen 1984, 96–117). Laki kuntien kulttuuritoiminnasta ja sitä edeltänyt kokeilu toimi hyvinvointivaltion täydellistymisen indikaattorina: valtio puuttuu nyt ihmisten vapaa-ajan toimintoihin taiteenkin osalta resurssoiden ja kontrolloiden. Ihmiselle ei jää itselleen mitään muuta kuin käyttäytymisen aukottoman sosiaaliteknologisen ohjauksen alaisena täsmälleen noiden suunnitelmien mukaisesti (ks. Skinner 1974).

Valtion taiteenedistämistoimilla oli kuitenkin jo pitkät perinteet. Tarkasteltaessa näiden toimien painopisteitä voi todeta, että taidepolitiikka kiinnittyi aina 1960-luvulle saakka taiteilijoiden ja taideinstituutioiden toiminnan edistämiseen. Taidepoliittista keskustelua ja taidepolitiikan keinoja leimasi käsitys taiteesta itseisarvoisena. Poliitiikka oli vielä vakiintumatonta ja diffuusia.

Tultaessa 1960-luvulle taidepolitiikka sai vakiintuneemmat muodot ja pyrki liittymään osaksi yhteiskuntapolitiikkaa sosiaali- ja talouspolitiikan rinnalle. Luotiin oma taidehallintojärjestelmä. Taidepalvelut tulivat osaksi yhteiskunnallisia palveluja ja myös niitä koskevan päätöksenteon tavoitteena oli tasa-arvon saavuttaminen. Taidepolitiikan sisältöalueena korostuivat traditionaaliset taiteet, niiden tuottaminen, esittäminen ja vastaanottaminen.

1960-luvun loppupuolella ja erityisesti 1970-luvun alussa voimistui kulttuuridemokratian käsitteeseen kiinnittyvä kulttuuripoliittinen keskustelu ja kehittämistoiminta. Nyt tehtiin selvä ero kansankulttuurin, ihmisten omaehtoisen harrastustoiminnan ja perinteisten taidemuotojen välillä. Jo 1960-luvulla oli ollut tavoitteena kulttuurin demokratisointi. Se merkitsi kuitenkin lähinnä perinteisten taidelaitosten toiminnan ulottamista kaikkien saavutettavaksi. Nyt taidepolitiikan piiriin luettiin kuuluvaksi myös kansankulttuuri ”taideväritteisine muotoineen”. Alettiin puhua kulttuuripoliitikasta taidepolitiikan sijaan.

Kulttuuripoliittiseen keskusteluun ja kulttuuripoliitiikan keinoihin kuului vielä ns. sosiaalinen näkökulma, jonka perusteina oli tasa-arvo sen sosiaalipoliittisessa merkityksessä. Poliitiikan keinoin tulisi erityisesti taata mahdollisuuksia osallistua toimintaan sellaisille ryhmille, joilla oli taloudellisia, alueellisia tai sosiaalisia esteitä.

Tasa-arvo on liitetty erityisesti sosiaalipoliitiikkaan, jonka perustavoitteena on pidetty tasa-arvoisuuden lisäämistä. Vaikka hyvinvointivaltion peruspostuumeina on ollut kaikkien yksilöiden ihmisarvon tunnustaminen, yhtäläinen kohtelu, perustarpeiden tyydytyksen turvaaminen ja sosiaalisten hyvinvointierojen kaventaminen, yhteiskunnissa esiintyy eriarvoisuutta yhteiskunnallisten resurssien ja hyvinvoinnin suhteen. Kohtuullisena ja oikeudenmukaisena on pidetty sitä, että kaikilla yksilöillä olisi samanlaiset mahdollisuudet tavoitella korkeita, so. valtaa, ar-

vostusta ja tuloja tarjoavia asemia ja saada palveluja sekä osallistua toimintaan.

Pisimmälle meneviä tasa-arvopoliittisia toimia ovat sellaiset, jotka yhtäläisten kilpailuasetelmien turvaamisen sijaan suosivat aliedustettuja ryhmiä (Rawlsilainen näkemys). Tällainen politiikka ei ole seurauksiltaan yksiselitteinen. Esimerkiksi suosimisen kohteeksi joutuneen politiikka asettaa epämiellyttävällä tavalla holhouksen kohteeksi (Julkunen 1987, 1-7).

Kulttuuripolitiikan sisällöissä korostui 1970-luvulla ”sosiaalinen” laajemminkin merkityksessä. Ihmisten interaktion voimistumisen nähtiin lisäävän myös kulttuuritoimintoihin osallistumista ja kulttuuritoimintojen auttavan vieraantumisen ongelmien ratkaisemisessa.

Kokonaisuudessaan ajanjakso 1960-luvulta 1970-luvun alkuun oli voimakasta kulttuuri- ja taidepoliittisen keskustelun ja kehittämisen aikaa. Taidepolitiikka keinoineen implisiittisesti hyväksyttiin ihmisten kulttuuritoimintojen ohjailijana.

Näihin lähtökohtiin kulttuuritoimintakokeilunkin aloittaminen kiinnittyi. Kun kokeilu päättyi, tämä offensiivinen vaihe oli ohi. Samoin kuin koulutuspolitiikan tutkijat havaitsivat, että koulutuspolitiikka sulautui tai sulautettiin elinkeino- ja työvoimapolitiikkaan, taidepolitiikan tutkijat saivat pohdiskella, mihin kanavoitui kulttuuri- ja taidepoliittinen keskustelu. Tämänkin tutkimuksen tulosten ja niiden tulkinnan kannalta hahmotellen on analysoitava niitä alueita, joilla kulttuuri- ja taidepoliittista keskustelua 1980-luvulla käytiin ja käydään.

Kokeilutoiminnan aikana ja erityisesti sen jälkeen tapahtui uuden teknologian alueella ratkaisevaa kehitystä. Ainakin taidepolitiikan toteuttajat yllättänyt odotettua voimakkaampi muutos kulttuuriteollisuuden alalla sekä uuden teknologian vaikutukset yleensä taide- ja kulttuurielämää nostivat ”uuden kulttuuripoliittisen” keskustelun, joka on pääosin viestintäpoliittista keskustelua, tavoitteiden ja keinojen määrittelyä (Mitchell 1985).

Lähinnä viestintäteknologian voimakas kehittyminen johti myös voimakkaan defensiiviseen kulttuuri- ja taidepoliittiseen keskusteluun, jossa erityisenä tavoitteena korostuu ihmisten kulttuuri- ja paikallis- identiteetin vahvistaminen. Vielä yksi keskustelulottuvuus liittyi taiteilijoiden tekijänoikeuksiin ja niissä todettuihin ongelmiin tai heidän toimeentulokysymyksiinsä.

Se voimakas sosiaaliin lähtökohtiin kiinnittyvä kulttuuri-

poliittinen keskustelu ja kehittämistoiminta, joka 1970-luvun alussa oli esillä, kanavoitui joiltakin osin sosiaalipoliittiseen keskusteluun. Erityisesti sosiaalisten verkostojen ja yhteisöstrategioiden rakentamiseen liittyvä tutkimus pohdiskelee samoja teemoja. Ruotsissa ja Norjassa keskustelu ja tutkimustyö sosiaalipoliitiikan ja taidepolitiikan kytkennöistä liittyy tähän (Johansson 1983, 23–28; Kultur i vården 1983).

Taidepolitiikan toteuttajat ja tutkijat ovat pyrkinet myös keskustelemaan kulttuuristen lähtökohtien huomioonottamisen välttämättömyydestä yleensä yhteiskunnallisen kehityksen ohjailussa. On koulutettu talous- ja hallintoelämän johtoa analysoimaan päätöksentekoonsa liittyviä kulttuurisia tekijöitä ja päätöstensä kulttuurisia vaikutuksia. Mitään vakiintunutta taidepoliittista tai yhteiskuntapoliittista keskustelua tälle alueelle ei Suomessa hahmotu. Esimerkiksi Unesco on voimakkaasti edistänyt tätä keskustelua ja vaikuttanut siihen, että YK julistaisi vuonna 1988 maailmanlaajuisen ”Kulttuuri kehityksessä”-vuosikymmenen (ks. myös Cultural dimension of development 1986).

21.2. Miksi kokeilu

Suomalaiset taidesosiologit osoittivat 1950-luvulla kulttuuritoimintojen kasautuvan vain harvoille hyvin koulutetuille henkilöille. Tutkimustuloksia tulkittiin yksinkertaistaen. Kun ihmisten tasa-arvo koulutusmahdollisuuksien suhteen lisääntyisi ja väestön koulutustaso samalla kohoaisi, lisääntyisi kulttuuritoimintojen tarve voimakkaasti. Hyvin nopeasti koulutuspoliittiset tutkimukset osoittivat, että tasa-arvo oppilaiden välillä ei lisääntyneenkään (ks. esim. Kankainen 1982). Koulutuksen ja yhteiskunnan sisällä on eriarvoistavia mekanismeja, joita koulutuspoliittiset ratkaisut eivät kyenneet poistamaan. Taidetoimintaan aktivoimisessa ei liioin voitu lähteä näin yksinkertaisista malleista.

Animaatiotoiminta ja kulttuuritoimintakokeilut hakivat 1970-luvulla vastauksia kysymyksiin, miten ihmisiä voidaan aktivoida taideharrastuksiin ja yleensä vaikuttamaan omaan elinympäristöönsä koskevissa asioissa. Animaatiotoiminnan lähtökohtana

oli laaja kulttuurin käsite. Se merkitsi kaikkia niitä toimia, joiden tarkoituksena oli innostaa ihmisiä ottamaan käyttöön kaikki itsessään ja ympäristössään piilevinäkin olevat voimat. Animaatio tarkoitti luovuutta, joka voi yhtä hyvin ilmetä erilaisten ryhmien muodostumisessa, asukasyhdistyksen lehdessä, vanhempainyhdistyksen toiminnassa tai julkista liikennettä edistävässä painostusryhmässä kuin kulttuuri- tai kommunikaatiokeskuksissa (Simpson 1976, teoksessa Jor 1976). Toimintaan liittyen saatettiin vielä pohtia, mitkä ovat ne sosiaaliset ongelmat, joihin animaationkin avulla haettiin ratkaisuja, vastauksia (Jor 1976, 13). Kaikkien animaatio-projektien lähtökohta oli, että taiteet ovat tärkein ihmisten ihmisyyteen liittyvä piirre.

Animaatiotoiminta ja siihen kuuluva kulttuuridemokratian tavoite olivat Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilunkin innoittajina. Kokeilu alkoi kuitenkin tiukasti kulttuurihallintoon kytkeytyneenä, mistä johtuen se sai muihin animaatio-projekteihin verrattuna erilaisia piirteitä. Kulttuuritoimintakokeilu joutui tunnustamaan ja tunnistamaan kuntien sektorihallinnon.

Kunnat olivat jo ennen kokeilun aloittamista osoittaneet halukkuutensa liittää kulttuuritoimen tehtävät toimialaansa. Ne olivat perustaneet vapaaehtoisesti kulttuurilautakuntia edistämään taide- ja joissakin kunnissa myös perinnetoimintaa (useissa kunnissa oli vielä kotiseutulautakunta). Samalla kun toiminta kunnissa laajeni, tuli esiin harrastustoimintoihin liittyviä ongelmia: puuttui tiloja, ohjaajia ja määrärahoja. Ja eriarvoisuus kuntien välillä voimistui. Kulttuuritoimintakomitea (1974:2) pyrki näiden ongelmien ratkaisemiseen. Ehdotuksissaan komitea lähinnä vakiinnutti jo olemassaolevat käytännöt esittämällä kuntatason kulttuurihallinnon lakisääteistämistä.

Kokeilutoiminnalla pyrittiin edistämään komitean ehdotusten toteutumista. Tiedon välittäminen lainsäädäntötyöhön komitean ehdottamien säädösten toimivuudesta käytännössä oli tärkeätä. Mikäli kyse olisi ollut muusta yhteiskunnallisen toiminnan alueesta kuin kulttuuritoiminnasta, olisi lakisääteistäminen todennäköisesti tapahtunutkin jo ennen kokeilutoiminnan päättymistä. Tällaisestahan on esimerkkejä. Poliittisten päätöksentekijöiden yksimielisyyden saaminen kulttuuripoliittisten hankkeiden taakse oli kuitenkin vaikeampaa. Kulttuuritoimintakomitean mietinnön ilmestymisen jälkeen laki oli nimittäin esillä kansanedustajien aloitteissa ja erilaisten painostusjärjestöjen,

esimerkiksi kuntien keskusjärjestöjen vaatimuksissa.

Kulttuuritoimintakokeiluun liittyi tutkimuksellisesti kiinnostavia kysymyksenasetteluja. Tärkein kysymys oli, voidaanko ihmisten taideharrastuksia lisätä, voidaanko ihmisten käyttäytymistä muuttaa ja jos voidaan, millä keinoin. Ensin oli kuitenkin kysyttävä, mistä tulee oikeutus paikallistason kulttuuripalvelujen legitimaatiolle ja pyrkimyksille muuttaa ihmisten käyttäytymistä. Perusteluja oikeutukselle haettiin ennemminkin tieteellisestä tiedosta, yhteiskunnallisesta tilanteesta ja ihmisten hyvää koskevista käsityksistä kuin taiteesta.

Analysoitiin psykologien, taidefilosofien tai estetiikan tutkijoiden esiintuomaa tietoutta taidetoimintojen ihmiselle hyvää tuovista asioista. Yhteiskunta oli toisaalta kehittynyt hyvinvointivaltioksi. Vapaa-aika oli lisääntynyt. Oli tapahtunut taloudellista vaurastumista ja elämisen laatuun tai korkeampien tarpeiden tyydytykseen liittyvät kysymykset olivat nousseet esiin. Voitiin siis lähteä kehittämään taidepalvelujen jakeluverkostoja.

Pyrittäessä muuttamaan ihmisten käyttäytymistä on yksilöiden oikeudet oman käyttäytymisensä osalta tunnustettava. Yksilöiden periaatteelliset oikeudet päättää omasta käyttäytymisestään ovat loukkaamattomat ainakin niin pitkälle kuin se ei loukkaa toisten oikeuksia. Kuitenkin jo tarjollaolevat mahdollisuudet toimintaan suuntaavat ihmisten käyttäytymistä. Koska taide- ja kulttuuritoiminnan alueella havaittiin voimakasta alueellista eriarvoisuutta, oli eettisesti väärin pitää toimintoja ihmiselle välttämättöminä. Jos toimintamahdollisuuksia ei ole, ei kulttuuritoimintaan voi osallistua. Vaateita toimintamahdollisuuksien lisäämiseen esitettiin.

Pohdittaessa oikeutusta ihmisten käyttäytymisen muuttamiseksi kulttuuritoimintakokeilussa on tärkeätä havaita vielä se yksimielisyys, jolla sekä tieteellisen tiedon että kulttuuripolitiikan tuntijat halusivat aktivoida ihmisiä kulttuuri- ja taideharrastuksiin. Vastaavaa yksimielisyyttä tässä samassa merkityksessä ei voida todeta muiden yhteiskunnallisten sektorien edustajilla niiden omissa reformeissa.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun toimenpiteiden oikeutus kiinnittyi lähinnä tutkimustiedon, yhteiskunnallisen kehityksen ja ihmisen hyvän näkökulmiin. Nyt taidepoliittinen keskustelu ja toimenpiteet peräänkuuluttavat ensinnäkin taiteesta käsin tapahtuvia perusteluja, mikä tarkoittaa taiteellisten

uusien ilmaisukeinojen ja työmetodien löytämisestä sekä uusien ennenkokemattomien alueiden valtaamista taiteelle ja toiseksi taloudellisia perusteluja.

21.3. Tutkimuksen tuloksia

Kulttuuritoimintakokeilun peruskysymykset olivat, voidaanko ihmisten taideharrastuksia lisätä ja millä keinoin sekä kuinka kulttuuritoimintakomitean muotoilema laki- ja asetusehdotus toimivat käytännössä.

Kokeilun taustalla oli tieto siitä, että pieni vähemmistö osallistui kulttuuritoimintoihin sekä tasa-arvoa korostava, toimintaan osallistuvien määrän lisäämiseen pyrkivä ja erityisesti ns. sosiaalinen, erityisryhmien tarpeet esiintuova lähtökohta. Taustaan liittyi implisiittinen oletus, että taidetoiminnot olisivat kaikille ihmisille tärkeitä ja että kaikki haluaisivat osallistua joihinkin sen muotoihin. Kun tuloksia nyt 1980-luvun lopulla tulkitaan, eivät nämä lähtökohdat ole niin itsestään selviä. Nyt analysoidaan vapaa-ajan käytön tyylieroja, kulttuuritoiminnan makue-roja jne. Jo lähtökohtana on, että vain osa väestöstä on vapaa-aikanaan mukana kulttuuritoiminnoissa ja taideharrastuksissa, osa esimerkiksi urheilee, ulkoilee, osa katselee televisiota ja videoita tai osa tekee vain työtä.

1970-luvun lopussa toteutetulla kokeilulla pyrittiin aktivoimaan kaikkia kokeilukuntien asukkaita ja poistamaan heidän kokemiaan kulttuuriesteitä. Haluttiin aikaansaada muutoksia ihmisten käyttäytymisessä, mikä merkitsi heidän lisääntyvää osallistumistaan kulttuuritoimintoihin. 'Erityisesti pyrittiin tavoittamaan aikaisemmin toimintaan osallistumattomia.

Kokeilu aikaansai muutoksia erityisesti Kinnulan kunnassa, jossa toimintamahdollisuudet olivat olleet aikaisemmin hyvin vähäiset. Myös muissa kunnissa lisääntyi taideharrastus. Lisäystä tapahtui kuitenkin joissakin vertailukunnissakin. Kuten yhteiskunnallisissa kokeissa yleensäkin myös kulttuuritoimintakokeilussa oli vaikea osoittaa kokeilun eksakteja vaikutuksia. Kokeilun aikana ilmapiiri kulttuuriharrastuksille oli Suomessa hyvin positiivinen. Taide-harrastusten lisääntyminen 1970-luvun puolivälin jälkeen tuli esiin esimerkiksi maamme har-

rastajateattereista tehdyssä tutkimuksessa (Kangas 1983). Ei ollutkaan yllättävää, että kulttuuritoimintakokeilun tutkimuksissa rekisteröitiin taideharrastusten lisääntymistä kolmivuotiskaudella 1975–78 sekä kokeilu- että vertailukunnissa.

Kokeilukuntien osalta havaittiin kuitenkin selviä yhteyksiä lisätyn tarjonnan ja harrastuksen määrien välillä. Tämä todentui erityisesti Kinnulassa mutta myös muissa kokeilukunnissa harvemmin esillä olleiden taidemuotojen (lausunta-, tanssi-, valokuvataide) kohdalla. Kulttuuripoliittisin keinoin kokeilukunnat pystyivät vaikuttamaan asukkaidensa harrastustoimintaa vaikeuttaneisiin lähinnä alueellisiin kulttuuriesteisiin.

Kolmen vuoden kokeilu-aika oli kuitenkin liian lyhyt muutosten aikaansaamiseksi niiden henkilöiden käyttäytymisessä, joilla ei aikaisemmin ollut ollut kokemusta taidetoiminnoista. Osallistuminen harrastuksiin lisääntyi kokeilukunnissa pääosin niillä samoilla ryhmillä, joiden oli aikaisempien tutkimusten ja kokeilun alkumittausten mukaan todettu osallistuvan taidetoimintoihin.

Lapsuudenkodissa vanhempien tai sisarusten taideharrastus kuului useille kokeilun aikana aktivoituneille. Taidekulttuuriin sosiaalistajana näytti parhaiten toimivan perhe. Tulos merkitsee sitä, että ihmisen toiminnan struktuuri kehittyy pitkän ajan kuluessa eikä sitä ole helppo muuttaa. Miten lapsi nyky-yhteiskunnassa sosiaalistuu taidekulttuuriin? Mitkä ovat lasten ja vanhempien yhteiset taidetoimintoihin osallistumisen mahdollisuudet? Takalan (1979, 1984a, 1984b, 1986) johtamassa perheiden elämäntapoja analysoineessa tutkimuksessa tuli esiin tekijöitä, jotka olivat yhteydessä vanhempien ja lasten yhteisiin toimintoihin, esimerkiksi vapaa-ajan harrastuksiin. Vanhempien työn sisältö näytti liittyvän vanhempien ja lasten yhteisiin toimintoihin. Äidin vuorotyö oli voimakkain yhteisiä toimintoja estävä tekijä. Äidin työhön liittyvä koulutus taas oli yhteydessä perheen yhteisten toimintojen monipuolisuuteen siten, että mitä korkeampi koulutus äideillä oli sitä monipuolisemmat olivat yhteisten toimintojen muodot. Vanhempien työn sosiaalisuus oli voimakkaasti yhteydessä perheen yhteiseen toimintaan samoin kuin vanhempien työnjaon tasapuolisuus kotitöissä. Muutokset työelämässä heijastuvat siis myös vapaa-ajan alueelle paitsi työntekijöiden oman vapaa-ajan sisältöjen muuttumisena myös lasten toimintoihin.

Perheen merkitystä lapsen taidekulttuuriin sosiaalistajana poh-

diskelevat erityisesti muutamat mielenkiintoiset vertailevat tutkimukset vanhempien ja lasten sekä isovanhempien, lasten ja lastenlasten kulttuuritoiminnoista, joita on tehty Ranskassa, Unkarissa, Puolassa ja Neuvostoliitossa (*The Family and its Culture* 1984).

Kulttuuritoimintakokeilun lähtökohta, tasa-arvon tavoite korostaa harrastajille taattavia mahdollisuuksia osallistua toiminnan määrittelyyn. Kokeilussa pyrittiin löytämään muotoja tälle kulttuuridemokratian tavoitteeseen kiinnittyvälle menettelylle. Erityisesti Kinnulassa ja Saarijärvellä löydettiin kanavia asukkaiden osallistumiselle toiminnan määrittelyyn. Siinä onnistuminen näytti riippuvan kulttuuriohjaajan ja lautakunnan omaksumasta roolista, ohjaajan henkilökohtaisista ominaisuuksista ja hänen aikaisemmasta kunnan osakulttuurien tuntemuksestaan, kunnan muiden sektoreiden yhteistyöhalukkuudesta ja yhteisöjen jäsenten keskinäisen sosiaalisen vuorovaikutuksen määrästä.

Jyväskylän maalaiskunta suurena kuntana vaihtuvine kulttuuriohjaajineen oli ongelmallisin. Siellä missä asukkaiden osallistuminen oli selkeintä, lisääntyivät myös kulttuuritoimintoihin osallistuvien määrät. Yhteisöissä, joissa jäsenten välinen vuorovaikutus oli voimakasta, lisääntyivät osallistuvien määrät.

Kanavia asukkaiden osallistumiselle kulttuuritoiminnan määrittelyyn ja kehittämiseen rakennettiin erityisesti kokeiluun valituissa pienyhteisöissä.

Erilaisten erityisryhmien aktivoiminen (mukaansaaminen kokeilun ideointiin ja osallistumaan taidetoimintoihin) oli kokeilun tärkeä tavoite. Siinä sekä epäonnistuttiin että onnistuttiin. Epäonnistumisen tärkein syy oli kokeilukuntien toiminnan hajottaminen liian monen erityisryhmän osalle. Kaikkien valittujen ryhmien kanssa ei ollut mahdollista päästä tiiviiseen ja vakiintuneeseen vuorovaikutukseen. Jo kokeilun alussa tulivat selvästi esiin ne yhteisöt, joiden kanssa yhteistyötä tehtäisiin. Erityisesti kulttuuriohjaajien ja yhteisöjen välisen kommunikation luontevuus vaikutti tähän. Kulttuurilautakunnat pitivät kuitenkin koko kokeilun ajan kaikki valitut erityisryhmät erityistoimien kohteena ja hajoittivat näin voimiaan.

Ongelmia toi myös kokeilutoiminnan kiinnittyminen pääosin ihmisten vapaa-ajan areenoihin. Ihmisten vaikuttaminen oman yhteisönsä asioihin olisi pitänyt toteutua myös kuntien muilla

sektoreilla, jotta varsinkin yhteisöt, joiden integraation aste oli alhainen, olisivat aktivoituneet.

Tämä sama asia liittyy yleisemminkin kylätoimikuntien ja kaupunginosayhdistysten työhön. Pitkäjännitteisen toiminnan edellytys on, että ne voivat hakea ratkaisuja palvelujen säilymiseen ja elinkeinopoliittisiin kysymyksiin eivätkä ainoastaan järjestää juhlia, valaistuja latuja, uimarantoja jne. Sellaisenahan ne vastaisivat kylissä toimineita tai toimivia vapaaehtoisjärjestöjä.

Ihmisten aktivoitumista kokeilun ideointiin ja muutoksia heidän osallistumisessaan taidetoimintoihin tapahtui kokeilun aikana sellaisissa yhteisöissä, joissa oli ainakin jonkinasteista sisäistä eheyttä. Yhteisöjen jäsenten välillä oli sosiaalista vuorovaikutusta. Näin tapahtui riippumatta siitä, oliko yhteisö avoin vai suljettu tai oliko siellä tai sen välittömässä läheisyydessä palveluja. Muutoksia ei sen sijaan aikaansaatu yhteisöissä, joissa sen jäsenten sosiaalinen vuorovaikutus oli vähäistä.

Esitettyjä tuloksia voi tarkastella yleensäkin ryhmiä ja ryhmien muodostumista koskevien teorioiden pohjalta. Ryhmän toiminta todellisessa ympäristössä (esimerkiksi kylässä) vaatii sisäistä eheyttä, jota palkkioiden ja etujen saavuttaminen vielä edistää. Mielenkiintoista kokeilussa oli sellaisen maaseudun kylän aktivoituminen, jossa palvelut ja toimintamahdollisuudet olivat hyvin vähäiset, mutta yhteisön jäsenten välinen sosiaalinen vuorovaikutus oli kiinteä. Kyläläiset jaksoivat kokeilun ajan olla aktiivisia ja osallistua kulttuuritoimintaan. Olettaa kuitenkin voi, että mikäli kylä ei saa palveluja, kyläläisten aktiivisuus sammuu. Homans (1950) on korostanut ympäristön merkitystä ryhmän toiminnan muotoutumisessa. Fyysinen, tekninen ja kulttuuriympäristö tuottavat yhteisöissä toimintoja ja vuorovaikutusta. Nämä puolestaan synnyttävät käsityksiä ja normeja, jotka taas alkavat vaikuttaa ympäristöön määräten sen toimintaa ja vuorovaikutusta. Näin siis muutokset kulttuurissa, johon kulttuuritoimintaan osallistuminenkin kuuluu, vaikuttavat ympäristön kokemistapaan ja tapaan, jolla ympäristö nähdään ja siihen suhtaudutaan.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilussa lisätyt toimintamahdollisuudet ja kanavat toiminnan määrittelyyn pystyivät paremmin käyttämään hyväkseen yhteisöt, joiden jäsenten sosiaalinen vuorovaikutus oli voimakasta. Tällaiset yhteisöt toimivat ryh-

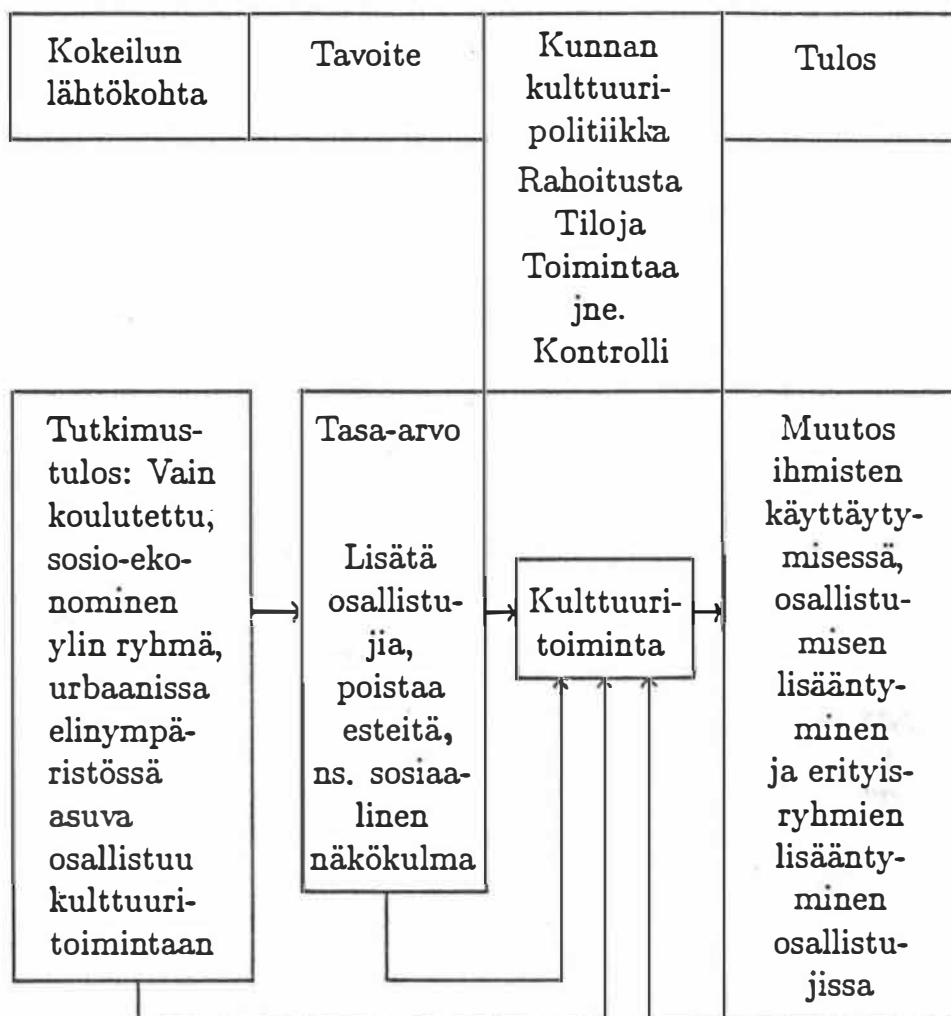
mänä ja kokoontuivat keskustelemaan joko kylätoimikuntana, nuorisoseurana tai kyläiltamien yleisönä. Nämä yhteisöt kokivat kulttuuritoiminnot tärkeinä ja tunsivat saaneensa esittämilleen toiveilleen ainakin joitakin täyttymyksiä. Lewinin (1947, 229–231) korostama ryhmäpäätöksenteko muutoksen aikaansaamisessa osoittautui tässäkin tutkimuksessa olennaiseksi tekijäksi.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun taustalla olivat ne erilaiset animaatioprojektit, joita eri puolilla maailmaa toteutettiin. Kokeilussa niinkuin animaatioprojekteissakin pyrittiin edistämään vapaaehtoisiin järjestöihin kiinnittyvää kulttuuritoimintaa. Ennen kokeilun alkoittamista esitettiin julkisuudessa arvostelua siitä, ettei kulttuuritoiminnan edistämisessä lähdetty vahvistamaan vapaaehtoisjärjestöjen asemaa vaan luotiin uusi kunnallinen järjestelmä. Kokeilukunnat pitivät kaikki tärkeänä vapaaehtoista järjestötoimintaa ja yrittivät saada aikaan yhteistyötä niiden kanssa. Yhteistyöelimet, joita kulttuurilautakunnat pyrkivät organisoimaan, elivät kituen kokeilun ajan tai kokoontuivat vain kerran. Sen sijaan henkilökohtaiset kontaktit ja kirjeenvaihto järjestöjen ja lautakunnan välillä oli tuloksekasta. Ja esimerkiksi Jyväskylän maalaiskunnassa lautakunta onnistui kehittämään avustusmuodon, joka tuli varsin suosituksi: taideohjaajan palkan ja sosiaaliturvamaksut kattava apuraha ohjaajan palkkaamiseksi järjestöjen käyttöön.

Kokeilun aikana järjestöt aktivoituivat ja ne toivoivat yhteistyötä kunnan eri sektoreiden kanssa. (Norjan osalta paikallisen kulttuurihallinnon organisoitumiseen liittyneestä järjestöjen aktivoitumisesta ovat raportoineet Selle & Svåsand 1985). Vaikka järjestöt pyrkivät kokeilun aikana vahvistamaan oman toimintansa erityisluonnetta, niiden oli vaikea erottautua kulttuurilautakuntien toiminnasta. Näytti siltä, että onnistunut järjestömuotoisen toiminnan vahvistaminen aktivointikokeiluissa vaatisi järjestöjä omaksumaan innovatiivisen ja kriittisen roolin eikä sulautumaan tunnistamattomissa olevaksi organisaatioksi, joka toimii yhteistyössä toteuttaen vallitsevia arvoja ja toimintatapoja. Paikallistason kulttuuripolitiikka tarvitsisi erilaisia näkemyksiä ja ideoita takaamaan paikallisidentiteetin vahvistumisen. Kulttuuripalvelut julkisina palveluina eivät välttämättä sitä tee.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu pyrki siis lisäämään ihmisten osallistumista kulttuuritoimintaan ja siihen liittyen heidän vaikuttamistaan elinympäristöään koskeviin asioihin. Tie-

tyin rajoituksin ihmisten käyttäytymistä voitiin muuttaa kulttuuripoliittisin keinoin. Kysymys oli siis seuraavankaltaisesta prosessista:

Kuvio 8. Kulttuuritoimintakokeilun prosessi .

Sekä kokeilun lähtökohta, tavoitteet ja tulokset että erityisesti kuntatason kulttuuripolitiikan keinot muokkasivat kokeilussa kulttuuritoiminnan sisältöjä ja tuottivat rajoja kulttuuripalveluille julkisina palveluina.

Vaikka lähtökohtana oli kulttuuritoiminnan käsitteen laaja ja dynaaminen merkitys, oli kokeilussa eroavuuksia animaatioprojekteihin nähden. Lähinnä maaseudulla ja kunnanhallintoon

kiinnittyvänä sillä oli omat piirteensä. Kulttuurin ja taiteen käsitteet pyrittiin näkemään laajoina, mutta kunnan sektorihallinto aiheutti toiminnan rajautumisen lähinnä perinteisiin taiteen muotoihin, taideharrastukseen sekä perinne- ja kotiseututyöhön. Ja näiden määritysten sisällä keskityttiin vielä sellaisiin muotoihin, jotka eivät kuuluneet muille kulttuuri- ja vapaa-aikatoimen sektoreille taikka järjestöille. Laajennusta merkitsivät aktivoinnit yhteisöissä, joissa lähdettiin liikkeelle kylien ongelmista yleensä. Apua voitiin kuitenkin tarjota vain kulttuuri- ja taidepoliittisin keinoin. Hyvin nopeasti myös useimpien kylien asukkaat määrittivät aikaisemmasta poiketen kulttuurin sisällöiksi taiteen ja perinnetyön. Tämä rajautuminen kapealaiseen tehtäväalueeseen toi monia ongelmia.

Kokeilu osoitti, että kulttuuripolitiikan sisältöalue ei voi paikallistasolla rajautua vain taidekulttuuriin. On oltava vaikuttamassa yleensäkin yhteisöjen kehittymiseen. Yhteiskuntaamme kuuluu piirre, jonka mukaan yhteiskunnan kehittyessä ja inhimillisen toiminnan eri alueiden ongelmien noustessa yhteiskuntapoliittisesti merkitseviksi kysymyksiksi, on näiden ongelmien käsittelyä varten rakennettu palvelujärjestelmä hallintokoneistoihin. Tämä inhimillisen elämän eri puolien viipaloituminen eri hallintokuntien alaisuudessa toimiviin palveluihin johtaa ongelmiin yhteisöjen ja yksilön kannalta. Tätä kehitystä kulttuurihallinnon tulisi pystyä purkamaan.

Verrattuna muihin animaatio-projekteihin oli Keski-Suomen kokeilussa myös taiteen ammattilaisten rooli hyvin vähäinen. Ja esimerkiksi sosiaali- ja kulttuurityöntekijöiden yhteistyötä oli kokeilussa hyvin vähän. Kokeilu toteutettiin pääosin kulttuurihallinnon ja kuntien asukkaiden toimesta.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu kokeili ja haki kuntatasolla politiikan keinoja, jotka korostaisivat kulttuuritoiminnan omaleimaista luonnetta ja kuntien asukkaiden osallistumista toiminnan sisältöjen määrittelyyn. Tasa-arvoisten toimintamahdollisuuksien luomisessa tultiin lähinnä ohjelmallisiin teemoihin: kulttuuria kaikille, kaikilta ja kunkin arkipäivässä (vrt. Panokoke 1982, 387–388). Niiden merkitys kuntien kulttuuripolitiikan käytäntöjen kannalta oli ongelmallisempaa.

Kaikille väestöryhmille tuli taata mahdollisuudet osallistua kulttuuritoimintaan. Julkisen kulttuuripolitiikan rooliksi muodostui kulttuuriesteitä poistava, ns. sosiaalisesti tiedostava po-

litiikka. Kulttuuria kaikilta -teema ohjasi hallinnon tiedostamaan toimenpiteidensä onnistuvan vain jos ne vastaavat kunkin erityisryhmän ja osakulttuurin omiin odotuksiin ja tarpeisiin. Hallinto ei voi itse määrittellä kulttuuritoimintaa ja ohjata sitä määrittelyjensä mukaisesti. Käytännössä tämä merkitsi järjestöjen ja pienyhteisöjen kanssa tehtyä yhteistyötä.

Taidekulttuuri liittyy ihmisen arkielämään eikä muodosta omaa erillistä sektoriaan ihmisten elämässä. Monet arkipäivän ilmiötkin voivat saada ilmaisunsa taiteen keinoin. Tämä lähtökohta osoittautui animaatioprojekteissa hyvin tärkeäksi tekijäksi yhteisöjen aktivoitumisessa ja siihen pyrittiin myös kokeilussa.

Kulttuuritoimintakokeilu pyrki muutoksiin ihmisten käyttäytymisessä. Muutoksen määrittely ja havaitseminen on yhteiskunnallisissa kokeiluissa hyvin problemaattista. Se, mikä määrittellään muutokseksi riippuu monista eri tekijöistä. Siihen vaikuttavat muutosta arvioivat näkökulmat (onko kysymys muutoksen agentin, muutoksen kohteen vai ryhmän ulkopuolisen jäsenen näkökulmasta) ja myös se, mitä oletetaan tai toivotaan tapahtuvan.

Kulttuuritoimintakokeilussa pyrittiin ihmisten kulttuuritoimintoihin osallistumisen lisääntymiseen ja erityisryhmien lisääntymiseen osallistujissa. Kokonaisuutena kokeilu toi kokeilukuntiin monia muutoksia organisaatioitasolla: kulttuurilautakuntien alaisuuteen palkattiin työntekijä, lautakunnat järjestivät aikaisempaa huomattavasti enemmän kulttuuritoimintoja, informaatiota toiminnoista jaettiin paljon ja muutamat yhteisöt lähtivät pioneereina kehittämään kulttuuripolitiikan keinoja. Julkisuudessa puhuttiin kokeilusta ja kokeilukunnista. Muutosten luonne vaihteli eri kunnissa riippuen kuntien halukkuudesta muutokseen, olemassaolevien kulttuuritoimintojen määrästä sekä kunnan kulttuuriohjaajan asemasta kunnassa ja kunnan hallinto-organisaatioissa. Myös motiivit kokeiluun liittymiseen olivat kunnissa erilaiset. Kinnulassa lähdettiin jopa elinkeinopoliittisin motiivein, Saarijärvellä ehkä halusta nostaa kunnan kulttuurisektorin saamia määrärahoja ja asemaa sekä Jyväskylän maalaiskunnassa silloisen kunnanjohtajan halusta kehittää kunnan kulttuuritoimintoja.

Enemmistö kokeilukuntien väestöstä oli kyselyn mukaan havainnut kunnissa tapahtuneet muutokset. Kokeilutoimenpiteiden seurauksena tapahtuneiden muutosten toteaminen ihmis-

ten käyttäytymisessä oli vaikeampaa. Toimintamahdollisuuksien lisääminen osoittautui ihmisten käyttäytymisen muuttamisen kannalta olennaiseksi tekijäksi mutta ei ylivoimaiseksi. Monet tekijät vaikuttavat. Pyrkimykset syy-seuraussuhteisiin perustuviin tulkintoihin kokeilutoimenpiteiden ja kuntien asukkaiden toimintaan osallistumisen välillä eivät olisikaan edes perusteltuja. Tapahtumat ja vuorovaikutussuhteet ovat niin monimutkaisia, ettei niiden analysointi onnistu. Tässä tutkimuksessa muutokseksi kirjattiin kokeilukuntien ja niiden yhteisöjen asukkaiden kulttuuritoimintoihin osallistumisessa tapahtuneet muutokset sekä heidän kulttuurin ja taiteen käsitteille antamissaan määrittelyissä havaitut muutokset.

Lewinin käsitysten mukaan muutoksia ihmisten käyttäytymisessä syntyy, jos ihmiset tuntevat asiat itselleen tärkeiksi ja heillä on niihin tunnesuhde. Kokeilussa oli siinä mukana olevilla halu herättää joukkoliikemäistä toimintaa, jossa tavoitteena olisi ollut osoittaa kulttuuritoimintojen merkitys ihmisille, saada heidät osallistumaan toimintaan ja ideoimaan kunnille esityksiä kulttuuritoimen tehtäväalueen rakentamiseksi. Alberoni (1984) kuvaa joukkoliikettä erottaen siinä syntyvaiheen ja institutionalisoituneen vaiheen. Syntyvaiheelle ovat ominaisia voimakkaat tunteet ja elämykset, jotka saavat asiat näyttämään epätavomaisilta. Ihmisten väliset suhteet muuttuvat luonteeltaan. Liikkeen alkuvaiheeseen liittyy suuri innostus, luovuus, usko, tasa-arvoisuuden elämykset ja epätavalliset uhraukset.

Innostuksen vallassa ihmisten tulisi unohtaa itsensä ja omistautua toiminnan kehittämiseen. Tämän vaiheen jälkeen seuraa liikkeen vähittäinen institutionalisoituminen. Elämysten tilalle tulevat arki ja rutiinit ja ihmisten keskinäisiä suhteita alkavat säädellä vastavuoroisuusperiaatteet.

Ehkä tyypillisintä joukkoliiketoimintaa kokeilussa edusti Kinnulan kunnan kokeilu kokonaisuudessaan, joka säilyi innostuneena, innovatiivisena ja kuntalaisten aikaansaamana juuri ja juuri kokeilun loppuun saakka. Kokeilun jälkeen tilanne oli toinen: ei ollut työntekijää eikä varoja toiminnan käynnistämiseen. Toiminta ei ollut juurtunut vielä riittävässä määrin niin, että kuntalaiset olisivat pystyneet takaamaan jatkon jonkin olemassaolevan organisaation (järjestöt, kansalaisopisto jne.) kautta.

22. Kokeilu toimintatutkimuksena

Kun Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilu vuonna 1975 alkoi, toimintatutkimus oli hyvin vähän esillä yhteiskuntatieteissä. Tällä hetkellä tilanne on toinen. Melkoinen joukko tutkijoita on tekemässä toimintatutkimusta lähellä byrokraatioita ja päätöksentekijöitä (Holmila 1984, 237–242). Vaihtoehtoliikkeisiin tai vastasuunnitteluun kiinnittyvä toimintatutkimus on meillä harvinaista. Muutamat yhdyskuntatyön projektit voisivat olla esimerkkinä tällaisesta, mutta niihin ei ole yleensä liittynyt tutkimusta. Yhdyskuntatyöntekijät tai toiminnassa mukanaolleet ovat artikkeleissaan eritelleet toimintoja ja projektien tavoitteita (esim. Mannerheimin Lastensuojeluliitto 1977). Ruotsista vastaavia, mutta tutkimuksellisesti painottuvia esimerkkejä löytyy muutamia (esimerkiksi Östergård- & Kroksbäck-projektit, Swedner 1981). Myös Norjassa on mielenkiintoisia toimintatutkimuksia, joita ilmeisesti innovoi 1970-luvun alun desentralisaatiotavoitteinen yhteiskuntapolitiikka (Axelsen & Finset 1973).

Lähinnä vastasuunnitteluun liittyy myös suomalainen kylätoimintaliike, jota on analysoitu tutkimuksilla (Hautamäki 1977; Kylätutkimusbibliografia 1986). Kylätoimikunnat ja asukasyhdistykset liitettiin kuitenkin melko nopeasti osaksi virallista kuntasuunnitteluprosessia. Kun kuntasuunnittelu vuonna 1976 tuli pakolliseksi, kuntien keskusjärjestöt laativat kunnille suunnitteluohjeita. Ohjeet koskivat sekä kunta- että kylätasoa.

Miksi toimintatutkimuksen lähtökohdat ovat Suomessa pääosin hallinnolliset? Yhtenä selittäjänä on yhteiskunnallinen ilmapiiri. Suomalaisten toimintatutkimusten tavoitteet ovat erilaiset kuin toimintatutkimusten, joita tehdään esimerkiksi Latinalaisen Amerikan tai Keski-Euroopan maissa (Swantz 1979; Aktionsforschung 1977). Niissä vaihtoehtoliikkeiden ja yleensä joukkoliikkeiden yhteiskunnallinen asema ja merkitys on ollut voimakas tai yhteiskunnallinen tilanne epästabiili. Suomessa vaihtoehtoliikkeillä ei ole ollut samanlaista roolia ja yhteiskuntaa luonnehtii konsensuaalisuus.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeiluun toimintatutkimuksellinen lähestymistapa muotoutui kokeilun yleistavoitteista käydyn keskustelun pohjalta. Koska kokeilussa ei pyritty vain kulttuurin demokratisointiin vaan kulttuuridemokratiaan, oli tutkimuksessa välttämätöntä ”osallistaa” tutkimuksen kohteena ole-

vat yhteisöt (Swantz 1979). Kokeilu liittyi ns. animaatiotoiminnan perinteeseen, joka Keski-Euroopan maissa ja muuallakin maailmassa alkoi ja voimistui 1970-luvulla. Toimintaan liittyi useita kulttuurikokeiluja, joita on raportoitu tutkimuksissa.

Kun arvioidaan, Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilua toimintatutkimuksena, on huomattava, että toimintatutkimus ei ole yksi tutkimusmetodi vaan tutkimuksellinen lähestymistapa, johon liittyy erilaisia metodeja. Toimintatutkimuksellisen lähestymistavan perusteluksi esitetään usein positivismin ja objektiivismin kritiikki Samalla on nähty vaikeaksi esittää toimintatutkimuksen tieteellisiä kriteerejä. Tutkimusta voidaan arvioida esimerkiksi liiallisesta subjektiivisuudesta, joka voimakkaimmillaan tarkoittaa tutkijaan kohdistuvaa kritiikkiä sen todellisuuden ja toiminnan luomisesta, mitä hän tutkimuksessaan analysoi. Varsinkin jos kysymys on pienen yhteisön kanssa tehtävästä toimintatutkimuksesta tutkijan roolin erittely on erittäin tärkeätä. Havaittujen muutosten evidenssi voi olla problemaattinen.

Toimintatutkimukselle määritellyissä tieteellisissä kriteereissä on painotettu tutkimusprosessin läpinäkyvyyttä sekä tutkimuksen päämäärien ja metodien yhteensopivuutta. Lähinnä on siis kysymys autenttisuuden vaatimuksesta, mikä on yleensäkin tärkeä yhteiskuntaa tutkittaessa.

Toimintatutkimuksellisessa lähestymistavassa tutkimuskohteesta tulee subjekti. Tutkijan ja tutkimuskohteen välisessä dialogissa korostuu aktiivinen vuorovaikutus. Tämä dialoginen tieteenkäsitys eliminoi sen pohtimisen, missä määrin tutkimus on objektiivista.

Kulttuuritoimintakokeilun aloittaminen parlamentaarisen komitean ehdottamana pyrki vastaamaan yhteiskunnan päätöksentekokoneiston tiedontarpeeseen. Kokeilun julkishallinnollinen sidonnaisuus on fakta, vaikka hallinnollinen ohjaus olikin minimaalista. Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilussa otettiin lähtökohdaksi Lewinin (1958) ja hänen koulukuntansa käsitykset toimintatutkimuksesta. Lewinin ruokatapatutkimukseen verrattuna kulttuurikokeilussa on analogioita: molemmissa oli tarkoitus muuttaa ihmisten käyttäytymistä ja tutkimusten tavoitteet olivat yhteiskuntapoliittiset.

Lewinillä ei tutkimuksissaan ollut tarkoituksenaan kehittää tuollain vallinneelle tutkimuskäytännölle vaihtoehtoista käytäntöä

vaan täydentää sosiaalipsykologisen kokeellisen tutkimuksen asetelmaa paremmin yhteiskuntatieteisiin ja monitieteisiin lähtökohtiin soveltuvaksi. Lewin oli loogisen empirismin edustaja, tosin kriittinen, mutta pyrki tutkimuksissaan toteuttamaan positivismiin tieteenkriteerejä. Hänen mielestään esimerkiksi kokeellinen asetelma oli luotavissa, kokeilu- ja vertailuryhmät aina löydettävissä.

Myös Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeiluun liitettiin kokeellinen asetelma: kokeilu- ja vertailukunnat sekä alkua- ja loppumittaukset. Näin kerättyjä tietoja voitiin tutkimuksessa käyttää vain viitteellisinä. Kun tavoitteena oli saada kokeilukuntien väestö määrittelemään ja ideoimaan kokeilutoiminnan sisältöjä, oli tärkeätä löytää yhteisöjä, joista muodostuisivat kokeilun subjektit. Tästä muodostui painopiste toimintatutkimukselle. Samalla muotoutuivat sekä tutkijan että tutkimusyhteisöjen roolit toisenlaiseksi kuin Lewinin tutkimuksissa. Yhteisöjen jäsenet ideoivat ja suunnittelivat toimintaa, toteuttivat sitä ja arvioivat. Myös tutkijan roolissa korostui aktiivisuus. Tutkija oli tutkimustyön lisäksi ideoimassa ja suunnittelemassa toimintaa.

Lähtökohdan erilaisuus vaikutti myös tutkimusmenetelmien valintaan. Tutkimuksessa käytettiin pääosin laadullisia tutkimusmenetelmiä: haastatteluja, muistioita, pöytäkirjoja, havainnointia, olemassaolevaa dokumenttiaineistoa jne. Pääteemana oli kuvata ja analysoida paikalliskulttuurien ainesosia, kulttuuritoiminnan rakennetta ja muutoksia kokeilun aikana sekä asukkaiden esittämiä kulttuuritoiminnan määrittelyjä.

Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun prosessia analysoitaessa olivat lähtökohtana Lewinin ja Moserin käsitykset toimintatutkimuksesta ja sen tieteellisistä kriteereistä. Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeiluun liittyi monia toimintatutkimuksille tyypillisiä ongelmia. Aloite koko prosessin käynnistämisestä tuli hallinnon sektorilta eikä tutkimuskohteelta. Kuten jo aikaisemmin todettiin ovat erityisesti suomalaiset toimintatutkimukset hyvin usein nousseet juuri hallinnon tiedon tarpeesta ja yhteiskunnallinen tilanne luonut ehdot tutkimusten suorittamiselle. Voidaan kysyä, ovatko näiden tutkimusten lähtökohtana ylipäätään mahdollisia paikallistason itse formuloimat ongelmat. Kenellä on valta tutkimusongelmien muotoilussa, aineiston keruussa, menetelmien valinnassa ja tulosten raportoinnissa.

Yhteiskuntatieteiden tehtävinä on korostettu politiikan keino-

jen analysointia ja legitimaatiota. Jo vakiintunut käytäntö on liittää yhteiskuntatieteellistä tutkimusta lainsäädännön yhteyteen. Tästä lähdettiin myös kulttuuritoimintakokeilussa. Kokeilu oli askel kohti kulttuuritoimintalakia. Kokeilussa haluttiin erityisesti korostaa kansalaisten mielipiteen välittymistä tuloksiin ja sitä kautta lainsäädäntöön. Näin kokeilu muotoutui toimintatutkimukseksi ja oikeastaan yhteiskunnalliseksi liikkeeksi. Liikkeen sisällä kokeilun johdon (johtoryhmän) rooli oli katalyyttinen. Pääperiaatteena oli intervention minimoiminen. Se ei itse organisoinut toimintaa vaan uskoi ja toimi sen mukaan, että paikallisten kylien ja kokeilukuntien tulisi itse organisoiua.

Kokeilua voidaan kokonaisuutena kuvata hyvin konsensusaaliseksi, mikä ilmeisesti johtui ensinnäkin siitä, että yhteisöjen jäsenet kokivat olleensa mukana toiminnan määrittelyissä ja siitä, että kulttuuritoimintoja tai niiden puuttumista ei pidetty kuitenkaan kovin tärkeänä ja hyvinvointiin olennaisesti vaikuttavana asiana sekä siitä, että valittaessa erilaisia työryhmiä kiinnitettiin korostuneesti huomiota edustuksellisuuteen.

Toinen kulttuuritoimintakokeiluun toimintatutkimuksena liittynyt ongelma oli subjekti-subjekti-suhteen toteutuminen. Oli kysymys yhteisöjen asukkaiden osallistamisesta tutkimukseen ja tutkijan osallistamisesta yhteisöjen ongelmien ratkaisuun. Toimintatutkimus pyrkii ratkaisemaan jatkuvan jännityksen akateemisen ja todellisen maailman välillä. Se leimaa voimakkaasti ja kokonaisvaltaisesti kaikkien siinä mukanaolevien elämää.

Yhteisöjen osallistamisessa tutkimukseen on kuitenkin samat ongelmat kuin osallistumisessa suunnitteluun, aktivoitumisessa ihmisten omaa elinympäristöä koskevien ongelmien ratkaisuun jne. Esteet osallistumiseen ovat elämäntapaan liittyviä, käsitteellisiä (kielellisiä), hallinnollisia ja teknisiä (miten toiminta ja ehdotukset kanavoituvat "alhaalta ylöspäin") (ks. myös Richardson 1983; Gullberg 1986).

Tutkijan osallistaminen yhteisöjen ongelmien ratkomiseen on myös aina problemaattista. Paikallistaso on heterogeeninen ja tutkija kuitenkin aina ulkopuolinen. Siitä johtuen tutkijan identtifoituminen yhteisöjen probleemeihin ja niiden kriittinen tarkastelu on riippuvainen paitsi tieteellisestä tiedosta myös tutkijan omasta henkilöhistoriasta.

Käsitys toimintatutkimuksien peruspiirteistä ei ole yksimielinen. Voi todeta, että toimintatutkimuksellisen lähestymistavan

määritelmiä on yhtä monia kuin kyseistä tutkimusta tekeviä tutkijoita. Toimintatutkimuksiksi on nimitetty tutkimuksia, joissa tutkitaan inhimillistä toimintaa tai joissa tutkitaan yhteisöjä ja niissä toimivia ihmisiä tai hallinnon aloitteesta tehtyjä tutkimuksia, joissa on kysymys jonkin toimenpiteen toimivuuden testaamisesta käytännössä ja jotka tosiasiaassa ovat hallinnon kehittämistyötä. Ihmisten osallistuminen on näissä ollut toisijaista. Toimintatutkimuksessa mukanaolevien osallistuminen ja osallistumisen aste on tärkeä kriteeri kyseiselle tutkimukselliselle lähestymistavalle. Ihmisten osallistuminen tutkimuksen ongelmien ja muutosten määrittelyyn, toteuttamiseen ja tulosten analysointiin osoittavat toimintatutkimuksen kriteerien toteutumista. Näiden eri prosessien tapahtuminen pääosin ihmisten ulkopuolisessa ohjauksessa (tutkijan, virkamiehen tai yleensä hallinnon asiantuntemuksen hallitsemana) vaikkakin ihmisiä osallistaen tai yhteistyössä heidän kanssaan ja tutkimusaineiston keruun noudattaessa perinteisiä kvantitatiivisen tai kvalitatiivisen tutkimuksen piirteitä ollaan etäällä toimintatutkimuksellisesta lähestymistavasta. Toisaalta tällainen lähtökohta johtaa hyvin nopeasti keskusteluun tieteellisen tiedon ja populaaritiedon suhteesta.

Toimintatutkimuksissa on olennaisinta muutoksen aikaansaaaminen. Kohdeyhteisö ja tutkija määrittelevät muutoksen tavoitteet ja pyrkivät niihin. Jotta muutos tapahtuisi on kehiteltävä erilaisia strategioita, jotka toteutetaan. Niitä toteutettaessa saadaan ideoita uusiin toimenpiteisiin jne. Toimintatutkimuksen tärkeimmät elementit ovatkin sen eri osapuolten kannalta muutos, kommunikaatio, tiedostaminen ja kasvu sekä tutkimus.

Summary: The action research on cultural activities in the Province of Central Finland

1. The background of the action research in the Province of Central Finland

To understand the background of the present pilot project in cultural activity in Central Finland, one has to first analyze the state of cultural policy at the time when the proposal for this project was first made. Cultural policy in the 1960s was considered primarily as support for the traditional arts and of individual artists. In 1965, the Report of the Committee for the Arts policies in overall social policy. The Committee drew up point by point proposals for the State administration of the Arts as well as for the reorganization of the State system of grants to practicing artists. These proposals were carried out in the main as by the Committee, during the same decade.

In the beginning of the 1970s, the main emphasis in cultural policy shifted from questions of artistic production to the opposite problems of the appreciation and utilization of art. It was considered important to increase the possibilities for a broader spectrum of society to avail themselves of cultural services and to take part themselves in cultural activities. Numerous concrete plans were made for the carrying of this aim. Regional legislation was outlined for the development of artistic institutions and studies of regional cultural activities were begun in many areas, e.g., the theatre, orchestras, art museums, and cultural history museums. The proposals of the State Committee for Cultural Affairs (1974:2) were of primary importance in the development and achievement of the above aims, as well as in the development of cultural administration at the municipal level. According to the assignment, the proposals of the Committee aimed at improving the conditions for artistic endeavours and for the people to take part in cultural activities. Art policies and the condition of the arts were treated from the point of view of the recipients: the public and the artists. The Committee felt that the municipal level offered the best possibilities for

encouraging the whole of the population to take part in cultural affairs.

At the municipal level in Finland, many vigorous, diversified cultural activities are traditionally carried out by various organisations. The boards for the municipal administration of cultural activities may be divided on the basis of their foundation as either statutory or voluntary. At the beginning of 1978, the framework of these boards was as follows: Statutory boards: library boards, boards of adult education centers, music education institutions and conservatory boards, youth committees, temperance committees, physical education boards and school boards. Non-statutory boards: municipally owned or supported art institute boards, cultural boards, local cultural preservation boards, tourist boards, home economic boards etc.

The State Committee for Cultural Affairs, then, tried to develop local cultural affairs and the cultural administration at the municipal level. The Committee did this by making proposals for providing a statutory basis for municipal boards for cultural affairs. The Committee also stated in its Report that its proposals should first be tried and studied in Central Finland.

This action research project started at the instigation of the Ministry of Education in 1975 and it had two purposes:

-first, to test the bill of cultural affairs in municipal level before it is passed in the Parliament and

-secondly, to find methods for getting people in rural areas to participate in cultural activities and for improving of the conditions of their own villages.

The project lasted three years in three different to the research chosen local districts, Jyväskylä, Kinnula ja Saarijärvi. The main organisation that co-operated with us was the cultural board. A cultural board was an organisation that three to the research belonging communes had to establish according to the law we were testing. There was subordinated to the cultural board one animateur (cultural worker) in each districts. All cultural boards got state subsidies for the salaries of animateurs and for different activities, too.

2. The administrative experiment

The first task of the project was to test the administrative models and statutory rules proposed by the State Committee. As stated earlier, the administration of cultural affairs at the municipal level in Finland is composed of several statutory and non-statutory boards and executive committees between which there exists very little collaboration. There are many and diversified possibilities for State aid to cultural activities in municipalities. These possibilities are, however, highly dispersed – they do not cover all age groups or all fields of art. It is clear that the organization of cultural events by other boards depends on the attitude of their workers towards culture. A different emphasis can be put on different activities (that is, hobbies in physical education, vocational subjects, etc., can be favoured instead of culture).

It has often been discussed, and sometimes even argued about, what is the actual division of labour in cultural activities between municipal boards, voluntary organisations, private institutes, and the individual. This division is naturally influenced by many things, for example, by local tradition. Should the municipality and its cultural board or its other boards do as much as possible themselves, or should more responsibility be left to voluntary organisations, or should the municipality be only the financier or guarantor without taking any position in regard to the contents of the supply; these questions are of artificial polarization. We can say, on the basis of the results of the pilot project, that it is not in the interest of cultural boards to compete with the spontaneous activities of voluntary organisations or to attempt to replace them. Civic activities are valuable as an expression of Man's active participation; are promoting people's active participation in cultural activities is the primary objective of the cultural boards.

The task of cultural boards should become that of ensuring that municipal residents are guaranteed the opportunity both to pursue their own active, creative artistic hobbies and to attend artistic. This has implied that supply will come primarily from local voluntary organisations and the cultural board will supply the activities in those areas which are lacking.

3. Village and cultural activities

The second task of the project was to find methods for getting people in rural areas participate in cultural activities and for improving of the conditions of their own villages.

In the past thirty years, Finland has developed from an agrarian to an industrial and urban society in which the majority of the labour force is engaged in industry and services.

The great structural transformation had many consequences in different areas. In Finland, 70 % of the population lived in rural areas after World War II and in the 1970s, 83 % of the rural communities lost thousands of people. For example, in the north of Finland one third of communal residents moved to the south of Finland or to Sweden. In the Central Finland one fifth of the residents moved, also. In the beginning of the 1980s the decrease has been slight (1.4–1.8 %). It is prognosticated, however that the decrease of the population in rural areas will be accelerated at the end of the 1980s because of centering of the high technology in southern Finland.

When large numbers of people moved out, public services in villages decreased. Many village shops, schools, post offices etc. closed. For example, 15 village schools, 74 village shops and 53 post offices were closed in Central Finland during 1978–86, yet (Source: Regional Planning Association of Central Finland).

And as far as inhabitants of villages were concerned I could say that they have experienced very strong cultural breaking which have many consequences in all sectors of human and social life.

The changes of structural features were the background of the action research project in the province of Central Finland. According to Mitchell's typology of villages (Jones 1973), four different villages were chosen in which the action research took place. The typology is based on two broad sets of factors which do not necessarily vary directly with each other: (a) an open-closed community, and (b) an integrated-lack of integration or disintegrating community. I wanted first to know in what kind of communities changes would occur (increase in activities) during the three years period. I also wanted to know if the changes would occur only in communities with many services and functions and not at all in such communities where there are only a few or no public services left. And if the communities are

integrated or disintegrated.

A combination of these criteria produces eight general types: 1. open and integrated; 2. closed and integrated; 3. open and disintegrating; 4. closed and disintegrating. And 1. communities with public services and integrated; 2. communities with no services and disintegrated; 3. communities with services and disintegrated; 4. communities with no services and integrated.

I will now describe the villages in the research according to these criteria and show the villages where participation in cultural activities increased during the project.

Integration

		Integrated	Disintegrated
O p e n n e s s	Open	Mahlu -increases -in participation	Leppälahti -no changes in participation
	Closed	Urpila -increases in participation	Lakomäki -no changes in participation

Availability of public services

		Few	Many
I n t e g r a t i o n	Integrated	Urpila -increases in participation	Mahlu -increases in participation
	Disintegrated	Lakomäki - no changes in participation	Leppälahti - no changes in participation

Mahlu is relatively large (the number of inhabitants is around 900) with diverse occupations. The distance from Mahlu to the nearest town, Jyväskylä is around 70 kilometres. There are some public services for some of the surrounding villages. There is one very active voluntary organisation and some smaller than that. Mahlu is an integrated and open rural area. People are ready to change conditions and to accept duties and responsibilities. Their community is relatively self-sufficient socially, and a general feeling exists that it is an active, proud community.

The inhabitants of Mahlu were very active in the project. They wanted many cultural activities and in addition, organised these themselves. There were no big problems in the framework as the inhabitants had always been active in their voluntary organisations. The project could not have brought anything there without the co-operation of the inhabitants. They could make use of the project very well, although the big problem of the lack of competent teachers in cultural activities couldn't be resolved during the project. And the participation in cultural activities increased strongly.

Leppälahti is open but lacking in integration. There are almost 400 inhabitants and 14 % of them are farmers. This arises from the rapidly growing population. Leppälahti is situated near Jyväskylä and received new residents from Jyväskylä during the 1950s and 1970s. The community is invariably affected by changes at a rate which it cannot assimilate. The external linkages are invariably stronger than the internal bonds.

Due to its growth as a result of the inflow of population as well as, a high rate of population turnover, its characteristic is instability in organisations and lack of civic responsibility and leadership. New ideas may be enthusiastically received, but because of its lacking of integration these haven't been used to improve the conditions of the village.

Although there are public services in Leppälahti and it is an open community we didn't succeed in getting the co-operation of the inhabitants to increase the participation in cultural activities or for improving the conditions of the village. Leppälahti was disintegrated community. Three years were too little to get people together.

Urpila is very small, closed and integrated community with 100 inhabitants (over 70 % of them was farmers). There is one strong

revivalist movement and the village has poor travel connections and far from the town, Jyväskylä (around 200 kilometers). It is broadly introspective, self-contained and traditional in the attitudes of its inhabitants, its mode of life and its leadership.

There are no public services in Urpila. The schoolchildren are taken by bus to the centre, Kinnula.

Although there is strong resistance against outside influences, the inhabitants were very active in co-operation with the project. They wanted varied cultural activities for their children and participated themselves, as well. They knew and accepted, that we could only improve cultural life during the project. They thought, and rightly so, that improvements in cultural life develop the conditions of the village in totality. Being active in the project, they made many contacts with the municipal council in Kinnula, with which they sought improvements intravel connections, in the services of a doctor, post office and a library. No improvements occurred in these services during the project but they got many cultural activities, events, courses and so on and they participated in these very actively.

Lakomäki is also the small decreasing village with almost 150 inhabitants (60 % of them was farmers). It is a closed disintegrating rural area. It has been very active in cultural life in the 1950s, but it had a very strong structural transformation in the 1960s and 1970s. The village was almost apathetic at the beginning of the project. There was only one public service at the beginning: a village shop.

The resulting loss of inhabitants has led to a remnant population which is too small to maintain a viable village economy. The result is likely to be a progressive worsening in of services, facilities and amenities, often hastened by planned decisions, which leave the remaining inhabitants with a feeling of helplessness.

The inhabitants of Lakomäki were very eager at the beginning of the project. They hoped for better times for their village in all sectors of human life. At the first meeting they hoped for improvements in travel connections and the services of a nurse one or two times per week but nothing in cultural life. We tried to contact with council they had no money for these. And they didn't get these. We could have easily helped them only in cultural affairs. Our main board in communal administration was the cultural board and we couldn't have received state subsidies

for anything else.

After these experiences, the inhabitants drew back into their own private lives. Although we tried to gather them for improving the cultural activities that they wanted, we did not succeed.

The important conclusions from the experiences of the project were as follows: There was an increase in participation of cultural activities in those villages in which there was an integrated community regardless of the open-closed features or the availability of public services.

We must know when starting different cultural projects, that the cultural life of people is not a separate sector of human life and that the problems cannot be solved in isolation. We have to define culture in broad antropological and sociological sense. We can do it but in practice and in cooperation with administrative organisations we have many difficulties to realize this definition. For example, on the municipal level in Finland we have many various boards and executive committees all acting in their own narrow sector without knowing each other very much. And almost all of them should in some way participate in projects in cooperation with inhabitants and voluntary organisations of villages for improving the conditions of villages.

LÄHTEET

- Aaltonen, R. & Manninen, H. 1979. Aikuisopiskelu ja kulttuuripalvelusten käyttö sosiaalisen osallistumisen muotoina. Tampereen yliopisto. Aikuis- ja nuorisokasvatuksen laitoksen julkaisuja 13.
- Adorno, T. 1981. Vapaa-aika. Uuden ajan aura, 1, 12-17.
- Ahlman, E. 1982. Ihmisen probleemi. Jyväskylä: Gummerus.
- Ahlman, E. 1976. Kulttuurin perustekijöitä. Jyväskylä: Gummerus.
- Airaksinen, T. & Salo, M. 1979. Kuka tarvitsee tarvehierarkioita. Sosiaalipolitiikka, 226-230.
- Aktionsforschung, Forschungsstrategien, Forschungsfelder und Forschungspläne. 1975. Toim. Haag, F., Kruger, H., Schwärzel, W. & Wildt, J. München: Juventa.
- Alberoni, F. 1984. Movement and institution. New York: University Press.
- Alderfer, C. P. 1967. An organization syndrome. Administrative Science Quarterly, 12, 440-460.
- Allardt, E. 1971. Yhteiskuntapolitiikan tavoitteista. Sosiaalinen aikakauskirja, 4, 311-322.
- Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo-Helsinki: WSOY.
- Allardt, E. 1983. Suomen kulttuurielämän yhteiskunnallisista kehittämisedellytyksistä. Teoksessa: 80-luvun kulttuuripolitiikan näköaloja. Opetusministeriön julkaisu, 19-27.
- Allardt, E., Jartti, P., Jyrkilä, F. & Littunen, Y. 1956. Työläisnuorison harrastustoiminta. Yhteiskunnallisen korkeakoulun tutkimuslaitos - Työväen Sivistysliitto. Helsinki.
- Allardt, E., Jartti, P., Jyrkilä, F. & Littunen, Y. 1958. Nuorison harrastukset ja yhteisön rakenne. Porvoo: WSOY.
- Anttila, V. 1982. Yhteisötutkimus kansatieteellisenä tutkimustehtävänä. Ethnos-toimite 4.
- Anttila, V. 1986. Kansanelämä 1700-luvulla. Teoksessa Suomen historia. Osa 4. Espoo: Weiling & Göös.
- Axelsen, T. & Finset, A. 1973. Aksjonsforskning i teori og praksis. Trondhjem: Cappelen forlag.
- Beardsley, M. C. 1970. Aesthetic welfare. Journal of Aesthetic Education, 4, 9-20.
- Beardsley, M. 1976. Aesthetic welfare, aesthetic justice and educational policy. Journal of Aesthetic Education 4, 49-61.
- Beadsley, M. 1958. Aesthetics. Problems in the philosophy of criticism. Indianapolis: Harcourt, Brace & World.
- Beck, M. 1981. Soziale Kulturarbeit in Stadtteilzentren - untersucht an Nürnberger Modellprojekten. Universität Bamberg.
- Bell, C. & Newby, H. 1976. Community, communion, class and community action: The social sources of the new urban politics. Teoksessa Herbert, D.T. & Johnston, R. (toim.) Social areas in cities. Surrey: John Wiley.
- Bellows, R. 1953. Action research in the human factor. Advanced Management Journal, 4, 20-23.
- Benjamin, W. 1968. Illuminations. New York: Schocker Books.
- Bernstein, B. 1971. Class, codes and control I. Theoretical studies towards a sociology of language. Lontoo: Routledge & Kegan Paul.
- Beteille, A. 1970. The decline of social inequality? Teoksessa: A. Beteille. (toim.) Social inequality. Bregay Suffock: Richard Clay, 362-384.
- Blåfield, A., Eerikäinen, H. & Jalonen, O. 1976. A survey of the Unesco Series "Studies and documents on cultural policies". Working paper. Expert meeting on the methodology applicable to definition of the objectives of cultural development. Julkaisematon moniste.
- Borg, O. 1965. Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880-1964. Porvoo: WSOY.

- Bourdieu, P. 1977. *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. 1985. *Sosiologian kysymyksiä*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Brim, J., Orville, G. & Wheeler, S. 1966. *Socialization after childhood: two essays*. New York: John Wiley .
- Cassirer, E. 1972. *An Essay on Man*. Yale: University Press.
- Cultural development. 1981. *Some regional experiences*. Pariisi: Unesco
- The cultural dimension of development. 1985. *Publications of the Finnish National Commission No. 33*. Helsinki.
- Dahlström, R. & Grönberg, A. 1967. Teatteriyleisö sosiaaliryhmittäin. *Arkkitehti*, 10-11, 46-47.
- Damrosz, J. 1972. The main aspects of a theory of change in Polish folk culture in the stage of urbanization industrialization and socialization. Paper from Third World Congress of Rural Sociology. Baton Rouge, USA.
- Daun, A. 1976. *Förortsliv. En etnologisk studie av kulturell förändring*. Lund: Prisma
- Dickie, G. 1981. *Estetiikka. Tutkimusalue, käsitteitä ja ongelmia*. Tietolipas 86. Hämeenlinna: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Dumazier, J. 1967. *Toward a society of leisure*. London: Collier-Macmillan.
- Dumazier, J. 1974. *Sociology of leisure*. Amsterdam: Elsevier.
- Edelman, M. 1964. *The symbolic uses of action*. Chicago: Markham.
- Elias, N. 1981. *Über den Prozess der Zivilisation. Soziogenetische und psychogenetische Untersuchungen. Erster Band. Wandlungen des Verhaltens in den weltlichen Oberschichten des Abendlandes*. Frankfurt am Main: Suhrkamp
- Eronen, M. 1968. 40-tuntiseen työviikkoon siirtymistä koskevaan empiiriseen tutkimukseen perustuva malli vapaa-ajan palvelujen käytöstä ja sen muutoksista erikokoisissa kaupungeissa vapaa-ajan pidetessä. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Eskola, A. 1985. *Maaseutu ja kaupunki. Teoksessa Sukupolvien perintö. 3. talonpoikaiskulttuurin sato*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Eskola, K. 1976. *Suomalaisten kulttuuriharrastukset. Valtion taidehallinnon julkaisu 7*. Helsinki.
- Eskola, K. 1984. *Kohti vapaa-ajan yhteiskuntaa. Euroopan neuvoston kulttuuriyhteistyön neuvoston 21 Euroopan kaupungin kulttuuritoimintaprojekti. Suomen projektin julkaisu 10*.
- Eskola, K. & Hammerton, P. 1980. *Cultural democracy in practice. The role of research in the 21 towns project. Council of Europe. Council for cultural co-operation P6 (80) 49*. Strasbourg.
- EVA (Elinkeinoelämän valtuuskunta) 1985. *Murros vai muutos. Eva-raportti suomalaisesta mielipideilmastosta*. Helsinki.
- Freire, P. 1972. *Pedagogik för förtryckta*. Stockholm: Gummessons.
- From socio-cultural practices to an animation policy 1979. Education & Culture. Strasbourg: Council of Europe*.
- Frykman, J. & Löfgren, O. 1979. *Den kultiverade människan*. Lund: Liber.
- Galeski, B. 1972. *Basic concepts of rural sociology*. Manchester: The University Press.
- Gardner, H. 1973. *The arts and human development. A psychological study of the artistic process*. New York: John Wiley.
- Girard, A. 1972. *Cultural development: experience and policies*. Pariisi: Unesco.
- Golaszewska, M. 1982. *Esteettinen kulttuuri. Synteesi, 1, 5-25*.
- Goodey, B. 1984. *Kaupunkikulttuuri käännekohdassa. Euroopan neuvoston kulttuuriyhteistyön neuvoston 21 Euroopan kaupungin kulttuuritoimintaprojekti. Suomen projektin julkaisu 11*.
- Gronow, P. 1975. *Kulttuuripolitiikan käsikirja*. Helsinki: Tammi.

- Gronow, P. 1976. The definition of the sphere of cultural development. Expert meeting on the methodology applicable to definition of the objectives of cultural development. Julkaisematon moniste.
- Gullberg, A. 1986. Det fängslande planeringstänkandet och sökandet efter en verkilighet-sutväg. Luleå: Plana.
- Habermas, J. 1981. Theorie des kommunikativen Handelns. Band 2. Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Habermas, J. 1986. Moderni-keskeneräinen projekti. Teoksessa Kotkavirta, J. & Sironen, E. (toim.) Moderni/Postmoderni. Tutkijaliiton julkaisu 44. Jyväskylä: Tutkijaliitto.
- Hakovirta, H. & Koskiahio, T. 1973. Suomen hallitukset ja hallitusohjelmat 1945-73. Tampere: Gaudeamus.
- Hall, B. 1977. Creating knowledge breaking the monopoly. Participatory research project. Working paper 1. Toronto.
- Hall, B. 1982. Participatory research, popular knowledge and power. International foundation for development alternatives. Ifda dossier 31.
- Hartikainen, M. & Kangas, A. 1982. Harrastajateatteritoiminta Suomessa. Valtion taidehallinnon julkaisu no. 19. Helsinki.
- Hauser, A. 1973. Kunst und Gesellschaft. München: Beck.
- Hautamäki, L. 1979. Elävä kylä kylätoiminnan opas. Jyväskylä: Gummerus.
- Hautamäki, L. 1984. Maaseudun kehitys ja omatoimisuus. Aluepoliittisia selvityksiä 1. Sisäasiainministeriö, aluepoliittinen osasto. Helsinki.
- Hautamäki, L. & Virtanen, A. 1982. Elävä kaupunginoso- kaupunginosatoiminnan opas. Jyväskylä: Gummerus.
- Heinonen, J. 1986. Sosiaalivaltiokansalaisten vaikuttaminen ja mobilisaatio: mahdollisuudet ja edellytykset. Sosiaalivaltion julkaisu 1. Helsinki.
- Heiskanen, I. 1985. Uusi viestintäteknologia ja rakenteellinen kuri suomalaisessa joukko- viestinnässä ja kulttuuriteollisuudessa. Teoksessa Mitchell, R. (toim.) Uusi teknologia, taiteet, taidepolitiikka. Valtion taidehallinnon julkaisu 28. Helsinki.
- Hilgard, E. Atkinson, R. & Atkinson, R. 1975. Introduction to psychology. New York: Harcourt Brace Jovanovich
- Hoffmann, H. 1981. Kultur für alle. Perspektiven und Modelle. Frankfurt am Main: Fisher Taschenbuch.
- Hoikka, P. 1969. Suomen kuntien sivistyshallinto. Porvoo: WSOY.
- Holmila, M. 1984. Katsaus Suomessa tehtävään toimintatutkimukseen. Sosiologia 3, 237-246.
- Homans, G. 1950. The human group. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Huhtanen, P. 1984. Mitä on taidekasvatus? Taidekasvatuksen laitoksen julkaisu 7. Jyväskylän yliopisto.
- Hypönen, T., Kananen, P. & Sankilampi, S. 1981. Aktiivisuuden edellytystekijät kyläyhteisössä. Tutkimus Saarijärven Mahlun kylästä. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Ilmonen, K. 1985. Tarpeiden järjestelmä ja järjestelmän tarpeet. Tutkielma sivilisaation ja tarpeiden vuorovaikutuksesta. Helsinki: Kulutustoiminnan keskusliitto.
- Inglehart, R. 1977. The silent revolution. Princeton: University Press.
- Jalonen, O. 1985. Kansa kulttuurien virroissa. Keuruu: Otava.
- Johansson, K. 1984. Påverka! Förändra! Utveckla! En bok om kultur och socialt arbete för att förbättra människors livsvillkor. Falköping: SkeabFörlag.
- Johansson, K. 1983. Kulturens roll i socialt arbete. Nordisk socialt arbete, 3, 23-28.
- John, E. 1975. Zur Planung kultureller Prozesse. Berlin: Dietz Verlag.

- Jones, G. 1973. Rural life. Patterns and processes aspects of modern sociology. Hong Kong: Longman.
- Jor, F. 1976. The demystification of culture. Oslo: Council of Europe.
- Julkunen, R. 1987. Vaikea tasa-arvo. Julkaisematon moniste.
- Juntunen, M. & Mehtonen, L. 1977. Ihmistieteiden filosofiset perusteet. Jyväskylä: Gummerus.
- Jyrkilä, F., Pirilä, A., Nahkuri, J. & Antikainen, A. 1976. Siirtoväen sopeutuminen kylmillä tiloilla. Osa II. Jyväskylän yliopisto. Sosiologian laitoksen julkaisu 16.
- Jyrkämä, J. 1978. Toimintatutkimuksen teoriasta ja tutkimuskäytännöstä. Sosiaalipoliitikka. Sosiaalipoliittinen yhdistys.
- Kagan, M. 1975. Ästhetik. Berlin: Dietz Verlag.
- Kainulainen, P. 1966. Syrjäseutunuorisomme vapaa-ajan käytöstä. Sosiologian pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Kalemaa, K. 1974. Suomalainen kulttuurikesä. Jyväskylä: Gummerus.
- Kangas, A. 1977. Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun seurantatutkimus. Osa II: Kulttuuriharrastukset ja niihin vaikuttavat tekijät kokeilukunnissa vuonna 1975. Valtion taidehallinnon julkaisu 11. Helsinki.
- Kangas, A. 1983. Kunta ja kulttuuri kulttuuritoimintalain valossa. Valtion taidehallinnon julkaisu 21. Helsinki.
- Kangas, A. 1976. Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun seurantatutkimus. Osa I: kokeilualue ja tutkimusjärjestelyt. Valtion taidehallinnon julkaisu 10. Helsinki.
- Kangas, A. 1986. Kunnan kulttuuri- ja vapaa-aikatoimi remonttiin. Kunnallistieteen aikauskirja 4.
- Kangas, A. & Peltola, M. 1978. Keski-Suomen kulttuuritoimintakokeilun seurantatutkimus. Osa IV: Taidelaitosten aluetoiminta Keski-Suomen läänissä. Valtion taidehallinnon julkaisu 15. Helsinki.
- Kankainen, M. 1982. Suomalaisen peruskoulun eriyttämiskäytännön yhteiskunnallisen taustan ja siirtymävaiheen arviointi. Jyväskylä studies in Education, Psychology and Social Research 47.
- Karisto, A. 1985. Elinolojen muutossuunnat Suomessa. Sosiaalihuollituksen julkaisu 3. Helsinki.
- Kasvio, A. 1984. Teollisesta vallankumouksesta työyhteiskunnan kriisiin. Työelämän muutoksen ja siihen kohdistuvan sosiaalitieteellisen tutkimuksen erittelyä. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Tampereen yliopisto. Sarja C 29.
- Katus, J. & Toth, J. (toim.) 1986. On voluntary organizations in Hungary and the Netherlands. Budapest: National Centre for Culture.
- Kiviniemi, M. 1985. Julkisen hallinnon ja toiminnan palvelukykyisyys. Valtiovarainministeriön järjestelyosasto. Julkaisu 2. Helsinki.
- Kivivuori, A. 1979. Lainvalmistelu ja tutkimus. Oikeus, 2, 73-82.
- Kolstad, H. & Billing, G. 1978. En social kulturpolitikk. Kirke- og undervisningsdepartementet. Oslo.
- Komonen, H. 1974. Kulttuuripalvelukset Kymen läänissä vuonna 1973. Kymen läänin taide-toimikunta. Kymenlaakson maakuntaliitto. Julkaisu 3. Etelä-Karjalan seutukaavaliitto. Julkaisu B 37. Lappeenranta.
- Kortteinen, M. 1982. Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Keuruu: Otava.
- Koskiahon, B. 1969. Elintason osatekijöiden kasautumisesta ja elintasoon vaikuttavista tekijöistä Länsi-Euroopassa. Acta Universitatis Tamperensis. Sarja A 30.
- Kotkavirta, J. & Sironen, E. 1986. (toim.) Moderni/Postmoderni. Tutkijaliiton julkaisu 44. Jyväskylä: Tutkijaliitto.

- Kristensen, O. 1984. Privatisering: Modernisering of den offentlige sektor eller ideologisk korstog? Nordisk administrativt tidsskrift 65, 2, 96-117.
- Kroeber, A. & Kluckhohn, C. 1952. Culture: a critical review of concepts and definitions. Cambridge: Harvard University.
- Kulttuuritilasto 1981, 1984. Tilastollisia tiedonantoja 73. Tilastokeskus. Helsinki.
- Kulttuuritilasto 1977. Tilastotietoja taiteesta, tiedonvälityksestä, urheilusta ja nuorisotoiminnasta vuosilta 1930-77. 1978. Tilastollisia tiedonantoja 60. Tilastokeskus. Helsinki.
- Kulttuuritoimintakomitean mietintö 1974:2. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Kultur at alla. SOU. 1976:20. Stockholm.
- Kultur i varden. Rapport fran kulturradet 1983: 5, 6, 7. Stockholm.
- Kunnallisen sivistyshallinnon yhteiskomitean mietintö 1959:33. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Kuusi, E. 1931. Sosialipolitiikka I. Kansantaloudellinen käsikirjasto. Porvoo: WSOY.
- Kuusi, M. 1974. Kansanperinteestä populaarikulttuuriin. Teoksessa (toim.) Sata suomalaisen kulttuurin vuotta 1870-luvulta nykyaikaan. Porvoo: WSOY.
- Kuusi, P. 1963. 60-luvun sosiaalipolitiikka. Porvoo: WSOY.
- Kylätutkimusbibliografia. 1986. Kyläasiain neuvottelukunta. Julkaisu A 1. Tampere.
- Kylätutkimusseminaariraportti. 1977. Hautamäki, L. (toim.) Kylätutkimus -76. Raportteja 3. Tampere.
- Kyntäjä, T. & Laitinen, A., 1983. Oikeussosiologia. Juva. WSOY.
- Kämäräinen, K. & Eronen, M. 1968. Lyhennetty työviikko ja lisääntyvä vapaa-aika kaupunkiyhdyskunnissa. Lahti: Suomen kaupunkiliitto.
- Kämäräinen, K. 1970. Kaupunkilaisten vapaa-ajan käyttö. Kaupunkiliiton käsikirjoja ja tutkimuksia: c 6. Vammala.
- Köppä, T. & Visuri, A-M. 1970. Vuorotyötutkimus. Yleisradion PTS-tutkimuksia 7. Helsinki.
- LaChapelle, J. 1983. Creativity research: Its sociological and educational limitations. Studies in Art Education, 2, 130-139.
- Laine-Tolonen, L. 1982. Kurt Lewinin ajattelu eräänä toimintatutkimuksen perustana. Yhteiskuntapolitiikan ja filosofian pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Lampinen, O. 1980. Sosiaalisista vuorovaikutussuhteista Kinnulan Urpilan kylässä. Etnologian laitos. Tutkimuksia 18. Jyväskylän yliopisto.
- Lauhakangas, O. & Eskola, K. 1981. Siveltimet sannasta. Euroopan neuvoston kulttuuriyhdistyksen neuvoston 21 Euroopan kaupungin kulttuuritoimintaprojekti. Suomen projektin julkaisu no. 4. Helsinki.
- Lerber, E-L., Malkavaara, E., Paatola, S. & Takala, M. 1979. Perheen elämäntapa toimintojen ja ajankäytön avulla kuvattuna. Jyväskylän yliopisto. Psykologian laitoksen julkaisu 216.
- Lehtinen, A. 1973. Taide- ja perinnepalvelukset ja niille asetetut odotukset Etelä-Pohjanmaalla. Etelä-Pohjanmaan maakuntaliittojulkaisu. Seinäjoki.
- Lehtinen, A. 1974. Taidetoiminta Keski-Suomen läänissä 1973. Keski-Suomen läänin taidetoimikunnan julkaisu 2. Jyväskylä.
- Lehtonen, H. 1977. Sosiaalipolitiikan käsite ja sen teoreettinen perusta. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos A: 50.
- Levin, M. 1987. Participative action research in Norway. Bulletin 1. EADI.
- Lewin, K. 1942. Field theory and learning. Teoksessa: Lewin, K. 1951. Field theory in social science. New York: Harper.
- Lewin, K. 1943. Cultural reconstruction. Teoksessa: Lewin, K. 1948. Resolving social conflicts. New York: Harper.

- Lewin, K. 1944. A research approach to leadership problems. *Journal of Educational Sociology*, 17.
- Lewin, K. & Grabbe, P. 1945. Conduct, knowledge and acceptance of new values. Teoksessa: Lewin, K. 1948. *Resolving social conflicts*. New York: Harper.
- Lewin, K. 1946. Action research and minority problems. Teoksessa: Lewin, K. 1948. *Resolving social conflicts*. New York: Harper.
- Lewin, K. 1947. *Frontiers in group Dynamics*. Teoksessa: Lewin, K. 1951. *Field theory in social science*. New York: Harper.
- Lewin, K. 1948. *Resolving social conflicts*. New York: Harper.
- Lewin, K. 1951. *Field theory in social science*. New York: Harper.
- Lewin, K. 1958. Group decision and social change. Teoksessa: Maccoby, E., Newcomb, T. & Hartley, E. (toim.) 1958. *Readings in social psychology*. New York: Holt.
- Maccoby, E., Newcomb, T. & Hartley, E. (toim.) 1958. *Readings in social psychology*. New York: Holt.
- Mannheim, K. 1967. *Essays on the sociology of culture*. Lontoo: Routledge & Kegan Paul.
- Marcuse, H. 1969. *Yksilötteen ihminen*. Tapiola: Weilin+Göös.
- Marin, M. 1984. Laki ja elämäntapa. *Sosiologian laitoksen julkaisuja* 29. Jyväskylän yliopisto.
- Marino, D. 1980. Drawing from action for action: drawing and discussion as a popular research tool. Participatory research project. Working paper 6. Toronto.
- Marklund, S. 1976. Nagot om samhällsarbets teoretiska grundval. Teoksessa *Socialpolitik*
- Marrow, A. 1969. *The Practical Theorist. The life and work of Kurt Lewin*. New York: Basic Books.
- Martikainen, T. 1975. *Julkisen sektorin kasvu Suomessa*. Helsingin yliopisto. Yleisen valtiopöytäkirjojen laitoksen tutkimuksia C 13.
- Maslow, A. 1970. *Motivation and personality*. New York: Harper & Row.
- Matthies, A.-L. 1984. *Vaihtoehtoinen sosiaalityö*. Jyväskylän yliopisto Yhteiskuntapolitiikan laitoksen julkaisuja 34.
- Mead, G. 1970. *Mind, self and society from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Mennell, S. 1976. *Cultural policy in towns*. Education & Culture. Council of Europe. Strasbourg.
- Meteli 1975. *Kolmen metallitehtaan henkilöstöjen elinolot ja elämäntapa*. Jyväskylän yliopisto. *Liikunnan ja Kansanterveyden julkaisuja* 1.
- Mitchell, R. 1985. (toim.) *Uusi teknologia, taiteet, taidepolitiikka*. Valtion taidehallinnon julkaisu 28.
- Moser, H. 1975. *Aktionsforschung als kritische Theorie der Sozialwissenschaften*. München: Kösel.
- Moser, H. 1981. *The participatory research approach on village level: Theoretical and practical implications*. Teoksessa: *Participation, needs and village-level development*. JIPEMOYO 1981. *Development and Cultural Research* 4. Publications of the Finnish national Commission for Unesco. 18.
- Mouliner, P. 1980. *The training of cultural "animators"*. Cultural development. Documentary dossier 18-19. Unesco. Paris.
- Mulcahy, K. & Swaim, C., (toim.) 1982. *Public policy and the arts*. Boulder: Westview Press.
- Mäkelä, K. 1976. *Alkoholipoliittisen mielipideilmaston vaihtelut Suomessa 1960- ja 1970-luvulla*. Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos. *Tutkimuslause* 98. Helsinki.
- Mäkelä, K. 1985. *Kulttuurin muuntelun yhteisöllinen rakenne Suomessa*. *Sociologia*, 4, 247-260.

- Mäkelä, K. 1985. Sosiologia ja lainvalmistelu. *Lakimies*, 2, 218–226.
- Mäkinen, M. & Paldan, L. 1977. Kulttuurielämä ja teollisuuskaupunki. Tampereen yliopisto Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen julkaisu 21.
- Nieminen, A. 1955. Mitä on sosiaalipolitiikka? Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisu 4. Porvoo-Helsinki: WSOY.
- Numminen, J. 1964. Suomen kulttuurihallinnon kehittäminen. Helsinki: Aalto.
- Numminen, J. 1985. Valtioneuvoston ongelmia. Helsinki: Otava.
- Nuolijärvi, P. 1986. Kieliyhteisön vaihto ja muuttajan identiteetti. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Tietolipas 100. Jyväskylä.
- Nupponen, R. 1969. Huollon saaja-toisen luokan kansalainen. *Helsingin sanomat* 7.3.1969.
- Nupponen, T. 1972. Kulttuuritoiminta Suomessa. Kulttuuritoimintakomitealle suomalaisten tutkimusten, mietintöjen ja ohjelmien perusteella tehty selvitys. Käsikirjoitus.
- Nurminen, A-M. 1969. Harrastustutkimus. Yleisradion PTS-tutkimuksia 9. Helsinki. Ny kulttuuripolitiikka. SOU:1972
- Oksa, J. & Rannikko, P. 1984. (toim.) Yhteiskunta kylässä. Tutkimuksia Sivakasta ja Rasinmäestä. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisu no. 61.
- Oksala, P. 1978. Ihminen, kulttuuri ja taide. *Filosofisia yleisöpintoja* 4. Jyväskylä: Gummerus.
- Opaschowsky, H. 1979. Einführung in die freizeitkulturelle Breitenarbeit. Methoden und Modelle der Animation. Bad Heilbrunn/OBB: Verlag Julius Klinckhardt.
- Pankoke, E. 1982. Kulturpolitik, Kulturverwaltung, Kulturentwicklung. *Politische Vierteljahresschrift, Sonderheft* 13, 386 – 397.
- Palonen, K. 1980. Poliitiikan ja valtion käsitteen kriiseistä suomalaisen valtio-opin historiassa. *Jyväskylän yliopisto. Valtio-opin laitoksen julkaisu* 39.
- Parker, S. 1971. The future of work and leisure. Aylesbury: Hazell Watson & Viney.
- Parker, S. 1976. The sociology of leisure. *Studies on Sociology*: 9. Plymouth: Clarke, Doble & Brendon.
- Paukkunen, L. 1967. Yhteiskuntapolitiikka – yhteiskuntasuunnittelu. Käsitteellistä selvityä. *Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen julkaisu* 1.
- Pride, J. & Holmes, J. (toim.) 1972. Sociolinguistics. Harmondsworth: Penguin.
- Piepponen, P. 1960. Harrastusten valinta. Porvoo: WSOY.
- Pöntinen, S. & Uusitalo, H. 1986. The legitimacy of the Welfare state: Social Security Opinions in Finland 1975–85. Suomen Gallupin Raportti 15. Helsinki.
- Pöyhönen, O. 1971. Keski-Suomen läänin taideolot. Keski-Suomen läänin taidetoimikunnan julkaisu 1.
- Qvist, M. 1960. Lukemisharrastus. Hämeenlinna: Karisto.
- Rapola, M. 1953. Risukoista riipomia. Uusi sarja pakinoivia tutkielmia. Porvoo: WSOY.
- Rapoport, R. 1970. Three dilemmas in action research. *Human Relations*, 23, 6, 499–513.
- Rasku-Puttonen, H. 1983. Parent-child Communication in Families of Different Educational Background. *Skandinavian Journal of Psychology*, 24, 223–230.
- Raunio, K. 1983. Hyvinvointi ja taloudelliset muutokset. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 41. Turku.
- Richardson, A. 1983. Participation. Concepts in Social Policy I. London: Routledge & Kegan Paul.
- Riihinen, O. 1975. Työ ja sosiaaliturva. *Huoltaja*, 17, 872–881.
- Riihinen, O. 1979. Henkinen turvallisuus – haaste tulevaisuuden sosiaalipolitiikalle. *Sosiaaliturva*, 18, 819–827.
- Ripatti, A-K. & Kähkölä, P. 1969. Siirtomaasuomi. Jyväskylä: Gummerus.
- Roberts, K. 1970. Leisure. Lontoo: Longman.
- Roos, J-P. 1985. Elämäntapaa etsimässä. Tutkijaliiton julkaisu 34. Jyväskylä: Tutkijaliitto.

- Routila, L. 1979. Miten teen taiteesta tiedettä. Suomen filosofian ja fenomenologisen tutkimuksen seura. Turku.
- Ryynänen, A. 1986. Kunnan tehtävien lakisääteistäminen. *Acta Universitatis Tamperensis A 201*. Tampere.
- Saarkoppel, H. 1972. Grannkontakt och bostadsintegration - en malkonflikt. *Sociologisk Forskning* 4.
- Salavuo, K. 1973. Sosiaalipoliittikkaa ohjaavien tavoitteiden asettamisesta. Teoksessa: Sosiaalipoliittikan arvot, tavoitteet ja käytäntö 1970-luvulla. Juhlakirja Armas Niemisen täyttäessä 60 vuotta. *Acta Universitatis Tamperensis* 49, 31-40.
- Salo, H. 1987. Tehdastyö ja kulttuurityö. Case-tutkimus Jyväskylän maalaiskunnan kulttuurilautakunnan vuosina 1975-82 työpaikoilla tekemästä kulttuurityöstä. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Satka, M. 1986. Sosiaalipalvelujen toteuttamisen ja kehittämisen ongelmat. Käsikirjoitus.
- Selle, P. & Svåsand, L. 1985. Cultural policy, bureaucracy and voluntary organizations in Norway. Käsikirjoitus.
- Siisiäinen, M. 1976. Henkisen kulttuurin tuotanto, välitys ja kulutus Pohjois-Karjalassa vuonna 1975 (osaraportti). Joensuun korkeakoulu. Karjalan tutkimuslaitos julkaisu 19.
- Siisiäinen, M. 1982. "Strateginen tilanne", yhdistyslaitos ja yhteiskunnalliset liikkeet. *Tiede ja edistys*, 7, 280-293.
- Siisiäinen, M. 1986. Intressit, yhdistyslaitos ja poliittisen järjestelmän vakaisuus. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research*. 57.
- Simpson, J. 1976. Towards cultural democracy. Strasbourg: Council of Europe.
- Sipilä, J. 1979. Sosiaalisten ongelmien synty ja lievittäminen. Helsinki: Tammi.
- Sipilä, J. 1985. Sosiaalipoliittikan tulevaisuus. Helsinki: Tammi.
- Skinner, B. F. 1974. Mikä ihmistä ohjaa. Porvoo: WSOY.
- Socio-cultural animation 1978. Education & Culture. Strasbourg: Council of Europe.
- Soziale Kulturarbeit. Berichte und Analysen. 1982. Fuchs, A. (toim.) Weinheim und Basel: Schnieders.
- Stenius, H. 1977. Järjestö-Suomen kehityspiirteitä. Teoksessa: Kuusi, M., Alapuro, R. & Klinge, M. (toim.) Maailmankuvan muutos tutkimuskohteena. Keuruu: Otava. 77-98.
- Stranden, A. 1983. Jyväskylän kaupungin kulttuurilautakunta ja yhteisöt avustusprosessissa. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Jyväskylän yliopisto. Pro gradu-tutkielma.
- Suomalais-Ruotsalainen sanakirja 1874. Toim. Lönnrot, E. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Suomen kielen etymologinen sanakirja 1969. Toim. Itkonen, E. Joki, Aulis J. *Lexica societatis fenno-ugricae XII*, 4. Suomalaisen kirjallisuuden kirjapaino. Helsinki.
- Suomen kulttuurihistoria II. 1980. Autonomian aika. Toim. Tommila, P., Reitala, A. & Kallio, V. Porvoo: WSOY.
- Swantz, M-L. 1979. Osallistava tutkimus kehitystutkimuksen menetelmänä. *Sociologia*, 2, 130-136.
- Swedner, H. 1981. Leisure, culture and community work: the case of Sweden. *Julkaisematon*.
- Taanila, H. 1968. Kulttuurin manipulointi. *Parnasso*, 2, 74-80.
- Takala, M., Alanen, L., Luolaja, J. & Pölkki, P. 1979. Perheen elämäntapa, vanhempien kasvatustietoisuus ja lasten sosiaalinen kehitys. *Psykologian laitoksen julkaisu* 219. Jyväskylän yliopisto.
- Takala, M. 1984a. Family activity patterns as related to the parent's work and children's socialization to work. *Psykologian laitoksen julkaisu* 264. Jyväskylän yliopisto.
- Takala, M. 1984b. Family way of life and interaction patterns. Teoksessa Doise, W. & Palmomari, A. (toim.) *Social interaction in individual development*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Takala, M. 1986. Family activity patterns as related to the symmetry in the division of labours in the family, children's socialization to work and the significance of work to the parents. *European Journal of Psychology of Education*. 1, 59-77.
- Talve, I. 1979. Suomen kansankulttuuri. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Thurn, Hans P. 1979. Kultursoziologie - zur Begriffsgeschichte der Disziplin. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 31, 422-449.
- Toffler, A. 1965. The culture consumers. Baltimore: Penguin.
- Toffler, A. 1980. The third wave. London: Pan Books.
- Tolvanen, J. 1967. Taidesanakirja. Helsinki: Otava.
- Townsend, P. 1975. Sociology and social policy. Harmondsworth: Penguin.
- Tuomikoski-Leskelä, P. 1977. Taide ja politiikka. Kansanedustuslaitoksen suhtautuminen taiteen edistämiseen Suomessa. *Historiallisia tutkimuksia* 103. Suomen historiallinen seura.
- Tuori, K. 1983. Kustaa Vaasasta sosiaalivaltioon: hallintokehityksemme pitkät linjat. *Oikeus*, 4, 207-210.
- Töttö, P. 1982. Yhteiskuntatiede ja toiminta. Objektivismiin kritiikistä yhteiskuntatieteiden metodologiassa. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Sarja A:55. Tampereen yliopisto.
- Urponen, K. 1979. Sosiaalipolitiikka soveltavana yhteiskuntatieteenä. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 30. Turku.
- Urponen, K. & Vesterinen, K. 1986. Kylä muutoksen kynnyksellä. Esitutkimus Kilpisjärvestä asuinyhteisönä koerakennustoiminnan alkaessa. Lapin korkeakoulun yhteiskuntatieteiden osaston julkaisu B3.
- Uusitalo, H. 1973. Sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta. Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja B:13.
- Vanhan kirjasuomen sanakirja. 1985. Osa I. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Waris, H. 1973. Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka. Porvoo: WSOY.
- Vilen, O. 1977. Erään kylän synty ja kehitys. Teoksessa Lappalainen, J. (toim.) Jyväskylän maalaiskunnan kirja. Gummerus. Jyväskylä.
- Willis, P. 1984. Koulun penkiltä palkkatyöhön. Tampere: Vastapaino.
- Vitanyi, I. 1982. What is the importance of the revitalization of culture-concept in the universal development of sociology. Institute for culture. Budapest.
- Wilenius, R. 1972. Tietoisuus ja yhteiskunta. Jyväskylä: Gummerus.
- Williams, R. 1976. Key words. A vocabulary of culture and society. Fontana: Croom Helm.
- Williams, R. 1981. Culture. Glasgow: William Collins.
- Virrankoski, P. 1975. Suomen taloushistoria, kaskikaudesta atomiaikaan. Keuruu: Otava.
- Wittgenstein, L. 1979. Yleisiä huomautuksia. Porvoo: WSOY.
- Wrightman, L. & Deaux, K. 1981. Social psychology in the 80's. Monterey, California: Brooks/Cole.
- Vuoden 1971 koulutuskomitean mietintö. Komiteanmietintö 1973:52.
- Vuorela, P., Kosonen, M. & Virtanen, P. 1982. Suomalainen maaseutu. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Vuorela, T. 1986. Desentralisointi debyroktisoinnin keinona. *Julkishallinnon julkaisu* A6. Tampere.
- Yhdyskuntatyö yhteistoiminnan, suunnittelun ja vaikuttamisen välineenä 1977. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Lapsiraportti A24. Helsinki.
- Ågren, L., Mattsson, B., Lundberg, C. & Premmert, S. 1973. Socio-cultural facilities at the urban level. A study of 15 integrated socio-cultural centres in Western Europe. Chalmers university of technology. Gothenburg.

LIITTEET

Liite 1. Kokeilu- ja vertailukuntien rakenteelliset piirteet vuodelta 1975

Elinkeinorakenne (%), mukana suurimmat elinkeinoryhmät

Kunta	Maa- ja metsätalous	Teollisuus	Yhteiskunnalliset palvelut
Kinnula	60.5	4.2	13.1
Kestilä	64.8	3.0	12.8
Saarijärvi	38.6	14.9	17.9
Kauhajoki	40.9	23.7	13.9
Jyv. mlk	9.4	46.3	24.6
Nastola	9.8	62.6	11.6

Asukasmäärä ja ikärakenne

Kunta	Asukasmäärä	Ikärakenne (%)		
		0-14	15-64	65-
Jkl mlk	23003	24.8	67.3	7.9
Nastola	12939	25.9	66.5	7.6
Kinnula	2330	26.5	64.6	8.9
Kestilä	2371	22.8	66.0	11.1
Saarijärvi	10352	22.0	67.3	10.8
Kauhajoki	14408	22.9	65.2	11.9

Koulutusaste

Kunta	Keski-/Korkea-aste (N)
Jkl mlk	4153/735
Nastola	2273/285
Kinnula	222/46
Kestilä	293/42
Saarijärvi	1497/305
Kauhajoki	2220/309

Kantokykyluokka ja taajama-aste

Kunta	Kantokykyluokka	Asukkaita/km ²	Taajama-aste (%)
Jkl mlk	4	58.1	70
Nastola	6	44.1	60
Kinnula	1	5.0	30
Kestilä	1	3.7	20
Saarijärvi	1	11.9	20
Kauhajoki	2	12.0	20

Liite 2. Kokeilukunnissa järjestetyt kulttuuritoiminnot toimintamuodoittain ja kunnittain vuosina 1975-78

KINNULA

	Tilaisuudet				Kurssit				Kerhot			
	75	76	77	78	75	76	77	78	75	76	77	78
Musiikki												
Harrastajat	-	8	3	3	-	-	2	-	-	4	2	3
Ammattit.	3	1	3	1								
Kuvataide												
Harrastajat	-	1	2	-	-	1	1	1	1	4	3	4
Ammattit.	-	3	-	-								
Teatteri												
Harrastajat	1	7	3	1	-	-	-	-	2	2	1	1
Ammattit.	-	3	1	1								
Elokuva												
Harrastajat												
Ammattit.	-	6	8	8	-	-	-	1	-	-	2	-
Kirjallisuus												
Harrastajat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ammattit.	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Valokuva												
Harrastajat	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Ammattit.	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Tanssi												
Harrastajat	-	-	-	-	-	2	2	2	1	1	4	4
Ammattit.	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lausunta												
Harrastajat	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ammattit.	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Taideteollisuus												
Harrastajat	1	-	1	1	2	-	3	12	2	1	7	6
Ammattit.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Perinne	12	-	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Muut												
Erilaisia toiminta muotoja	1	7	5	11	-	-	-	-	-	-	-	-
Iltamat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Retket	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Juhlat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Askartelu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

jatkuu...

SAARIJÄRVI
jatkoa

	Tilaisuudet				Kurssi				Kerhot			
	75	76	77	78	75	76	77	78	75	76	77	78
Musiikki												
Harrastajat			3		2	1	1	1	1	2	1	1
Ammattit.		7	3	6								
Kuvataide												
Harrastaja					2	1						
Ammattit.	3	3	5	5								
Teatteri												
Harrastaja	1		9	7	1	4		1	2		2	
Ammattit.	2	6	8	2								
Elokuva												
Harrastaja								1	1	1	1	1
Ammattit.				9								
Kirjallisuus												
Harrastaja			1		1				2	2	1	1
Ammattit.	1		1	4								
Valokuva												
Harrastaja							1					
Ammattit.				2								
Tanssi												
Harrastaja					1	2	1	5	2			
Ammattit.		2										
Lausunta												
Harrastaja												
Ammattit.	2											
Taideteollisuus												
Harrastaja												
Ammattit.				1								
Perinne	2	3		5			2					
Muut	3	5	9	7		1		1				

(Muut: julkaisut, maiseman hoitosuunnittelu, taidetapahtuma, kylätoiminta, seutukuntien yhteistyö, valta- ja maakunnalliset tapahtumat.)
jatkuu...

JYVÄSKYLÄN MAALAIKUNTA
jatkoa

	Tapahtumat				Kursit, leirit				Kerhot			
	75	76	77	78	75	76	77	78	75	76	77	78
Musiikki												
Harrastajat	6	7	18	9	1	2	2			1	2	
Ammattit.	3	13	8	4								
Kuvataide												
Harrastajat		3	3	1	4	2	2	2	1			
Ammattit.	5	7	7	5								
Teatteri												
Harrastajat		3	2	2	1	1	1	3	3	3	6	2
Ammattit.	2	5	9	4								
Elokuva	2						1	1			2	1
Kirjallisuus												
Harrastajat			3	3								
Ammattit.			3	3								
Valokuvaus												
Harrastajat						1						
Ammattit.												
Tanssit.												
Harrastajat	1				1		1	1	1			
Ammattit.	1											
Lausunta												
Harrastajat												
Ammattit.			1									
Taideteollisuus												
Harrastajat						2	2	4		1	3	
Ammattit.												
Muut		6	10	8		4	2	1		4	12	
Perinne	3		4	1	3	3	4	2				

Liite 3. Kokeilukuntien kulttuurilautakuntien määrärahat vuosina 1979-85

Kinnula	1979		1980		1981		1982	
	Menot	Tulot	Menot	Tulot	Menot	Tulot	Menot	Tulot
Määrärahat	35619	50000	24774	—	28461	6000	35083	—
Hallinto	30000	—	1500	—	16000	—	—	—
Avustukset	—	5000	7100	6000	7100	14500	29500	21000
Kulttuuritoiminta	—	5000	7100	6000	7100	14500	29500	21000
Yhteensä	65619	55000	33394	6000	51561	20500	64583	21000
Osuus siv.toim.budj. %	0.5		0.4		1.4		1.6	
Määrärahat mk/as.	1.3		0.7		0.8		1.2	

jatkuu...

Liite 3. Kokeilukuntien kulttuurilautakuntien määrärahat vuosina 1979-85 jatkoa

Kinnula	1983		1984		1985	
	Menot	Tulot	Menot	Tulot	Menot	Tulot
Määrärahat	26984	—	47860	7000	—	—
Hallinto	26984	—	47860	7000	—	—
Avustukset	5000	—	5000	—	—	—
Kulttuuritoiminta	39169	—	32000	10000	—	—
Yhteensä	71169	32000	84860	17000	—	—
Osuus siv.toim.budj. %	1.6		2.9		--	
Määrärahat mk/as.	1.1		1.9		--	

Saarijärvi	1979		1980		1981		1982	
	Menot	Tulot	Menot	Tulot	Menot	Tulot	Menot	Tulot
Määrärahat	79374	5800	47586	10000	47650	31206	81350	60000
Hallinto	79374	5800	47586	10000	47650	31206	81350	60000
Avustukset	10000	—	24342	—	32180	—	17396	—
Kulttuuritoiminta	15000	4000	75199	23109	114606	18977	118049	4828
Musiikkitoiminta	15000	—	35713	—	48233	—	95465	—
Museot	—	—	25163	—	64769	48184	73141	69102
Yhteensä	119374	9800	208003	76812	307438	98367	385401	133930
Osuus siv.toim.budj. %	1.0		3.55		4.067		4.63	
Määrärahat mk/as.	10.54		12.61		19.95		23.82	

Saarijärvi	1983		1984		1985	
	Menot	Tulot	Menot	Tulot	Menot	Tulot
Määrärahat	126875	74906	149932	79459	140440	70000
Hallinto	126875	74906	149932	79459	140440	70000
Avustukset	71981	—	26995	—	35000	—
Kulttuuritoiminta	62804	1500	107932	3530	140850	8000
Musiikkitoiminta	116269	—	148262	—	110000	—
Museot	137120	80709	143322	72895	303636	98000
Yhteensä	515049	157115	576443	155884	729926	176000
Osuus siv.toim.budj. %	5.81		6.1		4.1	
Määrärahat mk/as.	33.79		39.55		52.27	

JKL MLK	1979		1980		1981		1982	
	Menot	Tulot	Menot	Tulot	Menot	Tulot	Menot	Tulot
Määrärahat	113565	—	106478	—	149840	—	137040	2500
Hallinto	113565	—	106478	—	149840	—	137040	2500
Avustukset	12000	—	22000	—	27000	—	27000	—
Kulttuuritoiminta	90627	4500	87350	5000	101645	51000	119263	52500
Elokuvatoiminta	50500	20500	31600	5000	42440	10000	51240	12000
Tikkamannila	—	—	—	—	—	—	—	—
Yhteensä	266692	25000	247428	10000	320925	61000	334543	67000
Osuus siv.toim.budj. %	--		--		--		1.1	
Määrärahat mk/as.	9.3		9.2		10.0		10.4	

JKL MLK	1983		1984		1985	
	Menot	Tulot	Menot	Tulot	Menot	Tulot
Määrärahat	201580	44149	267900	50000	281300	55600
Hallinto	201580	44149	267900	50000	281300	55600
Avustukset	50000	—	51000	—	60000	—
Kulttuuritoiminta	130510	66936	137600	85000	191700	111800
Elokuvatoiminta	55800	15000	63700	15000	68500	12000
Tikkamannila	—	—	—	—	139200	96000
Yhteensä	437890	126085	520200	150000	740700	275400
Osuus siv.toim.budj. %	1.0		1.1		1.3	
Määrärahat mk/as.	12.1		14.3		18.0	

Liite 4. Erilaisten lautakuntien kanssa yhteistyötä tekevien järjestöjen määrä vuonna 1978

Lautakunnat	Järjestöt				
	Poliit- tiset (N=58)	Ammat- tiyhd. (N=20)	Maatal. metsäst. (N=33)	Uskon- noll. (N=4)	Urheilu (N=12)
Nuorisolautakunta	17	2	4	-	4
Raittiuslautakunta	13	1	2	-	3
Koululautakunta	9	1	-	-	1
Kulttuurilautakunta	18	3	6	-	2
Kirjastolautakunta	3				
Urheilulautakunta	9	-	3	-	10
Matkailulautakunta	3	-	2		
Liikennelautakunta	4				
Kotitalouskunta	4	-	3		
Kans. ja työväenopisto	6	-	5	-	1
Muu	10	-	5	-	

jatkuu...

Liite 4. jatkoa

Lautakunnat	Järjestöt				Yht. (N)
	Har- rast. (N=8)	Sosi- aal. (N=21)	Aat- teell. (N=18)	Muu (N=7)	
Nuorisolautakunta	3	2	3	2	37
Raittiuslautakunta	-	2	2	-	23
Koululautakunta	-	2	-	-	13
Kulttuurilautakunta	2	10	10	1	52
Kirjastolautakunta	1	1	2	-	7
Urheilulautakunta	1	-	2	-	25
Matkailulautakunta	-	-	3	1	9
Liikennelautakunta	-	1	-	-	5
Kotitalouslautakunta	-	-	-	-	7
Kans. ja työväenopisto	1	6	2	-	21
Muu	-	7	1	1	24

jatkuu...

Liite 4. jatkoa Muiden organisaatioiden kanssa yhteistyötä tekevien järjestöjen osuus (%) vuosina 1975 ja 1978

	Jyväskylän mlk		Kinnula		Saarijärvi	
	1975 (N=112)	1978 (N=105)	1975 (N=25)	1978 (N=20)	1975 (N=70)	1978 (=56)
Nuorisolautak.	14.8	20.0	1.5	15.0	10.8	23.2
Raittiuslautak.	3.2	14.3	2.0	0.0	8.6	14.3
Koululautak.		8.6		5.0		5.4
Kulttuurilautak.		31.4		20.0		25.8
Kirjastolautak.		1.9		0.0		8.9
Liikuntalautak.	11.3	12.4		5.0	10.3	19.6
Matkailulautak.		2.9		5.0		8.9
Liikennelautak.		1.9		0.0		5.4
Kotitalouslautak.		6.7		0.0		0.0
Kansalais- ja työväenopiston joht.	2.5	4.8	14.0	15.0	18.0	23.2
Muu	8.0	14.3	2.0	15.0	3.6	10.7

Liite 5. Järjestöjen ilmaisema halukkuus yhteistyöhön (%) kunnan eri organisaatioiden kanssa vuonna 1978

	Kunnat		
	Jyväskylän mlk	Kinnula	Saarijärvi
Nuorisolautakunta	33.0	46.5	29.1
Raittiuslautakunta	8.7	3.6	9.1
Koululautakunta	-	7.1	9.1
Kulttuurilautakunta	22.4	10.7	14.5
Kirjastolautakunta	3.9	7.1	1.8
Urheilulautakunta	10.7	3.6	7.2
Matkailulautakunta	8.7	10.7	10.9
Liikennelautakunta	-	-	-
Kotitalouslautakunta	4.9	-	-
Kans. ja työväenopisto	0.9	3.6	3.6
Muu	6.8	7.1	14.5

Liite 6. Järjestöjen mielipiteet (%) kulttuurilautakunnan lakisääteistyksen tarpeesta vuosina 1975 ja 1978

	On tarpeen		Ei tarpeen		Ei osaa sanoa	
	1975	1978	1975	1978	1975	1978
Jyväskylän maalaiskunta	67.0	59.0	8.0	7.6	25.0	33.4
Kinnula	59.0	55.0	9.8	25.0	31.2	20.0
Saarijärvi	67.0	55.4	12.0	10.7	21.0	33.9

Liite 7. Yhdistysten esittämät toiveet (%) kulttuuritoimintakokeilulle vuonna 1975 (N=48)

Toive	%
Edistää oman järjestön ideologian mukaista kulttuuria	6.3
Aktivoida nuorten kulttuuritoimintaa	12
Ottaa urheilu mukaan toiminnan piiriin ja avustaa erilaisten tilaisuuksien järjestämisessä	2
Kulttuuritilaisuuksien järjestäminen paikkakunnalla	25
Tasa-arvoistaminen	23
Yhteistoiminta yleensä	6
Edistää työväen kulttuuria	6
Ohjausta	6
Muu	13

Liite 8. Järjestöjen avustusten hakemisen kohteet (%)

	Jyväskylä	Kinnula	Saarijärvi
Kunta	33.3	20.0	28.6
Läänin taidetoimikunta	0.0	5.0	3.6
Opetusministeriö	0.0	5.0	3.6
Kulttuurilautakunta	6.7	5.0	1.8
Muualta	16.2	10.0	12.5

jatkuu...

Liite 8. jatkoa Eri organisaatioilta avustuksia hakeneiden erilaisten järjestöjen osuus (%)

	Kunta	Läänin taidetmk	Opetusm.	Kulttuuriltk	Muu	Yht.
Poliittiset yhdistykset	14	1		3	5	23
Ammattiyhdistykset	2			1		3
Maa-, kotitalous- ja Metsästyseurat	4			3	3	10
Uskonnolliset yhdistykset					3	3
Urheiluseurat	8				3	11
Harrastusyhdistykset	4				2	6
Sosiaaliset yhdistykset	13			2	2	17
Aatteelliset yhdistykset	9	2	3		1	15

Liite 9. Järjestöjen kulttuurikokeilusta saaman tiedon lähteet (%) vuonna 1978

Mistä saanut tietoa	%
Kulttuuriohjaaja/kunta	34.8
Muu henkilö	6.1
Tiedotusvälineet	53.0
Mainokset, ilmoitukset	4.4
Keskusjärjestö t.m.s.	1.1
Tilaisuudet	6.1
Työpaikka	2.2

Liite 10. Järjestöjen mielipiteet (%) kulttuuritoimintakokeilun päätarkoituksesta

Tarkoitus	%
Kulttuuritoiminnan lisääminen kunnassa	23.2
Rahoituksen saaminen kulttuuritoimintaan	2.7
Kulttuuriohjaajan toiminta	2.2
Tasa-arvon tavoitteen saavuttaminen	11.0
Opetus/kasvatus	15.4
Aktivoida ihmisiä osallistumaan	16.0
Tietojen saaminen/tutkimus/lain kokeilu	17.6
Yhteistoiminnan lisääminen yli puoluerajojen	1.6
Yksilön henkisten voimien kehittäminen	1.1
Perinteen ja arvojen säilyttäminen	5.5
Muuta	3.8
Varojen tuhlaus	1.1

Liite 11. Järjestöjen kokeilun aikana aloittamat ja lopettamat toimintomuodot (%)

Toiminto	Jyväskylän mlk.		Kinnula	
	Käynnistynyt	Loppunut	Käynnistynyt	Loppunut
Tilaisuudet	1.0	1.0	5.0	0.0
Kerhot	5.7	1.9	0.0	0.0
Bingo	0.0	0.0	0.0	0.0
Nuorisotoiminta	2.9	0.0	0.0	0.0
Matkat, retket	1.0	0.0	0.0	0.0
Vastaperustettuna kaikki	3.8	0.0	0.0	0.0
Muu	2.9	1.0	0.0	0.0
Toimintoja ei käynnistynyt eikä loppunut	48.6	67.6	80.0	90.0

jatkuu...

Liite 11. Järjestöjen kokeilun aikana aloittamat ja lopettamat toimintomuodot (%)
jatkoa

Toiminto	Saarijärvi		Yhteensä	
	Käynnistynyt	Loppunut	Käynnistynyt	Loppunut
Tilaisuudet	10.7	5.4	4.4	2.2
Kerhot	3.6	5.5	4.4	2.8
Bingo	0.0	1.8	0.0	0.5
Nuorisotoiminta	0.0	0.0	1.7	0.0
Matkat, retket	0.0	0.0	0.5	0.0
Vastaperustettuna kaikki	0.0	0.0	2.2	0.0
Muu	0.0	0.0	1.7	0.6
Toimintoja ei käynnistynyt eikä loppunut	51.8	58.9	53.0	6.4

Liite 12. Tutkimuksen empiirinen aineisto

Postikysely otoksille kokeilu- ja vertailukuntien väestöstä vuosina 1975 ja 1978

Kunta	Lähetetyt lomakkeet	Palautetut lomakkeet	%
vuosi 1975			
Jyväskylän maalaiskunta	600	321	53.5
Kinnula	300	122	40.7
Saarijärvi	400	210	50.3
Nastola	400	203	50.7
Kestilä	300	153	51.0
Kauhajoki	400	198	49.5
vuosi 1978			
Jyväskylän maalaiskunta	600	338	56.3
Kinnula	300	162	54.0
Saarijärvi	400	228	57.0
Nastola	400	209	52.3
Kestilä	300	162	54.0
Kauhajoki	400	218	54.5

jatkuu...

Liite 12. Tutkimuksen empiirinen aineisto
jatkoa

Postikysely kokeilukuntien järjestöille vuosina 1975 ja 1978

Kunta	Lähetetyt lomakkeet	Palautetut lomakkeet	%
vuosi 1975			
Jyväskylän maalaiskunta	250	112	44.8
Kinnula	40	25	62.5
Saarijärvi	156	70	44.8
vuosi 1978			
Jyväskylän maalaiskunta	232	105	45.2
Kinnula	42	20	47.6
Saarijärvi	172	56	32.6

Liite 13. Kokeilukuntien väestön käsitykset taiteen tehtävistä vuosina 1975 ja 1978

	Jyväskylän maalais- kunta		Kinnula		Saarijärvi	
	1975	1978	1975	1978	1975	1978
Musiikin tehtävä:						
- antaa kauneuselämyksiä ja vaikuttaa tunteisiin						
kyllä	21.8	19.1	11.1	17.6	13.3	15.6
eos	78.2	82.4	88.7	82.4	86.7	84.4
- antaa tietoa historiasta, luonnosta yms.						
kyllä	5.3	0.9	1.7	3.1	3.2	1.3
eos	94.7	99.1	98.3	96.9	96.8	98.7
- yhdistää ihmisiä ja edistää oikeaa vapaa-ajan käyttöä						
kyllä	21.4	17.0	20.9	21.3	15.4	14.6
eos	78.6	83.6	79.1	78.7	84.6	85.4
- rentouttaa, rauhoittaa ja virkistää						
kyllä	62.8	75.9	53.0	78.1	63.3	71.9
eos	37.2	24.1	47.0	21.9	36.7	28.1
- innostaa toimimaan						
kyllä	11.2	8.1	6.1	9.4	8.0	8.4
eos	88.8	91.9	93.9	90.6	92.0	91.6
- kehittää sävelkorvaa ja musiikillista tajua						
kyllä	19.3	14.8	20.0	18.7	19.7	16.8
eos	80.7	85.2	80.0	81.3	80.3	83.2
- jotakin muuta						
kyllä	2.8	1.8	1.7	1.3	1.1	0.9
eos	97.2	98.2	98.3	98.7	98.9	99.1

Liite 13. jatkuu

	Jyväskylän maalais- kunta		Kinnula		Saarijärvi	
	1975	1978	1975	1978	1975	1978
Kuvataiteen tehtävä						
- antaa kauneuselämyksiä ja vaikuttaa tunteisiin						
kyllä	24.6	29.9	19.1	24.4	22.3	25.8
eos	75.4	70.1	80.9	75.6	77.7	74.2
- antaa tietoa historiasta ja luonnosta olemassa olevista oloista						
kyllä	17.9	13.0	17.4	23.1	17.6	14.6
eos	82.1	87.0	82.6	76.9	82.4	85.3
- yhdistää ihmisiä ja edistää oikeaa vapaa-ajan käyttöä						
kyllä	10.9	10.2	13.0	19.4	14.4	6.7
eos	89.1	89.8	87.0	80.6	85.6	93.3
- rentouttaa, rauhoittaa ja virkistää						
kyllä	19.7	18.2	14.8	18.7	20.2	18.2
eos	80.3	81.8	85.2	81.3	79.8	81.8
- vaikuttaa yhteiskunnan kehitykseen						
kyllä	10.2	4.8	6.1	6.3	7.5	4.4
eos	89.8	95.9	93.9	93.7	92.5	95.6
- kehittää värisilmää ja muototajua						
kyllä	26.7	23.9	21.7	22.8	20.2	19.9
eos	73.3	76.1	78.3	77.2	79.8	80.1
- on osa sisustusta						
kyllä	27.0	21.5	19.1	15.6	26.6	24.8
eos	73.0	78.5	80.9	84.4	73.4	75.2
- jotain muuta						
kyllä	3.2	0.9	0.8	0.0	3.2	0.4
eos	96.8	99.1	99.2	100.0	96.8	99.6

Liite 13. jatkuu

	Jyväskylän maalais- kunta		Kinnula		Saarijärvi	
	1975	1978	1975	1978	1975	1978
Kirjallisuuden tehtävä						
– antaa kauneuselämuksiä ja vaikuttaa tunteisiin						
kyllä	14.1	9.1	9.6	10.7	10.1	9.8
eos	85.9	90.9	90.4	89.3	89.9	90.2
– vaikuttaa yhteiskunnan kehitykseen						
kyllä	15.1	11.1	12.2	8.8	13.8	7.1
eos	84.9	88.9	87.8	91.2	86.2	92.9
– kehittää luku- ja kirjoitustaitoa						
kyllä	22.8	22.1	22.6	30.4	21.8	24.1
eos	77.2	77.8	77.4	69.6	78.2	75.9
– antaa tietoa luonnosta, historiasta, olemassa olevista						
kyllä	38.6	37.5	32.2	29.6	36.7	39.2
eos	61.4	62.5	67.8	70.4	63.3	60.8
– edistää oikeaa vapaa-ajan käyttöä ja yhdistää ihmisiä						
kyllä	20.4	16.5	13.9	18.2	21.8	17.3
eos	79.6	83.5	86.1	81.8	78.2	82.7
– jotakin muuta						
kyllä	5.6	3.1	0.9	1.3	1.6	2.2
eos	94.4	96.9	99.1	98.7	98.4	97.8
Teatterin tehtävä						
– rentouttaa ja virkistää						
kyllä	56.8	65.3	40.9	55.9	46.8	61.9
eos	43.2	34.7	59.1	44.1	53.2	38.1
– kertoo historiasta, luonnosta, olemassa olevista asioista						
kyllä	14.7	9.4	12.2	6.9	20.7	10.7
eos	85.3	90.6	87.8	93.1	79.3	89.3

Liite 13. jatkuu

	Jyväskylän maalais- kunta		Kinnula		Saarijärvi	
	1975	1978	1975	1978	1975	1978
- antaa kauneuselämyksiä ja vaikuttaa tunteisiin						
kyllä	13.0	10.3	7.0	6.7	9.0	7.6
eos	87.0	89.7	93.0	93.3	91.0	92.4
- vaikuttaa yhteiskunnan kehitykseen						
kyllä	10.5	4.8	5.2	5.0	9.6	6.7
eos	89.5	95.2	94.8	95.0	90.4	93.3
- opettaa ja kasvattaa						
kyllä	16.4	16.0	14.8	11.2	17.6	15.1
eos	83.6	84.0	85.2	88.8	82.4	84.9
- edistää oikeaa vapaa-ajan käyttöä ja yhdistää ihmisiä						
kyllä	23.5	20.0	19.1	25.8	23.4	28.1
eos	76.5	80.0	80.9	74.2	76.6	71.9
- jotakin muuta						
kyllä	1.8	0.6		0.6	1.1	0.0
eos	98.2	99.4	100.0	99.4	98.9	100.0
Elokuvan ja valokuvan tehtävä						
- vapauttaa arkipäivän ongelmista, rentouttaa ja virkistää						
kyllä	48.1	61.2	32.2	50.0	41.5	58.1
eos	51.9	38.8	67.8	50.0	58.5	4.9
- opettaa ymmärtämään itseämme ja maailmaa						
kyllä	22.1	25.2	15.7	25.6	21.8	22.2
eos	77.9	74.8	84.3	74.4	78.2	77.8
- jakaa tietoa historiasta, luonnosta ja tekniikasta						
kyllä	20.7	16.7	15.7	10.0	23.4	14.2
eos	83.3	84.3	90.0	76.6	85.8	79.3

Liite 13. jatkuu

	Jyväskylän maalais- kunta		Kinnula		Saarijärvi	
	1975	1978	1975	1978	1975	1978
- vaikuttaa yhteiskunnan kehitykseen						
kyllä	9.5	6.6	4.4	5.0	10.6	5.8
eos	90.5	93.4	95.6	95.0	89.4	94.2
- antaa kauneuselämyksiä						
kyllä	14.7	10.6	11.3	10.6	14.4	8.4
eos	85.3	89.4	88.7	89.4	85.6	91.6
- yhdistää ihmisiä ja edistää oikeaa vapaa-ajan käyttöä						
kyllä	16.8	13.2	20.0	21.2	20.2	13.3
eos	83.2	86.8	80.0	78.8	79.8	86.7
- jotakin muuta						
kyllä	2.8	0.9	1.7	1.9	0.5	1.3
eos	97.2	99.1	98.3	98.1	99.5	98.7
Tanssitaiteen tehtävä						
- auttaa unohtamaan arkipäivän elämä, rentouttaa, virkistää						
kyllä	37.9	45.8	32.2	36.9	38.8	46.9
eos	62.1	54.2	67.8	63.1	61.2	53.1
- antaa tietoa historiasta, luonnosta jne.						
kyllä	2.1	1.8		0.6	2.7	1.8
eos	97.9	99.4	100.0	99.4	97.3	98.2
- vaikuttaa ihmisen kunnon kohentamiseen						
kyllä	33.3	32.0	27.8	31.7	33.0	36.3
eos	66.7	68.0	72.2	68.3	67.0	63.7
- yhdistää ihmisiä ja edistää vapaaajan oikeaa käyttöä						
kyllä	28.8	26.1	20.9	31.1	27.1	29.4
eos	71.2	73.9	79.1	68.9	72.9	70.6
- jotakin muuta						
kyllä	3.2	0.9	2.6	1.9	1.1	2.7
eos	96.8	99.1	97.4	98.1	98.9	97.3

Liite 14. Konserteissa, taidenäyttelyissä ja teatterissa kävijät sukupuolen mukaan vuosina 1975 ja 1978 kokeilu- ja vertailukunnissa (%)

Jyväskylän maalaiskunta		Nastola	
	1975	1978	1978
mies	27.0	28.0	23.5
nainen	31.2	43.1	44.9
Kinnula		Kestilä	
mies	5.2	24.0	12.8
nainen	22.8	30.0	23.8
Saarijärvi		Kauhajoki	
mies	23.8	21.6	26.5
nainen	28.0	36.7	37.5

Liite 15. Konserteissa, taidenäyttelyissä ja teatterissa kävijät iän mukaan tarkastellen (%)

Jyväskylän maalaiskunta		Nastola	
	1975	1978	1978
alle 16-v.	15.0	15.4	18.2
16-25 v.	37.7	46.4	43.8
26-35 v.	26.0	38.3	30.0
36-45 v.	52.0	44.4	34.5
46-55 v.	22.6	47.2	47.6
yli 56 v.	19.5	28.8	40.7
Kinnula		Kestilä	
alle 16 v.	15.0	25.9	29.4
16-25 v.	10.3	36.6	22.9
26-35 v.	21.0	29.6	17.4
36-45 v.	30.8	33.3	0
46-55 v.	11.8	12.5	9.5
yli 56 v.	0	20.1	16.7
Saarijärvi		Kauhajoki	
alle 16 v.	14.0	17.7	15.4
16-25 v.	41.7	36.7	37.5
26-35 v.	37.9	27.0	33.3
36-45 v.	26.1	37.9	46.7
46-55 v.	30.0	35.3	36.4
yli 56 v.	18.0	22.2	26.9

Liite 16. Konserteissa, taidenäyttelyissä ja teatterissa kävijät kunnan keskuksen ja asuinpaikan välisen etäisyyden mukaan (%)

	1975	1978	1978
Jyväskylän maalaiskunta			Nastola
alle 2 km	25.0	39.1	40.5
2-5,9 km	35.3	30.5	29.3
6-9,9 km	25.5	47.6	28.6
yli 10 km	30.4	28.3	32.5
Kinnula			Kestilä
alle 2 km	19.1	39.7	30.0
2-5,9 km	16.7	17.6	16.7
6-9,9 km	6.5	17.2	12.8
yli 10 km	18.2	18.0	12.1
Saarijärvi			Kauhajoki
alle 2 km	41.9	41.7	53.5
2-5,9 km	37.9	38.5	33.3
6-9,9 km	31.0	23.7	30.8
yli 10 km	11.1	19.6	14.7

Liite 17. Konserteissa, taidenäyttelyissä ja teattereissa kävijät lapsuudenkodissa valinneen taideharrastuksen mukaan (%)

	1975	1978	1978
Jyväskylän maalaiskunta			Nastola
kyllä	40.6	59.4	53.5
ei	27.4	28.7	28.3
Kinnula			Kestilä
kyllä	26.3	41.7	23.5
ei	11.7	22.3	17.5
Saarijärvi			Kauhajoki
kyllä	47.5	44.8	53.8
ei	21.4	24.2	27.6

Liite 18. Konserteissa, taidenäyttelyissä ja teattereissa kävijät kerhotoimintaan osallistumisen mukaan (%)

	1975	1978	1978
Jyväskylän maalaiskunta			Nastola
kyllä	39.7	55.3	61.3
ei	29.7	29.2	22.0
Kinnula			Kestilä
kyllä	23.1	41.8	27.5
ei	10.6	20.0	16.5
Saarijärvi			Kauhajoki
kyllä	77.5	48.3	53.6
ei	26.0	22.4	24.5

Liite 19. Konserteissa, taidenäyttelyissä ja teattereissa kävijät kunnallis- ja järjestöelämään osallistumisen mukaan (%)

	1975	1978	1978
Jyväskylän maalaiskunta			Nastola
kyllä	54.7	69.1	57.6
ei	24.7	29.7	29.8
Kinnula			Kestilä
kyllä	28.6	50.0	18.5
ei	10.5	22.0	20.0
Saarijärvi			Kauhajoki
Kyllä	43.9	55.0	58.0
ei	21.1	24.0	25.3

Liite 20. Konserteissa, taidenäyttelyissä ja teattereissa kävijät koulutuksen mukaan (%)

	1975	1978	1978
Jyväskylän maalaiskunta			Nastola
kansakoulu tai vähemmän	16.5	21.4	19.3
kansakoulu ja ammattikoulu, keskikoulu ja ammattiin valmistamaton koulu	35.5	39.9	41.4
opistotasoinen koulu, ylioppilastutkinto tai enemmän	66.7	72.7	44.4
Kinnula			Kestilä
kansakoulu tai vähemmän	10.9	25.0	15.5
kansakoulu ja ammattikoulu, keskikoulu ja ammattiin valmistamaton koulu	16.1	32.0	20.3
opistotasoinen koulu, ylioppilastutkinto tai enemmän	27.3	36.4	21.4
Saarijärvi			Kauhajoki
kansakoulu tai vähemmän	16.8	18.2	21.1
kansakoulu ja ammattikoulu, keskikoulu ja ammattiin valmistamaton koulu	26.2	34.0	36.6
opistotasoinen koulu, ylioppilastutkinto tai enemmän	68.4	45.7	72.7

Liite 21. Konserteissa, taidenäyttelyissä ja teattereissa kävijät elinkeinon mukaan (%)

	1975	1978	1978
Jyväskylän maalaiskunta			Nastola
maanviljelijät	27.3	50.0	33.3
teollisuustyöntekijät	25.4	27.0	30.8
palveluammateissa			
toimivat	46.4	47.2	38.2
muut	22.6	31.6	34.9
Kinnula			Kestilä
maanviljelijät	3.5	16.7	11.4
teollisuustyöntekijät	0	11.8	33.3
palveluammateissa			
toimivat	34.8	50.0	8.0
muut	12.3	30.2	24.4
Saarijärvi			Kauhajoki
maanviljelijät	9.3	26.5	34.0
teollisuustyöntekijät	50.0	16.7	22.6
palveluammateissa			
toimivat	43.9	43.4	50.0
muut	22.8	27.3	26.6

Liite 22. Luova taideharrastus sukupuolen mukaan (%)

	1975	1978	1978
Jyväskylän maalaiskunta			Nastola
mies	21.3	24.7	19.6
nainen	25.7	31.9	29.0
Kinnula			Kestilä
mies	17.2	22.7	16.7
nainen	29.8	47.1	36.9
Saarijärvi			Kauhajoki
mies	13.6	23.4	22.5
nainen	28.0	42.7	32.5

Liite 23. Taiteen harrastajat koulutuksen mukaan (%)

	1975	1978	1978
Jyväskylän maalaiskunta			Nastola
kansakoulu tai vähemmän	18.2	18.4	24.6
kansakoulu ja ammattikoulu, keskikoulu ja ammattiin valmistamaton koulu	23.4	31.0	23.1
opistotasoinen koulu, ylioppilastutkinto tai enemmän	33.3	43.2	29.6
Kinnula			Kestilä
kansakoulu tai vähemmän	20.0	24.6	15.5
kansakoulu ja ammattikoulu, keskikoulu ja ammattiin valmistamaton koulu	29.0	38.5	26.1
opistotasoinen koulu, ylioppilastutkinto tai enemmän	27.9	45.5	64.3
Saarijärvi			Kauhajoki
kansakoulu tai vähemmän	23.3	20.8	15.8
kansakoulu ja ammattikoulu, keskikoulu ja ammattiin valmistamaton koulu	24.6	36.2	32.7
opistotasoinen koulu, ylioppilastutkinto tai enemmän	15.8	40.0	40.9

Liite 24. Taiteen harrastajat iän mukaan tarkastellen (%)

	1975	1978	1978
Jyväskylän maalaiskunta			Nastola
alle 16 v.	26.7	40.4	38.6
16-25 v.	28.3	42.0	31.3
26-35 v.	22.0	23.3	12.5
36-45 v.	20.0	27.8	24.1
46-55 v.	29.0	16.7	19.1
yli 56 v.	14.6	18.2	11.1
Kinnula			Kestilä
alle 16 v.	35.0	55.6	55.9
16-25 v.	34.5	61.0	40.0
26-35 v.	10.5	18.5	13.0
36-45 v.	23.1	11.1	7.7
46-55 v.	23.5	20.8	14.3
yli 56 v.	5.9	24.0	11.1
Saarijärvi			Kauhajoki
alle 16 v.	35.9	52.9	53.9
16-25 v.	33.3	44.9	47.5
26-35 v.	8.7	24.3	27.1
36-45 v.	20.7	34.5	10.0
46-55 v.	16.7	29.4	27.3
yli 56 v.	9.3	15.6	11.5

Liite 25. Taiteen harrastajat siviilisäädyn mukaan (%)

	1975	1978	1978
Jyväskylän maalaiskunta			Nastola
naimattomat, eronneet, lesket	23.9	40.7	30.2
avio-, avoliitossa, kihloissa olevat	23.5	19.3	19.6
Kinnula			Kestilä
naimattomat, eronneet, lesket	30.0	50.0	34.1
avio-, avoliitossa, kihloissa olevat	16.4	22.9	18.7
Saarijärvi			Kauhajoki
naimattomat, eronneet, lesket	25.6	43.2	31.6
avio-, avoliitossa, kihloissa olevat	17.4	24.1	25.0

Liite 26. Taiteen harrastajat elinkeinon mukaan tarkastellen (%)

	1975	1978	1978
Jyväskylän maalaiskunta			Nastola
maanviljelijät	45.5	21.4	8.3
teollisuustyöntekijät	20.3	16.2	7.7
palveluammateissa toimivat	21.7	27.8	29.1
muu	24.0	36.8	34.9
Kinnula			Kestilä
maanviljelijät	14.3	16.7	9.1
teollisuustyöntekijät	0	17.7	8.3
palveluammateissa toimivat	30.4	46.7	24.0
muut	28.1	50.8	39.7
Saarijärvi			Kauhajoki
maanviljelijät	14.0	28.6	27.7
teollisuustyöntekijät	16.7	13.3	16.4
palveluammateissa toimivat	19.5	35.9	27.8
muut	26.1	40.9	34.2

Liite 27. Taiteen harrastajat asuinpaikan ja kunnan keskuksen välisen etäisyyden mukaan (%)

	1975	1978	1978
Jyväskylän maalaiskunta			Nastola
alle 2 km	15.4	28.6	29.1
2-5.9 km	29.4	24.4	25.9
6-9.9 km	19.2	42.9	28.6
yli 10 km	26.1	27.6	12.5
Kinnula			Kestilä
alle 2 km	26.2	34.5	40.0
2-5.9 km	37.5	35.3	22.2
6-9.9 km	16.1	27.6	15.4
yli 10 km	9.1	43.2	26.0
Saarijärvi			Kauhajoki
alle 2 km	14.0	41.7	26.8
2-5.9 km	24.1	28.2	35.9
6-9.9 km	31.0	31.6	23.1
yli 10 km	27.8	30.4	28.0

Liite 28. Taiteen harrastajat kerhotoimintaan osallistumisen mukaan (%)

	1975	1978	1978
Jyväskylän maalaiskunta			Nastola
kyllä	30.0	42.6	41.9
ei	26.0	23.0	16.3
Kinnula			Kestilä
kyllä	42.3	50.9	45.0
ei	21.2	28.6	18.3
Saarijärvi			Kauhajoki
kyllä	27.5	53.3	50.0
ei	22.8	27.3	21.9

Liite 29. Taiteen harrastajat lapsuudenkodissa valinneen taideharrastuksen mukaan (%)

	1975	1978	1978
Jyväskylän maalaiskunta			Nastola
kyllä	46.9	49.0	41.9
ei	17.8	22.0	19.5
Kinnula			Kestilä
kyllä	31.6	58.3	50.0
ei	22.1	29.8	20.8
Saarijärvi			Kauhajoki
kyllä	42.5	60.3	48.1
ei	16.0	24.2	21.1

Liite 30. Taiteen harrastajat kunnallis- ja järjestöelämään osallistumisen mukaan (%)

	1975	1978	1978
Jyväskylän maalaiskunta			Nastola
kyllä	32.1	41.8	27.3
ei	22.8	25.8	23.2
Kinnula			Kestilä
kyllä	21.4	34.6	33.3
ei	27.6	34.9	23.3
Saarijärvi			Kauhajoki
kyllä	17.1	50.0	32.0
ei	24.8	29.1	26.6

Liite 31. Kokeilukuntien asukkaiden käsitykset tärkeimmistä kulttuuripoliittisista toimista (%)

	Jyväskylän maalais- kunta		Kinnula		Saarijärvi	
	(N=285)		(N=115)		(N=188)	
	1975	1978	1975	1978	1975	1978
- Kaikenlaiset kulttuuriharrastukset ovat hienostelua						
samaa mieltä	9.5	11.8	8.7	14.8	11.7	27.6
eos	30.8	21.3	50.6	20.4	40.5	9.7
eri mieltä	59.7	66.9	40.8	64.8	47.8	62.7
- Taiteiden runsas tukeminen ei ole nykyisessä taloudellisessa tilanteessa järkevää						
samaa mieltä	27.7	21.9	23.5	24.1	22.3	24.1
eos	42.1	36.1	52.2	33.9	51.1	32.5
eri mieltä	30.2	42.0	24.3	41.9	26.6	43.4
- Yhteiskunnan olisi tuettava enemmän taiteentekijöitä						
samaa mieltä	40.0	34.1	33.1	40.1	32.4	40.3
eos	41.0	42.9	51.2	38.9	52.7	38.2
eri mieltä	19.0	23.0	15.7	20.0	14.9	121.5
- Kuntiin olisi perustettava harrastustoiminnan elvyttämiseksi taideohjaajien virkoja						
samaa mieltä	42.8	37.4	54.8	48.1	38.3	42.6
eos	39.6	48.8	34.8	34.6	39.9	37.7
eri mieltä	17.6	16.8	10.4	17.3	21.8	19.7
- Pitäisi aikaansaada laki, jonka mukaan kuntien kulttuurilautakunta tulisi lakisääteiseksi						
samaa mieltä	29.8	26.4	33.1	36.4	28.2	25.4
eos	56.5	59.2	51.3	42.6	59.0	56.6
eri mieltä	13.7	14.4	15.6	21.9	12.8	18.0